

Príručka ku Karpatskému dohovoru

Regionálne environmentálne centrum

Ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí

Taliansky trustový fond

Ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí

EURAC Research

Príručka ku Karpatskému dohovoru

Vypracovalo
Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy a
Európska akadémia Bolzano

Apríl 2007

Regionálne environmentálne centrum
Ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí
Taliansky trustový fond
Ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí
EURAC Research

O REC

Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy (REC) je nestrannou, neziskovou medzinárodnou organizáciou, ktorej poslaním je pomáhať pri riešení problémov životného prostredia v krajinách strednej a východnej Európy. REC plní svoje poslanie presadzovaním spolupráce medzi mimovládnyimi organizáciami, vládami, podnikateľskými subjektmi a ostatnými subjektmi zainteresovanými v oblasti životného prostredia ako aj podporou slobodnej výmeny informácií a účasti verejnosti v rozhodovacích procesoch týkajúcich sa životného prostredia.

REC založili v roku 1990 Spojené štáty, Európska komisia a Maďarsko. V súčasnosti sa REC právne opiera o chartu, ktorú podpísali vlády 28 krajín a Európska komisia, a o medzinárodnú dohodu s maďarskou vládou. REC má svoje ústredie v maďarskom Szentendre a národné a miestne pobočky v 17 krajinách (Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Česká republika, Čierna Hora, Estónsko, Chorvátsko, Litva, Lotyšsko, bývalá juhoslovanská republika Macedónsko, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Srbsko a Turecko).

Súčasnými donormi REC sú Európska komisia a vlády Belgicka, Bosny a Hercegoviny, Británie, Bulharska, Českej republiky, Dánska, Estónska, Fínska, Holandska, Chorvátska, Japonska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Nemecka, Nórska, Poľska, Rakúska, Slovenska, Slovinska, Spojených štátov, Švajčiarska, Švédska, Talianska, ako aj ďalšie medzivládne a súkromné inštitúcie.

O EURAC

Európska akadémia (EURAC) je inovatívnou inštitúciou vedecko-výskumného vzdelávania so sídlom v talianskom Bolzane (www.eurac.edu). EURAC bola založená v roku 1992 a rozdelená je na deväť výskumných inštitúcií. Medzinárodný charakter inštitútu je zrejmý najmä z pohľadu na rôznorodosť jeho pracovníkov - v EURAC v súčasnosti pracuje 120 výskumníkov z 11 rôznych európskych krajín.

Centrálne Alpy poskytujú Európskej akadémii ideálnu lokalizáciu na realizáciu aplikovaného výskumu v horských regiónoch. Okrem toho sa EURAC môže pýšiť tým, že je hositeľom pobočky stáleho sekretariátu Alpského dohovoru.

Jednou z výskumných inštitúcií EURAC je Koordinačná jednotka „Alpského dohovoru – IMA (International Mountain Agreements – Medzinárodné dohovory o pohoriach)“, ktorá je priamo zapojená do konzultačných aktivít, ktoré Európska akadémia poskytuje talianskym inštitúciám, akými sú Talianske ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí, ako aj medzinárodným inštitúciám, medzi ktoré patria napríklad UNEP, OECD, Európska komisia a Horské partnerstvo.

V rámci Karpatského dohovoru sa EURAC spolu s UNEP a niektorými krajinami karpatskej oblasti významne aktivizuje pri jeho presadzovaní od obdobia talianskeho predsedníctva Alpského dohovoru (2001 – 2002). EURAC napríklad v júni 2002 zorganizovala prvé negociačné stretnutie Karpatského dohovoru ako aj posledné v marci 2003, na ktorom bol finalizovaný návrh dohovoru.

Na celý obsah tejto publikácie sa vzťahuje copyright
© 2007 Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy

Žiadna časť tejto publikácie nemôže byť predmetom predaja a nemôže byť reprodukováaná za účelom predaja bez predchádzajúceho písomného povolenia držiteľa copyrightu.

ISBN: 978-963-9638-15-0

Publikovalo:
Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy
Ady Endre ut 9 – 11, 2000 Szentendre, Maďarsko
Tel.: (36-26) 504 000, Fax: (36-26) 311 294, E-mail: info@rec.org; web: www.rec.org

Vytlačil: TypoNova v Maďarsku

Táto a všetky ostatné publikácie REC sú vytlačené na recyklovanom papieri alebo na papieri vyrobenom bez použitia chlóru alebo zlúčenín na báze chlóru.

Predslov	5
Podakovania	7
Zoznam skratiek	9
Ako príručku používať	11
Úvod	13
Preambula Karpatského dohovoru	19
Časť 1: Operačné ustanovenia	21
A. Článok 1: Geografický rozsah	23
B. Článok 2: Všeobecné ciele a princípy	27
C. Články 3 a 5: Manažment zdrojov krajiny a územné plánovanie	33
D. Článok 4: Ochrana a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinej diverzity	43
E. Článok 6: Trvalo udržateľný a integrovaný manažment vôd a povodí riek	63
F. Článok 7: Trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo	73
G. Článok 8: Trvalo udržateľná doprava a infraštruktúra	89
H. Článok 9: Trvalo udržateľný cestovný ruch	101
I. Článok 10: Priemysel a energetika	109
J. Článok 11: Kultúrne dedičstvo a tradičné znalosti	119
K. Článok 12: Posudzovanie životného prostredia / informačný systém, monitorovanie a včasné varovanie	125
L. Článok 13: Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti	133
Časť 2: Inštitucionálne aspekty	141
A. Článok 14: Konferencia zmluvných strán	143
B. Článok 15: Sekretariát	149
C. Článok 16: Podporné orgány	151

Koncové poznámky	153
Príloha	163
Príloha I: Text Karpatského dohovoru	165
Príloha II: Stav účasti karpatských krajín na relevantných multilaterálnych dohodách	171
Zoznam rámčiekov	177
Register	179

Predslov

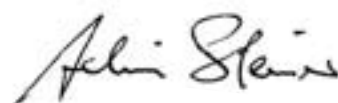
Dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní Karpát (Karpatský dohovor), podpísaný v máji 2003 v Kyjeve, nadobudol účinnosť 4. januára 2006. Dohovor je významným nástrojom na dosiahnutie ochrany a trvalo udržateľného rozvoja karpatského horského regiónu. Dočasným sekretariátom dohovoru je Environmentálny program OSN so sídlom vo Viedni.

Karpatské pohoria predstavujú významný región v srdci Európy z hľadiska ekologického, ekonomického, kultúrneho, rekreačného ako aj z hľadiska sídelného. Rozprestierajú sa na území siedmich stredoeurópskych a východoeurópskych krajín, z ktorých je päť členskými krajinami Európskej únie. Karpaty sú dôležitým rezervoárom biodiverzity a posledným európskym útočišťom veľkých cicavcov, ako sú medveď hnedý, vlk a rys, ako aj domovom populácií zubra, losa, mačky divej, kamzíka, orla skalného, výra skalného, tetrova hôlniaka a mnohých unikátnych druhov hmyzu.

Príručku vypracovalo Regionálne environmentálne centrum v spolupráci s Európskou akadémiou Bolzano ako súčasť projektu Podpora implementácie Karpatského dohovoru v rámci Alpsko-karpatského partnerstva. Príručka, zameraná na miestne orgány krajín karpatského regiónu, získala finančnú podporu od Talianskeho ministerstva životného prostredia, krajiny a morí. Predstavuje cenný príspevok k trvalo udržateľnému rozvoju regiónu Karpát prostredníctvom podpory úsilia zameraného na implementáciu Karpatského dohovoru cestou osvetovej činnosti a posilňovaním zainteresovanosti miestnych orgánov.

V jednotlivých kapitolách je uvedená podrobná analýza samotných ustanovení dohovoru, ktorá je doplnená o príklady, ako možno splniť povinnosti vyplývajúce z dohovoru, vrátane identifikácie vhodných postupov. Príručka ponúka aj navzájom sa podporujúce prepojenia medzi dohovorom a jestvujúcimi multilaterálnymi environmentálnymi dohodami.

Jednou zo silných stránok príručky je jej komplexný a analytický prístup a praktické ciele. Odporúčam príručku miestnym orgánom ako aj všetkým organizáciám i jednotlivcom zapojeným do implementácie ustanovení Karpatského dohovoru.

Achim Steiner
zástupca generálneho tajomníka OSN
výkonný riaditeľ UNEP

Pod'akovania

Túto príručku vypracovalo Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy (REC) v spolupráci s Európskou akadémiou Bolzano (EURAC). Napísali ju (v abecednom poradí) Arianna Broggiato, Tsvetelina Borissova Filipova, Luca Cetara, Jon Church, Giacomo Luciani, Cecile Monnier, Daniela Movilia, Oleksandra Ratushnyak, Dana Carmen Romanescu, Pier Carlo Sandei, Stephen Stec a Egizia Ventura.

Príručka bola vypracovaná ako súčasť projektu na podporu Karpatského dohovoru za účasti UNEP, REC a EURAC. Členmi riadiaceho výboru boli Paolo Angelini, Marta Szigeti Bonifert, Harald Egerer, Stephen Stec a pri rôznych príležitostiach aj Lorenzo Rilasciati a Stefania Romano.

Finančnú podporu poskytlo Talianske ministerstvo životného prostredia, krajiny a morí.

Osobitné poďakovanie patrí všetkým, ktorí poskytli autorom cenné pripomienky a kľúčové podklady, predovšetkým Ausra Jurkeviciute, Wioletta Szymanska a Magdolna Toth Nagy z REC, profesor Tommaso Anfodillo z Univerzity v Padove, Massimo Santori z Centra štúdií dopravných systémov a Jana Brožová, Pavla Peterová, Dana Čajková a Andras Schmidt, účastníci stretnutí pracovnej skupiny Karpatského dohovoru, vytvorenej Konferenciou zmluvných strán v rámci Implementačného výboru Karpatského dohovoru.

Vďaka patrí aj Haraldovi Egererovi zo Sekretariátu Karpatského dohovoru za jeho podporu.

Ďakujeme takisto publikačnému tímu REC za náročnú prácu na editovaní, kontrolnom čítaní, grafickej úprave a konečnom dizajne príručky ako aj Rachel Hideg za jej obetavú pomoc počas celého procesu.

Skratky

CAP	Spoločná poľnohospodárska politika	SARD	Trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka
CERI	Centrum medzinárodných štúdií a výskumu	SEA	Strategické environmentálne hodnotenie
CoP	Konferencia zmluvných strán	SVE	Stredná a východná Európa
CGIAR	Konzultačná skupina pre medzinárodný výskum v poľnohospodárstve	TULH	Trvalo udržateľné lesné hospodárstvo
C&I	Kritériá a ukazovatele	THE PEP	Celoeurópsky program pre dopravu, zdravie a životné prostredie
CP	Čistejšia produkcia	UNDP	Rozvojový program Organizácie spojených národov
DG	Generálny direktoriát	UNECE	Ekonomická komisia Organizácie spojených národov pre Európu
EK	Európska komisia	UNEP/ROE	Environmentálny program Organizácie spojených národov – Regionálna pobočka pre Európu
EEA	Európska agentúra životného prostredia	UNESCO	Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru
EIA	Posudzovanie vplyvov na životné prostredie	UNWTO	Svetová organizácia cestovného ruchu
ESDP	Európska perspektíva územného plánovania	WHO	Svetová zdravotnícka organizácia
ESPON	Európska sieť pre monitorovanie územného plánovania		
EÚ	Európska únia		
EURAC	Európska akadémia Bozen / Bolzano		
FAO	Organizácia Spojených národov pre poľnohospodárstvo a výživu		
FSC	Rada pre správu lesov		
GEF	Globálny environmentálny fond		
GMO	Geneticky modifikovaný organizmus		
ICPDR	Medzinárodná komisia pre ochranu Dunaja		
IPF	Medzinárodný panel o lesoch		
IPKZ	Integrovaná prevencia a kontrola znečisťovania		
ISCC	Dočasný sekretariát Karpatského dohovoru		
IMVZ	Integrovaný manažment vodných zdrojov		
JVE	Juhovýchodná Európa		
LFA	Menej priaznivé oblasti		
LANDEP	Krajinné ekologické plánovanie		
MED	Multilaterálna environmentálna dohoda		
MVO	Mimovládna organizácia		
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj		
REC	Regionálne environmentálne centrum pre krajiny strednej a východnej Európy		
ROP	Procedurálne pravidlá		
SAP	Stabilizačný a asociačný proces		
SAPARD	Špeciálny prístupový program pre poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka		

Ako príručku používať

Účelom tejto príručky je poskytnúť praktický nástroj pre miestne orgány, ktorý by im pomohol pri realizácii konkrétnych krokov a vypracúvaní politik ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát prostredníctvom medzinárodného rámca pre spoluprácu vytvoreného na základe Karpatského dohovoru. I keď povinnosti a záväzky vyplývajú z dohovoru pre jednotlivé štáty, do jeho implementácie sa môžu zapojiť všetci aktéri spoločnosti. Miestne orgány sa budú musieť vyrovnávať s politikami, právnymi ustanoveniami, plánmi a programami prijatými ich vládami za účelom splnenia záväzkov vyplývajúcich z dohovoru. Čo je však dôležitejšie, dohovor môže predstavovať nástroj na posilnenie snáh miestnych orgánov pri ochrane karpatského regiónu, a to napríklad zavádzaním nových možností cezhraničnej spolupráce. Dúfame, že touto príručkou miestne orgány v tomto ich úsilí podporíme.

Osnova príručky

Príručka obsahuje zoznam skratiek a úvod so základnými informáciami o Karpatskom dohovore, kapitolu o preambule dohovoru, časť rozdelenú na kapitoly analyzujúce článok po článku jednotlivé vecné ustanovenia dohovoru (články 1 – 13, pričom články 3 a 5 sú predstavené spoločne), časť o inštitucionálnych aspektoch, odvolávajúcu sa na články 14 – 16 dohovoru, a prílohy. Na konci príručky možno nájsť aj register a zoznam rámcov.

Štruktúra kapitol

Všetky kapitoly majú rovnakú štruktúru:

1. Úplný text článku;
2. Krátky úvod, predstavenie situácie vo všeobecnosti a v horských oblastiach v závislosti od predmetu pokrývaného dohovorem;
3. Prehľad odsek po odseku, vrátane:
  - presného textu odseku;

- **hlavných konceptov** – Hlavné princípy a koncepty sú v texte zvýraznené tučným písmom a podrobne vysvetlené a definované, aby boli čitateľovi zrozumiteľné. Ak sú koncepty vysvetlené už v iných kapitolách príručky, sú uvedené krížové referencie. Hlavné koncepty sú tiež ilustrované prípadovými štúdiami a príkladmi z praxe v rámcových, v ktorých sú opísané príklady najmä z karpatského a alpského dohovoru, ktoré sú praktickými príkladmi, ako naplniť záväzky vyplývajúce z dohovoru;
- **hlavných relevantných medzinárodných dohôd, právnych nástrojov a iniciatív** – Ako rámcový dohovor, ktorý sa zaoberá mnohými zložitými otázkami s vplyvom na horské oblasti, Karpatský dohovor inkorporuje medzinárodné normy z rôznych ďalších zdrojov. Medzinárodné dohody ako aj ďalšie nástroje súvisiace s Karpatským dohovorem sú predmetom diskusie, aby boli demonštrované vzájomné synergie;
- **zodpovedností miestnych orgánov** – Úlohy, príležitosti a zodpovednosti miestnych orgánov sú identifikované v spojení s každým ustanovením s cieľom pomôcť týmto orgánom pri implementácii Karpatského dohovoru na miestnej úrovni. Dôraz sa pritom kladie na cezhraničnú spoluprácu, ktorá je kľúčovým prvkom dohovoru.
- **prepojení s ďalšími článkami dohovoru na konci každej kapitoly** – Keďže operačné ustanovenia dohovoru stanovujú všeobecný rámec a sú navzájom úzko poprepájané, úroveň ochrany možno dosiahnuť len integrovaným prístupom, ktorý bude brať do úvahy všetky otázky dohovoru.

Prečo Karpatský dohovor

Karpaty poskytujú domov takmer 4 000 druhom rastlín, vrátane asi jednej tretiny rastlinných druhov nachádzajúcich sa v Európe, ktoré sa inde vo svete nevykytujú, ako aj najväčších európskych populácií medveďa hnedého, vlka, rysa, zebra a vzácných druhov vtákov, vrátane globálne ohrozeného orla kráľovského. Približne 45 % vlkov Európy, druhu, ktorý v mnohých krajinách západnej a strednej Európy už vyhynul, možno nájsť práve v Karpatoch¹.

Karpaty sú zdrojom bohatej kultúrnej rôznorodosti s tradičnými hospodárskymi postupmi, ktoré rešpektujú miestne prostredie a zdroje. Tak napríklad storočia chovu oviec viedli k vytvoreniu celého radu poloprírodných biotopov, vrátane pastvísk a trávnatých oblastí, ako je tomu napríklad na poloninských lúkach bohatých na druhy rastlín a živočíchov. Okrem toho, vzhľadom na ich odľahlosť, boli veľké oblasti karpatského regiónu počas obdobia komunizmu ušetrené od negatívnych vplyvov plánovania. Na niektorých miestach nedošlo, napríklad, ku kolektivizácii pôdy, vďaka čomu sa zachovali tradičné extenzívne poľnohospodárske postupy a nedošlo k nadmernej exploatacii lesov.

Karpaty sú významným zdrojom vôd – až jedna tretina odtoku rieky Visla má pôvod v Karpatoch a región je tiež zdrojom viac ako 80 % vodných zásob Rumunska (s výnimkou Dunaja)². Okrem toho súčasťou karpatského regiónu sú aj veľké oblasti povodí Dunaja a Tisy. Pramenia tu veľké rieky – Visla, Tisa, Olt a Siret – aby sme menovali aspoň niektoré, avšak sú to práve menšie rieky, ktoré predstavujú veľkú časť biodiverzity vodného prostredia Karpát. Malé karpatské rieky patria medzi najčistejšie rieky Európy.

Popri podpore veľkej biologickej diverzity Karpaty obýva 16 – 18 milión ľudí. Títo ľudia žijú v tomto regióne vo veľmi rôznorodých prostrediach, počínajúc malými komunitami v odľahlých horských oblastiach až po veľké mestské centrá, akými sú napríklad Košice, Kluž-Napoca a Krakow.

V rýchlo sa rozvíjajúcom svete sú Karpaty ohrozované z mnohých strán. Nedostatočná starostlivosť o prírodné zdroje, znečisťovanie, rozvoj infraštruktúry, cestovný ruch, neregulované poľovníctvo, spásanie a nelegálna ťažba dreva – to všetko predstavuje vážne hrozby. Pre

karpatský región je charakteristická jedna črta, ktorá ho robí osobitým a znásobuje potrebu medzinárodnej spolupráce, a tou je ekonomická a sociálna reštrukturalizácia, ktorá vo väčšine krajín regiónu ešte stále prebieha od pádu komunizmu. Krajiny karpatského regiónu, podobne ako zvyšok sveta, musia čeliť zmenám, ktoré priniesla so sebou globalizácia, rast obchodu a globálny ekonomický rozvoj, avšak v prípade týchto krajín k tomu dochádza za nestabilného prostredia počas premeny ich vlastných inštitúcií, postupov a noriem. Napríklad po reštitúcii pozemkov pôvodnými vlastníkami čelia karpatské lesy ďalšej hrozbe z dôvodu chýbajúcej centrálnej starostlivosti zo strany štátu. Súkromný manažment pozemkov uvoľnil ruky farmárom pri maximalizácii zisku cestou nadmernej exploatacie pozemkov vedúcej k takým problémom, akým je napríklad erózia pôdy. Hoci pád komunizmu so sebou priniesol výrazný pokles priemyselnej výroby, znečisťovanie ovzdušia a vôd je stále vážnym problémom a to najmä na severovýchode karpatského regiónu. Kľúčovou otázkou rozvoja regiónu po období komunizmu je vytvorenie modernej dopravnej infraštruktúry. Na jednej strane je dopravná infraštruktúra nevyhnutná pre hospodársky rozvoj regiónu, na strane druhej však predstavuje mnohé riziká z hľadiska ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva Karpát.

Aby sme mohli čeliť týmto hrozbám efektívnym spôsobom, je potrebné medzinárodné úsilie zamerané na ochranu prírodných zdrojov. S odhodlaním ochraňovať prírodné a kultúrne dedičstvo Karpát a inšpirované modelom Alpského dohovoru sa krajiny, nachádzajúce sa na území Karpát, spojili, aby spolu vytvorili medzinárodný právny rámec, ktorého implementácia a budúci rozvoj budú primárnym nástrojom ochrany prírodných zdrojov regiónu.

Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní Karpát sa tak stal po Alpskom dohovore druhým subregionálnym zmluvným režimom na svete³. Karpatský dohovor je založený na princípe trvalo udržateľného rozvoja s cieľom zhodnotenia a zachovania mimoriadneho prírodného a kultúrneho dedičstva regiónu ako základu zdravého rozvoja. Dohovor sa snaží dosiahnuť rovnováhu medzi ekonomickým pokrokom a sociálnou ochranou a ochranou životného prostredia. Toto je hlavná výzva, berúc do úvahy osobitné ekonomické, sociálne a environmentálne charakteristiky krajín karpatského dohovoru.

Cesta ku Kyjevu a príprava Karpatského dohovoru

V roku 2001 požiadala Ukrajina Environmentálny program Organizácie spojených národov – Regionálnu pobočku pre Európu (UNEP/ROE), aby sprostredkoval proces medzivládnych konzultácií medzi krajinami karpatského regiónu (Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, vtedajšie Srbsko a Čierna Hora, Slovensko a Ukrajinu) s cieľom vypracovať návrh medzinárodného dohovoru o karpatskom pohorí, tak aby bol prijatý na Piatej ministerskej konferencii „Životné prostredie pre Európu“ v roku 2003. Prvý významný krok predstavovalo vytvorenie Alpsko-karpatského partnerstva počas Medzinárodného roka pohorí (2002) s podporou predsedníctva Alpského dohovoru, ktoré bolo v tom čase v rukách Talianska.

Úvodné, neformálne stretnutie zorganizovala ukrajinská vláda v Kyjeve 6.-7. novembra 2001. Na tomto stretnutí účastníci súhlasili so zoznamom oblastí spolupráce, ktorá by bola prínosom pre životné prostredie Karpát. Formálne rokovania medzi krajinami karpatského regiónu, sprostredkované zo strany UNEP/ROE, sa uskutočnili počas piatich prípravných stretnutí⁴. Podporu tomuto negociačnému procesu poskytlo niekoľko medzinárodných organizácií, vrátane Regionálneho environmentálneho centra pre krajiny strednej a východnej Európy (REC) a Európskej akadémie v Bolzane, vedeckého a operačného sídla Sekretariátu Alpského dohovoru.

Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát bol prijatý v Kyjeve v máji 2003 počas ministerskej konferencie „Životné prostredie pre Európu“. 1. mája 2004 bol vo vienedskej pobočke UNEP otvorený Dočasný sekretariát Karpatského dohovoru (ISCC), financovaný z dobrovoľných príspevkov štátov karpatského regiónu a so štedrou podporou rakúskej vlády. Dohovor vstúpil do platnosti 4. januára 2006 po tom, ako ho ratifikovala štvrtá krajina.⁵

Karpatský dohovor a multilaterálne environmentálne dohody

Od začiatku 70. rokov 20. storočia, keď environmentálne otázky začali zohrávať na medzinárodnej politickej scéne dôležitú úlohu, bol prijatý na globálnej, regionálnej a subregionálnej úrovni celý rad multilaterálnych environmentálnych dohôd (MED). Tieto dohody sa zameriavajú buď na špecifické aspekty ochrany životného prostredia (napr. dezertifikáciu, zmenu klímy), špecifické zložky životného prostredia (voda, biodiverzita) alebo špecifické prírodné zdroje, najčastejšie na vodné útvary.

Pri pohľade na toto množstvo dohôd sa vynára otázka, či je vôbec nevyhnutná nová dohoda, ktorá do istej miery pokrýva otázky, ktoré sú predmetom už jestvujúcich MED, ktorých zmluvnými stranami už väčšina krajín karpatského regiónu je. Odpoveďou je, že Karpatský dohovor (a pred ním Alpský dohovor) kombinuje otázky ochrany životného prostredia a života miestnych komunít s rozvojovými aspektmi v rámci komplexného súboru zásad relevantných vo vzťahu k osobitej geografickej oblasti. Toto geografické zameranie, vytvorenie inštitúcií a rámca spolupráce medzi ľuďmi, ktorí sa o tieto pohoria zaujímajú, je hlavnou pridanou hodnotou dohovoru.

Dohovor predstavuje platformu na výmenu širokého spektra otázok medzi krajinami karpatského regiónu. Táto platforma postupne rozšíri medzinárodný právny režim pre pohoria prostredníctvom prípravy protokolov, rozhodnutí, usmernení a ďalších prostriedkov. Cezhraničné horské regióny sú tak špecifické, že vyžadujú osobitné ochranné opatrenia, ktoré sa zameriavajú na prírodné a kultúrne dedičstvo bez toho, aby sa stratilo zo zreteľa ľudské hľadisko. Karpatský dohovor je potrebný na to, aby sa presadil trvalo udržateľný rozvoj karpatského regiónu a aby sa upriamila pozornosť vlád, medzinárodných organizácií a zainteresovaných subjektov na potreby širšieho koordinovaného prístupu k ochrane Karpát a ich tradícií. Opatrenia, ktoré prijímajú jednotlivé krajiny izolovane, sa môžu v konečnom dôsledku ukázať ako neúčinné, hoci presadzujú environmentálne ciele, ak nie sú podporované podobnými opatreniami v rámci celého regiónu. Medzinárodná dohoda je efektívnym nástrojom na posilnenie vplyvu úsilia na národnej úrovni a na zabezpečenie koordinovaného prístupu v celých Karpatoch.

Pri analyzovaní jednotlivých článkov dohovoru je dôležité mať stále na pamäti, že k zabezpečeniu implementácie dohovoru prispieva aj súlad s už jestvujúcimi relevantnými dohodami. Tak napríklad Dohovor o biologickej diverzite prispieva k implementácii článku 4 Karpatského dohovoru. Takisto sa očakáva, že aktivity zamerané na implementáciu Karpatského dohovoru budú sub-regionálnym príspevkom k týmto globálnym a regionálnym dohodám.

Bez ohľadu na Alpský dohovor, sub-regionálne dohovory súvisiace so spoločne zdieľanými prírodnými zdrojmi majú tendenciu zameriavať sa na vodné útvary a na regulovanie vodného hospodárstva ako aj na otázky účasti verejnosti. Pokiaľ ide o jednotlivé vodné útvary, takéto dohody boli prijaté na regionálnej úrovni (Dohovor EHK OSN o ochrane a využívaní cezhraničných vodných tokov a jazier) alebo sub-regionálnej úrovni: rieky (napríklad Dohovor o ochrane Rýna, Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalo udržateľnom využívaní Dunaja, Medzinárodná rámcová dohoda o povodí rieky Sáva), moria (napríklad Barcelonský dohovor o ochra-

ne Stredozemného mora pre znečisťovanie, Dohovor o ochrane Čierneho mora pred znečisťovaním, Dohovor o ochrane morského prostredia baltskej oblasti) alebo jazera (napríklad Dohovor o ochrane jazera Constance pred znečisťovaním).

Ďalšími regiónmi, ktoré predbežne nasledujú cestu Alpského dohovoru a Karpatského dohovoru a v roku 2007 viedli v tomto smere rokovania, sú napríklad:

- Pohorie Altaj (Čína, Kazachstan, Mongolsko a Ruská federácia) – v roku 1998 bol prijatý protokol, ktorým tieto štyri krajiny uznali potrebu zlepšovať hospodársky rozvoj, vytvárať príjmy a rozvíjať infraštruktúru (Pradhan 1999);
- Kaukazské pohorie (Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko a Ruská federácia) – na stretnutí v júni 2001 tieto krajiny prijali uznesenie, ktorým uznali Kaukaz ako jeden z najdôležitejších horských ekosystémov na Zemi.

Karpatský dohovor a Alpský dohovor

Alpský dohovor ponúka úspešný model na realizáciu koordinovaných alebo spoločných medzinárodných aktivít zameraných na ochranu horských ekosystémov. Dohovor podporuje spoluprácu medzi krajinami a ich záväzok voči trvalo udržateľnému rozvoju alpského regiónu. Berchtesgadenské vyhlásenie o regionálnej spolupráci v oblasti pohorí uznalo „globálny význam poznatkov a skúseností z alpského procesu ako jediného svetového príkladu právne záväznej medzivládnej dohody o pohoriach“ a ďalej konštatovalo, že z dohovoru sa „napriek niektorým ťažkostiam vyvinula úspešná platforma výmeny skúseností a rokovaní ako aj uplatňovania trvalo udržateľného rozvoja.“

V roku 1989 vlády alpských krajín a Európska komisia začali rozhovory o Alpskom dohovore, ktorý 7. novembra 1991 v Salzburgu podpísali Rakúsko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Lichtenštajnsko, Švajčiarsko a Európska komisia. Slovinsko podpísalo dohovor 29. marca 1993 a Monako sa stalo zmluvnou stranou na základe separátneho dodatočného protokolu. Dohovor nadobudol účinnosť 6. marca 1995.

Dohovor o ochrane Álp je „rámcovým dohovorom“, stanovujúcim všeobecné zásady a záväzky, ktoré poskytujú právnu štruktúru, v rámci ktorej zmluvné strany dohovoru fungujú. Má implementačné protokoly, ktoré špecificky definujú povinnosti zmluvných strán.⁶ Jeho vplyvy sú dobre zhrnuté vo vyhlásení Klausa Töpfera z UNEP: „Alpský dohovor z roku 1991 poskytol Európe komplexnú politiku na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Álp, jedného z najväčších európskych ekosystémov. [...] Ďalšie svetové regióny budú snáď môcť z týchto skúseností veľa načerpať.“

K Alpskému dohovoru sa dospelo na základe potreby definovať pre tento horský región spoločné politiky cestovného ruchu, dopravy, lesného hospodárstva, poľnohospodárstva, územného plánovania, hospodárstva, chránených oblastí a energetiky. Alpy čelia problémom, ktoré sú pre toto pohorie špecifické (vrátane rozsiahleho cestovného ruchu a dopravy). Ako sa EÚ rozširuje smerom na východ, niektoré z týchto problémov možno očakávať aj v Karpatoch. Popri týchto problémoch vystupujú do popredia problémy spojené s chudobou a nezamestnanosťou, ktoré treba riešiť cestou trvalo udržateľného využívania prírodných zdrojov Karpát. Režim v Karpatoch môže využívať 15-ročné skúsenosti Alpského dohovoru ako prvého medzinárodného právneho nástroja na ochranu horských regiónov.

V roku 2002 sa stretli experti alpských a karpatských krajín v Bolzane (Taliansko) na konferencii pod názvom „Zdieľame svoje skúsenosti“. Konferencia sa ukázala byť výborným fórom na výmenu skúseností a založila tak základ dialógu medzi zainteresovanými krajinami. Počas stretnutia bol potvrdený záväzok vypracovať Karpatský dohovor s využitím pomoci alpských expertov a bola dosiahnutá dohoda o potenciálnych prvkoch dohovoru. Stretnutie dalo tiež formu alpsko-karpatskému partnerstvu, prostredníctvom ktorého alpské krajiny podporili spoluprácu v oblasti Karpát ako aj pri príprave dohovoru.

Stručne o dohovore

Karpatský dohovor je rámcovým dohovorom. Definuje všeobecné politické ciele, ktoré podporujú integrovaný prístup k ochrane karpatského prírodného a kultúrneho dedičstva. Dohovor len zriedka stanovuje konkrétne, ľahko dosiahnuteľné záväzky. Namiesto toho však vyzýva zmluvné strany k implementácii zásad obsiahnutých v dohovore. Takáto spolupráca môže mať rôzne formy, vrátane pracovného programu podľa dohovoru, spoločných bilaterálnych a multilaterálnych aktivít, medzinárodnej pomoci alebo koordinovaných aktivít na národnej úrovni. Jedným z hlavných mechanizmov, ktoré by mali vytvárať široké spektrum otázok a rôznych zásad zahrnutých v dohovore, je prijatie špecifických tematických protokolov tak, ako to stanovuje článok 2, odsek 3.

Dohovor má preambulu, ktorá upriamuje pozornosť na dôležitosť karpatského regiónu a vytvára prepojenia s rôznymi medzinárodnými právnymi dohodami. Preambuly nie sú právne vymáhateľné, ale môžu pomôcť pri interpretácii vecných ustanovení príslušného právneho nástroja.

Dohovor obsahuje 23 článkov, z ktorých prvé dva definujú rozsah, cieľ, zásady a prístup dohovoru (články 1 a 2). Články 3 až 13 predstavujú hlavné vecné záväzky

vyplývajúce z dohovoru, v ktorých sú podrobne stanovené ciele dohovoru a rámec pre budúcu implementáciu, a pokrývajú nasledujúce otázky:

- integrovaný prístup k manažmentu zdrojov krajiny (článok 3);
- ochrana a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinskej diverzity (článok 4);
- územné plánovanie (článok 5);
- trvalo udržateľný a integrovaný manažment vôd a povodí riek (článok 6);
- trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo (článok 7);
- trvalo udržateľná doprava a infraštruktúra (článok 8);
- trvalo udržateľný cestovný ruch (článok 9);
- priemysel a energetika (článok 10);
- kultúrne dedičstvo a tradičné znalosti (článok 11);
- posudzovanie životného prostredia / informačný systém, monitorovanie a včasné varovanie (článok 12);
- osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti (článok 13).

Operačné ustanovenia stanovujú všeobecný rámec a sú navzájom úzko prepojené. Opatrenia, ktoré by reflektovali len niektoré z článkov, by nevedli k uspokojivej úrovni ochrany Karpát. Niektoré články sa dotýkajú otázok, ktoré patria do iného článku dohovoru. Predovšetkým článok 5 poukazuje na to, že pri príprave územnoplánovacích politík a programov by mala byť osobitná pozornosť venovaná otázkam týkajúcim sa dopravy (článok 8), energetiky (článok 10) a cezhraničným vplyvom znečisťovania (článok 6). Riadenie cestovného ruchu (článok 9), priemysel a energetika (článok 10) a doprava a infraštruktúra (článok 8) majú priamy vplyv na všetky aspekty ochrany a obnovy prírodných zdrojov regiónu.

Články 14 až 16 definujú inštitucionálnu štruktúru orgánov dohovoru, konkrétne Konferencie zmluvných strán, Sekretariátu a pomocných orgánov. Článok 17 stanovuje povinnosť zmluvných strán poskytovať finančné príspevky do pravidelného rozpočtu dohovoru. Články 18 a 19 stanovujú procedúru prijímania protokolov a dodatkov dohovoru. Články 21 až 23 sú štandardnými klauzulami v medzinárodnej dohode, stanovujúcimi pravidlá urovnávania sporov, nadobudnutia účinnosti, odstúpenia od dohovoru a depozitára.

Výzvy a príležitosti implementácie a ďalšieho rozvoja Karpatského dohovoru

Budúcou výzvou dohovoru bude vziať do úvahy prírodné bohatstvo karpatského regiónu vo všetkých jeho aspektoch a zároveň realizovať ekonomický rozvoj regiónu, ochranu biodiverzity a ochranu kultúrneho dedičstva. Čeliac týmto výzvam, bude prijatie tematických protokolov Karpatského dohovoru významným krokom smerom k dosiahnutiu cieľov presadzovaných dohovorum, keďže umožní vytvorenie konkrétnych vymáhateľných povinností zmluvných strán. Prístup, ktorý uplatňuje dohovor pri integrovaní a prepájaní rôznych sektorových otázok, by mal byť využitý aj pri tvorbe budúcich tematických protokolov dohovoru so zreteľom na elimináciu konfliktných cieľov a na zabezpečenie koherentného prístupu. Skúsenosti z implementácie Alpského dohovoru budú z tohto pohľadu pre karpatské krajiny mimoriadne užitočné. Protokoly vypracované podľa Alpského dohovoru a skúsenosti získané počas rokovaní a implementácie budú slúžiť karpatským krajinám ako určité usmernenia.

Prechod k trhovému hospodárstvu a vstup väčšiny karpatských krajín do Európskej únie predstavuje významnú zmenu sociálno-ekonomického systému regiónu a výzvu do budúcnosti, spočívajúcu v potrebe skombinovať ekonomický a infraštruktúrally rozvoj s otázkami ochrany životného prostredia. Zo smerovania do EÚ môže mať región prínos vo forme európskej legislatívy, akou je napríklad rámcová smernica o vode, smernice o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí ako aj smernice o vtákoch a o biotopoch.

Srbsko harmonizuje svoju legislatívu s environmentálnym *acquis* ako súčasť stabilizačného a asociačného procesu (SAP) a s finančnou pomocou programu Pomoc Spoločenstva pri rekonštrukcii, rozvoji a stabilizácii, ktorý bol nahradený Nástrojom predvstupovej pomoci na obdobie 2007-2013, a Ukrajina sa už taktiež zaviazala používať legislatívu EÚ ako model pri skvalitňovaní svojej legislatívy. Implementácia Karpatského dohovoru predstavuje veľkú príležitosť na posilnenie rozvoja trvalo udržateľného prístupu k rozvoju v regióne ako aj na vytvorenie pevného základu prípadného vstupu Srbska do EÚ a posilnenej spolupráce EÚ a Ukrajiny.

Majúc na pamäti, že Karpaty sú zdrojom nielen pre krajinu, ku ktorým prináležia, ale aj pre celú Európu, predstavuje Rámcový dohovor investíciu do budúcnosti. Je nádejou, že proces implementácie dohovoru pomôže zachovať prírodné poklady regiónu, posilní cezhraničnú spoluprácu a dialóg a zabezpečí trvalo udržateľný rozvoj regiónu.

Preambula Karpatského dohovoru

“Zmluvné strany”,

UZNÁVAJÚC jedinečnosť prírodného bohatstva Karpát, krásu a ekologické hodnoty, ich dôležitosť ako rezervoára biodiverzity, pramennej oblasti hlavných riek, neodmysliteľného biotopu a útočiska mnohých ohrozených druhov rastlín a živočíchov a najväčšej európskej oblasti nedotknutých lesov, uvedomujúc si, že Karpaty tvoria významné ekologické, ekonomické, kultúrne, rekreačné a životné prostredie priamo v srdci Európy, na ktorom sa podieľajú početné národy a krajiny;

UVEDOMUJÚC si dôležitosť a ekologické, kultúrne a sociálno-ekonomické hodnoty horských regiónov, čo podnietilo Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov vyhlásiť rok 2002 za Medzinárodný rok hôr, UZNÁVAJÚC dôležitosť horských oblastí, ako sa to uvádza v kapitole 13 (Trvalo udržateľný rozvoj hôr) Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji (Agenda 21, Rio de Janeiro 1992) a v Implementačnom pláne Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji;

ODVOLÁVAJÚC sa na Deklaráciu o životnom prostredí a trvalo udržateľnom rozvoji v karpatskom a podunajskom regióne (Bukurešť 2001);

POUKAZUJÚC na súvisiace ustanovenia a princípy príslušných globálnych, regionálnych a oblastných právnych nástrojov týkajúcich sa životného prostredia, stratégie a programov;

s cieľom zabezpečiť efektívnejšiu implementáciu uvedených a už existujúcich nástrojov a VYCHÁDZAJÚC z ostatných medzinárodných programov;

UZNÁVAJÚC, že Karpaty predstavujú životné prostredie pre miestne obyvateľstvo, a OCEŇUJÚC prínos miestneho obyvateľstva k trvalo udržateľnému sociálnemu, kultúrnemu a ekonomickému rozvoju a zachovaniu tradičných hodnôt v Karpatoch,

UZNÁVAJÚC dôležitosť oblastnej spolupráce týkajúcej sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát v kontexte procesu “Životné prostredie pre Európu”;

S PRIHLIADNUTÍM na skúsenosti získané v rámci Dohovoru o ochrane Álp (Salzburg 1991), ktorý predstavuje úspešný model ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja horských regiónov a poskytuje spoľahlivý základ nových partnerských iniciatív a ďalšieho posilňovania spolupráce medzi alpskými a karpatskými štátmi;

UVEDOMUJÚC si skutočnosť, že úsilie chrániť, udržiavať a trvalo udržateľne hospodáriť s prírodnými zdrojmi Karpát nemôže byť úspešné len v jednej krajine bez možnosti regionálnej a najmä cezhraničnej spolupráce pri dosahovaní ekologickej celistvosti;

dohodli sa takto:

Čo je preambula?

Preambula je úvodom do medzinárodnej zmluvy. Predstavuje neoddeliteľnú súčasť právnej dohody, i keď nie je záväzná.

Preambula kladie dohodu do širšieho právneho a politického kontextu, ilustruje zásady pre usmernenie interpretácie a stanovuje progresívne ciele implementácie. Odseky preambuly identifikujú zásady, ktoré môžu pomôcť pri:

- interpretovaní textu samotného nástroja (vyjadrenie želania zmluvných strán);
- interpretovaní textu národnej implementačnej legislatívy;
- umiestnení nástroja v rámci systému práva, poukazujúc na jeho vzťah k ostatným oblastiam práva.

Preambula je zvyčajne konštruovaná ako rad po sebe nasledujúcich vedľajších viet, vyjadrujúcich motívy uzavretia zmluvy, naznačením základu (zdieľané princípy už prijaté v predchádzajúcich medzinárodných nástrojoch) a opísaním stavu minulých, súčasných a budúcich vzťahov medzi zmluvnými stranami. Preambula slúži na to, aby poukázala nielen na motívy ale aj na cieľ a účel zmluvy.

Podľa článku 31, odseku 2, Viedenského dohovoru o práve zmlúv (1969), preambula sa považuje za súčasť kontextu zmluvy, ktorá je užitočným nástrojom na vytvorenie zmyslu ustanovení zmluvy a objasnenie ich rozsahu.

Poznámka: časti prispôbené z dokumentu Aarhuský dohovor: Implementačné usmernenie (OSN 2000)

Preambula Karpatského dohovoru začína vyjadrením hodnôt, ktoré horské oblasti predstavujú, čím sa zdôrazňuje potreba ich ochrany, a potom pokračuje ďalej špecifikovaním unikátnych a osobitne dôležitých aspektov samotných Karpát. Odvoláva sa na niekoľko procesov a nástrojov, ktoré poskytujú kontext vypracovaniu sub-regionálneho dohovoru o horskej oblasti, vrátane deklarácie Valného zhromaždenia OSN z roku 2002 o roku pohorí, Agendy 21 a Implementačného plánu zo Summitu Zeme v Johannesburgu. Spomenuté sú aj referencie na ďalšie medzinárodné procesy bez uvedenia ich názvov, avšak pri vypracovaní operačných ustanovení dohovoru sa tieto referencie stanú zrejmy. Tak napríklad Dohovor o biologickej diverzite je ústredným nástrojom pre článok 4.

Obyčajne môže preambula multilaterálnej environmentálnej dohody (MED) poukazovať na predchádzajúce dohody, niekedy tzv. mäkkého práva, ktoré boli dôležité v procese dosiahnutia dohody o samotnej multilaterálnej zmluve. V prípade preambuly Karpatského dohovoru je uvedená referencia na Vyhlásenie o životnom prostredí a trvalo udržateľnom rozvoji v karpatskom a podunajskom regióne (Bukurešť 2001), v ktorom hlavy štátov a vysokí predstavitelia Albánska, Rakúska, Bosny a Hercegoviny, Bulharska, Chorvátska, Českej republiky, Maďarska, Bývalej juhoslovenskej republiky Macedónska, Moldavska, Poľska, Rumunska, Slovenska a Ukrajiny vyhlásili, okrem iného, svoj úmysel presadzovať a podporovať „aktivity smerujúce k novým medzivládny regionálnym nástrojom na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj karpatského regiónu.“

Preambula sa odvoláva na Karpatský dohovor ako na príklad „sub-regionálnej spolupráce“. Sub-regionálny prístup, ktorý Konferencia Organizácie spojených národov o životnom prostredí a rozvoji (UNCED) v roku 1992 uznala ako prostriedok na implementovanie MED, sa začal v ešte väčšej miere uplatňovať od Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji (Summit Zeme), ktorý sa uskutočnil v roku 2002. UNCED uznala, že regionálne a sub-regionálne aktivity budujú most medzi „národnou realitou a globálnymi prioritami“. Implementačný plán prijatý na Summitu Zeme zdôraznil regionálnu a sub-regionálnu implementáciu výstupov Summitu Zeme, osobitne Agendy 21. Skutočná hodnota sub-regionálneho prístupu súvisí s jazykom preambuly, ktorý vyjadruje, že „Karpatský dohovor vytvára prostredie pre život miestnych ľudí“.

No a nakoniec, preambula sa odvoláva na skúsenosti získané v rámci Dohovoru o ochrane Álp (Salzburg 1991). Alpský dohovor bol jediným dohovorom o horských oblastiach, ktorý existoval v čase prijatia Karpatského dohovoru, a proces prípravy návrhu Karpatského dohovoru mohol využiť skúsenosti získané v rámci Alpského dohovoru. Popri prirodzenej príbuznosti medzi horskými oblasťami mal Karpatský dohovor možnosť využiť zapojenie niektorých alpských krajín, ktoré iniciatívne poskytli podporu karpatskému regiónu.

Časť I

Operačné ustanovenia

Kapitola A

Článok 1

Článok 1 - Geografický rozsah

1. Dohovor sa vzťahuje na karpatský región (ďalej len „Karpaty“), tak ako ho vymedzí Konferencia zmluvných strán.
2. Každá zo zmluvných strán môže rozšíriť uplatňovanie dohovoru a jeho protokolov na ďalšie časti svojho územia vyhlásením u depositára za predpokladu, že si to vyžiada implementácia ustanovení tohto dohovoru.

Karpatské pohorie pokrýva zhruba 210 000 km² a vytvára oblúk dlhý asi 1 450 km od Bratislavy na Slovensku až po Železnú bránu, kde neďaleko Orsovy v Rumunsku prechádza cez Karpaty údolím Dunaj⁹. Presné vymedzenie Karpát podľa dohovoru závisí od použitých kritérií, či sa použijú jednotné kritériá pre všetky krajiny alebo rôzne kritériá na základe národných preferencií. Zmluvné strany na prvej Konferencii zmluvných strán v decembri 2006 hranice karpatského regiónu nevymedzili.

Hlavné koncepty

Článok 1 Karpatského dohovoru sa zaoberá rozsahom uplatňovania dohovoru. Inými slovami ide o určenie geografickej oblasti, na ktorú sa dohovor zameriava, a súvisiace opatrenia, ktoré majú príslušné orgány implementovať. Jasné definovanie rozsahu uplatňovania je mimoriadne dôležité pre efektívnu implementáciu akéhokoľvek dohovoru. Ak je to z pohľadu účelu dohovoru relevantné, text uvádza geografický rozsah uplatňovania. V opačnom prípade sa zmluva uplatňuje na celom území ratifikujúcej krajiny¹⁰.

Starostlivé vymedzenie je špeciálne dôležité v prípade Karpatského dohovoru, ktorý sa zaoberá osobitnou geograficky vymedzenou oblasťou vo vnútri štátov. Rámcový dohovor o pohorí vyžaduje implementáciu všetkých pravidiel a opatrení súvisiacich so zmluvou na základe integrovaného prístupu v tom zmysle, že celé územie krajiny, dokonca aj časti nespádajúce pod rozsah uplatňovania, sa musí z komplexného hľadiska brať do úvahy, aby nebola ohrozená efektívnosť implementačných opatrení. Ak si prostredníctvom dohovoru štáty želajú chrániť biodiverzitu a trvalo udržateľne riadiť poľnohospodárstvo, lesníctvo a rozvoj

infraštruktúry, musí byť na národnej úrovni uplatnený konzistentný a efektívny integrovaný prístup. Prijatie prístupu trvalo udržateľného rozvoja len vo vzťahu k horským oblastiam by podkopalo účinnosť dohovoru, keďže by oslabilo vzájomné vzťahy a vplyvy z teritórií, ktoré sa nachádzajú mimo ohraničenej oblasti. Takýto integrovaný prístup podporuje odsek 2 článku 1 a je predmetom nižšie uvedenej diskusie.

Článok 1 konštatuje, že dohovor sa vzťahuje na **karpatský región**, ktorý má definovať Konferencia zmluvných strán. Konferencia zástupcov zmocnených prijatím a podpísaním Karpatského dohovoru v Kyjeve 2003 požiadala dočasný Sekretariát Karpatského dohovoru, aby pripravil komplexnú správu a návrh¹¹ rozsahu uplatňovania Karpatského dohovoru.

Následne po tejto požiadavke UNEP s finančnou podporou Talianskeho ministerstva životného prostredia a územia a za vedeckej spolupráce EURAC vypracoval **vedeckú štúdiu** o rozsahu uplatňovania Karpatského dohovoru. Táto vedecká štúdia (Implementácia medzinárodného horského dohovoru – prístup k určení oblasti Karpatského dohovoru) sa zamerala na prezentáciu integrovaného nadnárodného a transparentného prístupu k homogénnemu vymedzeniu rozsahu uplatňovania Karpatského dohovoru. Základnou myšlienkou štúdie bola potreba uplatniť integrovaný prístup k vymedzeniu rozsahu uplatňovania dohovoru s cieľom stanoviť geografický rozsah, ktorý zabezpečí konzistentnú a efektívnu implementáciu zmluvy. Štúdia venovala pozornosť najmä hlavným cieľom a zásadám dohovoru a relevantným politikám a smerniciam EÚ (napríklad Natura 2000 a rámcová smernica o vodách).

Druhý návrh na vymedzenie rozsahu uplatňovania dohovoru bol vypracovaný v rámci projektu Karpatský environmentálny výhľad (KEO), ktorý iniciovala Divízia UNEP pre včasné varovanie a posudzovanie (DEWA)/GRID v Ženeve a Regionálna pobočka UNEP pre Európu (ROE) s cieľom pomôcť karpatským krajinám v ich úsilí presadzovať trvalo udržateľný rozvoj regiónu. Cieľom KEO je vypracovať do polovice roka 2007 správu o sub-regionálnom preskúmaní a syntéze situácie v životnom prostredí v širšom karpatskom regióne. Správa by nemala byť súhrnom siedmich národných správ ale geograficky integrovanou správou o stave a trendoch v životnom prostredí Karpát a to z pohľadu uplynulých 30 rokov a s výhľadom do roku 2020.

Pokiaľ ide o rozsah uplatňovania Karpatského dohovoru, prístup KEO je založený na integrovanom nadnárodnom prístupe, vypracovanom EURAC, ktorý bol patrične overený, dotiahnutý do detailov a prispôsobený potrebám jednotlivých krajín. Karpatský projekt nedefinuje jeden rozsah, ale, pokiaľ ide o zber údajov pre karpatský projekt, používa dvojité terminológie – karpatský región a karpatská oblasť. „Región“ zodpovedá rozsahu KEO a pokrýva horské regióny. Používa sa ako minimálny obvod pre zber údajov. Pojem „oblasť“ zahŕňa širší rozvojový priestor karpatského regiónu a používa sa pre širší zber údajov.

Ani jeden z týchto dvoch návrhov rozsahu uplatňovania nebol na COP potvrdený. Očakáva sa, že COP prijme rozhodnutie o geografickom rozsahu karpatského regiónu na svojom druhom stretnutí v Rumunsku v roku 2008. Avšak na prvom stretnutí COP12 karpatské krajiny prijali oveľa širší politický pojem „karpatský priestor“ ako „oblasť ekonomického, sociálneho a environmentálneho pokroku a trvalej udržateľnosti v srdci Európy“.

Napokon, odsek 2 článku 1 dáva zmluvným stranám možnosť rozšíriť uplatňovanie dohovoru a jeho protokolov aj na ďalšie časti svojich území prostredníctvom poskytnutia vyhlásenia depozitárovi. Hlavný rozdiel medzi rozsahom uplatňovania podľa článku 1.1, definovaným Konferenciou zmluvných strán, a dodatočným rozsahom podľa článku 1.2, rozšíreným každou jednotlivou zmluvnou stranou, spočíva v tom, že tento druhý prístup je založený na dobrovoľnosti. Vzhľadom na to nie je potrebný súhlas všetkých zmluvných strán. Každý štát sa môže rozhodnúť zahrnúť do rozsahu uplatňovania niektoré oblasti, ktoré v podstate horskými oblasťami nie sú. Jedinou podmienkou je, že rozšírenie dohovoru na ďalšie časti územia zmluvnej strany by malo byť nevyhnutné pre efektívnu implementáciu dohovoru. Zdá sa, že to predstavuje objektívnu požiadavku, avšak nie je jasné, ako takéto určenie preukázať, alebo či iná zmluvná strana by mohla spochybniť rozšírenie vykonané inou zmluvnou stranou na základe tejto klauzuly. Aj iné zmluvy, ako napríklad Alpský dohovor, využívajú dobrovoľný prístup k vymedzeniu oblastí pokrývaných jednotlivými dohovormi.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Článok 15, odsek 1, Medzinárodného dohovoru o ochrane rastlín konštatuje: „Ktorákoľvek zmluvná strana môže v čase ratifikácie alebo pristúpenia alebo kedykoľvek neskôr predložiť generálnemu riaditeľovi FAO vyhlásenie, že sa tento dohovor rozšíri na celé územie alebo časť územia, za ktoré je z pohľadu medzinárodných vzťahov zodpovedná“.

Rámček 1

Vypracovanie hraníc Alpského dohovoru

V roku 2004 Inštitút pre regionálny rozvoj Európskej akadémie v Bolzane vypracoval štúdiu o vytvorení hraníc dohovoru: *Convenzione delle Alpi: Definizione del perimetro della Convenzione delle Alpi a livello comunale*.

Keďže Alpský dohovor ponechal priestor, aby sa samotné krajiny formou vyhlásenia rozhodli, ktoré časti zamýšľajú zahrnúť do dohovoru, a keďže v rámci zmluvy neboli prijaté žiadne spoločné usmernenia, každý štát si zvolil svoj vlastný prístup. Výsledkom je, že na vymedzenie geografického rozsahu uplatňovania dohovoru boli využité rôzne administratívne útvary.

Vedecká štúdia, realizovaná Európskou akadémiou, sa zamerala na rekonštrukciu spoločných geografických hraníc rozsahu uplatňovania dohovoru. Preto by mohla byť načrtnutá komplexná mapa so všetkými administratívnymi útvarmi zmluvných strán.

Článok 15 Dohovoru o európskej krajine¹³ o územnom uplatňovaní uvádza, že:

- „1. Ktorýkoľvek štát Európskeho spoločenstva môže v čase podpisu alebo pri ukladaní dokumentu ratifikácie, prijatia, schválenia alebo pristúpenia u depozitára špecifikovať územie alebo územia, na ktoré sa dohovor bude vzťahovať.
2. Ktorákoľvek strana môže kedykoľvek neskôr formou vyhlásenia adresovaného generálnemu tajomníkovi Rady Európy rozšíriť uplatňovanie tohto dohovoru na ďalšie územie špecifikované vo vyhlásení. Dohovor nadobudne účinnosť na tomto území v prvý deň nasledujúci po uplynutí lehoty troch mesiacov po prijatí vyhlásenia generálnym tajomníkom.“

Alpský dohovor obsahuje podobné ustanovenie na vymedzenie geografického rozsahu uplatňovania samotného dohovoru. Článok 1 hovorí:

„1. Dohovor sa bude vzťahovať na alpský región, ako je opísaný a znázornený v prílohe.

2. Každá zmluvná strana môže pri ukladaní svojho dokumentu o ratifikácii, prijatí alebo schválení u depozitára alebo kedykoľvek neskôr rozšíriť uplatňovanie tohto dohovoru na ďalšie časti svojho územia prostredníctvom vyhlásenia predloženého depozitárovi, Rakúskej republike, za predpokladu, že to je nevyhnutné pre implementáciu ustanovení dohovoru.
3. Akékoľvek vyhlásenie vykonané podľa odseku 2 môže byť vo vzťahu k územiu špecifikovanému v takom vyhlásení odvolané prostredníctvom notifikácie adresovanej depozitárovi. Odvolanie nadobudne účinnosť v prvý deň mesiaca nasledujúceho po uplynutí lehoty šiestich mesiacov po prijatí takejto notifikácie depozitárom.“

Prvý rozdiel s Karpatským dohovorom je, že alpský región bol definovaný zmluvnými stranami už počas prípravy návrhu dohovoru, a administratívne útvary, ktoré sú zahrnuté do geografického rozsahu uplatňovania, sú uvedené v prílohe k dohovoru.

Ďalší rozdiel súvisí s možnosťou odvolania. Alpský dohovor dáva zmluvným stranám možnosť odvolať svoje vyhlásenia, týkajúce sa ich území, ktoré boli pridané a označené za predmet dohovoru. Článok 1 Karpatského dohovoru nedáva karpatským krajinám takúto možnosť. Túto zjavnú medzeru by mohli vyplniť iné mechanizmy, ako napríklad dohoda COP, prípadne by mohlo ísť o otázku, ktorá bude predmetom neskorších rokovaní. Len štáty samotné môžu rozhodnúť o takejto možnosti. Podľa medzinárodného práva nie je takáto možnosť odvolať vyhlásenie vo všeobecnosti zakázaná, pokiaľ nie je takáto možnosť upravená zmluvnými stranami ináč.

Kapitola B

Článok 2

Článok 2 - Všeobecné ciele a princípy

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať komplexnú stratégiu a spolupracovať v oblasti ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát s cieľom zlepšiť, okrem iného, kvalitu života, posilniť miestne hospodárstvo a komunity, ako aj ochranu prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva.
2. Na dosiahnutie cieľov uvedených v odseku 1 zmluvné strany prijímú potrebné opatrenia v oblastiach, ktorými sa zaoberajú články 4 až 13 tohto dohovoru, presadzovaním
  - a) princípov predbežnej opatrnosti a prevencie,
  - b) princípu „znečisťovateľ platí“,
  - c) účasti verejnosti a zapojenia zainteresovaných subjektov,
  - d) cezhraničnej spolupráce,
  - e) integrovaného plánovania a manažmentu krajiny a vodných zdrojov,
  - f) programového prístupu a
  - g) ekosystémového prístupu.
3. Na dosiahnutie cieľov stanovených týmto dohovorom a na zabezpečenie ich implementácie môžu zmluvné strany podľa potreby navrhnuť a prijať protokoly.

Tento článok stanovuje prierezové ciele a hodnoty dohovoru, ktoré už boli uvedené v preambule, a základné všeobecné zásady, ktoré by mali zmluvné strany pri implementovaní dohovoru rešpektovať.

Tento článok je kľúčovým interpretačným ustanovením dohovoru, keďže stanovuje riadiace zásady pre všetky implementačné opatrenia dohovoru. Články 3 až 14 treba preto vždy analyzovať z pohľadu článku 2. Týmto článkom by sa nemali riadiť len zmluvné strany pri realizácii implementačných opatrení, ale aj orgány dohovoru, Konferencia zmluvných strán, Sekretariát a ďalšie podporné orgány.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať komplexnú stratégiu a spolupracovať v oblasti ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát s cieľom zlepšiť, okrem iného, kvalitu života, posilniť miestne hospodárstvo a komunity, ako aj ochranu prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva.

Tento prístup definuje prierezový cieľ dohovoru, konkrétne „ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát“. Tie-

to viac-menej všeobecné úmysly sú ďalej definované ako zlepšenie kvality života, posilnenie miestnych ekonomík a komunít, ochrana prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva. Mechanizmom na dosiahnutie týchto cieľov je, aby štáty vypracovali komplexné politiky a navzájom spolupracovali.

Hlavné koncepty

Tento odsek sa odvoláva na rad základných konceptov a zásad environmentálneho práva a práva trvalo udržateľného rozvoja.

Medzinárodná spolupráca je základnou zásadou medzinárodného práva. Riešenie globálnych environmentálnych problémov vyžaduje spoločné koordinované úsilie globálneho spoločenstva. Tento zásadný princíp je zahrnutý vo väčšine environmentálnych právnych nástrojov a zmlúv.

Všeobecná potreba spolupracovať na ochrane životného prostredia bola deklarovaná v roku 1972 počas Štokholmskej konferencie o životnom prostredí človeka, ktorú zvolalo Valné zhromaždenie OSN. Štokholmská konferencia je považovaná za prvý rozhodujúci krok k

vývoju komplexného medzinárodného environmentálneho práva, ktorý viedol k Deklarácii o životnom prostredí človeka (Štokholmská deklarácia) a k Akčnému plánu pre životné prostredie človeka. Zásada 24 Štokholmskej deklarácie¹⁴ vyžaduje, aby sa k medzinárodným otázkam súvisiacim s ochranou a skvalitňovaním životného prostredia pristupovalo v duchu spolupráce medzi všetkými krajinami. Táto zásada bola ďalej posilnená počas Svetovej konferencie o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro v roku 1992 v podobe Deklarácie z Ria o životnom prostredí a rozvoji¹⁵. Zásada 27 Deklarácie z Ria konštatuje, že spolupráca sa bude viesť v dobrej viere a bude zahŕňať ďalší rozvoj medzinárodného práva v oblasti trvalo udržateľného rozvoja.

Táto zásada zahŕňa záväzky štátov spolupracovať prostredníctvom prijímania bilaterálnych a multilaterálnych environmentálnych dohôd a implementácie spoločných opatrení, aktivít a podobne.

Koncept **trvalo udržateľného rozvoja** sa na medzinárodnej scéne objavil po publikovaní Správy Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj: Naša spoločná budúcnosť v roku 1987, ktorá sa stala známou aj ako Brundtlandovej správa a ktorá definovala trvalo udržateľný rozvoj ako „rozvoj, ktorý naplňuje potreby súčasnej generácie bez ohrozenia možnosti budúcich generácií naplňovať svoje vlastné potreby“¹⁶. Správa bola prediskutovaná Valným zhromaždením OSN v roku 1989 a uznesením, ktorým bola správa prijatá, bola zvolaná konferencia v Riu. Odvtedy bolo zavedených niekoľko rôznych definícií trvalo udržateľného rozvoja, avšak všetky majú spoločný prvok snahu o dosiahnutie rovnováhy medzi ekonomickým rozvojom, sociálnymi aspektmi rozvoja a ochranou životného prostredia.

Hlavnými dokumentmi na vysvetlenie konceptu trvalo udržateľného rozvoja sú Deklarácia z Ria o životnom prostredí a rozvoji, ktorá stanovuje 27 zásad trvalo udržateľného rozvoja, a Agenda 21,¹⁷ komplexný akčný program implementovaný „vládami, rozvojovými organizáciami, inštitúciami spadajúcimi pod Organizáciu spojených národov a skupinami nezávislého sektora v každej oblasti, kde ľudská činnosť ovplyvňuje životné prostredie“. Zásada 4 Deklarácie z Ria potvrdzuje, že pre dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja je potrebné, aby ochrana životného prostredia bola neoddeliteľnou súčasťou rozvojového procesu a aby nebola posudzovaná oddelene.

Zlepšenie kvality života a posilňovanie miestnych ekonomík a komunít predstavuje všeobecné ciele, ktoré by mali byť realizované všetkými štátmi v rámci svojej jurisdikcie. Karpatský dohovor upriamuje pozornosť na tieto otázky ako na dôležité súčasti trvalej udržateľnosti pre komunity žijúce v horských oblastiach. Štatistiky ukazujú, že 80 % ľudí žijúcich v horských oblastiach žije pod

hranicou chudoby¹⁸. Drsnejšie podmienky spôsobujú, že živobytie založené na poľnohospodárstve je zložité a nízka úroveň rozvoja infraštruktúry v horských oblastiach vedie k nedostatočnému hospodárskemu rozvoju.

Ochrana prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva sa vzťahuje ku konceptom opisovaným podrobne v článku 4 a v článku 11 Karpatského dohovoru. Podrobná analýza týchto článkov je uvedená v kapitolách I.D a I.J tejto príručky.

Cieľ dosiahnutia ochrany a trvalo udržateľného Karpát môže byť dosiahnutý len cestou spolupráce a súčasne prebiehajúcich aktivít vo všetkých oblastiach dohovoru.

2. Na dosiahnutie cieľov uvedených v odseku 1 zmluvné strany prijímú potrebné opatrenia v oblastiach, ktorými sa zaoberajú články 4 až 13 tohto dohovoru, presadzovaním

Tento odsek stanovuje súbor zásad, ktoré treba uplatňovať pri implementácii operačných ustanovení dohovoru v záujme dosiahnutia cieľov dohovoru. Dohovor však vyžaduje nielen samotné uplatňovanie ale aj ich aktívne presadzovanie. Zásady uvedené pod písmenami (a) až (g) tohto odseku sú všeobecnými zásadami medzinárodného environmentálneho práva¹⁹, i keď prínajmenšom v jednom prípade (princíp predbežnej opatrnosti) je spor o tom, či ide o zásadu alebo o prístup.

Článok 3 o integrovanom prístupe k zdrojom krajiny nie je v článku 2.2 spomínaný. Na prvý pohľad nie je dôvod úplne jasný. Niektorí sú toho názoru, že článok 3 je ustanovením všeobecného charakteru, ktoré dopĺňa je článok 2 tým, že stanovuje špecifický súbor opatrení na implementáciu operačných ustanovení dohovoru, t.j. plánov integrovaného manažmentu. Takýto prístup podporuje text v článku 3, ktorý konštatuje, že pre „oblasti dohovoru“ treba využívať mechanizmy manažmentu zdrojov krajiny. To môže znamenať, že článok 3 sa uplatňuje vtedy, ak je relevantný k článkom 4 až 13. Takáto interpretácia však nevylučuje možnosť, že článok 3 je v skutočnosti vecným operačným ustanovením dohovoru, podobne ako ostatné články, na ktoré sa odvolávame. Pre zmluvné strany stanovuje špecifické povinnosti tým, že kladie požiadavky na integrovaný manažment zdrojov krajiny s využitím takých nástrojov, akým je plánovanie integrovaného manažmentu. I keď, vzhľadom na jeho uplatňovanie v rámci ostatných operačných ustanovení, má článok 3 „všeobecný“ charakter, táto skutočnosť neodôvodňuje jeho vylúčenie z rozsahu článku 2.

I keď by niekto mohol namietnuť, že zásady obsiahnuté v článku 2 sa budú v každom prípade uplatňovať

na všetky podstatné oblasti, v ktorých sa uplatňuje manažment zdrojov krajiny (napríklad v otázkach pokrývaných článkami 4 až 13), tento argument nie je úplne dostačujúci. Potreba vykonať niekoľko logických krokov, kde by bolo bývalo pre navrhovateľov jednoduchou záležitosťou spomenúť osobitne článok 3, by dala zbraň do ruky tým, ktorí by sa mohli snažiť obmedziť uplatňovanie zásad článku 2. Okrem toho sa môžu vyskytnúť otázky, ktoré súvisia s ochranou Karpatského pohoria, kde je manažment zdrojov krajiny relevantný, ale ktoré nespádajú priamo pod články 4 až 13. Ak akceptujeme túto možnosť, potom tu máme v dohovore jednoznačnú medzeru, ktorá by mohla byť predmetom ďalšej práce.

a) princípov predbežnej opatrnosti a prevencie,

Princíp predbežnej opatrnosti sa objavil v oblasti medzinárodného environmentálneho práva spolu s konceptom trvalo udržateľného rozvoja, pričom išlo o „potenciálne najradikálnejší z environmentálnych princípov“²⁰, keďže má pre štáty najďalekosiahlejšie dôsledky. Tento princíp „stanovuje, že v prípade hrozby environmentálneho nebezpečenstva a minimálne v tých prípadoch, v ktorých hrozí vážne a ireverzibilné poškodenie, treba podniknúť preventívne a riziko znižujúce opatrenia, ak pretrvávajú neistoty akéhokoľvek charakteru.“²¹

Zásada 15 Deklarácie z Ria predpisuje, že „za účelom ochrany životného prostredia budú štáty podľa svojich schopností vo veľkej miere uplatňovať princíp predbežnej opatrnosti. V prípade hrozby vážneho alebo ireverzibilného poškodenia nemôže byť absencia úplnej vedeckej istoty použitá ako dôvod na odklad nákladovo efektívnych opatrení zabráňujúcich poškodeniu životného prostredia“. Princíp predbežnej opatrnosti potvrdzujú rôzne multilaterálne dohody, ako napríklad Cartagenský protokol o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite. Protokol konštatuje, že krajina môže zamietnuť dovoz živých modifikovaných organizmov dokonca aj vtedy, ak chýba vedecká istota, že môžu spôsobiť poškodenie. Opatrenia na zavedenie tohto princípu do praxe môžu mať rôznu formu – od bezpodmienečného moratória (napr. zákazu potenciálne škodlivých aktivít v prísne chránených oblastiach) až po požiadavky na špeciálnu pozornosť a informovaný vopred daný súhlas (napr. na cezhraničný pohyb GMO alebo nebezpečných chemických látok a pesticídov). V zásade ide o vypracovanie politik na základe sofistikovaného posudzovania a manažmentu rizík.

Implementácia tohto princípu však nie je bezkonfliktná, keďže môže vyvolať problémy spojené s ústavnou ochranou vlastníckych práv. Na tomto základe niektoré krajiny, konkrétne exportéri obilia, vrátane Spojených štátov, Austrálie, Chile a ďalších krajín, ktoré využívajú

modifikované plodiny, napadli uplatňovanie tohto princípu, zatiaľ čo Európska únia tento princíp pevne podporuje. Princíp predbežnej opatrnosti je jedným zo základov environmentálnej politiky Európskej únie podľa maastrichtskej zmluvy z roku 1992, avšak zmluva tento pojem nedefinuje.

Princíp prevencie vyžaduje, aby boli realizované nevyhnutné opatrenia na zabránenie akéhokoľvek poškodenia, ktoré iste nastane, pravdepodobne nastane, alebo môže nastať. Primárna povinnosť, ktorá vyplýva z princípu prevencie, je predbežné posúdenie potenciálne škodlivých aktivít²². Z pohľadu nákladov je efektívnejšie prijať preventívne opatrenia na zabránenie poškodenia prostredia, ako realizovať nákladné nápravné opatrenia po tom, ako dôjde ku škode. Navyše, mnoho druhov poškodení životného prostredia odstrániť nemožno (napríklad vyhynutie nejakého druhu). Medzi preventívne mechanizmy v zmysle jestvujúcich medzinárodných dohôd patria prinajmenšom monitorovanie, notifikácia a výmena informácií. Koncept integrovanej prevencie znečisťovania (vypracovaný podľa smernice o IPKZ 96/61/EC) vyžaduje, aby bolo životné prostredie posudzované ako celok, čo umožní vyhnúť sa poškodeniu jeho zložiek.

Základnými nástrojmi na presadenie princípu prevencie do praxe sú posudzovanie vplyvov na životné prostredie, systémy včasného varovania, posudzovanie rizík, monitorovanie a podobne. Aj keď Deklarácia z Ria sa priamo neodvoláva na princíp prevencie, stanovuje, že štáty by mali vykonávať posudzovanie vplyvov na životné prostredie v prípade aktivít, ktoré budú mať pravdepodobne výrazné nepriaznivé vplyvy na životné prostredie, uplatňovať starostlivosť a informovať ostatné štáty o prírodných katastrofách alebo o iných mimoriadnych situáciách, ktoré môžu viesť ku škodám na životnom prostredí presahujúcim štátne hranice. Princíp prevencie stanovuje článok 174 Zmluvy o ES.

b) princípu „znečisťovateľ platí“,

Princíp „znečisťovateľ platí“ je v zásade 16 Deklarácie z Ria uvedený nasledovne: „Národné orgány by mali podporovať internalizáciu environmentálnych nákladov a využívanie ekonomických nástrojov, berúc do úvahy prístup, že znečisťovateľ by mal v zásade znášať náklady spojené so znečisťovaním s patričným zreteľom na verejný záujem a bez deformovania medzinárodného obchodu a investícií.“

Princíp vyžaduje, aby znečisťovateľ znášal náklady, ktoré vyvstanú ako dôsledok znečistenia. Smernica EÚ 2004/35/EC definuje „znečisťovateľa“ ako prevádzkovateľa spôsobujúceho poškodenie životného prostredia alebo vytvárajúceho bezprostrednú hrozbu takéhoto poškodenia²³, ale v širšom kontexte možno tento princíp aplikovať tak na spotrebiteľov ako aj na výrobcov.

V prípade mnohorakých zdrojov znečisťovania môže byť ťažké identifikovať jednotlivých znečisťovateľov. Medzi náklady, ktoré by mal znečisťovateľ uhradiť, patrí prevencia znečisťovania, kontrolné opatrenia a opatrenia zamerané na znižovanie znečisťovania ako aj kompenzácia škôd.

Tento princíp bol zahrnutý do jednotného európskeho aktu a do maastrichtskej zmluvy a preto ho musia členské štáty EÚ implementovať.

Tento princíp je presadzovaný do praxe prostredníctvom rôznych súborov opatrení, od daní a poplatkov za využívanie prírodných zdrojov (napríklad úpravu vody, prípravu pitnej vody) až po objektívnu zodpovednosť za akúkoľvek nehodu vyvolanú manipuláciou s nebezpečnými látkami a pravidlá súvisiace s poistením a ďalším finančným zabezpečením na obmedzenie možnosti, že by zodpovednosť bola prenesená na spoločnosť ako celok.

c) účasti verejnosti a zapojenia zainteresovaných subjektov,

Účasť verejnosti a zainteresovaných subjektov je dôležitým princípom, ktorý uznáva zásada 10 Deklarácie z Ria, ktorá vyžaduje, aby sa do riešenia otázok životného prostredia zapájali všetci zainteresovaní občania na príslušnej úrovni. Deklarácia z Ria ďalej špecifikuje nevyhnutné prostriedky na zabezpečenie takejto účasti. Takýmito prostriedkami sú prístup k informáciám o životnom prostredí, účasť na rozhodovacích procesoch a efektívny prístup k súdnym a administratívnym procesom. Tento princíp má ďalekosiahle dôsledky a pre jeho interpretáciu je rozhodujúci Aarhuský dohovor²⁴. Tieto koncepty sú opísané podrobne v článku 13 Karpatského dohovoru. Podrobná analýza tohto článku je uvedená v rámci kapitoly I.L príručky.

d) cezhraničnej spolupráce,

Cezhraničná spolupráca sa vzťahuje na spoluprácu medzi dvoma alebo viacerými susednými štátmi. Takáto spolupráca môže mať rôznu formu, vrátane dohôd, koordinovaných politík a implementácie spoločných opatrení. Je nevyhnutným predpokladom akejkoľvek činnosti zameranej na ochranu zdieľaných prírodných zdrojov (napríklad horských pásiem, vodných tokov) a pomáha zabezpečovať účinný manažment cezhraničných chránených oblastí. V porovnaní so základným princípom medzinárodného práva v oblasti medzinárodnej spolupráce, ktorý bol predmetom diskusie na začiatku tejto časti, je tento princíp širší i užší zároveň.

Užší je v tom zmysle, že sa v protiklade k medzinárodnej komunite ako celku vzťahuje na špecifické zdieľané hranice a teda na susediace štáty. Je však zároveň širší

v tom, že do svojho rámca zahŕňa rôzne formy spolupráce, ktoré idú naprieč hranicami, a ktoré sú iné ako len spolupráca medzi dvoma štátmi. Vo svojom najširšom zmysle môže zahŕňať nielen spoluprácu medzi regionálnymi a miestnymi orgánmi nachádzajúcimi sa pozdĺž spoločnej hranice, ale aj priame interakcie medzi komunitami. Takéto formy spolupráce sú často najefektívnejšími prostriedkami na dosiahnutie výsledkov v konkrétnej lokalite. Všetky špecifické povinnosti vyplývajúce z článkov 4 až 14 musia byť interpretované v zmysle požiadavky cezhraničnej spolupráce v tomto širokom zmysle.

e) integrovaného plánovania a manažmentu krajiny a vodných zdrojov,

Vodné zdroje a zdroje krajiny sa v horských oblastiach nachádzajú pod značnými tlakmi, najmä z toho dôvodu, že horské oblasti sú významným zdrojom pitnej vody a oblasti využiteľných častí krajiny sa zvyknú koncentrovať. Dostupné zdroje treba využívať trvalo udržateľným spôsobom.

Koncept integrovaného prístupu je definovaný v Agende 21. Kapitola 10 Agendy 21 konštatuje, že všetky spôsoby využívania zdrojov krajiny by mali byť plánované a riadené integrovaným spôsobom s cieľom „uľahčiť alokáciu krajiny na spôsoby využitia, ktoré poskytujú najväčšie trvalo udržateľné prínosy [...]“²⁵.

Kapitola 18 Agendy 21 poskytuje usmernenie so zreteľom na integrovaný manažment vodných zdrojov, potvrdzujúc, že tento koncept je založený „na vnímaní vody ako neoddeliteľnej súčasť ekosystému, prírodného zdroja, spoločenského a ekonomického dobra“ a že vodné zdroje treba chrániť: „berúc do úvahy fungovanie vodných ekosystémov a trvalosť zdroja s cieľom spokojit’ a zosúladiť potreby vody z hľadiska činnosti človeka. Pri rozvoji a využívaní vodných zdrojov je potrebné udeliť prioritu zabezpečeniu základných potrieb a zachovaniu ekosystémov.“

f) programového prístupu a

Programový prístup sa vzťahuje na proaktívny štýl rozhodovania alebo tvorby politiky, ktorý konzistentným spôsobom berie do úvahy jednotlivé aspekty, majúce na pamäti pritom definované ciele alebo výstupy. Pri jeho využití v rámci plánovania finančnej pomoci medzinárodných organizácií, ako je GEF, UNDP, alebo iné, sa tento pojem chápe ako prístup k financovaniu, ktoré je zamerané „na zabezpečenie väčších a udržateľných vplyvov na globálne životné prostredie cestou integrácie a uplatňovania globálnych environmentálnych cieľov v národných stratégiách a plánoch jednotlivých krajín prostredníctvom partnerstiev s jednotlivými krajinami.“²⁶

V iných kontextoch sa tento prístup môže vzťahovať na mechanizmus racionalizovania rozhodovacích procesov vytváraním kategórií pre povolené a nepovolené činnosti, napríklad vo forme všeobecnej autorizácie, ktorá pokrýva geografickú alebo celoštátnu oblasť a uplatňuje sa na rôzne projekty, aktivity alebo lokality. Programový prístup môže umožňovať, aby príslušné aktivity pokračovali bez jednotlivého schvaľovania zo strany jednotlivých povoľovacích orgánov.

V kontexte dohovoru by mohol byť tento koncept interpretovaný ako koncept vyžadujúci, aby štáty vytvorili programy alebo politiky, ktoré berú do úvahy ciele dohovoru, vrátane prepojení medzi faktormi životného prostredia a vzájomnej väzby medzi životným prostredím a ľudskými, kultúrnymi a sociálnymi faktormi. Takýto prístup berie do úvahy organické alebo funkčné vzťahy medzi životným prostredím a jeho zložkami.

g) ekosystémového prístupu.

Ekosystémový prístup, ako je interpretovaný podľa Dohovoru o biologickej diverzite, predstavuje stratégiu pre „integrovanej manažment krajiny, vôd a živých organizmov, presadzujúci ich ochranu a trvalo udržateľné využívanie.“ Ekosystémový prístup kladie potreby človeka do centra starostlivosti o biodiverzitu a zameriava sa na starostlivosť o ekosystémy, vzhľadom na ich mnohostranné funkcie, tak aby nedochádzalo k ich poškodeniu.

Ekosystém je definovaný Dohovorom o biologickej diverzite ako dynamický komplex rastlinných, živočíšnych a mikrobiálnych spoločenstiev a ich neživého prostredia, interagujúcich ako funkčná jednotka. Podľa tohto prístupu je človek so svojou kultúrnou diverzitou neoddeliteľnou súčasťou mnohých ekosystémov.

Ekosystémový prístup je založený na uplatňovaní vhodných vedeckých metód a poznatkov dôležitých štruktúr, procesov, funkcií a interakcií medzi organizmami a ich prostredím.²⁷ Tento prístup je explicitne predmetom referencií v kapitolách príručky, ktoré preberajú články 4, 5 a 8.

3. Na dosiahnutie cieľov stanovených týmto dohovorom a na zabezpečenie ich implementácie môžu zmluvné strany podľa potreby navrhnúť a prijať protokoly.

Toto ustanovenie dohovoru spolu s článkom 18 je právnym základom pre **prijatie protokolov** k dohovoru. Vo všeobecnosti v medzinárodnom práve sú rámcové dohovory (akým je tento) sprevádzané protokolmi, ktoré definujú špecifickejšie povinnosti, tak aby doplnili a uľahčili implementáciu všeobecných princípov, na ktorých sa dohodli zmluvné strany samotného dohovoru.

Hoci pre zmluvné strany nevyplýva žiadna povinnosť prijať protokoly, ide o jeden z najdôležitejších prostriedkov na dosiahnutie celkových cieľov dohovoru cestou jeho efektívnej implementácie. Procedúra na prijatie protokolov sa riadi pravidlami opísanými v článku 18 dohovoru:

1. návrh predložený zmluvnou stranou;
2. rozoslanie návrhu všetkým zmluvným stranám prostredníctvom Sekretariátu najmenej šesť mesiacov pred konaním Konferencie zmluvných strán, na ktorej sa má návrh prediskutovať;
3. prijatie, podpis a potom ratifikácia zmluvnými stranami podľa ich dohody a podľa ich národných procedúr;
4. nadobudnutie účinnosti tou istou procedúrou, akou nadobudol účinnosť dohovor.

Ako príklad možno uviesť **Alpský dohovor**, ktorý má osem tematických protokolov, pokrývajúcich široké spektrum otázok: plánovanie využívania a trvalo udržateľný rozvoj krajiny, príroda a ochrana krajiny, poľnohospodárstvo v horských oblastiach, lesné hospodárstvo, ochrana pôdy, cestovný ruch, energetika a doprava a urovnávanie sporov. Podrobnosti o týchto protokoloch budú prezentované v ďalších častiach príručky.

Kapitola C

Články 3 a 5

Článok 3 - Integrovaný prístup k manažmentu zdrojov krajiny

Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať prístup integrovaného manažmentu zdrojov krajiny v zmysle definície v kapitole 10 Agendy 21 vytvorením a implementáciou príslušných nástrojov, akými sú integrované plány starostlivosti týkajúce sa oblastí definovaných týmto dohovorom.

Článok 5 - Územné plánovanie

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu územného plánovania zameranú na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát, ktorá sa bude realizovať s ohľadom na špecifické ekologické a sociálno-ekonomické podmienky Karpát a ich horských ekosystémov a ktorá bude prínosom pre miestne obyvateľstvo.
2. Zmluvné strany sa zamerajú na koordináciu územného plánovania v prihraničných oblastiach formou rozvoja cezhraničného a regionálneho územného plánovania a programov rozširujúcich a podporujúcich spoluprácu medzi príslušnými regionálnymi a miestnymi inštitúciami.
3. Pri rozvoji stratégie územného plánovania a programov je potrebné okrem iného venovať mimoriadnu pozornosť
  - a) cezhraničnej doprave, energetickej a telekomunikačnej infraštruktúre a službám,
  - b) ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov,
  - c) ucelenému plánovaniu miest a vidieka v prihraničných oblastiach,
  - d) prevencii cezhraničných vplyvov znečistenia,
  - e) integrovanému územnému plánovaniu a posudzovaniu vplyvov na životné prostredie.

Manažment zdrojov krajiny a územné plánovanie

Tlaky na krajinu, najmä v urbanizovaných spoločnostiach, stále vzrastajú. Všeobecne sa uznáva, že využívanie krajiny a jej degradácia vedie k mnohorakým neželaným sociálnym, ekonomickým a environmentálnym vplyvom. Príkladom sú následky povodní po odlesňovaní, odvodňovaní mokradí, strata biodiverzity po fragmentácii ekologických biotopov spôsobenej urbanizáciou a rozvojom dopravnej infraštruktúry. Územné plánovanie a starostlivosť o krajinu môžu predstavovať isté riešenie, a to znižovaním územných konfliktov a posilňovaním trvalo udržateľného rozvoja.

Vzťahy medzi environmentálnymi politikami, územným plánovaním a starostlivosťou o krajinu sú veľmi silné, pretože:

- Krajina je konečným, neobnoviteľným zdrojom a jej ochrana je kľúčovým cieľom environmentálnych politík.
- Využívanie krajiny ovplyvňuje kvalitu ďalších zdrojov životného prostredia (vody, prírody a ovzdušia).
- Politiky územného plánovania určujú využívanie krajiny a môžu byť mocným nástrojom trvalo udržateľného rozvoja.²⁸

Článok 3 Karpatského dohovoru, vyžadujúci integrovaný prístup k starostlivosti o zdroje krajiny, a článok 5 o územnom plánovaní sú preto navzájom prepojené a budú prediskutované spoločne.

ČLÁNOK 3

Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať prístup integrovaného manažmentu zdrojov krajiny v zmysle definície v kapitole 10 Agendy 21 vytvorením a implementáciou príslušných nástrojov, akými sú integrované plány starostlivosti týkajúce sa oblastí definovaných týmto dohovorom.

Kedže toto ustanovenie sa priamo odvoláva na Agendu 21, kapitolu 10 o integrovanom prístupe k plánovaniu a starostlivosti o zdroje krajiny, text je podrobený ďalšiemu skúmaniu.

Podľa kapitoly 10 Agendy 21 je krajina, pokiaľ ide o jej topografiu a územný charakter, definovaná ako fyzikálna jednotka. Širší integrovaný pohľad zahŕňa aj prírodné zdroje – pôdy, minerálne látky, vodu a biotu – ako charakteristické zložky krajiny.²⁹ Ešte presnejšie krajina znamená terestrický, bio-produktívny systém, ktorý zhrňa pôdu, vegetáciu a ďalšiu biotu ako aj ekologické a hydrologické procesy, ktoré fungujú v rámci systému.³⁰

Základnými funkciami krajiny pri podpore ľudských a ďalších terestrických ekosystémov sú:

- zhromažďovanie bohatstva pre jednotlivcov, skupiny alebo spoločensť;
- produkcia potravín, vlákien, palív a ďalších biotických materiálov pre použitie zo strany ľudí;
- poskytnutie biotopov pre rastliny, živočíchy a mikroorganizmy;
- spoluurčujúci faktor v globálnej energetickej rovnováhe a v globálnom hydrologickom cykle, ktorý je zároveň zdrojom aj spotrebiteľom skleníkových plynov;

- regulácia skladovania a toku povrchových a podzemných vôd;
- zásobáreň nerastných surovín a minerálov pre využitie zo strany človeka;
- faktor nárazníkovej zóny, filtra a modifikačného činiteľa znečisťovania chemickými látkami;
- zabezpečenie fyzického priestoru pre sídla, priemysel a rekreáciu;
- zásobáreň a ochrana historických a prehistorických dôkazov (fosílie, dôkazy o klíme v minulosti, archeologické nálezy a podobne);
- umožnenie alebo zabránenie pohybu živočíchov, rastlín a ľudí medzi jednou a druhou oblasťou.³¹

Článok 3 Karpatského dohovoru vyzýva k uplatňovaniu integrovaného prístupu k starostlivosti o krajinu, čo vyžaduje už 2. odsek článku 2 dohovoru.³² Agenda 21 identifikuje potrebu integrovaného prístupu pre najlepšie využívanie a trvalo udržateľný manažment zdrojov krajiny a navrhuje rad politických a strategických opatrení.³³ Tento prístup je opisovaný nasledovne: Integrácia by sa mala uskutočňovať na dvoch úrovniach, pričom by sa mali spolu zvážiť na jednej strane všetky environmentálne, sociálne a ekonomické faktory (napríklad vrátane vplyvov rôznych ekonomických a sociálnych sektorov na životné prostredie a prírodné zdroje) a, na strane druhej, všetky zložky životného prostredia a zdroje (napríklad ovzdušie, voda, biota, pôda, geologické a prírodné zdroje).

Inými slovami, životné prostredie by sa malo brať do úvahy ako celok a prijaté politiky a opatrenia by mali zabezpečovať, že predmetom posudzovania budú všetky faktory, ktoré sú signifikantné vo vzťahu k zdrojom krajiny a ochrane životného prostredia.

Rámček 2

Krajinový ekologický plán v systéme územného plánovania na Slovensku

Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii definuje zásady prípravy územnoplánovacej dokumentácie. Podľa tejto vyhlášky je krajinnoekologický plán povinnou súčasťou územnoplánovacej dokumentácie na každej úrovni: Krajinnoekologický plán na základe rozboru podmienok územia navrhuje na vymedzené krajinnoekologické komplexy najvhodnejšie spôsoby využívania územia zabezpečujúce šetrné využívanie prírody, prírodných zdrojov, zachovanie biodiverzity a podporu ekologickej stability krajiny.“

Vypracovanie krajinnoekologického plánu je zložitým procesom vzájomného zosúladovania územných požiadaviek a ďalších ľudských činností s krajinnoekologickými podmienkami.

V roku 2002 bol vytvorený krajinnoekologický plán pre mesto Považská Bystrica. Tento plán, rozdelený do troch častí (analýzy, syntézy a návrhy), stanovuje rámec pre regulovanie jestvujúcich a navrhovaných aktivít a predkladá špecifické návrhy na zlepšenie kvality životného prostredia a krajiny.

Zdroj: www.nbu.ac.uk/bioforum/SP%20Case%20study%204.pdf

Sektorové prístupy k využívaniu krajiny a jej zdrojov sú často neefektívne, pretože jedno opatrenie môže byť podkopané uplatnením niektorej inej politiky v inom sektore. Okrem toho, sektorový prístup je často kontraproduktívny, pretože opatrenia a politiky nie sú, pokiaľ ide o ich ciele a prostriedky implementácie, realizované vo vzájomných súvislostiach a prepojeniach. K tomu sa pridávajú nedostatočné stratégie manažmentu, zlyhania pri identifikácii zainteresovaných subjektov a ich zapojení do procesu plánovania a manažmentu a slabé inštitucionálne štruktúry.³⁴

Realizácia integrovaného prístupu, ako je opísaný v Agende 21, závisí od posilnenia implementačných inštitúcií a zabezpečenia aktívneho zapojenia a účasti zainteresovaných subjektov v procesoch rozhodovania ako aj od politik, ktoré podporujú plánovanie v prospech využívania a trvalo udržateľného manažmentu zdrojov krajiny.

Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji, ktorý sa konal v roku 2002 v Johannesburgu, súhlasil, že je nevyhnutné implementovať stratégie, ktoré zahŕňajú ciele prijaté na národnej úrovni a, podľa možnosti, na regionálnej úrovni za účelom ochrany ekosystémov a dosiahnutia integrovaného manažmentu zdrojov krajiny, vody a živých organizmov.³⁵ Podobne aj Karpatský dohovor vyzýva k vypracovaniu vhodných nástrojov manažmentu pôdných zdrojov a navrhuje projekt plánov **integrovaného manažmentu**.

Plány manažmentu krajiny sa využívajú na preloženie široko koncipovaných stratégií do operačných a dlhodobých aktivít. Proces plánovania integrovaného manažmentu pozostáva zo šiestich navzájom prepojených etáp:³⁶

- definovanie a posúdenie oblasti manažmentu;
- zabezpečenie dotknutých záujmov;
- vypracovanie plánu integrovaného manažmentu;
- potvrdenie plánu zo strany rozhodovacích orgánov;
- implementovanie plánu;
- monitorovanie a hodnotenie výstupov.

Plány a stratégie integrovaného manažmentu majú identifikovať, ako budú využívané zdroje krajiny a krajina samotná. Vedú k rovnováhe medzi využívaním zdrojov krajiny a potrebami užívateľov krajiny a pomáhajú zabezpečiť ochranu životného prostredia a napĺňanie rozvojových potrieb. To znamená, že počas plánovacieho procesu treba zvážiť všetky možnosti využitia krajiny v jej danej oblasti.

Tieto plány by sa mali vypracovať v rámci demokratického a transparentného procesu, vrátane účasti verejnosti, zainteresovaných subjektov a vládnych organizácií. Ďalšie nástroje manažmentu zdrojov krajiny možno

využiť na dosiahnutie súladu s povinnosťami vyplývajúcimi z článku 3 Karpatského dohovoru. Tak napríklad kapitola 10 Agendy 21 odporúča prijatie krajinnokoologického plánovania (LANDEP) na uľahčenie integrácie zložiek životného prostredia (ovzdušia, vody, pôdy a ďalších prírodných zdrojov) 37. Plány LANDEP sa využívajú na zabezpečenie ochrany cenných biotopov v definovaných oblastiach so zameraním na aktivity starostlivosti o prírodu (viď rámček 2).

Okrem toho pre hodnotenie a monitorovanie využívania krajiny a jej zdrojov môžu byť užitočné ukazovatele manažmentu. Kvalita, hodnota a funkcie krajiny sa môžu ukázať spolu s prínosom, ktorý má spoločnosť z krajiny.

Niektoré ukazovatele boli definované v rámci kapitoly 10 Agendy 21:

- „Zmena vo využívaní krajiny“ poukazuje na zmeny v produkčnom alebo ochrannom využívaní zdrojov krajiny s cieľom uľahčiť plánovanie trvalo udržateľného využívania krajiny a vypracovanie príslušných politik.
- „Zmeny v krajinných podmienkach“ – tento ukazovateľ meria zmeny v produkčnej kapacite, kvalite životného prostredia a udržateľnosti zdrojov krajiny na národnej úrovni.
- „Decentralizovaný manažment prírodných zdrojov na miestnej úrovni“ predstavuje rozsah, v akom je manažment zdrojov v rukách majiteľov pozemkov alebo iných subjektov, ktorí v skutočnosti kontrolujú miestne zdroje. Tento ukazovateľ čiastočne ukazuje, či subjekty kontrolujúce miestne zdroje majú motiváciu k ich ochrane.

Svetová banka v spolupráci s UNEP, UNDP, FAO a Konzultačnou skupinou pre medzinárodný výskum v poľnohospodárstve (CGIAR) vyvinula program pre ukazovatele kvality krajiny, ktorý sa snaží vypracovať súbor národných a regionálnych integrovaných ukazovateľov pre prijímateľov rozhodnutí na národnej úrovni, berúc pritom do úvahy územné rozdiely a národné disparity. Tieto ukazovatele sú určené na monitorovanie vplyvov poľnohospodárskych politik, úrovne rozvoja inštitucionálnych kapacít, udržateľnosti manažmentu krajiny a ďalších faktorov. Na regionálnej úrovni je cieľom meranie výkonnosti a vplyvu poľnohospodárskych projektov.³⁸

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Popri Agende 21 sa aj ďalšie medzinárodné nástroje zaoberajú integrovaným manažmentom krajiny so zameraním na špecifické prvky. **Dohovor o mokradiach**

medzinárodného významu, osobitne ako biotopov vodného vtáctva,³⁹ podpísaný v Ramsare v roku 1971, zdôrazňuje, že zmluvné strany sformulujú a budú implementovať svoje plánovacie procesy tak, aby podporovali ochranu mokradí, zahrnutých v zozname, a v maximálnej miere rozumné využívanie mokradí na svojom území.

Dohovor o biologickej diverzite,⁴⁰ prijatý v roku 1992, vyžaduje vo svojom článku 6, aby zmluvné strany vytvorili národné stratégie, plány alebo programy na ochranu a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity, alebo aby prispôsobili za týmto účelom existujúce stratégie, plány alebo programy. Hoci sa toto ustanovenie neodvoláva priamo na plány manažmentu krajiny, ochrana a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity je úzko spojené s manažmentom využívania krajiny, pretože zdroje krajiny zahŕňajú aj biotu (rastliny, živočíchy).

Smernica Rady 92/43/EEC o ochrane prirodzených biotopov a voľne žijúcich živočíchov a rastlín (smernica o biotopoch)⁴¹ konštatuje, že členské štáty EÚ by mali v rámci svojho územného plánovania a tvorby politík podporovať manažment charakteristických prvkov krajiny, ktoré majú veľký význam pre voľne žijúce živočíchy a rastliny, a to so zreteľom na zlepšenie ekologickej súdržnosti siete Natura 2000.⁴²

Zodpovednosti miestnych orgánov

Hlavnou zodpovednosťou miestnych orgánov je zabezpečovať v rámci manažmentu zdrojov krajiny vzájomnú integráciu a koordináciu aktivít a posudzovanie ekonomických, sociálnych a environmentálnych faktorov. Kapitola 10 Agendy 21 uvádza riadiace aktivity pre vlády, ktoré môžu byť uplatnené na miestnej úrovni:

- vytvorenie podporných politík a politických nástrojov na vhodnej úrovni;
- posilnenie systémov plánovania a manažmentu;
- presadzovanie uplatňovania vhodných nástrojov pre plánovanie a manažment;
- osvetová činnosť;
- podpora účasti verejnosti;
- posilňovanie informačných systémov.

Miestne orgány by mali monitorovať a posudzovať plány integrovaného manažmentu. Agenda 21 vyzýva taktiež k založeniu cezhraničnej spolupráce a k výmene informácií o zdrojoch krajiny. Toto možno dosiahnuť prostredníctvom tvorby regionálnych politík na podporu programov využívania krajiny a územného plánovania, vytvorenia cezhraničných plánov využívania krajiny a územných plánov a založenia siete a informačných systémov na zabezpečenie procesu účasti rôznych subjektov.

ČLÁNOK 5

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu územného plánovania zameranú na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát, ktorá sa bude realizovať s ohľadom na špecifické ekologické a sociálno-ekonomické podmienky Karpát a ich horských ekosystémov a ktorá bude prínosom pre miestne obyvateľstvo.

Prvý odsek článku 5 vyžaduje, aby zmluvné strany vypracovali politiky trvalo udržateľného územného plánovania, ktoré sa budú snažiť dosiahnuť rovnováhu medzi sociálno-ekonomickými potrebami obyvateľov a ochranou životného prostredia karpatského pohoria.

Hlavné koncepty

Definíciu územného plánovania ponúka Prehľad európskych systémov územného plánovania: „Územné plánovanie sa vzťahuje na metódy využívané zväčša vo verejnom sektore na ovplyvnenie budúceho rozdelenia aktivít v území. Realizuje sa s cieľom dosiahnuť racionálnejšiu organizáciu aktivít v území, vrátane vzájomných prepojení týchto aktivít, zabezpečiť rovnováhu medzi rozvojovými potrebami a potrebami ochrany životného prostredia a dosiahnuť sociálne a ekonomické ciele. Územné plánovanie zahŕňa opatrenia na koordináciu územných vplyvov ďalších sektorových politík, dosiahnutie rovnomernejšej distribúcie ekonomického rozvoja medzi regiónmi v porovnaní s distribúciou dosiahnutou na základe pôsobenia trhových síl a na regulovanie konverzie krajiny a využívania vlastníctva.“⁴³

Územné plánovanie možno chápať ako aktivity zamerané na ovplyvňovanie územnej štruktúry riadením územného rozvoja a koordinovaním územných vplyvov sektorových politík. Všeobecným účelom územného plánovania je geografický priemet politík, vytvorenie podmienok pre dynamický ekonomický rozvoj a dosiahnutie rovnováhy s ochranou životného prostredia.

Všetky činnosti človeka majú svoju územnú dimenziu a preto možno územné plánovanie využiť ako nástroj na koordinovanie sociálno-ekonomického rozvoja a ovplyvňovanie distribúcie osôb a aktivít. Územné plánovanie vedie tiež k starostlivosti o prírodné a kultúrne zdroje ako aj k účinnému sídelnému systému a infraštruktúre.

Územné procesy sú teda relevantné vo vzťahu k trvalo udržateľnému rozvoju, keďže územné plánovanie musí dosiahnuť rovnováhu medzi územnými podmienkami a hospodárnym využívaním krajiny, ochranou prírodných zdrojov a sociálnou kohéziou.

Územné plánovanie hrá zásadnú úlohu pre ochranu a rozvoj horských regiónov. Berúc do úvahy podmienky v týchto regiónoch (nadmorská výška, topografia, klíma), životné prostredie horských regiónov predstavuje pre ich obyvateľov⁴⁴ nielen obmedzenia ale aj príležitosti a tieto pozitívne aspekty možno posilniť nástrojmi územného plánovania. Tak napríklad využitie územných plánov môže viesť k racionálnejšej územnej organizácii krajiny, podporiť implementáciu ekosystémového prístupu a ponúknuť nové metódy na vizualizáciu územnej distribúcie biodiverzity.

V Karpatoch by integrovaná politika mohla zahŕňať opatrenia zamerané na ekonomický a sociálny manažment prírodných zdrojov a rešpektovanie miestnych tradícií a kultúry za súčasného prispôsobovania podmienkam a obmedzeniam.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Dohovor o európskej krajine⁴⁵ sa zameriava najmä na presadzovanie ochrany, manažmentu a plánovania krajiny a na organizovanie európskej spolupráce v otázkach krajiny. Aj verejnosť je vedená k tomu, aby hrala aktívnu úlohu v manažmente a plánovaní krajiny a aby prevzala svoj podiel zodpovednosti za krajinu.

Pokiaľ ide o regionálne plánovanie, Alpský dohovor stanovuje povinnosť zmluvných strán zrealizovať všetky vhodné opatrenia s cieľom zabezpečiť hospodárne a racionálne využívanie krajiny a zdravý, harmonický rozvoj celého regiónu. Osobitný dôraz sa kladie na prírodné riziká, elimináciu nadmerného alebo nedostatočného využitia prírodných biotopov a ich ochranu alebo obnovu. Mechanizmom je komplexné objasnenie a zhodnotenie požiadaviek na využívanie krajiny, pokročilé integrované plánovanie a koordináciu prijatých opatrení.

V roku 1994 bol prijatý niektorými alpskými krajinami ďalší Protokol o územnom plánovaní a trvalo udržateľnom rozvoji. Tento protokol stanovuje tri úrovne povinností zmluvných strán:

- prijatie všeobecných stratégií, plánov a projektov pre trvalo udržateľný rozvoj územia – tieto plány by mali byť prijaté miestnymi orgánmi alebo prinajmenšom v spolupráci s nimi a v spolupráci s cezhraničnými miestnymi orgánmi;
- prijatie technických opatrení pre vidiecke a mestské oblasti zameraných na zachovanie a ochranu prírodných biotopov a na oblasť dopravy;
- vytvorenie monitorovacích a kontrolných aktivít s cieľom periodického štúdia vplyvov dopravy na životné prostredie a výsledkov implementácie protokolu, prípadne potreby jeho novelizácie.

Rámček 3

Akčný plán trvalo udržateľného územného rozvoja vo Švajčiarsku

Švajčiarsky federálny úrad územného rozvoja (ARE) pracoval na akčnom pláne zameranom na trvalo udržateľný územný rozvoj. Tento akčný plán bol vypracovaný na základe Stratégie trvalo udržateľného rozvoja Švajčiarskej federálnej rady z roku 2002, ktorá určuje 10 oblastí aktivít a celkovo 22 opatrení, ktoré majú byť realizované. Opatrenie 13 pokrýva program trvalo udržateľného územného plánovania so zameraním na skvalitnenie implementácie územného plánovania vo Švajčiarsku a integráciu všetkých troch dimenzií trvalo udržateľného rozvoja. Zameraním sa na princíp vnútorného sídelného rozvoja pomôže toto opatrenie dosiahnuť ekonomické prínosy vo forme rozvoja miest s úsporami na výstavbu infraštruktúry, sociálnymi prínosmi vo forme obytných oblastí vyššej kvality a environmentálnymi prínosmi vo forme hospodárneho využívania krajiny.

Ciele Federálnej rady v oblasti programu sú nasledovné:

- stanoviť špecifický rámec obnovy a rozvoja vnútorného osídlenia, rešpektujúc princíp územného plánovania vo Švajčiarsku;
- koncentrovať stratégie a plány konfederácie efektívnejšie na trvalo udržateľný rozvoj a pracovať smerom k rovnováhe stavebných plánov;
- lepšie využívať kantonálne štrukturálne plány a brať do úvahy kritériá trvalo udržateľného rozvoja;
- kontrolovať systém plánovania využívania krajiny a vypracovať kritériá trvalo udržateľného rozvoja sídel;
- podnietiť výraznejšiu cezhraničnú (medzikantonálnu a nadkomunálnu) spoluprácu v územnom plánovaní;
- posilniť spoluprácu medzi sociálnym plánovaním a programami na podporu výstavby obytných oblastí, sektorom bývania a stavebným sektorom vo všeobecnosti;
- formulovať monitorovací systém (kontrola cieľov, vplyvov a implementácie) pre politiku územného plánovania.

Zdroj: <http://www.are.admin.ch/are/en/raum/nachhaltig/index.html>

Hoci princíp subsidiarity podľa práva EÚ stanovuje kompetencie v oblasti krajinného a mestského plánovania inštitúciám na národnej a regionálnej úrovni, väčšina európskych politik má priamy alebo nepriamy vplyv na územný rozvoj. Následné zmluvy (jednotný európsky akt, maastrichtská zmluva, amsterdamská zmluva) vedú k územne významným sektorovým politikám EÚ, majú silný vplyv na vypracovanie a implementáciu národných a regionálnych politik územného plánovania a tým na územný rozvoj.⁴⁶

Okrem toho na regionálnej úrovni existuje niekoľko iniciatív v oblasti územného rozvoja. Európska charta regionálneho a územného plánovania (Torremolinosská charta), prijatá v roku 1983 Európskou konferenciou ministrov zodpovedných za regionálne plánovanie (CEMAT),⁴⁷ bola prvou medzivládnu iniciatívou zameranou na vyrovnaný sociálno-ekonomický rozvoj regiónov v rámci Európy, zvýšenie kvality života, zodpovedný manažment prírodných zdrojov a ochranu životného prostredia ako aj racionálne využívanie krajiny. Charta vyzvala k medzinárodnej spolupráci na dosiahnutie „skutočného európskeho plánovania“, špecifikujúceho, že regionálne a územné plánovanie prispieva k lepšej územnej organizácii v Európe a že by malo byť demokratickým, komplexným, funkčným a dlhodobým orientovaným.

Na základe Torremolinosskej charty boli v roku 2000 v rámci 12. zasadnutia Európskej konferencie ministrov zodpovedných za regionálne plánovanie (CEMAT) prijaté

Riadiace princípy trvalo udržateľného územného rozvoja európskeho kontinentu. Tieto princípy dávajú širokú vizu konceptu trvalo udržateľného územného rozvoja:

- presadzovanie územnej kohézie cestou vyrovnaniejšieho sociálneho a ekonomického rozvoja regiónov a zlepšenej konkurencieschopnosti;
- podpora rozvoja vytvoreného funkciami miest a zlepšenie vzťahu medzi mestom a vidiekom;
- presadzovanie vyrovnanejšej dostupnosti;
- vytvorenie prístupu k informáciám a poznatkom;
- zníženie poškodzovania životného prostredia;
- zveľaďovanie a ochrana prírodných zdrojov a prírodného dedičstva;
- zveľaďovanie kultúrneho dedičstva ako faktora rozvoja;
- rozvoj energetických zdrojov pri zachovaní bezpečnosti;
- podpora vysoko kvalitného cestovného ruchu;
- obmedzenie vplyvov prírodných katastrof.⁴⁸

Zodpovednosti miestnych orgánov

Na dosiahnutie cieľov dohovoru je životne dôležitým prvkom zapojenie orgánov a miestnych obyvateľov do tvorby a implementácie územných plánov. V niektorých krajinách budú mať miestne orgány primárnu zodpovednosť za prípravu územných plánov na príslušnej úrovni. V každom prípade však majú dôležitú úlohu pri príprave územných plánov, týkajúcich sa horských oblastí.

Rámček 4

Alpský územný program

Alpský územný program je projektom Interreg III B. Jeho hlavnými cieľmi sú:

- Vytvoriť alpský priestor ako silné územie európskej siete rozvojových oblastí. To vyžaduje spoločné chápanie úlohy alpského priestoru z pohľadu trvalo udržateľného rozvoja a jeho aktívne presadzovanie realizáciou rôznych aktivít a opatrení.
- Inicovať a podporovať iniciatívy v oblasti trvalo udržateľného rozvoja v rámci alpského priestoru pri zvažovaní vzťahu medzi alpským jadrovým regiónom a okrajovými časťami Álp. Išlo by o nadnárodné aktivity v rôznych sektoroch od komunitárnej až po obecnú úroveň so zameraním na najdôležitejšie otázky rozvoja alpského regiónu.

Zdroj: www.alpinespace.org

Môže ísť o zabezpečenie, aby boli brané do úvahy miestne poznatky, ako aj zabezpečenie zapojenia príslušných zainteresovaných subjektov do procesu.

Vytvorenie relevantných máp je prvým krokom k identifikácii prírodných hodnôt a rizík v územiach. Umožňuje to mať prehľad nad situáciou v regióne. Pri tvorbe územných plánov treba vziať do úvahy rôzne oblasti, počínajúc oblasťami na trávenie voľného času až po priemyselné a zaplavované oblasti, tak aby sa zabezpečil koherentný trvalo udržateľný rozvoj územia.

Posudzovanie územných plánov, politík a stratégií by sa malo realizovať s cieľom zabezpečenia ochrany karpatského pohoria a územného rozvoja regiónu.

ČLÁNOK 5

2. Zmluvné strany sa zamerajú na koordináciu územného plánovania v prihraničných oblastiach formou rozvoja cezhraničného a regionálneho územného plánovania a programov rozširujúcich a podporujúcich spoluprácu medzi príslušnými regionálnymi a miestnymi inštitúciami.

Odsek 2 podčiarkuje význam cezhraničnej spolupráce medzi inštitúciami na rôznych geografických úrovniach pri realizácii koordinovaných politík územného plánovania.

Rámček 5

Alpsko-jadranská iniciatíva

V roku 1979 bolo v Benátkach založené Alpsko-jadranské pracovné spoločenstvo ako pracovné spoločenstvo talianskych regiónov, rakúskych krajín a vtedajších juhoslovanských republík. Dnes spája 17 regiónov zo siedmich štátov: štyri talianske regióny (Friuli Venezia Giulia, Lombardia, Trentino Alto Adige a Veneto), rakúske spolkové krajiny (Ober-Österreich, Burgenland, Korutánsko a Steiermark), nemecký slobodný štát Bavorsko, Chorvátsko, Slovinsko, päť maďarských krajov (Győr-Ménfőcsanak, Moson-Sopron, Vas, Zala, Somogy a Baranya) a švajčiarsky kantón Ticino. Členské krajiny spojila túžba posilniť mier a spoluprácu medzi národmi, ktoré spája spoločná história a tradícia, a túžba po pevnejšej ekonomickej a politickej integrácii.

Od začiatku venovalo pracovné spoločenstvo osobitnú pozornosť oblasti územného plánovania a manažmentu. Prvá komisia pre územné plánovanie a manažment a ochranu životného prostredia realizovala svoje aktivity v oblasti územného plánovania a manažmentu ako aj v oblasti ochrany prírodných a kultúrnych zdrojov. Aktivity prvého obdobia boli zamerané na získavanie poznatkov o stave v oblasti charakteristickej svojou veľkou štruktúrnou rôznorodosťou. V 90. rokoch 20. storočia bola práca presmerovaná na hľadanie spoločných cieľov a vypracovanie usmernení pre ich presadenie.

Prioritným cieľom, stanoveným v programe aktivít na obdobie 2001 – 2005, bola spolupráca na implementácii riadiacich princípov trvalo udržateľného územného rozvoja európskeho kontinentu (Rada Európy) a na Európskej perspektíve územného rozvoja (EÚ).

Tieto aktivity boli zamerané na:

- zabezpečenie prístupu k informáciám a výmenu skúseností medzi zástupcami útvarov zodpovedných za územné plánovanie a manažment v členských krajinách;
- presadenie a lepšiu rozoznateľnosť oblasti v Európe;
- elimináciu rozdielov v jestvujúcich dokumentoch územného plánovania, zabezpečenie včasnej informovanosti a riešení, ktoré majú cezhraničný dopad;
- vytvorenie spoločnej vízie, usmernení a opatrení na zabezpečenie trvalo udržateľného územného rozvoja;
- poskytovanie informácií o dôležitých národných, nadnárodných a cezhraničných projektoch;
- prípravu návrhov obsahu spoločných projektov;
- presadzovanie integrovaného plánovania.

Aktivity sú realizované vo forme každoročných tematických stretnutí, na ktorých sa zúčastňujú účastníci z útvarov zodpovedných za územné plánovanie a manažment v členských krajinách Alpsko-jadranského pracovného spoločenstva (približne 70). Na tieto stretnutia sú pozývaní aj zástupcovia Rady Európy a Európskej únie.

Zdroj: www.coe.int/t/e/cultural_co-operation/environment/cemat/paneuropean_cooperation/AlpeAdria.asp#TopOfPage

Hlavné koncepty

Ako už bolo spomenuté skôr, cezhraničná spolupráca je hlavným cieľom Karpatského dohovoru.⁴⁹ V odseku 2 dohovor špecifikuje jeden z hlavných mechanizmov tejto spolupráce tým, že zaväzuje vlády vypracovať spoločný prístup ku koherentnému, cezhraničnému plánovaniu a k spolupráci na takomto plánovaní.

Karpatské krajiny sa zaviazali vypracovať **politiky a programy cezhraničného a/alebo regionálneho územného plánovania**. Táto požiadavka dohovoru je jedným príkladom uplatňovania všeobecného princípu článku 2 aplikácie programového prístupu, pričom môže zabezpečiť súdržnosť nad rámec hraníc.

Na procesoch územného plánovania sa zúčastňuje veľký počet zainteresovaných subjektov, vrátane orgánov, vedcov, odborníkov a miestnych obyvateľov. Spoluprácu medzi zainteresovanými subjektmi možno zlepšiť prostredníctvom výmeny skúseností a praktických postupov, pričom takáto spolupráca môže prebiehať vo forme sietí alebo výborov.

Nadnárodná spolupráca v oblasti územného plánovania a rozvoja je strategickým prístupom k pevnejšej integrácii, konkurencieschopnosti a trvalej udržateľnosti v karpatskom regióne.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Potreba spolupráce v oblasti územného rozvoja bola zdôraznená v **Riadiacich princípoch trvalo udržateľného územného rozvoja európskeho kontinentu**, ktoré povzbudzujú posilňovanie celoeurópskej spolupráce a účasti regiónov, obcí a občanov.⁵⁰ Nižšie uvedené iniciatívy vytvorili sieť na posilnenie spolupráce medzi európskymi krajinami.

Podvýbor pre územný a mestský rozvoj, spoločne spravovaný Európskou komisiou a členskými štátmi EÚ, pracuje na projektoch, ako je **Európska sieť pre monitorovanie územného plánovania (ESPON)** na podporu vypracovania politik a budovanie európskej vedeckej komunity v oblasti územného rozvoja.

Program ESPON 2006 bol vytvorený za účelom založenia siete výskumníkov, ktorí môžu poskytnúť nové poznatky na informovanie o územnom rozmere štrukturálnych fondov, kohéznej politiky a ďalších komunitárnych a národných vládnych politikách. Program bude realizovať výskum v oblasti územného plánovania až do roku 2007.⁵¹

S cieľom pomôcť krajinám strednej a juhovýchodnej Európy pri prechode z centrálne plánovanej na trhovú ekonomiku a pri implementácii opatrení nevyhnutných na prístupenie k EÚ boli iniciované dva projekty: **Vision Planet a ESTIA**. Obidva sú zamerané na lepšie vzájomné chápanie procesov, nástrojov a inštitúcií územného rozvoja v tejto časti Európy. V rámci obidvoch projektov boli vytvorené siete územných plánovačov a zodpovedných vládnych pracovníkov s cieľom uľahčiť štruktúrovaný dialóg o týchto otázkach.⁵²

Zodpovednosti miestnych orgánov

Cezhraničnú spoluprácu podporuje Európska komisia v publikácii Európa 2000+: Spolupráca pre územný rozvoj v Európe.⁵³

V jej rámci by mali miestne orgány:

- vytvárať dialóg a pravidelnú spoluprácu na zabezpečenie vzájomného pochopenia a znalostí o plánovacích postupoch v rámci sociálnych, kultúrnych, environmentálnych a ekonomických kontextov v regióne;
- oboznamovať sa s príslušnými administratívnymi systémami a organizáciou územného plánovania v susedných krajinách na zabezpečenie plodnej spolupráce;
- aktualizovať príslušné politiky, tak aby bola dosiahnutá kompatibilita postupov územného plánovania v celom regióne;
- iniciovať koordinovaný vývoj regionálnych politik a programov;
- zabezpečiť, aby národné a miestne politiky a programy boli kompatibilné s regionálnymi;
- vytvoriť prepojenia medzi výskumnými inštitúciami a plánovačmi pre spoločné cezhraničné územné plánovanie.

ČLÁNOK 5

3. Pri rozvoji stratégie územného plánovania a programov je potrebné okrem iného venovať mimoriadnu pozornosť

- (a) cezhraničnej doprave, energetickej a telekomunikačnej infraštruktúre a službám,**
- (b) ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov,**
- (c) ucelenému plánovaniu miest a vidieka v prihraničných oblastiach,**
- (d) prevencii cezhraničných vplyvov znečistenia,**
- (e) integrovanému územnému plánovaniu a posudzovaniu vplyvov na životné prostredie.**

Odsek 3 zdôrazňuje hlavné oblasti záujmu a osobitnej pozornosti, ktorá má byť venovaná vypracovaniu politík a programov územného plánovania.

Hlavné koncepty

Z dôvodu interdisciplinárneho prístupu je územný rozvoj prepojený na niekoľko sektorových politík uvedených v dohovore.

Cezhraničná doprava, energetická a telekomunikačná infraštruktúra a služby

Výstavba infraštruktúry v regióne má mimoriadny význam pre integrovaný prístup k územnému plánovaniu, keďže je sprevádzaná obrovskými vplyvmi na krajinu a jej zdroje. Tento odsek vyžaduje, aby cezhraničné plány a projekty boli vypracované spoločne krajinami, ktorých sa stavebné práce dotýkajú. V tomto zmysle treba dosiahnuť najlepšiu rovnováhu medzi ekonomickým využívaním oblasti a sociálnymi aspektmi. Takisto je potrebné starostlivé posúdenie dlhodobých potrieb projektov.

Články 8 a 10 dohovoru poskytujú v tomto smere viac informácií.⁵⁴

Ochrana a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov

Určité formy využívania krajiny a územného rozvoja môžu spôsobiť degradáciu s negatívnymi vplyvmi na stabilitu ekosystémov. Okrem toho manažment prírodných zdrojov, ako je obnova biotopov, vyžaduje územnú stratégiu. Procesy rozhodovania by preto mali brať do úvahy integrovaný územný manažment prírodných zdrojov. Ďalšie informácie možno nájsť v článku 4 dohovoru.⁵⁵

Ucelené plánovanie miest a vidieka v prihraničných oblastiach

Toto ustanovenie vyzýva, aby bola osobitná pozornosť venovaná koherencii mestských a vidieckych plánov v prihraničných oblastiach. Prihraničná spolupráca na ucelenom územnom plánovaní môže viesť k tomu, že sa mestá a obce budú rozvíjať trvalo udržateľnejším spôsobom s minimalizáciou vplyvov infraštruktúrnych a krajinno-inžinierskych projektov na životné prostredie a maximalizáciou ekonomických a sociálnych prínosov pre obyvateľov. Ďalším prínosom môže byť eliminácia disparít medzi susediacimi oblasťami. Osobitný pohľad vyžaduje rozvoj marginalizovaných oblastí, reštrukturalizácia územne neefektívnych sídel a stimulácia možností ekonomického rozvoja vo vidieckych a mestských oblastiach.

Prevenia cezhraničných vplyvov znečistenia

Pri prevencii znečisťovania hrá kľúčovú úlohu územný prístup. Umiestnenie priemyselných aktivít musí brať do úvahy dynamiku cezhraničného znečisťovania. Dohovor EHK OSN o priemyselných haváriách ponúka dobrý príklad opatrení, ktoré možno zrealizovať za účelom prevencie cezhraničného znečisťovania. Stanovenie nárazníkových zón je jedným efektívnym ochranným opatrením proti znečisťovaniu. Viac informácií možno nájsť v článku 10 dohovoru.⁵⁶

Integrované územné plánovanie a posudzovanie vplyvov na životné prostredie.

Na uľahčenie procesov rozhodovania v územnom plánovaní sa používa strategické posudzovanie životného prostredia (SEA). SEA zapracúva sociálno-ekonomické ako aj ekologicko-environmentálne prvky a môže zahŕňať:

- mapovanie biotopov;
- analýzu rizík;
- mapovanie citlivosti.

Po prijatí územnoplánovacích rozhodnutí treba použiť posudzovanie vplyvov na životné prostredie (EIA) na posúdenie a minimalizovanie vplyvov špecifických projektov a činností na životné prostredie. Povinnosti obsiahnuté v tomto článku možno splniť s pomocou radu rôznych nástrojov:

- územné opatrenia, napríklad reprezentatívne siete chránených oblastí, oblasti so stálym alebo dočasným vylúčením prítomnosti človeka a oblasti s vylúčeným využívaním;
- kontrola hladiny – napríklad limity na ťažbu zdrojov alebo na objem alebo koncentráciu vypúšťaných látok;
- najlepšie praktiky, vrátane vhodných technologicky pokročilých riešení;

Vid' články 3 a 12 dohovoru.⁵⁷

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Protokol k Alpskému dohovoru o územnom plánovaní a trvalo udržateľnom rozvoji⁵⁸ sa venuje sektorovým politikám:

- Mala by byť zavedená ochrana prírody a vidieckych oblastí ako aj ochrana vodných tokov a ďalších životne dôležitých zdrojov.

- Pokiaľ ide o dopravu, budú prijaté lepšie regionálne a medziregionálne prepojenia, podporujúce environmentálne vhodné druhy dopravy, posilňujúce koordináciu a prepojenia medzi rôznymi systémami dopravy a presadzujúce dopravné obmedzenia s podporou verejnej dopravy pre miestnych obyvateľov a turistov so znížením objemu prepravy.
- Členské štáty EÚ v roku 1999 schválili Európsku perspektívu územného rozvoja (ESDP) s cieľom presadzovať polycentrické regionálne štruktúry a trvalo udržateľný rozvoj prostredníctvom územného plánovania. ESDP je považovaná za „vhodný koncepčný rámec sektorových politík Spoločenstva a členských štátov, ktoré majú územné vplyvy, ako aj politík regionálnych a miestnych orgánov, so zameraním na dosiahnutie vyrovnaného a trvalo udržateľného rozvoja európskeho územia.“⁵⁹

Zodpovednosti miestnych orgánov

Úlohou pre vlády a miestne orgány je integrovať v územných plánoch rôzne procesy a nástroje, ktoré určujú využívanie krajiny. To znamená zabezpečiť prijímanie a najmä implementovanie politík, ako sú politiky v oblasti poľnohospodárstva, lesníctva a dopravy, spôsobom, ktorý ich bude navzájom posilňovať a nie stavať do navzájom antagonistickej polohy. V rámci rozhodovacích procesov je teda nevyhnutný integrovaný prístup, ktorý berie do úvahy všetky politiky, ktoré môžu mať vplyv na iné politiky.

Prepojenia s ďalšími článkami dohovoru

Články 3 a 5 sú úzko spojené s článkami 4, 6 a 7, keďže aspekty biodiverzity, krajiny, vodného hospodárstva, lesníctva a poľnohospodárskej pôdy vyžadujú manažment zdrojov krajiny.

Keďže doprava a dopravná infraštruktúra (článok 8) ako aj priemyselné aktivity (článok 10) majú obrovské vplyvy na krajinu a jej zdroje, mala by im byť v územných plánoch venovaná osobitná pozornosť.

Oblasti trávenia voľného času sú zvyčajne v územných plánoch zahrnuté a to má svoj dopad na aktivity cestovného ruchu (viď článok 9).

Okrem toho treba pri tvorbe územných plánov brať do úvahy kultúrne dedičstvo (článok 11), keďže v území musí byť zabezpečený architektonický súlad, a hmotné prvky (napríklad historické pamiatky) môžu vyžadovať osobitnú ochranu, napríklad vo forme nárazníkových zón.

SEA a EIA (článok 12) sa používajú na posudzovanie environmentálnych vplyvov územných plánov a opatrení starostlivosti o zdroje krajiny.

No a napokon, počas prípravy plánov by mali byť zabezpečené mechanizmy uvedené v článku 13 o účasti verejnosti.

Kapitola D

Článok 4

Článok 4 - Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinej diverzity

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na ochranu, trvalo udržateľné využívanie a obnovu biologickej a krajinej diverzity v celom karpatskom regióne. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany a trvalo udržateľného využívania prírodných a poloprírodných biotopov, ich kontinuity a spojitosti a rastlinných a živočíšnych druhov typických pre Karpaty, a najmä na ochranu ohrozených a endemických druhov, ako aj veľkých mäsožravcov.
2. Zmluvné strany podporia zachovávanie poloprírodných biotopov, obnovu degradovaných biotopov a rozvoj a implementáciu príslušných plánov starostlivosti.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu ochrany pred zavlečením cudzorodých invázných druhov, pred únikom geneticky modifikovaných organizmov ohrozujúcich ekosystémy, biotopy alebo druhy a stratégiu na ich kontrolu alebo eradikáciu.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú vyvinúť a podporovať kompatibilné monitorovacie systémy, koordinované regionálne zoznamy druhov a biotopov, koordinovaný vedecký výskum a ich vzájomné prepojenie.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri vytváraní Karpatskej ekologickej siete ako súčasť Paneurópskej ekologickej siete, pri vytváraní a podpore Karpatskej siete chránených oblastí a pri zvyšovaní ochrany a trvalo udržateľného hospodárenia v oblastiach mimo chránených území.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na začlenenie cieľov ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej diverzity do ostatných oblastí hospodárskeho života, akými je napríklad poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo v horských oblastiach, manažment povodí, rozvoj cestovného ruchu, doprava, energetika, priemysel a baníctvo.

Prírodné zdroje prispievajú mnohorakými spôsobmi k rozvoju ľudskej kultúry a civilizácií. Biologická diverzita nielenže poskytuje priamo či nepriamo svoje produkty nevyhnutné k prežitiu človeka, ale zohráva aj zásadnú úlohu vo fungovaní ekosystémov.

Horské oblasti sú mimoriadne bohaté na biodiverzitu a krajinné typy a to čiastočne aj z dôvodu ich odľahlosti a obmedzeného rozvoja. Horské systémy ponúkajú široké spektrum biotopov a bohatstvo druhov. Vysokohorské podmienky poskytujú zase podmienky pre fungovanie ekologických systémov.

Jednou z najcennejších daností karpatského pohoria je prírodné dedičstvo, spočívajúce v 133 typoch biotopov a 3 988 druhoch rastlín.⁶⁰ Z tohto dôvodu článok 4 vyžaduje, aby zmluvné strany podnikli špecifické opatrenia v oblasti ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej diverzity.

Činnosť človeka zásadným spôsobom a do značnej miery nevratne mení rozmanitosť života na Zemi. Spotre-

bou organických zdrojov a tlakmi, ako sú využívanie krajiny, znečisťovanie (ovzdušia, vôd, vôd) alebo zmena klímy, nebola biodiverzita nikdy v minulosti tak ohrozená.

Vedci uznávajú, že počas uplynulého storočia činnosť ľudí viedla k zrýchleniu vymierania druhov, pričom tempo úbytku druhov je dnes mnohonásobne vyššie ako kedykoľvek v histórii Zeme. Vyhynutiu čelí 34 000 rastlinných a 5 200 živočíšnych druhov, vrátane jednej osminy druhov vtákov, a 60 % ekosystémov planéty je degradovaných alebo využívaných trvalo neudržateľným spôsobom.⁶¹ Poznanie rýchlo sa meniacej tváre biosféry viedlo k niekoľkým iniciatívam na zachovanie a ochranu biologickej diverzity.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Na globálnej, regionálnej a sub-regionálnej úrovni bol prijatý rad medzinárodných dohovorov a dohôd,

ktoré sa zaoberajú osobitnými aspektmi zachovania biologickej a krajinej diverzity alebo trvalo udržateľným využívaním biologických zdrojov a krajiny. Na otázky biodiverzity sa zameriava šesť **globálnych dohovorov**: Dohovor o biologickej diverzite (CBD), Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (CITES), Dohovor o ochrane migrujúcich druhov (Bonnský dohovor), Ramsarský dohovor o mokradiach (Ramsarský dohovor), Dohovor Organizácie spojených národov o boji s dezertifikáciou (UNCCD) a Dohovor o svetovom dedičstve (WHC). Na tomto mieste prinášame ich stručnú charakteristiku, ale viac podrobností možno nájsť v rámci analýz jednotlivých odsekov.

1. **Dohovor o biologickej diverzite**⁶² je prvou globálnou dohodou, ktorá sa zaoberá všetkými aspektmi biologickej diverzity. V roku 2007 bolo zmluvnými stranami dohovoru 190 štátov, vrátane všetkých zmluvných strán tohto dohovoru. Dohovor stanovuje tri hlavné ciele: ochranu biologickej diverzity, trvalo udržateľné využívanie jej zložiek a spravodlivý a rovnomerný podiel na prínosoch z využívania genetických zdrojov.
2. **Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín** (CITES)⁶³ sa zameriava na zabezpečenie, aby medzinárodný obchod s exemplármi voľne žijúcich živočíchov a rastlín neohrozil ich prežitie. Prostredníctvom svojich troch príloh dohovor udeľuje rôznu mieru ochrany viac ako 30 000 druhom rastlín a živočíchov a reguluje medzinárodný obchod s týmito druhmi. K dnešnému dňu je zmluvnými stranami dohovoru 169 štátov, vrátane všetkých karpatských krajín.
3. **Dohovor o ochrane migrujúcich druhov voľne žijúcich živočíchov** (CMS alebo Bonnský dohovor)⁶⁴ sa zameriava na ochranu suchozemských, morských a lietajúcich druhov v celom spektre ich výskytu. Zmluvné strany Bonnského dohovoru spolupracujú na ochrane migrujúcich druhov a ich biotopov cestou zabezpečenia prísnej ochrany pre väčšinu migrujúcich druhov, uzatváraním regionálnych multilaterálnych dohôd o ochrane špecifických druhov alebo kategórií druhov a realizáciou kooperatívneho výskumu a ochranných aktivít. Tento dohovor ratifikovali všetky karpatské krajiny s výnimkou Srbska.
4. **Dohovor o mokradiach medzinárodného významu, osobitne ako biotopov vodného vtáctva** (všeobecne známy ako Ramsarský dohovor)⁶⁵ poskytuje rámec pre aktivity na národnej úrovni a medzinárodnú spoluprácu v oblasti ochrany a rozumného využívania mokradí a ich zdrojov. Dohovor pokrýva všetky aspekty ochrany a primeraného využívania mokradí a uznáva, že mokrade ako ekosystémy sú mimoriadne dôležité pre zachovanie biodiverzity a pre blaho ľudských komunít. Tento dohovor ratifikovali všetky karpatské krajiny.

5. **Dohovor Organizácie spojených národov o boji s dezertifikáciou (UNCCD)**⁶⁶ uznáva, že dezertifikácia je významným ekonomickým, sociálnym a environmentálnym problémom pre mnoho krajín vo všetkých svetových regiónoch. Na zmiernenie dezertifikácie a zmiernenie jej dôsledkov, najmä v Afrike, sa dohovor zameriava na zlepšenie trvalo udržateľného manažmentu krajiny a vodného hospodárstva, predchádzanie dlhodobým následkom dezertifikácie, vrátane masovej migrácie, straty druhov, zmeny klímy a potreby naliehavej pomoci populáciám nachádzajúcim sa v krízových podmienkach.
6. Prvotným poslaním **Dohovoru o svetovom dedičstve** (WHC)⁶⁷ je identifikovať a chrániť kultúrne a prírodné dedičstvo sveta prostredníctvom vypracovania zoznamu lokalít, ktorých výnimočné hodnoty by mali byť zachované pre celé ľudstvo, a zabezpečiť ochranu prostredníctvom užšej spolupráce medzi národmi. Všetky karpatské krajiny sú zmluvnými stranami tohto dohovoru. Aspekty týkajúce sa kultúrneho dedičstva sú opísané podrobnejšie v kapitole I.J príručky. V tejto časti sa zameriame na zložku dohovoru týkajúcu sa prírodného dedičstva.

Na biologickú a krajinnú diverzitu sa ako na jeden z primárnych komponentov zameriavajú tri regionálne alebo sub-regionálne dohody:

1. **Bernský dohovor**⁶⁸ je právne záväzným medzinárodným nástrojom v oblasti ochrany prírody, ktorý pokrýva celé prírodné dedičstvo európskeho kontinentu a dotýka sa aj niektorých štátov Afriky. Jeho cieľom je ochraňovať voľne žijúce živočíchov a rastliny a ich prirodzené biotopy a presadzovať v tejto oblasti spoluprácu na európskej úrovni.
2. Cieľom **Dohovoru o európskej krajine**⁶⁹ je presadzovať ochranu, manažment a plánovanie európskej krajiny a organizovať v týchto záležitostiach spoluprácu medzi európskymi krajinami. Dohovor stanovuje všeobecné právne princípy, ktoré by mali slúžiť ako základ pre prijatie národných politík starostlivosti o krajinu a rozvoj medzinárodnej spolupráce. Tento dohovor je jediným právnym nástrojom na európskej úrovni, ktorý sa zaoberá ochranou krajiny.
3. **Alpský dohovor**⁷⁰ je rámcovou dohodou na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj alpského regiónu. Okrem toho, zmluvné strany v roku 1994 prijali **Protokol o ochrane prírody a starostlivosti o krajinu**, ktorý nadobudol platnosť v roku 2002. Protokol stanovuje pre zmluvné strany špecifické povinnosti – spolupracovať a navzájom sa informovať o plánovaní aktivít týkajúcich sa ochrany flóry a fauny, vytvárať a starať sa spolu o nadnárodné chránené oblasti, vytvárať ekologickú sieť chránených oblastí, zakázať odber a predaj určitých chránených druhov a koordinovať výskumné aktivity.

Legislatíva Európskej únie je dôležitou referenciou v oblasti biodiverzity a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej diverzity v Európe.

Politika ochrany prírody Európskej únie je založená na dvoch hlavných smerniciach:

- smernica Rady 92/43/EEC z 21. mája 1992 o ochrane prirodzených biotopov voľne žijúcich živočíchov a rastlín (smernica o biotopoch);
- smernica Rady 79/409/EEC z 2. apríla 1979 o ochrane voľne žijúcich vtákov (smernica o vtákoch).

V centre oboch smerníc je vytváranie celoeurópskej ekologickej siete lokalít pod názvom Natura 2000 a integrácia požiadaviek ochrany prírody do sektorových politík (napr. poľnohospodárstva, dopravy, regionálneho rozvoja).

Značné možnosti posilnenia biologickej ochrany a trvalo udržateľného rozvoja v regióne ponúka rad jestvujúcich právne nezáväzných nástrojov a medzinárodných iniciatív.

- **Agenda 21**

Agenda 21, prijatá na konferencii v Riu v roku 1992, je komplexným akčným plánom, ktoré by mali realizovať na globálnej, národnej a miestnej úrovni organizácie systému OSN, vlády a hlavné skupiny v každej oblasti s vplyvom na životné prostredie. Kapitola 15 tohto dokumentu je venovaná ochrane biologickej diverzity. Cieľom je zlepšiť ochranu biologickej diverzity a trvalo udržateľné využívanie biologických zdrojov ako aj podpora implementácie Dohovoru o biologickej diverzite.⁷¹

- **Zásady a usmernenia trvalo udržateľného využívania biodiverzity z Addis Abeby**

Zásady a usmernenia z Addis Abeby, prijaté na 7. konferencii zmluvných strán CBD, pozostávajú zo 14 praktických zásad a operačných usmernení a z niekoľkých nástrojov na ich implementáciu, ktorými sa riadi využívanie zložiek biodiverzity. Zásady stanovujú rámec poskytovania pomoci vládám, manažérom zdrojov, domorodým a miestnym komunitám, súkromnému sektoru a ostatným zainteresovaným subjektom v tom, ako zabezpečiť, aby využívanie zložiek biodiverzity z ich strany nevedlo k dlhodobému úpadku a poškodeniu biologickej diverzity.⁷²

- **Cieľ biodiverzity 2010**

Konferencia zmluvných strán CBD v roku 2002 prijala rozhodnutie, ktorým sa zmluvné strany: „zaväzujú k efektívnejšej a koherentnejšej implementácii troch cieľov dohovoru dosiahnuť do roku 2010 významné zníženie

súčasnej miery straty biodiverzity na globálnej, regionálnej a národnej úrovni ako príspevok k zmierňovaniu chudoby a k zlepšeniu života na Zemi.“

So zreteľom na biodiverzitu horských oblastí 7. konferencia zmluvných strán prijala program práce pre oblasť biologickej diverzity horských oblastí,⁷³ ktorý má aj prierezový cieľ významného zníženia straty biologickej diverzity horských oblastí do roku 2010.⁷⁴ Tento cieľ bol následne potvrdený na Svetovom summite o trvalo udržateľnom rozvoji a Európska únia sa takisto zaviazala zastaviť stratu biodiverzity do roku 2010, čo je cieľ, uložený 6. environmentálnym akčným programom z roku 2002.

Odpočítavanie 2010⁷⁵ je sieťou vlád, miest a regiónov a organizácií občianskej spoločnosti, spravovanou Regionálnou pobočkou IUCN pre Európu. Jej cieľom je, aby všetky európske vlády a členovia občianskej spoločnosti na všetkých úrovniach prijali nevyhnutné opatrenia na zastavenie straty biodiverzity do roku 2010.

- **Červený zoznam ohrozených druhov IUCN**

Svetová únia ochrany prírody (IUCN) prostredníctvom svojej komisie pre záchranu druhov (SSC) hodnotí stav ochrany druhov, poddruhov a variet už viac ako štyri desaťročia a vybrala subpopulácie na globálnej úrovni s cieľom upriamiť pozornosť na taxóny ohrozené vyhynutím a podporiť ich ochranu. Toto hodnotenie predstavuje základ Červeného zoznamu, ktorý určuje relatívne riziko vyhynutia. Jeho hlavným poslaním je katalogizovať a dať do pozornosti tie taxóny, ktoré čelia zvýšenému riziku globálneho vyhynutia (napríklad tie, ktoré sú vedené ako kriticky ohrozené, ohrozené a zraniteľné). Červený zoznam IUCN zahŕňa aj informácie o taxónoch, ktoré sú kategorizované ako vyhynuté alebo vyhynuté vo voľnej prírode, alebo o taxónoch, ktoré nemožno zhodnotiť z dôvodu nedostatku informácií (t.j. z dôvodu neúplných údajov), alebo o taxónoch, ktoré sú blízko hraničných hodnôt pre ich zaradenie do kategórie ohrozených, alebo ktoré by boli ohrozené v prípade absencie špecifického záchranného programu (t.j. sú blízko ohrozenia).⁷⁶

- **Celoeurópska stratégia biologickej a krajinej diverzity**

Celoeurópska stratégia biologickej a krajinej diverzity bola vytvorená Radou Európy v spolupráci s ďalšími národnými a medzinárodnými organizáciami, vládnymi i mimovládnymi, v nadväznosti na Summit Zeme v Riu a prijatie Dohovoru Organizácie spojených národov o biologickej diverzite. Hlavným cieľom stratégie je dospieť ku konzistentnej reakcii na úpadok biologickej a krajinej diverzity v Európe a zabezpečiť trvalú udržateľnosť prírodného prostredia.⁷⁷

- **Tematická stratégia EÚ pre trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov**

V roku 2005 Európska komisia navrhla Stratégiu pre trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov v Európe. Cieľom stratégie je znížiť vplyvy na životné prostredie spojené s využívaním zdrojov. Stratégia je vypracovaná pre horizont 25 rokov a zameriava sa na zlepšenie pochopenia spôsobu využívania zdrojov, environmentálne vplyvy a prepojenie s ekonomickým rastom. Cieľom je tiež vypracovanie ukazovateľov a nástrojov na monitorovanie a hlásenie pokroku a vytvorenie Európskeho údajového strediska o prírodných zdrojoch a Medzinárodného panelu o trvalo udržateľnom využívaní prírodných zdrojov.

Tieto nástroje prispievajú k ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu prírodného dedičstva prostredníctvom stanovovania noriem, projektov zameraných na vypracovanie politík, tvorby technických sietí, terénnych aktivít, výskumných a analytických činností, miestneho rozvoja, budovania kapacít a osvetovej činnosti.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na ochranu, trvalo udržateľné využívanie a obnovu biologickej a krajinskej diverzity v celom karpatskom regióne. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany a trvalo udržateľného využívania prírodných a poloprírodných biotopov, ich kontinuity a spojitosti a rastlinných a živočíšnych druhov typických pre Karpaty, a najmä na ochranu ohrozených a endemických druhov, ako aj veľkých mäsožravcov.

Prvý odsek definuje všeobecné povinnosti zmluvných strán, zdôrazňujúc špecifickosť karpatského regiónu – realizovať relevantné politiky a podniknúť opatrenia na ochranu zložiek biodiverzity v regióne.

Hlavné koncepty

Prvá časť tohto odseku vyžaduje, aby strany realizovali špecifické politiky zamerané na "ochranu, trvalo udržateľné využívanie a obnovu biologickej a krajinskej diverzity."

Biologická diverzita alebo biodiverzita zahŕňa všetky gény, druhy, biotopy a ekosystémy na Zemi, to znamená všetky živé organizmy a ich vzájomnú závislosť⁷⁸ s výnimkou človeka, orgánov a genetických materiálov,

podľa rozhodnutia prvej Konferencie zmluvných strán CBD. Biologická diverzita je definovaná v článku 2 CBD ako "variabilita živých organizmov zo všetkých zdrojov, vrátane, okrem iného, suchozemských, morských a ostatných vodných ekosystémov a ekologických zložiek, ktorých sú súčasťou. To zahŕňa diverzitu v rámci druhov, medzi druhmi a diverzitu ekosystémov."

CBD a medzinárodné environmentálne spoločenstvo uznávajú tri úrovne biologickej diverzity:

- diverzitu medzi ekosystémami a biotopmi a v rámci ekosystémov a biotopov (biotopová diverzita);
- diverzitu medzi druhmi v rámci špecifického biotopu alebo ekosystému (druhovú biodiverzitu);
- genetické variácie v rámci jednotlivých druhov (genetická diverzita).⁷⁹

Krajinu definuje Dohovor o európskej krajine ako "oblasť vnímanú ľuďmi, ktorej charakter je výsledkom akcií a interakcií prírodných a/alebo ľudských faktorov." Táto definícia reflektuje myšlienku, že krajiny sa vyvíjajú v čase, a podčiarkuje, že krajina tvorí celok, ktorého prírodné a kultúrne zložky treba vnímať spolu. Výraz "krajinná diverzita" nie je v dohovore explicitne definovaný,⁸⁰ ale s využitím preambuly Dohovoru o európskej krajine ako istého usmernenia môžeme určiť, že pre účely tohto dohovoru krajinná diverzita zahŕňa mnohorakosť krajinných typov v mestských oblastiach a na vidieku, v degradovaných oblastiach ako aj v oblastiach vysokej kvality, v oblastiach uznaných za oblasti výnimočnej krásy ako aj v bežných, všedných oblastiach.

Podľa Dohovoru o svetovom dedičstve je kultúrna krajina kultúrnym vlastníctvom a predstavuje "kombináciu práce človeka a prírody". Kultúrna krajina ilustruje evolúciu ľudskej spoločnosti a sídel pod vplyvom fyzických obmedzení a/alebo možností, ktoré predstavuje prírodné prostredie a následné sociálne, ekonomické a kultúrne sily.

Zachovanie je výrazom, ktorý je dnes chápaný užšie ako výraz "ochrana". Zachovanie vyžaduje zabezpečenie podmienok nevyhnutných pre pokračovanie existencie zdroja a referenčným bodom by malo byť status quo daného živého zdroja. Tento výraz sa vníma aj ako výraz vyžadujúci, aby prírodné zdroje boli využívané bez prekročenia limitov, umožňujúcich obnovu a udržateľnosť zdrojov. Pokiaľ ide o definíciu tohto konceptu zo strany EÚ, smernica o biotopoch definuje zachovanie ako rad opatrení potrebných na udržanie alebo obnovu prírodných biotopov a populácií druhov voľne žijúcich živočíchov a rastlín. To znamená, že podľa tejto definície koncept zachovania zahŕňa aj koncept obnovy.

Podľa Dohovoru o biologickej diverzite trvalo udržateľné využívanie znamená využívanie zložiek biodiver-

zity spôsobom a v miere, ktoré nevedú k dlhodobému úpadku biologickej diverzity, čím sa zabezpečí potenciál biologickej diverzity plniť potreby a želania súčasných i budúcich generácií.

V máji 2002 Konferencia zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite uznala, že trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity je prioritnou otázkou a prijala rozhodnutie V/24 o trvalo udržateľnom využívaní ako o prierezovej otázke. Rozhodnutie je uznaním, že zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity je nevyhnutné pre prežitie druhov a zabezpečenie prínosov z biodiverzity pre človeka, osobitne pre tých ľudí, ktorí sú závislí na biologickej diverzite ako na zdroji živobytia.

Trvalo udržateľné využívanie poskytuje podnety pre zachovanie a obnovu z dôvodu sociálnych, kultúrnych a ekonomických prínosov, ktoré ľudia získavajú z takéhoto využívania. Trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity nemožno dosiahnuť bez efektívnych opatrení na jej zachovanie.

Obnova je druhom aktivity, ktorý dopĺňa zachovanie a trvalo udržateľné využívanie. Je definovaná ako "návrat ekosystému alebo biotopu do svojej pôvodnej komunitnej štruktúry, prirodzeného zloženia druhov a prirodzených funkcií."⁸¹ Obnova vyžaduje v prvom rade identifikáciu biotopov a ekosystémov, ktoré sú poškodené, s následným naplánovaním a implementáciou opatrení na ich návrat do priaznivého stavu zachovania.

Tento výraz je stále viac a viac relevantný v kontexte zodpovednosti za škody spôsobené na životnom prostredí. Príkladom je smernica EÚ o zodpovednosti za životné prostredie so zreteľom na ochranu životného prostredia a nápravu environmentálnych škôd,⁸² ktorá stanovuje, že náprava environmentálnych škôd sa dosahuje cestou obnovy východiskových podmienok životného prostredia. Toto konštatovanie vyžaduje, aby zmluvné strany prijali vhodné opatrenia na zabezpečenie vysokej ochrany a trvalo udržateľného využívania:

- biotopov (prirodzených a poloprirodných) a ich charakteristík, v spojitosti v čase i priestore;
- druhov rastlín a živočíchov (najmä ohrozených druhov, endemických druhov, veľkých mäsožravcov).

V porovnaní s prvým ustanovením sa druhá veta vzťahuje na ochranu. Ide o výraz, ktorý zahŕňa negatívnu aj pozitívnu povinnosť: zdržanie sa aktivít, ktoré môžu poškodiť biodiverzitu a realizácia aktívnych opatrení na zabránenie degradácii životného prostredia. Ochrana je postupne vnímaná ako komplexné ekologické plánovanie a manažment s nariadeniami, procedúrami a inštitúciami na národnej úrovni.⁸³

CBD definuje biotop ako lokalitu alebo typ lokality, kde sa organizmus alebo populácia prirodzene vyskytuje. Politika Európskej komisie v oblasti ochrany prírody a biodiverzity kladie veľký dôraz na ochranu biotopov a od členských štátov vyžaduje, aby ustanovili osobitné oblasti ochrany biotopov významných z hľadiska Spoločenstva a biotopov druhov významných z hľadiska Spoločenstva.

Smernica o biotopoch definuje pojem "prirodzený biotop" ako suchozemské alebo vodné oblasti charakteristické geografickými, abiotickými a biotickými danosťami, úplne prirodzené alebo poloprirodné, a pojem "biotop druhu" ako prostredie definované špecifickými abiotickými a biotickými faktormi, v ktorých druh žije v ktoromkoľvek štádiu svojho biologického cyklu. V porovnaní s prirodzenými biotopmi sú poloprirodné biotopy biotopmi, ktoré si zachovávajú pôvodné rastliny a živočíchy danej oblasti napriek tomu, že boli manažmentom krajiny pozmenené.

Jednou z hlavných hrozieb pre biotopy a populácie druhov a hlavnou príčinou úpadku biologickej diverzity v Európe je fragmentácia a izolácia biotopov s dôsledkami na životaschopnosť populácií druhov. Fragmentácia je rozdrobenie súvislých častí ekosystémov vytváraním bariér migrácii alebo rozptýlením organizmov a zníženie veľkosti homogénnych oblastí. Fragmentáciu môže vyvolať ľudská činnosť (napríklad cestná infraštruktúra) alebo prírodné procesy.⁸⁴

Fragmentácia biotopov sa odráža ako prioritná otázka v Paneurópskej stratégii biologickej a krajinej diverzity ako aj v Stratégii biodiverzity Európskeho spoločenstva (1998) a v smernici o biotopoch. Kontinuita a spojitost biotopov súvisí s prístupnosťou biotopov v čase a priestore a poskytuje riadne možnosti pre populácie druhov na rozptýlenie, migrovanie a genetickú výmenu. V tomto zmysle musia byť splnené tri požiadavky:

- populácie druhov majú prístup k dostatočne veľkej oblasti vhodného biotopu;
- migrujúce druhy živočíchov majú prístup k lokalitám na odchov mláďat a prezimovanie a môžu sa medzi nimi pohybovať;
- sú k dispozícii možnosti na genetickú výmenu medzi miestnymi populáciami druhov.

Na zabezpečenie spojitosti biotopov sa objavil koncept ekologických koridorov a ekologických sietí.⁸⁵ Celoeurópska ekologická sieť, smernica o biotopoch na úrovni EÚ alebo iniciatíva Zelený pás⁸⁶ – všetky majú ako svoj hlavný prvok koncept ekologickej siete. Viac podrobností o týchto konceptoch možno nájsť v rámci opisu v odseku 5 tohto článku.

Dohovor vyžaduje vysokú mieru ochrany a trvalo udržateľné využívanie druhov rastlín a živočíchov, ktoré sú charakteristické pre Karpaty, a kladie osobitný dôraz na endemické druhy, ohrozené druhy a veľké mäsožravce.

Endemické druhy sú druhy prirodzene sa vyskytujúce a unikátne pre určité miesto alebo región. **Ohrozené druhy** sú druhy, ktorým hrozí vyhynutie v celej oblasti výskytu alebo v jej významnej časti.

Ohrozenými druhmi sa zaoberá niekoľko multilaterálnych environmentálnych dohôd (MED): Dohovor CITES upravuje obchod s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín a vypracúva zoznamy takýchto druhov. Bonnský dohovor stanovuje okamžitú a pevnejšiu ochranu ohrozeným migrujúcim druhom uvedeným v prílohe I a podobne. Smernice EÚ o vtácoch a biotopoch takisto vypracúvajú zoznamy ohrozených druhov vtákov, respektíve živočíchov a rastlín, a stanovujú jasné zákazy ich zberu, odchyty alebo zabíjania, úmyselného rušenia, odberu vajec alebo narúšania alebo ničenia miest ich výskytu a podobne.

Kategórie Červeného zoznamu IUCN definujú ohrozené druhy ako druhy, ktoré čelia vo voľnej prírode mimoriadne vysokému riziku vyhynutia, a to v bezprostrednej (kriticky ohrozené), blízkej (ohrozené) alebo v strednodobej budúcnosti (zraniteľné).

Veľké mäsožravce (napríklad medveď hnedý, vlk, rys) sú neoddeliteľnou súčasťou ekosystémov a krajiny v celej Európe, avšak z dôvodu fragmentácie biotopov ich populácie výrazne klesajú, a to predovšetkým v západnej Európe. Karpaty sú domovom najväčšej populá-

cie veľkých mäsožravcov v Európe a sú charakterizované ako "posledná oblasť v Európe, kde sa nachádzajú životaschopné populácie veľkých mäsožravcov".⁸⁷ Toto bohatstvo treba ochraňovať a preto dohovor spomína špecificky ochranu veľkých mäsožravcov.

Väčšina veľkých mäsožravcov je predmetom osobitných ochranných opatrení v rámci Bonnského dohovoru, ktorý ich uvádza ako "chránené" (rys ostrovid) a "prísne chránené" (vlk, medveď hnedý, rosomák severský a rys španielsky).

V oblasti ochrany veľkých mäsožravcov sa na európskej úrovni vykonáva množstvo práce. Tak napríklad, Európska iniciatíva pre veľké mäsožravce – pracovná skupina v rámci Komisie pre prežitie druhov (SSC) IUCN – iniciovala niekoľko aktivít na podporu zachovania veľkých mäsožravcov,⁸⁸ ako sú Projekt veľkých mäsožravcov Karpát v Rumunsku, ktorý bol ukončený v roku 2003.⁸⁹

Okrem toho, WWF International inicioval v roku 1995 program veľkých mäsožravcov v Európe a v rámci Bernského dohovoru bolo v roku 2003 prijaté odporúčanie na zachovanie veľkých mäsožravcov v Karpatoch.⁹⁰

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Všetky dohovory, týkajúce sa biodiverzity, sa v rôznej miere zaoberajú otázkami zachovania biodiverzity a trvalo udržateľným využívaním ich zložiek.

Rámček 6

Zachovanie veľkých mäsožravcov v Karpatoch

Veľké mäsožravce (medveď hnedý, vlk, rys) predstavujú veľmi charakteristickú a dôležitú črtu biodiverzity Karpát. Tento región je významným refúgiom populácií veľkých mäsožravcov. Tieto živočíchy hrajú zásadnú úlohu v živote regiónu, kontrole počtu druhov a fungujú ako ukazovateľ prítomnosti týchto druhov. Napriek tomu, že sa im tu darí, sú veľké mäsožravce ohrozené, a to najmä poľovníctvom a pytliačtvom.

S týmto vedomím zrealizovala iniciatíva Karpatský euroregión zhodnotenie stavu veľkých mäsožravcov v regióne, ktoré poukázalo na potrebu využiť na ich zachovanie regionálny prístup, ktorý predstavuje celokarpatská stratégia ochrany a starostlivosti o tieto živočíchy.

Tento projekt vyzýva k:

- vypracovaniu a prijatiu národných plánov starostlivosti o karpatské mäsožravce;
- objasneniu legislatívy ochraňujúcej veľké mäsožravce;
- výskumným projektom zameraným na skúmanie a monitorovanie dynamiky mäsožravcov na regionálnej úrovni;
- vypracovaniu kompenzačných schém na zmiernenie dôsledkov konfliktov s veľkými mäsožravcami pre miestne komunity.

Zdroj: The Status of the Carpathians (2001), CERl

Článok 1 Dohovoru o biologickej diverzite konštatuje:

“Ciele tohto dohovoru [...] sú zachovanie biologickej diverzity, trvalo udržateľné využívanie jej zložiek a spravodlivé a rovnomerné zdieľanie úžitkov vyplývajúcich z genetických zdrojov...”

Tieto ciele sú rozpracované v nasledujúcich článkoch dohovoru:

- článok 6 o všeobecných opatreniach na zachovanie a trvalo udržateľné využívanie;
- články 8 a 9 o zachovaní in-situ a ex-situ;
- článok 10 o trvalo udržateľnom využívaní zložiek biologickej diverzity.

CBD vyžaduje, aby zmluvné strany presadzovali ochranu ekosystémov, prirodzených biotopov a udržanie životaschopných populácií druhov v ich prirodzenom prostredí, ako aj obnovu degradovaných ekosystémov, a aby presadzovali záchranu ohrozených druhov, okrem iného vypracovaním a implementáciou plánov alebo ďalších stratégií starostlivosti o tieto druhy.

Články 3 a 4 Ramsarského dohovoru vyžadujú, aby zmluvné strany presadzovali zachovanie a rozumné využívanie mokradí, či už sú zahrnuté do ramsarského zoznamu mokradí alebo nie.

Článok 2 CMS vyzýva, aby boli realizované aktivity na zamedzenie ohrozenia migrujúcich druhov.

Článok 4 WHC sa vzťahuje na identifikáciu, ochranu, zachovanie, prezentáciu a odovzdanie kultúrneho a prírodného dedičstva budúcim generáciám.

Články 1 až 7 Bernského dohovoru zdôrazňujú zachovanie voľne žijúcich živočíchov a rastlín a ich prirodzených biotopov s osobitným dôrazom kladeným na ohrozené a zraniteľné druhy.

Alpský dohovor vo svojom článku 2 vyžaduje, aby zmluvné strany podnikali opatrenia na “ochranu, zachovanie a v prípade potreby obnovu prirodzeného prostredia a voľnej krajiny, tak aby ekosystémy boli schopné plniť svoje funkcie, aby živočíšne a rastlinné druhy, vrátane ich biotopov, boli zachované, aby bola udržaná regeneračná kapacita a trvalo udržateľná produktivita prírody a aby bola na stálo zachovaná rôznorodosť, jedinečnosť a krása prírody a voľnej krajiny ako celku.”

Táto povinnosť zachovania a ochrany sa týka biodiverzity so zameraním na pozitívnu povinnosť obnovovať prostredie, ak je to nevyhnutné pre udržanie prirodzeného ekosystému ako celku (pozostávajúceho z fauny a flóry, ich biotopov, všetkých prírodných zdrojov a estetických charakteristík prírody) na trvalo udržateľnej a

produktívnej úrovni. Navrhovatelia sa jasne riadili ekosystémovým prístupom.

Povinnosti vyplývajúce z MED v oblasti biodiverzity môžu podporovať implementáciu Karpatského dohovoru a vlády by sa mali preto snažiť využiť synergický efekt týchto medzinárodných právnych nástrojov.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Miestne orgány budú zohrávať kľúčovú úlohu v zabezpečovaní súladu s povinnosťami vyplývajúcimi z tohto odseku článku 4. Protokol o ochrane prírody a starostlivosti o krajinu Alpského dohovoru obsahuje osobitný článok o účasti miestnych komunít na procese rozhodovania týkajúceho sa politik ochrany prírody a starostlivosti o krajinu. A tak, hoci politiky sa musia prijímať na národnej úrovni, špeciálne kroky treba realizovať na úrovni miestnej. Zapojenie miestnych komunít môže mať rôzne formy:

- Integrovať otázky biologickej a krajinnej diverzity do sektorového plánovania a osobitne do územného plánovania na miestnej úrovni.
- Vykonávať inventarizáciu biotopov, druhov rastlín a živočíchov, najmä endemických a ohrozených druhov na miestnej úrovni. Vyššie uvedený protokol Alpského dohovoru vyžaduje, aby zmluvné strany vypracovali takéto inventarizácie a správy o súčasnom stave, a definuje zoznam otázok, ktoré by mali byť do takýchto inventarizácií zahrnuté (článok 6 a príloha I);
- Vypracovať a realizovať osobitné ochranné opatrenia na základe výsledkov inventarizácií. Okrem toho môžu byť potrebné osobitné opatrenia na obnovu degradovaných biotopov, reintrodukcii zubra a obnovu populácie jasoňa červenookého v karpatskom regióne.⁹¹
- Ustanoviť chránené oblasti a v niektorých krajinách, v závislosti od administratívneho systému, starať sa o chránené oblasti alebo dohliadať nad starostlivosťou o tieto oblasti. To by vyžadovalo prijatie plánov starostlivosti so zapojením všetkých zainteresovaných subjektov, osobitne miestnych komunít, prijatie osobitných nariadení vzťahujúcich sa na stav chránenej oblasti, návštevnych podmienok, ochranných opatrení a podobne.
- Zabezpečiť účasť verejnosti na procese rozhodovania, najmä pri prijímaní ochranných opatrení, ktoré môžu obmedziť právo na využívanie prírodných zdrojov s dopadom na miestne komunity. Protokol Alpského dohovoru stanovuje povinnosť dosiahnuť dohodu s majiteľmi pozemkov alebo so subjektmi vykonávajúcimi lesnícke a poľnohospodárske aktivity v oblastiach, ktoré sú predmetom ochrany, so zreteľom na obmedzenia vyplývajúce z požiadaviek na ochranu prírody a krajiny (článok 10).

- Regulovať aktivity, ktoré môžu mať vplyv na biologickú a krajinnú diverzitu. Protokol Alpského dohovoru v článku 9 požaduje, aby bol vytvorený systém posudzovania priamych a nepriamych vplyvov opatrení a projektov, súkromných i verejných, na prírodu alebo krajinu. Výsledky posudzovania vplyvov by mali byť vzaté do úvahy pri rozhodovaní o projektoch.
- Vypracovať opatrenia na trvalo udržateľný manažment prírodných zdrojov.
- Realizovať zvyšovanie vedomia verejnosti, vzdelávacie kampane a podobne.

Prírodné zdroje sa neradia politickými hranicami a, aby sa dosiahli efektívne a dlhodobé výsledky, treba zajať jednotný prístup v celých Karpatoch. Cezhraničná spolupráca poskytuje krajinám možnosť dospieť k dialógu a využiť skúsenosti jednotlivých strán. Taktiež je tu výhoda vypracovať a realizovať harmonizované aktivity a opatrenia, ako sú spoločné stratégie a programy. Niektoré odseky článku 4 poskytujú podrobnejšie požiadavky o cezhraničnej spolupráci.

2. Zmluvné strany podporia zachovanie poloprírodných biotopov, obnovu degradovaných biotopov a rozvoj a implementáciu príslušných plánov starostlivosti.

Druhý odsek zahŕňa tri rôzne aspekty:

- adekvátnu údržbu poloprírodných biotopov;
- obnovu degradovaných biotopov;
- vypracovanie a implementáciu plánov manažmentu.

Hlavné koncepty

Poloprírodné biotopy sú biotopy, ktoré boli modifikované činnosťou človeka, ale v ktorých sú stále prítomné druhy, prirodzene sa v oblasti vyskytujúce, a v ktorých sú prirodzené procesy najvýznamnejšími silami vývoja.⁹² Od zmluvných strán sa vyžaduje, aby zachovali status quo, ale dohovor používa výraz "adekvátny", ktorý je vágny a nedáva usmernenie, aké opatrenia sú vhodné.

Preto je nevyhnutné posudzovať osobitne jednotlivé prípady, aby boli stanovené opatrenia na zachovanie týchto typov biotopov v ich pôvodnom stave (napríklad zabrániť degradácii týchto biotopov, zníženiu ich rozlohy, a podobne).

Degradované biotopy sú biotopy zmenené rôznymi vplyvmi: znečistením, nadmerným využívaním zdrojov zo strany človeka, inváznymi druhmi a podobne. Hlavným problémom je dnes výrazná strata biotopov a ich rastúca degradácia. Obnova biotopov je preto neoddeliteľnou súčasťou tematických pracovných programov Dohovoru o biologickej diverzite.

Na rozdiel od politiky zachovania biotopov, ich obnova predpokladá, že environmentálna degradácia biotopov je reverzibilným procesom. Cielový zásah človeka tak môže viesť k obnove ekologickej funkcie a biodiverzity, či dokonca k ich zlepšeniu (viď rámčeky 7 a 8).

Obnova vyžaduje hlboké znalosti o štruktúrach a funkciách pôvodného ekosystému ako aj čas, ľudské zdroje, kapacity a finančné prostriedky. V prvom rade treba degradované biotopy identifikovať, potom treba napláňovať špecifické obnovné opatrenia, ktoré môžu pozostávať z vyčistenia pôdy a opätovného vysadenia vegetácie, opätovného zalesnenia, obnovy riečnych procesov, reintrodukcie druhov a ďalších opatrení väčšieho či menšieho rozsahu. Napriek obrovským nákladom spojeným s týmito opatreniami, Karpatský dohovor vyžaduje, aby zmluvné strany presadzovali obnovu degradovaných biotopov bez toho, aby poskytol nejaké usmernenie ohľadom financovania. Riešenia môžu predstavovať opatrenia v oblasti daní alebo poplatkov pri uplatnení princípu "znečisťovateľ platí",⁹³ ako aj financovanie z prostriedkov EÚ (LIFE alebo Interreg).

Plány starostlivosti sú významným nástrojom zabezpečenia ochrany poloprírodných biotopov a obnovy degradovaných biotopov. Dohovor nešpecifikuje ďalšie požiadavky na plány starostlivosti, avšak berúc do úvahy zásady definované v článku 2, treba mať na pamäti, že tieto plány by mali byť vypracované a implementované s patričným dôrazom na účasť verejnosti a zapojenie zain-

Rámček 7

Obnova pastvísk v Alpách

V autonómnej provincii Trento v piemontskom regióne bol zrealizovaný rad zásahov s cieľom obnoviť pastviská vo vlastníctve miestnych orgánov. Týmito projektmi by sa mohlo zabrániť degradácii obrovských horských oblastí. Okrem toho boli zrealizované dôležité plány, spojené s týmito opatreniami na vytvorenie turistických chodníčkov v pohoriach s cieľom zvýšiť citlivosť verejnosti a opätovne vytvoriť estetickú hodnotu týchto oblastí.

teresoovaných subjektov. Okrem toho by mali byť špecifické vo vzťahu k lokalite a mali by definovať jasné ciele, ktoré treba dosiahnuť, podrobné aktivity, časové rámce a finančné prostriedky. Vhodné príklady plánov starostlivosti možno nájsť v rámci Alpského dohovoru, Natura 2000 ako aj iných iniciatív.

Odporúčanými krokmi na vypracovanie plánov starostlivosti o degradované biotopy sú:

- identifikovanie degradovaných oblastí a príčin degradácie;
- zhodnotenie realizovateľnosti obnovy;
- stanovenie cieľov a prioritizácia krokov obnovy;
- vytvorenie vhodných postupov starostlivosti;
- zhodnotenie efektívnosti plánu.⁹⁴

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Dohovor o biologickej diverzite sa zaoberá degradovanými ekosystémami v dvoch svojich článkoch. Článok 8(f) vyžaduje, aby zmluvné strany obnovovali degradované ekosystémy a presadzovali záchranu ohrozených druhov, okrem iného prostredníctvom vypracovania a implementácie plánov alebo iných stratégií starostlivosti, zatiaľ čo článok 10 (d) vyžaduje, aby zmluvné strany podporovali miestne populácie pri príprave a implementácii nápravných krokov v degradovaných oblastiach, kde došlo k zníženiu biologickej diverzity. Na rozdiel od Karpatského dohovoru CBD vyžaduje kroky na záchranu ohrozených druhov a nielen na obnovu degradovaných biotopov.

Podobné požiadavky sú obsiahnuté aj v CMS so zreteľom na obnovu biotopov, ktoré sú dôležité pri znižovaní rizika vyhynutia jednotlivých druhov živočích a rastlín (článok 3, odsek 4).

Smernica 2004/35/EC Európskeho parlamentu a Rady z 21. apríla 2004 o zodpovednosti za životné prostredie so zreteľom na prevenciu a nápravu škôd na ži-

votnom prostredí nadobudla platnosť 30. apríla 2004. Táto smernica stanovuje schému zodpovednosti za životné prostredie pre členské štáty EÚ a vzťahuje sa na škody spôsobené na druhoch a prírodných biotopoch. Príloha II odporúča nápravu škôd na životnom prostredí cestou obnovy životného prostredia do jeho východiskových podmienok prostredníctvom primárnej, doplnkovej a kompenzačnej nápravy.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Podľa tohto ustanovenia Karpatského dohovoru musia zmluvné strany "presadzovať" a "podporovať" adekvátnu údržbu a obnovu biotopov. Od zmluvných strán sa teda očakáva, že stanovia rámec, ktorý bude vyžadovať vypracovanie akčných plánov a poskytovanie pomoci miestnym obyvateľom pri realizácii obnovy a údržby biotopov.

Ako je vysvetlené v rámci prvého odseku tohto článku, miestne orgány budú zohrávať kľúčovú úlohu pri dosahovaní týchto cieľov, a to konkrétne

- poskytovaním finančnej podpory miestnym iniciatívam;
- poskytovaním technickej pomoci;
- koordináciou zapojenia všetkých zainteresovaných subjektov (napríklad MVO, miestnych komunití) do programov a krokov zameraných na zachovanie a obnovu biodiverzity.

Hoci údržba a obnova degradovaných biotopov sa zvyčajne realizuje na menších územiach, široká spolupráca zainteresovaných subjektov je dôležitá. Orgány musia spojiť svoje úsilie a vymieňať si navzájom skúsenosti pri definovaní metód obnovy.

Podrobnejšie informácie o zodpovednostiach miestnych orgánov sa možno dočítať vo vysvetleniach v rámci odseku 1 článku 4.

Rámček 8

Obnova jasoňa červenookého

Populácia poddruhu jasoňa červenookého objaveného v Pieninskom národnom parku v Poľsku poklesla na začiatku 90. rokov 20. storočia až na 20 jedincov. Bol uskutočnený 10-ročný záchranný program v úsilí zachrániť tento kmeň jasoňa červenookého prostredníctvom programov chovu v zajatí a ochrany zostávajúceho biotopu. V roku 1994 sa začala spolupráca so slovenskou časťou národného parku a miestni obyvatelia, študenti, učitelia a strážcovia národného parku získali cenné poznatky a skúsenosti z monitorovacieho programu. Skutočnosť, že izolovaná populácia 20 motýľov v parku narástla na viac ako 1000 jedincov, poskytuje množstvo námetov na využitie získaných poznatkov. Jasone červenooké sú uvedené v prílohe II Dohovoru o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi (CITES).

Zdroj: The Status of the Carpathians (2001), CERI

3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu ochrany pred zavlečením cudzorodých invázných druhov, pred únikom geneticky modifikovaných organizmov ohrozujúcich ekosystémy, biotopy alebo druhy a stratégiu na ich kontrolu alebo eradikáciu.

Hlavné koncepty

Invázne cudzorodé druhy (ICD) sú nepôvodné druhy, zavedené zámerne alebo neúmyselne mimo ich prirodzených biotopov, kde sa uchytíli, rozmnožili a rozšírili spôsobom, ktorý spôsobuje škody v ich novom prostredí.⁹⁵ Takýmito druhmi môžu byť predátori, parazity alebo agresívne druhy, ktoré oberajú pôvodné druhy o výživu, vodu a svetlo a tak ovplyvňujú ich prežitie. Ich rozširovanie do biotopov uľahčujú otvorené hranice, medzinárodný obchod, turistický ruch a v niektorých prípadoch zámerné zavedenie bez toho, aby boli vzaté do úvahy dlhodobé vplyvy na nový biotop. Z týchto dôvodov sa dnes ICD považujú za druhú najväčšiu hrozbu pre biologickú diverzitu hneď po strate biotopov.⁹⁶ Otázka cudzorodých invázných druhov je v rámci CBD vnímaná ako prierezová otázka a odráža sa preto v rôznych tematických oblastiach práce CBD.

V roku 2002 prijala 6. konferencia zmluvných strán CBD 15 riadiacich princípov predchádzania, zavádzania a

zmierňovania vplyvov invázných cudzorodých druhov.⁹⁷ IUCN v roku 2000 taktiež vypracovala usmernenia pre prevenciu straty biodiverzity spôsobovanej inváznymi cudzorodými druhmi⁹⁸ a Odborná skupina pre invázne druhy pri Komisii IUCN pre prežitie druhov vypracovala Globálnu databázu invázných druhov (a systém včasného varovania).

Európska stratégia pre riešenie problematiky invázných cudzorodých druhov bola vypracovaná podľa Bernského dohovoru v roku 2003⁹⁹ ako odpoveď na rastúce obavy z absencie koordinovaného prístupu k riešeniu problémov vyplývajúcich zo zavádzania invázných druhov na európskej úrovni.

Geneticky modifikovaný organizmus (GMO) je definovaný v smernici 2001/18/EC o zámernom uvoľňovaní geneticky modifikovaných organizmov do prostredia ako organizmus, s výnimkou človeka, v ktorom bol genetický materiál zmenený spôsobom, ktorý sa nevyskytuje prirodzene pri párení a/alebo prirodzenej rekombinácii. GMO môžu byť aj rastliny, ktoré boli geneticky zmenené, tak aby lepšie odolávali chorobám a poskytovali vyššie výnosy.

Za posledné desaťročia rástlo aj vedomie o možných nepriaznivých vplyvoch zavádzania GMO do prostredia. Konferencia zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite prijala v roku 2000 Protokol o biologickej bezpečnosti¹⁰⁰ s cieľom ochraňovať biologickú diverzitu pred potenciálnym rizikom, ktoré predstavujú modifikované

Rámček 9

Invázne cudzorodé druhy v Poľsku

Invázne cudzorodé druhy (ICD) sa vo všeobecnosti považujú za hlavnú hrozbu biologickej diverzity v globálnom meradle.

Zber a šírenie informácií o ICD sa bežne chápe ako rozhodujúci prvok pre riešenie problémov, ktoré ICD spôsobujú. V roku 1999 Inštitút ochrany prírody Poľskej akadémie vied v Krakove vytvoril pre ministerstvo životného prostredia databázu druhov zavedených do Poľska. V roku 2003 bola vďaka grantu Ministerstva zahraničných vecí USA časť údajov preložená a sprístupnená na webe.

V rokoch 2003 – 2005 boli do databázy zavedené nové druhy ako výsledok spolupráce v rámci skupiny expertov. V roku 2005 sa poľská databáza stala súčasťou NOBANIS (www.artportalen.se/nobanis), ktorý je významnou vstupnou bránou k údajom o invázných cudzorodých druhoch v severnej a strednej Európe. V súčasnosti databáza obsahuje 613 cudzorodých druhov rastlín, živočíchov a húb. Údaje, ktoré sú k dispozícii za jednotlivé druhy, obsahujú: cestu, miesto a čas zavedenia do Poľska, súčasné rozšírenie, populačné trendy a vplyv na pôvodné druhy, biotopy a ekosystémy. Nevyhnutnosť kontroly druhov a metódy kontroly sú takisto predmetom zhodnotenia.

V budúcnosti budú do databázy doplnené nové cudzorodé druhy a údaje o druhoch už zaznamenaných budú aktualizované. Taktiež je v pláne prepojenie databázy s Globálnou informačnou sieťou invázných druhov.

(GISIN <http://www.gisinetnetwork.org>)

Zdroj: www.iop.krakow.pl/ias

organizmy, ktoré sú výsledkom moderných biotechnológií. Využívanie GMO je na úrovni EÚ prísne regulované, či už ide o ich zámerné uvoľňovanie alebo starostlivé používanie.¹⁰¹

Z dôvodu nedostatku jasných vedeckých dôkazov o vplyvoch GMO na životné prostredie sa nariadenia týkajúce sa GMO zakladajú na princípe predbežnej opatrnosti (viď kapitolu I.B príručky). Tento princíp vyžaduje, aby boli zrealizované ochranné opatrenia na ochranu životného prostredia i v prípade, že nie je k dispozícii úplná vedecká istota, avšak hrozí vážne nevratné poškodenie.

Karpatský dohovor vyzýva k prevencii zavádzania alebo uvoľňovania, ku kontrole alebo eradikácii ohro-

zujúcich organizmov, cudzorodých invázných druhov a GMO. Informácia v rámečku 10 ilustruje možné spôsoby prevencie a prístupu k problematike invázných cudzorodých druhov.

Karpatský dohovor priznáva riziká, ktoré spôsobujú ICD a GMO vo vzťahu k biodiverzite v Karpatoch, a vyžaduje, aby zmluvné strany realizovali politiky zamerané na prevenciu zavádzania alebo uvoľňovania, na kontrolu alebo eradikáciu takýchto organizmov alebo druhov. Avšak, podobne ako v prípade ostatných jestvujúcich medzinárodných právnych nástrojov, dohovor nedefinuje hierarchiu kontrolných opatrení, takže zmluvné strany majú na výber medzi prevenciou, kontrolou alebo eradikáciou, alebo si môžu zvoliť kombináciu týchto opatrení. Požado-

Rámček 10

Invázne cudzorodé druhy: nástroj najlepšej prevencie a postupy riadenia

Globálny program pre invázne druhy navrhuje nasledovné metódy zákroku:

- Prevencia zavádzania je prvou a nákladovo najefektívnejšou možnosťou. Metódy na vylúčenie týchto druhov, zamerané skôr na vstupné cesty ako na jednotlivé druhy, poskytujú najúčinnjší spôsob na koncentráciu úsilia na miestach, na ktorých škodcovia pravdepodobne prekračujú hranice, a zastavenie potenciálnych škodcov, využívajúcich jednu vstupnú cestu. K dispozícii sú tri hlavné možnosti na zabránenie ďalších invázií: 1. zachytenie na základe regulácií presadzovaných kontrolami a poplatkami, 2. spracovanie materiálu podozrivého, že je kontaminovaný nepôvodnými druhmi, 3. zákaz určitých komodít v súlade s medzinárodnými nariadeniami.
- Ak zlyhá prevencia, preferovanou možnosťou sa stáva eradikácia. Eradikácia môže byť úspešným a nákladovo efektívnym riešením pri včasnej detekcii nepôvodných druhov. Treba však uskutočniť starostlivú analýzu nákladov a pravdepodobnosti úspechu, takisto treba pred pokusom o eradikáciu zmobilizovať zdroje. Úspešné eradikačné programy v minulosti boli založené na: 1. mechanickej kontrole - napríklad ručný zber buriny alebo ručné zbieranie slimákov, 2. chemickej kontrole - napríklad chemické návnady proti stavovcom, 3. starostlivosti o biotopy - napríklad spásanie a predpísané vypalovanie, 4. love na invázne stavovce. Avšak väčšina eradikačných programov využíva viacero rôznych metód. V rámci každého programu treba zhodnotiť miestnu situáciu, aby sa našla najlepšia metóda zodpovedajúca daným okolnostiam.
- Posledným krokom v rade možností manažmentu je kontrola invázneho druhu, ak eradikácia nie je realizovateľná. Cieľom kontroly je znížiť hustotu výskytu invázneho organizmu, tak aby sme jeho výskyt udržali v akceptovateľných hraniciach. Na kontrolu invázných druhov je k dispozícii rad špecifických metód. Mnoho z kontrolných metód možno využiť aj v eradikačných programoch. Mechanická kontrola je vysoko cieľovo špecifická, ale vždy náročná na prácu. Chemická kontrola je často veľmi efektívna pri krátkodobých riešeniach. Hlavnými nedostatkami sú vysoké náklady, necielené vplyvy a možnosť vyvolania rezistencie u škodiacich druhov. V porovnaní s ostatnými metódami je klasická biologická kontrola, ak je úspešná, vysoko efektívna z hľadiska nákladov, trvalá a ekologicky bezpečná z dôvodu vysokej špecifickosti použitého činiteľa. Biologická metóda je osobitne vhodná na použitie v prírodných rezerváciách a ostatných chránených oblastiach, pretože je environmentálne vhodná vo vzťahu k prírode a z dôvodu šírenia zákazov používať pesticídy v týchto oblastiach. Integrovaný prístup ku škodcom, kombinujúci niekoľko metód, často vedie k najefektívnejšiemu a akceptovateľnému riadeniu výskytu týchto druhov. Chemická a mechanická kontrola a eradikačné metódy sú často mimoriadne náročné a nákladné, zatiaľ čo prevencia a včasný zásah sa ukázali byť najúspešnejšie a efektívne z hľadiska nákladov.
- V budúcnosti sa vyskytnú situácie, v ktorých sa súčasné metódy manažmentu invázných cudzorodých druhov ukážu ako jednoducho neadekvátne, nepraktické alebo nevhodné. V takejto situácii manažéri ochrany prírody budú zrejme musieť akceptovať skutočnosť, že nemôžu kontrolovať invázne cudzorodé druhy a jedinou možnou reakciou je minimalizovať ich vplyvy na kľúčové biotopy a druhy.

Zdroj: <http://www.cabi-bioscience.ch/wwwgisp/gtc3.htm>

vané opatrenia by mali byť definované, tak aby boli vzaté do úvahy špecifické podmienky jednotlivých krajín, avšak s patričným dôrazom na celkové ciele zachovania a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity.

Okrem toho dohovor stanovuje, že predmetom takýchto politík by mali byť len tie ICD a GMO, ktoré ohrozujú ekosystémy,¹⁰² biotopy alebo druhy. To znamená, že zavádzanie nie je striktné zakázané. Prostriedkom na posilnenie dohovoru by bolo prijatie prísnejších povinností vo forme protokolu.

I tak však by toto ustanovenie malo byť interpretované v zmysle princípov definovaných v článku 2 Karpatského dohovoru, vrátane princípu predbežnej opatrnosti.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Otázky súvisiace so zavádzaním ICD a uvoľňovaním GMO sú predmetom regulácií na medzinárodnej i európskej úrovni.

Najrelevantnejším je Dohovor o biologickej diverzite. Článok 8(g) vyžaduje, aby zmluvné strany vytvorili alebo zachovali prostriedky na reguláciu, manažment alebo kontrolu rizík spojených s využívaním a uvoľňovaním živých modifikovaných organizmov, pochádzajúcich z biotechnológií, ktoré môžu mať nepriaznivý vplyv na životné prostredie s potenciálnymi dôsledkami na zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity, berúc tiež do úvahy riziká na zdravie ľudí. Článok 8(h) vyžaduje, aby zmluvné strany predchádzali uvádzaniu, kontrolovali alebo eradikovali tie cudzorodé invázne druhy, ktoré ohrozujú ekosystémy, biotopy alebo druhy. Ako už bolo spomenuté, Protokol o biologickej bezpečnosti CBD reguluje bezpečný transfer, manipuláciu a využívanie GMO s osobitným dôrazom na cezhraničný pohyb. Protokol ustanovuje procedúru súhlasu na základe predbežnej informácie, aby bolo zabezpečené, že krajiny budú mať k dispozícii informácie nevyhnutné na prijatie informovaných rozhodnutí pred odsúhlasením dovozu takýchto organizmov na svoje územie.

Hlavným cieľom Medzinárodného dohovoru o ochrane rastlín¹⁰³ je kontrolovať škodcov rastlín a rastlinných produktov a zabraňovať ich medzinárodnému šíreniu a najmä ich zavedeniu do ohrozených oblastí.

Článok 11(b) Bernského dohovoru vyžaduje, aby zmluvné strany „prísne kontrolovali zavádzanie nepôvodných druhov.“

V súlade s princípom predbežnej opatrnosti cieľom smernice 2001/18/EC o zámernom uvoľňovaní geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia je

zabezpečiť ochranu ľudského zdravia a životného prostredia regulovaním zámerného uvoľňovania geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia pre akékoľvek účely iné ako umiestnenie na trh v rámci Spoločenstva a umiestnenie na trh geneticky modifikovaných organizmov ako produktov alebo v produktoch v rámci Spoločenstva.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Tvorba politík a legislatívy na národnej úrovni spadá jasne do kompetencií orgánov na národnej úrovni. Orgány na miestnej úrovni budú zapojené do relevantných procesov rozhodovania, implementácie a presadzovania prijatých opatrení. Miestne orgány môžu realizovať nasledovné:

- osvetová činnosť zameraná na riziká vyplývajúce zo zavádzania ICD a uvoľňovania GMO;
- určovanie prítomnosti ICD a GMO – včasná detekcia cudzorodých druhov by sa mala zakladať na systéme pravidelných prehľadov (všeobecných, špecifických pre dané lokality alebo druhy) za účelom identifikácie nových zavedených druhov;
- podpora a vypracovanie analýz rizík, vrátane rizík voči životnému prostrediu, výstražných zoznamov, diagnostických nástrojov a vývoja kapacít pre rozhodovanie na miestnej úrovni a rýchlej reakcie;
- identifikovanie potrieb a priorít na miestnej úrovni;
- vytvorenie a implementovanie nástrojov na prevenciu, kontrolu a eradikáciu ICD a GMO na miestnej úrovni;
- monitorovanie súladu s jestvujúcou legislatívou a podobne.

Keďže rastúca sloboda obchodu a pohybu v Európe zvyšuje hrozby biodiverzity, dosiahnutie efektívnych výsledkov vyžaduje cezhraničnú spoluprácu. Ako bolo už spomenuté, rastúce obavy na európskej úrovni viedli k prijatiu európskej stratégie ICD, presadzujúcej vypracovanie a implementáciu koordinovaných opatrení a spoločného úsilia v celej Európe na predchádzanie alebo minimalizáciu nepriaznivých vplyvov ICD na európsku biodiverzitu ako aj ich dôsledkov pre hospodárstvo, ľudské zdravie a blahobyt. Zmluvné strany Karpatského dohovoru by mali koordinovať svoje úsilie v tejto oblasti rôznymi spôsobmi, napríklad:

- zberom, manažovaním a zdieľaním informácií (inventarizácia druhov, výskum a monitorovanie) – regionálna výmena informácií je mimoriadne dôležitá, najmä v kontexte obchodu;
- vypracovaním spoločných akčných plánov na prevenciu zavádzania ICD a GMO a ich kontrolou a/alebo eradikáciou;
- vzájomnou pomocou vo forme transferu skúseností, školeniami a podobne.

4. Zmluvné strany sa zaväzujú vyvinúť a podporovať kompatibilné monitorovacie systémy, koordinované regionálne zoznamy druhov a biotopov, koordinovaný vedecký výskum a ich vzájomné prepojenie.

Tento odsek dohovoru zdôrazňuje spoluprácu medzi všetkými karpatskými krajinami. Článok by mal byť interpretovaný v zmysle článku 12, ktorý definuje všeobecné povinnosti týkajúce sa monitorovania a výskumu. Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity nemožno dosiahnuť bez solídneho informačného systému, poskytovania údajov o jestvujúcich druhoch a biotopoch, ich stave a bez zabezpečenia pravidelného monitorovania.

Vedecké inventarizácie a výskum sú potrebné, aby bolo možné určiť prítomnosť biologických charakteristík a ich hodnoty, pochopiť prírodné prepojenia medzi druhmi a biotopmi (ekologické procesy), určiť, ktoré si zasluhujú ochranné opatrenia, identifikovať kľúčové lokality z pohľadu biodiverzity a ďalšie rozhodnutia. Dohovor zdôrazňuje potrebu koordinovať zber údajov o životnom prostredí a vytvoriť monitorovacie systémy, inventarizačné a vedecké siete na regionálnej úrovni alebo koordinované medzi všetkými zmluvnými stranami.

Hlavné koncepty

Monitorovacie systémy

Monitorovanie je procesom kontroly, sledovania a merania niektorej veličiny za istý špecifický časový interval. Monitorovací systém biodiverzity poskytuje rámec pre hlásenie o stave a vývoji. Zahŕňa vývoj sofistikovaných databáz a súboru nástrojov, ktoré majú pomáhať manažerom pri definovaní výstupov, plánovaní a prioritizovaní projektov prírodného dedičstva.

Ukazovatele biodiverzity sú efektívnym nástrojom na posudzovanie pokroku v dosahovaní globálnych cieľov, ako napríklad cieľ Biodiverzita 2010. Z toho dôvodu v súčasnosti veľa národných a medzinárodných organizácií vynakladá veľké úsilie na rozvoj a koordináciu práce na relevantných ukazovateľoch biodiverzity, či už v rámci CBD alebo na európskej úrovni.

Regionálne inventarizácie

Popri monitorovaní toto ustanovenie vyzýva rozvíjať regionálne inventarizácie druhov a biotopov. Karpatský dohovor vyžaduje, aby zmluvné strany vytvorili a/alebo presadzovali koordinované regionálne inventarizácie, v tomto prípade inventarizácie, ktoré odrážajú zložky bio-

diverzity v Karpatoch a zahŕňajú údaje zo všetkých karpatských krajín. Metodológiu na vypracovanie národných inventarizácií treba koordinovať so zreteľom na zabezpečenie porovnateľnosti údajov a spracovanie všetkých informácií z národných úrovní v regionálnej inventarizácii.

Proces vypracovania takýchto inventarizácií sa môže ukázať ako užitočný nástroj plánovania, keďže pomôže identifikovať ohrozené druhy a biotopy, plánovať príslušné opatrenia na ich zachovanie a obnovu, a podobne.

Vedecký výskum

Ako sa ekologické otázky stávajú stále zložitejšími, je tiež stále a stále dôležitejšie, aby sa aktivity v oblasti ochrany, trvalo udržateľného využívania a obnovy zakladali na vedeckých poznatkoch. Preto reakcie na stratu biodiverzity vyžadujú efektívny vedecký výskum a zmluvné strany by mali presadzovať rozvoj vedeckých metód a programov.

Medzery vo vedeckých poznatkoch možno vyplniť vytvorením siete s vedeckou komunitou a spojením jestvujúcich výskumných programov.

V oblasti biologickej diverzity jestvuje niekoľko sietí výskumníkov a vedcov. Tak napríklad DIVERSITAS je medzinárodným globálnym environmentálnym výskumným programom v oblasti vied o biodiverzite, sponzorovaným Medzinárodnou radou pre vedu (ICSU). Na európskej úrovni bola Európskou komisiou založená sieť ALTER-NET, ktorá združuje 24 organizácií zo 17 európskych krajín. ALTER-NET sa zaoberá výskumom v oblasti biodiverzity a to konkrétne suchozemskými a sladkovodnými ekosystémami (lokality dlhodobého výskumu ekosystémov).

Spomenúť možno aj Informačný systém zachovania biodiverzity (BCIS), Globálnu informačnú službu o biodiverzite (GBIF), Európsku sieť centier pre biologické zdroje (EBRCN) a Európsku sieť pre informácie o biodiverzite.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Na monitorovanie a vedecký výskum sa zameriava niekoľko článkov CBD: článok 7 na identifikáciu a monitorovanie, článok 12 na výskum a školenia a článok 18 na technickú a vedeckú spoluprácu. CBD vyžaduje právu inventarizácií na národnej úrovni identifikovaním zložiek biologickej diverzity dôležitých z hľadiska ich zachovania a trvalo udržateľného využívania a so zreteľom na indikatívny zoznam kategórií stanovených v prílohe I, ekosystémy a biotopy, konkrétne:

- druhov a komunit a
- opísaných genómov a génov spoločenskej, vedeckej a ekonomickej hodnoty.

Rámček 11

Monitorovanie biodiverzity vo Švajčiarsku

Švajčiarsko sa radí medzi prvé krajiny, kde zaviedli monitorovanie biologickej diverzity. Federálny úrad životného prostredia (FOEN) spustil pre tento účel program pod názvom Monitorovanie biodiverzity vo Švajčiarsku (BDM). Experti pravidelne počítajú živočíchy a rastliny na vopred určených lokalitách v teréne s cieľom vytvoriť presnú databázu biodiverzity.

Táto databáza je mimoriadne dôležitá pre vytvorenie a prijatie efektívnej legislatívy na ochranu prírody v súlade s princípmi zachovania biodiverzity. Okrem toho, koordinačný útvar má povinnosť informovať verejnosť o stave databázy a o cieľoch projektu.

Ramsarský dohovor vo svojom článku 4 vyzýva, aby zmluvné strany „podporovali výskum a výmenu údajov a publikácií týkajúcich sa mokradí a ich fauny a flóry.“

Článok 11 **Dohovoru o svetovom dedičstve** podporuje zmluvné strany, aby vypracúvali inventarizácie nehnuteľností, ktoré sú súčasťou kultúrneho a prírodného dedičstva situovaného na ich území a vhodného na zaradenie do Zoznamu svetového dedičstva.

Článok 3 **Alpského dohovoru** je venovaný výskumu a systematickému monitorovaniu a od zmluvných strán vyžaduje, aby:

- spolupracovali pri realizácii výskumných aktivít a vedeckých hodnoteniach;
- vytvárali spoločné alebo komplementárne programy systematického monitorovania;
- harmonizovali vedecké a monitorovacie aktivity a aktivity súvisiace s príslušným získavaním údajov.

Článok 4 zdôrazňuje aj právnu, vedeckú, ekonomickú a technickú spoluprácu.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Hoci monitorovanie a výskum sú aktivitami realizovanými výskumnými inštitúciami, získané údaje budú využívať orgány na miestnej, regionálnej a národnej úrovni ako podkladové informácie pre potreby rozhodovacích procesov.

Orgány na miestnej úrovni by teda mali realizovať nasledovné aktivity:

- spolupracovať s výskumnými inštitúciami na príprave inventarizácie biodiverzity na miestnej úrovni;
- implementovať systém monitorovania biodiverzity na miestnej úrovni a dohliadať na jeho fungovanie;
- vytvárať partnerstvá medzi miestnymi orgánmi za účelom monitorovania;
- spracovávať a uchovávať údaje z monitorovania na zá-

klade vopred definovaných ukazovateľov vytvorených za účelom zisťovania zmien podľa časových harmonogramov a v priestorových meradlách, ktoré sú relevantné vo vzťahu k politickým cieľom a rozhodnutiam;

- vytvárať národný koordinovaný informačný a monitorovací systém, integrovaný s jestvujúcimi databázami;
- podporovať výskumné aktivity prostredníctvom stimuloval, grantov a podobne;
- zabezpečovať školenia, prenos nástrojov a technológií na miestne riadiace štruktúry;
- zabezpečovať prístup verejnosti k údajom z monitorovania;
- posilňovať komunikáciu a distribúciu výsledkov výskumu biodiverzity a zvyšovať znalosti vedcov o otázkach politiky a riadenia.

Tento odsek vyžaduje od zmluvných strán úzku spoluprácu. Na zabezpečenie rovnakej úrovne, kvality, kvantity a formátu údajov by sa mali vypracovať kompatibilné monitorovacie systémy a harmonizované metodológie. Vytvoriť a presadiť by sa mali aj koordinované regionálne inventarizácie a koordinovaný vedecký výskum. Zatiaľ čo regionálne inventarizácie vyžadujú spoločné aktivity všetkých zmluvných strán, monitorovanie a výskum vyžaduje koordináciu aktivít na národnej úrovni bez vylúčenia spoločných aktivít.

5. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri vytváraní Karpatskej ekologickej siete ako súčasť Paneurópskej ekologickej siete, pri vytváraní a podpore Karpatskej siete chránených oblastí a pri zvyšovaní ochrany a trvalo udržateľného hospodárenia v oblastiach mimo chránených území.

Na základe vedeckých poznatkov a hodnotenia stavu biodiverzity je možné ustanoviť chránené oblasti a optimalizovať ochranu biodiverzity vytváraním národných a nadnárodných ekologických sietí.

Hlavné koncepty

Ekologické siete

Od svojho prvého objavenia na scéne ochrany prírody na začiatku 80. rokov 20. storočia získava koncept ekologických sietí na význame. Koncept je priamy a jasný: fragmentácii biotopov možno zabrániť vytváraním nárazníkových zón určených na ochranu prežívajúcich prírodných oblastí a spájaním týchto jadrových oblastí prostredníctvom koridorov, ktoré umožňujú druhom kolonizovať nové oblasti a pohybovať sa slobodne pri hľadaní potravy a partnerov.

Ekologické siete obsahujú štyri hlavné prvky:

1. **Jadrové oblasti:** Ide o oblasti, v ktorých je primárnou funkciou zachovanie biodiverzity. Tieto oblasti sú zvyčajne právne chránené národnou, európskou alebo medzinárodnou legislatívou (napríklad lokality Natura 2000). Tieto oblasti by mali v dostatočnej miere reprezentovať kľúčové prírodné a poloprírodné ekosystémy a mali by ich obývať populácie dôležitých alebo ohrozených druhov. Krajina by v týchto oblastiach mala byť využívaná tak, aby bola prioritou daná zachovaniu biodiverzity.
2. **Koridory:** Koridory sú oblasti s vhodnými biotopmi, ktoré poskytujú funkčné prepojenie medzi jadrovými oblasťami, prípadne stimulujú alebo umožňujú migráciu druhov. Koridormi môžu byť súvislé pásy krajiny alebo izolované časti krajiny, ktoré sú kúskami vhodných biotopov. Využívanie koridorov na zlepšenie ekologickej súdržnosti je jedným z najdôležitejších nástrojov boja proti fragmentácii, ktorá ohrozuje množstvo európskych biotopov. Vo všeobecnosti možno spojiť koridory s vyššími úrovňami využívania krajiny, pokiaľ bude ich funkcia zachovaná.
3. **Nárazníkové zóny:** Tieto oblasti sa nachádzajú na okraji chránených oblastí a zohrávajú osobitnú úlohu pri eliminácii a obmedzovaní negatívnych vonkajších vplyvov. Využívanie zdrojov, realizované mimo chránených oblastí, môže mať vážne vplyvy na druhy alebo biotopy. Napríklad znečisťovanie vôd a ovzdušia z priemyselnej činnosti v okolí chránenej oblasti môže mať vážne dôsledky na druhy, nachádzajúce sa vnútri chránenej oblasti. Nárazníkové zóny umožňujú hladší prechod medzi jadrovými oblasťami a okolitým využívaním krajiny. Veľkosť a využívanie nárazníkových zón závisí v značnej miere od osobitných potrieb špecifického ekosystému a miestnej populácie.
4. **Trvalo udržateľne využívané oblasti:** Ide o zostávajúce oblasti, na ktoré sa môže vzťahovať intenzívnejšie využívanie. I v týchto prípadoch však treba mať na pamäti potrebu zistiť poskytovanie ekosystémových tovarov a služieb.¹⁰⁴

Na regionálnej úrovni existuje niekoľko ekologických sietí, ako sú napríklad Paneurópska ekologická sieť, sieť Emerald,¹⁰⁵ sieť Natura 2000, Európsky zelený pás¹⁰⁶ a Alpská

sieť chránených oblastí.¹⁰⁷ IUCN udržiava užitočnú databázu ekologických sietí s informáciami o lokalizácii a veľkosti siete, charakteristikách životného prostredia, právnom stave siete ako aj o procese tvorby siete a prepojeniach na jestvujúce medzinárodné právne nástroje alebo iniciatívy.¹⁰⁸ Svetová databáza chránených oblastí¹⁰⁹ poskytuje komplexný súbor údajov o stave, životnom prostredí a manažmente jednotlivých chránených oblastí v celosvetovom meradle.

V tomto zmysle dohovor vyzýva, aby bola vytvorená ekologická sieť v Karpatoch, a to predovšetkým sieť chránených oblastí. Ekologické siete alebo siete chránených oblastí vznikajú na základe jestvujúcich ustanovených oblastí na národnej úrovni (prírodných parkov, prírodných rezervácií, biosférických rezervácií, chránených krajinných oblastí a podobne). Ekologické siete prispievajú k posilnenej ochrane formou zabezpečovania efektívnej starostlivosti o biodiverzitu a krajinu regiónu na základe integrovanej a regionálnej vízie.

Paneurópska ekologická sieť (PEEN) je jedným z najdôležitejších implementačných nástrojov Paneurópskej stratégie biologickej a krajinnej diverzity. Vývoj PEEN, ktorá sa zameriava na prepojenie rôznych európskych a národných chránených oblastí a ekologických sietí, je založený na spoločných cieľoch prijatých európskymi štátmi počas 3. Konferencie ministrov procesu „Životné prostredie pre Európu“ v Sofii 25. októbra 1995: „Paneurópska ekologická sieť prispieje k dosiahnutiu hlavných cieľov stratégie tým, že zabezpečí, aby bolo zachované celé spektrum ekosystémov, biotopov, druhov a ich genetickej diverzity ako aj krajinných typov európskeho významu, aby boli biotopy dostatočnej veľkosti na zachovanie druhov v priaznivom stave a aby bol dostatočný priestor na šírenie a migráciu druhov.“

Výsledky dosiahnuté do dnešného dňa predstavujú prípravu indikatívnej mapy siete, prijatie všeobecných usmernení na vytvorenie siete a jasné záväzky identifikovať do roku 2006 paneurópsku ekologickú sieť so zobrazením na koherentných mapách, zachovať do roku 2008 všetky jadrové oblasti PEEN a podobne, prijaté na kyjevskej konferencii v roku 2003.

Karpatský dohovor takisto uznáva potrebu širšieho prístupu k ochrane prírody. Koncept ekologickej siete uznáva, že tradičný prístup k ochrane jednotlivých lokalít a druhov nebude v dlhodobom časovom horizonte dostatočný a že vytvorenie siete prírodných a poloprírodných oblastí je mimoriadne dôležitým krokom. V tejto súvislosti sa od zmluvných strán vyžaduje, aby presadzovali ochranu a trvalo udržateľný manažment aj v oblastiach, nachádzajúcich sa mimo chránených oblastí a aby pritom uplatňovali ekosystémový prístup (viď kapitolu I.B príručky). Nechránené oblasti môžu fungovať ako koridory alebo ako prechodné biotopy a poskytovať tak biologické a priestorové prepojenia nevyhnutné pre rozširovanie, migráciu a genetickú vý-

menu druhov. Tieto oblasti musia mať prospech z ochranných politík a trvalo udržateľného rozvoja.

Chránená oblasť je definovaná v CBD ako geograficky definovaná oblasť, ktorá je ustanovená alebo regulovaná a spravovaná s cieľom dosiahnuť špecifické ciele ochrany. Skúsenosti ukazujú, že dobrá sieť chránených oblastí môže byť vrcholom snáh krajiny v oblasti ochrany biodiverzity.¹¹⁰ IUCN definuje chránenú oblasť ako: „oblasť krajiny a/alebo mora osobitne určenú pre účely ochrany a zachovania biologickej diverzity a prírodných a súvisiacich kultúrnych zdrojov, ktorá je spravovaná pomocou právnych a ostatných efektívnych nástrojov.“¹¹¹

IUCN kategorizuje chránené oblasti podľa cieľov manažmentu a identifikuje šesť rôznych kategórií chránených oblastí: striktné oblasti prírodných rezervácií a divokej prírody; národné parky; prírodné pamiatky; oblasti manažmentu biotopov / druhov; chránené krajinné oblasti / morské oblasti; chránené oblasti so zameraním na starostlivosť o zdroje. V tomto ustanovení sa dôraz kladie na spoluprácu vo forme vytvorenia praktického nástroja pre zachovanie chránených oblastí v cezhraničnom kontexte. V súčasnosti prebiehajú práce na vytvorení Karpatskej siete chránených oblastí (viď rámček 13).

Rámček 12

Maďarská národná ekologická sieť

Na základe usmernení Rady Európy Maďarsko ustanovilo Národnú ekologickú sieť (ECONET), ktorá je súčasťou Paneurópskej ekologickej siete.

Hlavným cieľom ECONET je zabezpečiť priaznivú ochranu ekosystémov, biotopov, druhov a krajinných typov európskeho významu.

Skutočná sieť prírodne hodnotných oblastí, ktorá umožňuje šírenie a migráciu rastlín a živočíchov, bola založená a zapracovaná do maďarského právneho systému, tak aby sa zaoberala problémami vyplývajúcimi zo zvýšenej miery fragmentácie biotopov. Sieť, a najmä jej jadrové oblasti, má poskytovať vhodné podmienky pre väčšinu zraniteľných biotopov a druhov. Ustanovenie ECONET bolo takisto významným strategickým cieľom chrániť maďarské oblasti, ktoré majú prírodné hodnoty, ale ktoré nie sú chránené zákonom (ako sú prírodné oblasti, environmentálne citlivé oblasti, väčšina ekologických koridorov, aktívne záplavové územia, trstie a podobne).

Sieť je vybudovaná z troch funkčne sa dopĺňujúcich zložiek, ktorými sú:

- jadrové oblasti, ktoré poskytujú optimálne dosiahnuteľnú kvantitu a kvalitu environmentálneho priestoru;
- koridory zabezpečujúce vhodné prepojenie medzi jadrovými oblasťami (súvislé koridory a časti krajiny);
- nárazníkové zóny na ochranu jadrových oblastí a koridorov pred potenciálne škodlivými vonkajšími vplyvmi.

Sieť obsahuje všetky maďarské dôležité oblasti na medzinárodnej, európskej a národnej úrovni:

- chránené oblasti (ramsarské lokality, lokality svetového dedičstva, národné parky, chránené krajinné oblasti, oblasti ochrany prírody);
- nárazníkové zóny chránených oblastí;
- environmentálne citlivé oblasti, ktoré sú priamo spojené s Národným agro-environmentálnym programom;
- oblasti Natura 2000;
- prírodné oblasti (nechránené oblasti s prírodnými hodnotami).

Na identifikovanie zložiek ECONET bolo použitých niekoľko databáz:

- databázy chránených oblastí;
- databázy aktívnych záplavových území;
- databázy lesníckych služieb;
- Corine landcover 1:100 000
- digitálne mapy Landcover 1:50 000;
- kódované, vektorizované fotografie satelitných obrázkov SPOT 4;
- Topografické mapy Gauss-Kruger v mierkach 1:25 000 a 1:50 000;
- výsledky programu Corine Biotopes;
- databáza environmentálne citlivých oblastí;
- databázy oblastí Natura 2000 (na základe smerníc EÚ o vtácoch a biotopoch).

Zdroj: <http://www.cabi-bioscience.ch/wwwgisp/gtc3.htm>

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Článok 8(a) a (b) **Dohovoru o biologickej diverzite** vyžaduje, aby zmluvné strany vytvorili systém chránených oblastí alebo oblastí, kde by sa realizovali špeciálne ochranné opatrenia, a aby vypracovali usmernenia na výber, založenie a starostlivosť o chránené oblasti alebo oblasti, kde sú potrebné osobitné ochranné opatrenia.

Siedme stretnutie Konferencie zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite prijalo program práce v chránených oblastiach. Celkovým účelom tohto programu je založenie a udržiavanie komplexných, efektívne riadených a ekologicky reprezentatívnych národných a regionálnych systémov chránených oblastí, a to pre suchozemské oblasti do roku 2010 a pre morské oblasti do roku 2012. Toto úsilie by cestou globálnej siete prispelo k dosiahnutiu troch cieľov dohovoru a k zámeru do roku 2010 výrazne znížiť súčasnú mieru straty biodiverzity na

globálnej, regionálnej, národnej a sub-národnej úrovni. Takéto úsilie by tiež prispelo k zníženiu chudoby a k realizácii trvalo udržateľného rozvoja a tým k podpore cieľov Strategického plánu dohovoru, Plánu implementácie Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji a Miléniových rozvojových cieľov.¹¹²

Článok 12 **Protokolu o ochrane prírody a starostlivosti o krajinu Alpského dohovoru** konštatuje: „Zmluvné strany podniknú adekvátne opatrenia na vytvorenie siete jestvujúcich národných a nadnárodných chránených oblastí, biotopov a ostatných chránených prvkov, alebo oblastí, biotopov a prvkov, ktoré majú byť chránené. Zaväzujú sa harmonizovať ciele a opatrenia v cezhraničných chránených oblastiach.“

Alpská sieť chránených oblastí už v súčasnosti zdieľa svoje skúsenosti s karpatskými krajinami a podporuje tak úsilie týchto krajín vytvoriť karpatskú sieť chránených oblastí.

Rámček 13

Karpatská sieť chránených oblastí – na ceste k pokroku

Poslanie Karpatskej siete chránených oblastí je prispievať k ochrane a trvalo udržateľnému rozvoju Karpát. Karpatská sieť je nástrojom implementácie Karpatského dohovoru a to prostredníctvom posilňovania spolupráce medzi chránenými karpatskými oblasťami navzájom ako aj s ďalšími európskymi horskými regiónmi. Karpatská sieť chránených oblastí je sieťou chránených oblastí presadzujúcich spoluprácu, reprezentujúcich záujmy chránených karpatských oblastí vo vzťahu k národným a medzinárodným orgánom a organizáciám.

Ciele Karpatskej siete chránených oblastí sú:

- ochrana, obnova prírody a trvalo udržateľné využívanie prírodných a kultúrnych zdrojov;
- implementácia smernice EÚ o biotopoch, smernice EÚ o vtákoch, konceptu Natura 2000 a rámcovej smernice o vodách, politiky EÚ v oblasti ochrany prírody, vrátane regionálnych a globálnych environmentálnych dohovorov a nástrojov (Dohovor o biodiverzite, Ramsarský dohovor, Bernský dohovor, PEBLDS a podobne) v rámci Karpatského dohovoru;
- presadzovanie trvalo udržateľného životia a trvalo udržateľného rozvoja Karpát.

Funkcie Karpatskej siete chránených oblastí sú:

- tvorba siete a spolupráca;
- budovanie kapacít (know-how);
- výmena skúseností, poznatkov a údajov (pracovné stretnutia, výmeny pracovníkov a podobne);
- komunikácia (publikácie, osvetová činnosť);
- koordinovanie spoločných aktivít a projektov);
- budovanie vedomia, informovanosť;
- lobovanie a získavanie finančných prostriedkov na spoločné aktivity;
- príprava odporúčaní pre orgány Karpatského dohovoru.

Manažéri chránených oblastí v Karpatoch prijali v júni 2006 vyhlásenie, v ktorom požadujú legislatívne založenie CEPA na prvej Konferencii zmluvných strán Karpatského dohovoru.

Zdroj: Sieť karpatských chránených oblastí a ramsarských lokalít <http://www.sopsr.sk/karpaty/index.php?p=6>

Zodpovednosti miestnych orgánov

Miestne a regionálne orgány budú zohrávať kľúčovú úlohu pri vytváraní siete chránených oblastí na národnej i regionálnej úrovni. V závislosti od administratívneho systému jednotlivých krajín môžu byť miestne orgány zapojené do nasledujúcich aktivít:

- vedenie databázy chránených oblastí v rámci svojej jurisdikcie s podrobnými údajmi o veľkosti, ohraničení, stave ochrany, plánov starostlivosti a podobne – takáto databáza môže byť súčasťou procesu tvorby inventarizácie biodiverzity;
- ustanovenie nových chránených oblastí alebo rozšírenie územia jestvujúcich chránených oblastí;
- koordinovanie vypracovania plánu starostlivosti so zapojením všetkých zainteresovaných subjektov;
- riadenie alebo dohľadanie nad starostlivosťou o chránené oblasti;
- zavedenie špeciálnych opatrení ochrany mimo chránených oblastí;
- presadzovanie a podpora vedomia verejnosti, vzdelávania, výskumu a podobne;
- prezentácia chránených oblastí v rámci rozhodovacích štruktúr, napríklad sietí chránených oblastí.

6. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na začlenenie cieľov ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej diverzity do ostatných oblastí hospodárskeho života, akými je napríklad poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo v horských oblastiach, manažment povodí, rozvoj turistického ruchu, doprava, energetika, priemysel a baníctvo.

Tento odsek odráža skutočnosť, že ochrana a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinej diverzity môže byť efektívna len vtedy, ak bude realizovaná cestou integrovaného prístupu. Prírodné zdroje nemožno ochraňovať len politikami zameranými výlučne na biodiverzitu a krajinu. Nadmerné vplyvy na tieto zdroje budú spôsobovať aktivity a postupy, ktoré vyvolávajú neudržateľné správanie, ako sú koncentrovaný cestovný ruch, doprava a intenzívne využívanie zdrojov.

Adekvátne sektorové politiky môžu pozitívne ovplyvniť ochranu a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity, ak budú tieto otázky vzaté do úvahy a ak bude dosiahnutá rovnováha medzi ekologickými potrebami a ekonomickými aktivitami. Ochrana a trvalo udržateľné využívanie biodiverzity a krajiny musia byť integrované na všetkých úrovniach procesov rozhodovania.

Karpatský dohovor využíva príklad sektorových politík, ktoré musia integrovať biologické otázky a otázky krajinej diverzity, konkrétne otázky poľnohospodárstva a lesníctva horských oblastí, vodného hospodárstva, cestovného ruchu, dopravy, energetiky, priemyslu a baníctva. Nástrojmi na zabezpečenie integrácie sú posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia. Všetky projekty, programy alebo politiky, ktoré budú mať pravdepodobne vplyv na biologickú a krajinnú diverzitu, by mali byť predmetom posúdenia z hľadiska ich vplyvov na životné prostredie. Výsledky posudzovania by mali byť vzaté do úvahy v povoloňavom konaní. Ďalším spôsobom zabezpečenia integrácie týchto otázok je prehodnotenie sektorových politík a zahrnutie osobitných opatrení na zníženie alebo eliminovanie vplyvov týchto politík, identifikovanie zmierňujúcich možností a podobne.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Program A v rámci kapitoly 8 Agendy 21 o integrovaní životného prostredia a rozvoja na politickej, plánovacej a riadiacej úrovni má zlepšiť alebo reštrukturalizovať rozhodovací proces, tak aby boli plne integrované sociálno-ekonomické a environmentálne otázky.

Článok 10(a) CBD vyžaduje, aby zmluvné strany „integrovali na národnej úrovni otázky ochrany a trvalo udržateľného využívania biologických zdrojov do rozhodovacích procesov.“ Článok 6(b) vyžaduje, aby sa realizovala integrácia v rámci „relevantných sektorových alebo prierezových plánov, programov a politík.“ Ramsarský dohovor, CMS a ďalšie dohody obsahujú podobné ustanovenia.

Protokol o ochrane prírody a starostlivosti o krajinu Alpského dohovoru podčiarkuje nevyhnutnosť koordinovať politiky týkajúce sa ochrany a trvalo udržateľného využívania biodiverzity so všetkými ďalšími cieľmi Alpského dohovoru ako celku. Biodiverzita je významným predmetom v politikách týkajúcich sa územného plánovania, ochrany pôdy, ochrany ovzdušia, cestovného ruchu, ochrany lesov, dopravy a energetiky.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Miestne orgány zohrávajú kľúčovú úlohu pri implementovaní integračných požiadaviek, keďže vo väčšine prípadov budú rozhodovať o povolení špecifických aktivít, ako je ťažba surovín, budovanie zariadení cestovného ruchu a podobne. Okrem toho, ako koordinátori plánovania na miestnej úrovni, budú musieť založiť celý proces na integrovanom prístupe a vziať do úvahy cieľ ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej

a krajinej diverzity. Od miestnych orgánov sa takisto očakáva, že budú posilňovať v rozhodovacích konaniach účasť verejnosti, zabezpečovať prístup k informáciám, vzdelávanie verejnosti a podobne.

Prepojenia s ostatnými článkami dohovoru

Tento článok by sa mal vnímať v spojitosti s nasledujúcimi článkami dohovoru:

Článok 2: Všeobecné ciele a zásady by mali byť rešpektované vždy pri prijímaní opatrení zameraných na implementáciu dohovoru.

Články 3 a 5: Integrovaný manažment zdrojov krajiny a prístup založený na územnom plánovaní sú nevyhnutné pri ochrane biotopov, ich spojitosti, a pri ochrane krajiny.

Článok 6: Politiky v oblasti manažmentu povodí by mali integrovať ciele ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity. Vody sa taktiež radia medzi cenné biotopy a špeciálne ochranné opatrenia vyžadujú aj mokrade.

Článok 7: Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo predstavujú ohrozenie biologickej diverzity, ale na druhej strane môžu zároveň prispieť k ochrane a zachovaniu biotopov. Tieto politiky by mali integrovať ciele ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity.

Článok 8. Rozvoj dopravnej infraštruktúry je jednou z hlavných príčin fragmentácie biotopov. Dopravné politiky by mali integrovať ciele ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity.

Článok 9: Biodiverzita má z hľadiska cestovného ruchu vysokú hodnotu. Avšak neriadený cestovný ruch môže mať na biologickú a krajinnú diverzitu významný vplyv. Politiky cestovného ruchu by mali integrovať ciele ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity.

Článok 10: Priemyselné a energetické politiky by mali integrovať ciele ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej diverzity.

Článok 11: Ochrana a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov povedie k ochrane kultúrneho dedičstva, keďže tieto dve oblasti sú navzájom prepojené.

Článok 12: Posudzovanie životného prostredia a monitorovacie programy prispievajú k implementácii záväzkov článku 4.

Článok 13: Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti môžu podporiť významnú úlohu, ktorú zohráva biologická a krajinná diverzita v Karpatoch, a zvýšiť tak dopyt po ochranných opatreniach.

Kapitola E

Článok 6

Článok 6 - Trvalo udržateľný a integrovaný manažment povodí/vôd

S ohľadom na hydrologické, biologické, ekologické a ostatné špecifiká horských povodí sa zmluvné strany zaväzujú

a) prijať príslušné opatrenia na podporu integrovaného trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov, územného plánovania a zamerať sa na uplatňovanie stratégie a plánov vychádzajúcich z princípu integrovaného manažmentu povodí s dôrazom na význam manažmentu záplav a znečistenia, ochrany, kontroly a znižovania fragmentácie vodných biotopov,

b) zameriavať sa na trvalo udržateľný manažment povrchových a podzemných vodných zdrojov s cieľom zabezpečiť dostatočné zásoby povrchovej a podzemnej vody dobrej kvality potrebnej na trvalo udržateľné, rovnomerné a spravodlivé využívanie vôd a venovať pozornosť náležitým hygienickým opatreniam a čisteniu odpadových vôd,

c) venovať pozornosť zachovávaní prirodzených vodných tokov, prameňov, jazier a zdrojov podzemnej vody, ako aj ochrane a zachovaniu mokradí a ich ekosystémov, ochrane pred prírodnými a antropogénnymi škodlivými vplyvmi, akými sú napríklad záplavy a havarijné znečistenie vôd,

d) ďalej rozvíjať koordinovaný alebo spoločný systém meraní, činností a včasného varovania pred cezhraničnými vplyvmi na záplavový vodný režim a havarijné znečistenie vôd, ako aj spolupracovať pri ochrane pred vznikom škôd, pri znižovaní ich dosahu a pomáhať pri sanačných prácach.

Horské oblasti sú zdrojom viac ako polovice svetových sladkovodných zdrojov, pramena tu najväčšie rieky sveta a sú zdrojom sladkých vôd v nádržiach, vo forme snehu a ľadovcov.¹¹³ Z dôvodu významu pohorí ako „vodných veží“, zásobujúcich sladkou vodou obyvateľstvo ako po prúde tak aj proti prúdu¹¹⁴, sa na medzinárodnej úrovni všeobecne uznáva potreba vypracovať systémy manažmentu pre vodné zdroje a povodia, osobitne pre horské oblasti. Kapitola 13 Agendy 21, zaoberajúca sa starostlivosťou o nestabilné ekosystémy – trvalo udržateľný manažment pohorí, pripomína silné spojenie medzi vodnými zdrojmi a pohoriami.

Článok 6 Karpatského dohovoru stanovuje pre zmluvné strany súbor povinností, zameraný na dosiahnutie komplexného prístupu k manažmentu vôd a povodí.

S ohľadom na hydrologické, biologické, ekologické a ostatné špecifiká horských povodí sa zmluvné strany zaväzujú

a) prijať príslušné opatrenia na podporu integrovaného trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov, územného plánovania a zamerať sa na uplatňovanie stratégie a plánov vychádzajúcich z princípu integrova-

ného manažmentu povodí s dôrazom na význam manažmentu záplav a znečistenia, ochrany, kontroly a znižovania fragmentácie vodných biotopov,

Hlavnou povinnosťou obsiahnutou v tomto prvom ustanovení je presadzovanie integrovaného manažmentu vodných zdrojov.

Hlavné koncepty

Pojem vodné zdroje sa vzťahuje na sieť povrchových a podzemných vôd (jazera, rieky a podobne), ktoré poskytujú vodu pre základné potreby ľudí. Dohovor vytvára prepojenie s plánovaním využívania krajiny¹¹⁵, keďže každý typ využívania krajiny má rôzny efekt na hydrologický cyklus, ktorým tak ovplyvňuje vodné zdroje.

Trvalo udržateľné využívanie je definované v kapitole I.D príručky.

Povodie je celou geografickou oblasťou, ktorú odvodňuje rieka a jej prítoky. Všeobecne sa uznáva, že jednotlivé projekty a politiky vodného hospodárstva majú

dôsledky pre ostatných užívateľov vôd v rámci povodia, po prúde i proti prúdu, a pre životné prostredie. Integrovaný manažment povodí je primárnym mechanizmom na riešenie týchto otázok a vplyvov.

Integrovaný manažment vodných zdrojov (IMVZ) je prístupom založeným na vnímaní vody ako neoddeliteľnej súčasti ekosystému, prírodného zdroja a spoločenského a ekonomického tovaru, ktorého kvantita a kvalita určuje charakter jeho užívania.¹¹⁶ Tento prístup špecificky berie do úvahy interakcie medzi všetkými zložkami vodných zdrojov a užívateľmi vodných zdrojov, je prierezový a inšpirovaný dopytom.¹¹⁷

Hlavné ciele IMVZ sú podľa Agendy 21¹¹⁸:

- presadzovať dynamický, interaktívny, opakujúci sa a multisektorový prístup k manažmentu vodných zdrojov, vrátane identifikácie a ochrany potenciálnych sladkovodných zdrojov, ktorý integruje technologické, sociálno-ekonomické, environmentálne otázky a otázky ľudského zdravia;
  - plánovať trvalo udržateľné a racionálne využívanie, ochranu, zachovanie a manažment vodných zdrojov na základe potrieb a priorít komunít v rámci národnej rozvojovej politiky;
- projektovať, implementovať a hodnotiť projekty a programy ekonomicky účinné a sociálne prijateľné so stratégiami širokého manažmentu na základe prístupu úplnej verejnej účasti;
  - identifikovať vhodné inštitucionálne, právne a finančné mechanizmy na to, aby vodohospodárska politika a jej implementácia boli katalyzátorom trvalo udržateľného sociálneho pokroku a ekonomického rastu.¹¹⁹

Prijatie integrovaného plánu manažmentu povodia znamená, že zmluvné strany by mali regulovať vodné zdroje a brať pritom do úvahy ďalšie politiky zamerané na horské oblasti, ktoré súvisia s manažmentom vodných zdrojov, ako sú územné plánovanie,¹²⁰ poľnohospodárstvo a lesníctvo horských oblastí.¹²¹ Voda zohráva dôležitú úlohu z hľadiska životného prostredia ako aj z hľadiska života a zdravia človeka. Ide o prvok, ktorý interaguje s mnohými ďalšími oblasťami životného prostredia, ako sú pôda, príroda, vidiecka krajina, poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo. Politiky vytvorené vo všetkých týchto oblastiach by mali byť aplikované integrovaným spôsobom. Podľa tohto ustanovenia by plány a politiky mali brať do úvahy znečistenie a kontrolu, manažment a prevenciu záplav.

Rámček 14

Manažment povodia Dunaja

Na zabezpečenie dobrého stavu vôd a dostatočných zdrojov čistej vody pre budúce generácie v podunajskom regióne zmluvné strany Dohovoru o ochrane Dunaja vymenovali Medzinárodnú komisiu pre ochranu Dunaja (ICPDR) ako koordinačný orgán vypracovania komplexného plánu manažmentu celého povodia Dunaja s využitím zásad rámcovej smernice EÚ o vodách.

Tento proces zahŕňa expertov z priemyslu a poľnohospodárstva a zástupcov environmentálnych a spotrebiteľských organizácií ako aj orgány na miestnej a národnej úrovni. Plán manažmentu Dunaja má byť podľa legislatívy EÚ aktualizovaný každých šesť rokov.

Plán manažmentu sa zameriava na vytvorenie programu opatrení, ktoré majú zabezpečiť včasné splnenie environmentálnych cieľov. Plán zahŕňa:

- všeobecný opis charakteristík povodia Dunaja;
- súhrn významných tlakov a vplyvov činnosti človeka na stav povrchových a podzemných vôd;
- mapu monitorovacích sietí;
- zoznam environmentálnych cieľov;
- súhrn ekonomickej analýzy využívania vôd;
- súhrn programu opatrení;
- súhrn informovania verejnosti a konzultačných opatrení prijatých v povodí.

Plán manažmentu povodia Dunaja rešpektuje časový harmonogram stanovený v rámcovej smernici EÚ o vodách. Cieľom je dosiahnuť dobrý stav vôd vo vodných útvaroch podunajského regiónu do roku 2015.

Zdroj: www.icpdr.org/icpdr-pages/river_basin_management.htm

Prevenca vyžaduje, aby boli prijaté nevyhnutné opatrenia na zabránenie škodám, o ktorých možno na základe vedeckých poznatkov s vysokou pravdepodobnosťou predpokladať, že nastanú. Prioritou by mali byť preventívne kroky s cieľom minimalizácie výskytu havarijného znečistenia a následných nákladov a záťaží vyplývajúcich z nápravy súvisiaceho poškodenia životného prostredia.

Na praktickej úrovni je zložitá preukázať istotu, že dôjde k poškodeniu. S cieľom vyhnúť sa tejto komplikácii stanovuje napríklad rámcová smernica EÚ o vodách kontrolu znečistovania pri zdroji a zavedenie „limitných hodnôt emisií a noriem kvality životného prostredia.“¹²² Ďalšie podrobnosti o definovaní zásady prevencie možno nájsť v kapitole I.B príručky.

Napokon, dohovor poukazuje na to, že práce na brehoch vodných tokov môžu spôsobiť fragmentáciu biotopov.¹²³ Strata zalesnených mokradných biotopov a vlhkých stepí a degradácia vodných zdrojov majú významné vplyvy na vodné ekosystémy a mali by byť zväžené v prípade všetkých projektov.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Závazky trvalo udržateľného rozvoja a integrovaného manažmentu vôd sú potvrdené v niekoľkých medzinárodných nástrojoch a multilaterálnych dohodách súvisiacich s vodným hospodárstvom na globálnej, regionálnej a subregionálnej úrovni.

Dohovor o ochrane a využívaní cezhraničných vodných tokov a medzinárodných jazier, známy aj ako „Dohovor o vodách“¹²⁴ (Helsinki 17. marec 1992), má za cieľ posilniť národné opatrenia na ochranu a ekologicky správny manažment cezhraničných povrchových vôd a podzemných vôd. Vyžaduje najmä opatrenia na zabezpečenie „využívania cezhraničných vôd s cieľom ekologicky správneho a racionálneho manažmentu vôd, zachovania vodných zdrojov a ochrany životného prostredia.“

Dohovor Organizácie spojených národov o práve v oblasti neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov¹²⁵ (New York 21. máj 1997 – dohovor doteraz nenadobudol účinnosť) presadzuje racionálne a optimálne využívanie, ochranu a kontrolu vodných tokov ako aj prijatie plánov ich trvalo udržateľného rozvoja. Okrem toho v článkoch 21 a 26 dohovor potvrdzuje princíp prevencie, avšak s významovým obsahom predbežnej opatrnosti.

Dohovor o ochrane Dunaja¹²⁶ (Sofia 29. jún 1994) je osobitne dôležitý pre manažment povodia v karpatskej oblasti, keďže cez väčšinu karpatských krajín Dunaj preteká a tak sú tieto krajiny aj zmluvnými stranami tohto dohovoru.¹²⁷ Dohovor vyzýva k preventívnemu prístupu, a to konkrétne pokiaľ ide o plánované aktivity a opatrenia v oblasti výstavby vodných diel a protipovodňových opatrení ako aj o vplyvy týchto zariadení na vodný režim toku.

Hoci spojenie medzi trvalo udržateľným rozvojom pohorí a manažmentom povodí nie je predmetom spomínaných medzinárodných zmlúv, pravidlá vytvorené na manažment medzinárodných vodných tokov sa vzťahujú priamo na horské oblasti.

Alpský dohovor¹²⁸ venuje osobitnú pozornosť vodnému hospodárstvu, berúc do úvahy potrebu ochraňovať ekologické hodnoty horských vodných zdrojov a využívanie týchto zdrojov pre potreby ľudí. Dohovor pripomína kritickú úlohu, ktorú zohrávajú vodné zdroje v horských ekosystémoch, a presadzuje „rozumné a trvalé využívanie zdrojov“. Cieľom politik, ktoré majú byť vypracované v rámci Alpského dohovoru, bude „zachovať a opätovne vytvoriť zdravé vodné systémy, a to najmä zabránením znečistovania jazier a riek, uplatňovaním prirodzených hydraulicko-inžinierskych postupov a využívaním vodnej energie, ktoré slúži záujmom miestnej populácie i životnému prostrediu“ (článok 2). Protokol Alpského dohovoru o vodnom hospodárstve sa v súčasnosti pripravuje.

Podľa kapitoly 13 **Agendy 21** je jednou z hlavných výziev horských oblastí „presadzovanie integrovaného rozvoja povodí a alternatívnych možností zabezpečovania živobytia.“ Kapitola takisto konštatuje, že sa bude presadzovať skúmanie využívania a distribúcie vody v horských regiónoch a že bude vybudovaná alebo skvalitnená „jestvujúca poznatková základňa o krajine a o vodách, pokiaľ ide o technológie a poľnohospodárske a ochrannárske postupy v horských regiónoch sveta“ a to prostredníctvom založenia nových inštitúcií na miestnej, regionálnej a národnej úrovni alebo posilnením jestvujúcich inštitúcií.

Rámcová smernica Európskej únie o vodách¹²⁹ vytvára „základné princípy trvalo udržateľnej vodohospodárskej politiky Európskej únie [...] s cieľom koordinovať úsilie členských štátov zlepšiť ochranu vôd Spoločenstva, pokiaľ ide o kvantitu a kvalitu, presadzovať trvalo udržateľné využívanie vôd, prispieť ku kontrole cezhraničných problémov vôd, ochraňovať vodné ekosystémy a mokrade.“

Hoci nie všetky karpatské krajiny sú členmi Európskej únie, táto smernica je základom pre obnovu legislatívy členských štátov EÚ.¹³⁰ Smernica je tiež normou, s ktorou budú musieť zosúladiť svoju environmentálnu legislatívu krajiny, ktoré pristúpia k EÚ v budúcnosti.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Starostlivý a integrovaný manažment vodných zdrojov a povodí by sa mal presadzovať s cieľom zlepšiť environmentálnu a ekonomickú účinnosť využívania vôd, vrátane environmentálnych a ekonomických nákladov.

Miestne orgány by mali vypracovať podrobné politiky a plány založené na dynamickom procese, ktorý bude zahŕňať účasť všetkých zainteresovaných subjektov v procese rozhodovania. Integrovaný manažment vôd a plánovanie politiky by mali byť založené na:

- všeobecných opatreniach na ochranu a zachovanie vodných zdrojov, vrátane ochrany horských svahov a brehov riek;
- riadnej informovanosti prostredníctvom tvorby mechanizmov na zber a šírenie údajov, vrátane inventarizácie vodnej fauny a flóry, ako aj inventarizácie súčasných a plánovaných aktivít v povodiach;
- interdisciplinárnej spolupráci v oblasti posudzovania vplyvov na životné prostredie a posudzovania rizík.

Súčasnne by mali územné plány na miestnej úrovni a všetky sektorové politiky brať do úvahy potenciálne vplyvy na vodné zdroje, hydrologické procesy, vodné biotopy a/alebo brehy.

b) zameriavať sa na trvalo udržateľný manažment povrchových a podzemných vodných zdrojov s cieľom zabezpečiť dostatočné zásoby povrchovej a podzemnej vody dobrej kvality potrebnej na trvalo udržateľné, rovnomerné a spravodlivé využívanie vôd a venovať pozornosť náležitým hygienickým opatreniam a čisteniu odpadových vôd,

Článok 6(b) zdôrazňuje primárnu úlohu kvality vodných zdrojov v manažmente a využívaní vody trvalo udržateľným, rovnomerným a spravodlivým spôsobom. Taktiež vyžaduje, aby zmluvné strany na tento účel využívali adekvátne technológie.

Hlavné koncepty

Podzemné vody a povrchové vody sú navzájom pevne prepojené. Podzemné vody, ktoré sa nachádzajú pod zemským povrchom, sú zásobárňou sladkej vody, ktorá je prirodzeným spôsobom obnovovaná z povrchových vôd vo forme zrážok, potokov a riek. Okrem toho má kvalita podzemných vôd priamy vplyv na kvalitu povrchových vôd ako aj na súvisiace vodné a suchozemské ekosystémy.

Nevhodné využívanie vôd môže viesť k značným environmentálnym a ekonomickým nákladom. Možným prostriedkom dosiahnutia trvalo udržateľného manažmentu povrchových a podzemných vodných zdrojov je tvorba politiky zameraných na presadzovanie rovnomerného a spravodlivého využívania vôd. Princíp spravodlivého a racionálneho využívania vôd sa zameriava na dosiahnutie rovnováhy medzi ochranou kvality a kvantity vodných zdrojov a hospodárskym využívaním sladkých vôd pobrežnými štátmi pre potreby obyvateľov. Tento princíp je teda úzko spojený s konceptom trvalo udržateľného rozvoja¹³¹ a predstavuje „najširšie akceptovaný princíp práva v oblasti vodných tokov“.¹³²

Okrem toho, dohovor vyzýva, aby bola poskytovaná voda dobrej kvality. To znamená, že zmluvné strany musia zachovať, respektíve zvýšiť, súčasnú kvalitu vody a environmentálne podmienky vodných zdrojov. Kvalita vody musí zodpovedať použitiu (napríklad kúpanie, pitie), čo môže vyžadovať uplatnenie noriem kvality vody, ktoré definujú ciele kvality vody vodného útvaru.

Dohovor venuje osobitnú pozornosť použitej vode a vode nepriaznivo ovplyvnenej antropogénnymi vplyvmi (priemysel, poľnohospodárstvo, použitie v domácnostiach a podobne), ktorú treba pred návratom do prostredia upravovať. Sanitácia predstavuje hygienické zneškodňovanie alebo recyklovanie odpadov a zahŕňa aj zber a čistenie odpadových vôd.

Čistenie odpadových vôd je proces odstraňovania kontaminantov (znečisťujúcich látok, toxických a škodlivých zlúčenín) z odpadových vôd. Preto treba venovať osobitnú pozornosť čisteniu a zneškodňovaniu kalu pochádzajúceho z čistenia odpadových vôd, ktorý často obsahuje škodlivé zlúčeniny. Hlavným cieľom čistenia by malo byť overiť ich rozklad a zistiť toxicitu ich významných vedľajších produktov. Pri vhodnom a starostlivom manažmente sa môže odpadová voda premeniť na cenný zdroj a môže byť za istých okolností opätovne použitá.

Hlavným cieľom je zaručiť dobrú kvalitu vody a následne presadiť dobré environmentálne, zdravotné a hygienické podmienky v regióne.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Princíp spravodlivého a racionálneho využívania vôd bol prvýkrát potvrdený v Dohovore o ochrane a využívaní cezhraničných vodných tokov a medzinárodných jazier. Článok 2 tohto dohovoru vyzýva, aby zmluvné strany podnikli vhodné opatrenia na „zabezpečenie, aby cezhraničné vody v prípade aktivít, ktoré spôsobujú alebo môžu spôsobiť vplyv presahujúci štátne hranice, boli využívané rozumným a spravodlivým spôsobom.“

Ten istý koncept je prezentovaný aj na regionálnej úrovni v Dohovore o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní Dunaja, v rámci ktorého sú všetky zmluvné strany podľa článku 2 povinné snažiť sa o „maximálne racionálne využívanie povrchových vôd a podzemných vôd“ a podľa článku 6 „prijímať vhodné opatrenia zamerané na predchádzanie a znižovanie cezhraničných vplyvov a trvalo udržateľné a spravodlivé využívanie vodných zdrojov.“

Článok 5 Dohovoru OSN o práve v oblasti neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov konštatuje: „Štáty budú na svojom území využívať medzinárodné vodné toky spravodlivým a rozumným spôsobom (...) so zreteľom na dosiahnutie optimálneho a trvalo udržateľného využívania týchto vodných tokov a úžitkov z nich, berúc pritom do úvahy záujmy ostatných zainteresovaných štátov, cez ktoré vodný tok preteká, v súlade s adekvátnou ochranou vodného toku.“ Okrem toho „Štáty, cez ktoré vodný tok preteká, sa budú zúčastňovať na využívaní, rozvoji a ochrane medzinárodného vodného toku rovnomerným a primeraným spôsobom“, tak aby sa dosiahla rovnováha medzi „právom využívať vodný tok a povinnosťou spolupracovať na jeho ochrane a rozvoji.“

Komentár k návrhu článkov o práve v oblasti neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov, vypracovaných Medzinárodnou komisiou pre právo, poskytuje výborný pohľad na otázky a právne východiská konceptov, ako sú spravodlivé a primerané využívanie.¹³³

Kapitola 18 Agendy 21, ktorá sa zaoberá ochranou kvality sladkovodných zdrojov, vyzýva všetky štáty, aby „podľa svojich možností a dostupných zdrojov“ nadväzovali bilaterálnu alebo multilaterálnu spoluprácu za účelom „iniciovania programov ochrany, zachovania a racionálneho využívania zdrojov povrchových a podzemných vôd na báze trvalo udržateľného rozvoja“.

Skorá európska legislatíva v oblasti vodného hospodárstva bola spojená s normami pre rieky a jazerá, využívané pre účely odberu pitnej vody, a vyvrcholila stanovením záväzných cieľov kvality pre vodu pre ryby, vodu pre mäkkýše,

pitnú vodu, vodu na kúpanie a podzemné vody. Rámcová smernica o vodách, prijatá v roku 2000, stanovuje lehoty na dosiahnutie „dobrého stavu“ pre všetky vody.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Miestne orgány by mali zamerať svoju pozornosť na využívanie obnoviteľných a neobnoviteľných zdrojov podzemných vôd, presadzovanie ochrany vôd, opätovné využívanie a ochranu zdrojov s cieľom posilňovať kvalitu a kvantitu vôd.

Mali by zabezpečiť spravodlivý prístup k vodohospodárskym službám, k využívaniu vodných zdrojov a k úžitkom z využívania vodných zdrojov. Regulácia a kontrola využívania a vypúšťania vôd je teda nevyhnutná a môže byť dosiahnutá napríklad prostredníctvom pravidelného monitorovania, vydávania povolení a vedeckého výskumu. Pri vydávaní povolení na využívanie vôd by mali miestne orgány zabezpečiť trvalo udržateľné, rovnomerné a spravodlivé využívanie vôd.

Miestne orgány by mali prispieť k vypracovaniu politik zameraných na trvalo udržateľné využívanie a manažment zdrojov povrchových a podzemných vôd s osobitným dôrazom na čistenie odpadových vôd. V tomto rámci by sa mali posúdiť rôzne možnosti zásobovania a čistenia vôd. Výber vhodného prístupu by sa mal zakladať na kritériách trvalo udržateľného využívania a zabezpečenia hlavných úloh ekosystémov ako zdrojov čistej vody.

c) venovať pozornosť zachovaniu prirodzených vodných tokov, prameňov, jazier a zdrojov podzemnej vody, ako aj ochrane a zachovaniu mokradí a ich ekosystémov, ochrane pred prírodnými a antropogénnymi škodlivými vplyvmi, akými sú napríklad záplavy a havarijné znečistenie vôd,

Rámček 15

Program trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov v Taliansku

V roku 2004 Talianske ministerstvo životného prostredia a územia spustilo Program rozvoja, skvalitňovania a aktualizácie systému vodného hospodárstva. Tento program zahŕňa zodpovedajúcu finančnú podporu všetkých iniciatív, ktoré boli regióny ochotné v tejto oblasti realizovať.

Ministerstvo podpísalo niekoľko zmlúv s regiónmi a autonómnymi provinciami na rozvoj iniciatív súvisiacich so starostlivosťou o hydrogeologické zdroje, využívanie najlepších dostupných techník, výskum nových energetických zdrojov ako aj ďalšie otázky. Tieto aktivity musia rešpektovať národné právo a smernice EÚ ako aj medzinárodné usmernenia týkajúce sa iniciatív v oblasti životného prostredia (napríklad EIA, účasť verejnosti a podobne).

Na rozdiel od predchádzajúcich odsekov toto ustanovenie vyžaduje, aby zmluvné strany podnikli opatrenia na zachovanie a ochranu špecifických povrchových a podzemných vodných zdrojov.

Hlavné koncepty

Okrem účinného využívania vodných zdrojov sú ochrana a zachovanie primárnymi prostriedkami na zníženie tlakov na vodné zdroje. Ustanovenie sa zameriava na prirodzené vodné toky, potoky, jazerá a zdroje podzemných vôd a kladie osobitný dôraz na mokrade. Definícia mokrade je uvedená v článku 1 Ramsarského dohovoru: mokrade sú oblasťami močiarov, rašelinísk alebo vôd, či už umelých alebo prírodných, stálych alebo dočasných, s vodou stojacou alebo tečúcou, sladkou, poloslanou alebo slanou, vrátane oblastí morských vôd, ktorých hĺbka pri odlive nepresiahne 6 metrov.

Rozlíšenie medzi zachovaním, záchranou a ochranou je vysvetlené v kapitole I.D príručky. Cieľom je zachovať hydrologické aj biologické procesy a biodiverzitu vo vodných ekosystémoch. Je to dôležité pre správne fungovanie širších ekosystémov, trvalo udržateľné využívanie vodných zdrojov a zabezpečenie služieb a produktov, ktoré poskytujú ekosystémy.

Efektívny manažment a ochrana zdrojov môžu byť dosahované len rozhodnutiami prijímanými na základe kvalitných informácií. Karpatské krajiny by mali prijať nasledujúce opatrenia, ktoré by im mali pomôcť dosiahnuť súlad s povinnosťami vyplývajúcimi z dohovoru:

- Posudzovanie vplyvov na životné prostredie,¹³⁴ v rámci ktorého sa posudzujú predpokladané vplyvy navrhovanej činnosti na životné prostredie, vrátane vôd, by sa malo realizovať pred každým projektom, aby bolo možné zabezpečiť efektívnu kontrolu a prevenciu škodlivých vplyvov na vody. Výsledky posudzovania by mali byť vzaté do úvahy pri prijímaní rozhodnutia o povolení projektov.
- Periodické monitorovanie vodných zdrojov je potrebné za účelom zabezpečenia, že nedôjde k degradácii hlavných hydrologických funkcií. Monitorovanie vôd by sa malo zamerať na otázky kvality i kvantity vôd.
- Na monitorovanie biodiverzity by sa mali vytvoriť ukazovatele výkonnosti fungovania ekosystémov. Tieto ukazovatele by mali byť rozšírené s cieľom zahrnúť aj ostatné funkcie sladkovodných ekosystémov.

Záplavy a havarijné znečistenie vôd sú príkladmi prírodných a antropogénnych rizík, ktoré môžu ovplyvniť vodné zdroje. Záplavy sú prírodným javom, ktorý má škodlivé vplyvy nielen na ľudí a majetky ale aj na kvalitu vôd, keďže obrovské množstvá vody môžu do vodných

útvarov zaniest' znečisťujúce látky. Prínosom by v tomto smere bolo zníženie tlakov na zdroje a využívanie záplavových území.

Havarijné znečistenie vôd môže spôsobiť rozsiahle poškodenie životného prostredia, flóry a fauny, a obmedziť možnosti využívania vodných zdrojov. Na zabránenie a minimalizáciu takýchto vplyvov treba regulovať nebezpečné činnosti, a to predovšetkým v povodiach, a vypracovať havarijné plány.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Všetky medzinárodné dohody, ktoré už boli spomenuté, sa zaoberajú zachovaním, záchranou a/alebo ochranou vodných zdrojov a vodných ekosystémov.

Dohovor o mokradiach,¹³⁵ známy ako Ramsarský dohovor (Ramsar 2. februára 1971), poskytuje rámec pre aktivity na národnej úrovni ako aj pre medzinárodnú spoluprácu v oblasti zachovania a rozumného využívania mokradí a ich zdrojov. Dohovor pokrýva všetky aspekty zachovania a rozumného využívania mokradí, uznáva mokrade za ekosystémy, ktoré sú mimoriadne dôležité z hľadiska zachovania biodiverzity ako aj pre zabezpečenie kvalitného života človeka.

V roku 2000 na druhom stretnutí Konferencie zmluvných strán Dohovoru o ochrane a využívaní cezhraničných vodných tokov a medzinárodných jazier¹³⁶ boli prijaté **Usmernenia EHK OSN o trvalo udržateľnej prevencii záplav**. Tento nezáväzný nástroj odporúča opatrenia a najlepšie postupy na prevenciu, kontrolu a znižovanie nepriaznivých záplav, a to konkrétne na vodné prostredie.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Programy a opatrenia ochrany vôd treba iniciovať na miestnej úrovni, pričom miestne orgány by mali:

- regulovať činnosti, ktoré môžu mať vplyv na vodné zdroje a ekosystémy;
- ustanoviť podľa potreby chránené oblasti;
- prijať špecifické plány a stratégie, vrátane územných plánov, so zameraním na ochranu určitých oblastí;
- vypracovať usmernenia pre manažment založený na ekosystémovom prístupe v oblasti vodohospodárskeho plánovania, manažment a rozumné využívanie zdrojov, ktoré musia byť zhmotnené vo forme správnych príkladov na miestnej a regionálnej úrovni;
- realizovať vzdelávacie kampane a zabezpečovať účasť verejnosti na procesoch rozhodovania, vykonávať osvetovú činnosť v oblasti významnosti ochrany a zachovania vodných zdrojov.

d) ďalej rozvíjať koordinovaný alebo spoločný systém meraní, činností a včasného varovania pred cezhraničnými vplyvmi na záplavový vodný režim a havarijné znečistenie vôd, ako aj spolupracovať pri ochrane pred vznikom škôd, pri znižovaní ich dosahu a pomáhať pri sanačných prácach.

Toto ustanovenie predpokladá spoluprácu medzi zainteresovanými krajinami zameranú na prevenciu a nápravu cezhraničných škôd na vodných zdrojoch.

Hlavné koncepty

Hlavnými zložkami cezhraničnej spolupráce medzi zainteresovanými krajinami sú posilňovanie medzinárodnej spolupráce so zameraním na trvalo udržateľný manažment zdieľaných povodí, príprava analýz rizík a záplavových predpovedí na nadnárodnej úrovni, zlepšenie koordinácie jestvujúcich foriem pomoci a výmena informácií. Spolupráca môže mať niekoľko foriem: po pri koordinovaných aktivitách, spoločných politikách a akčných programoch môžu susediace krajiny vypracovať dohody a ustanoviť spoločné komisie.

Kedže môže dochádzať ku konfliktom súvisiacim s využívaním vôd, kompetentné inštitúcie a koordinované politiky by mali podporovať ich spravodlivé využívanie na multilaterálnom základe. V prípade karpatských krajín zohráva významnú úlohu rieka Dunaj a Medzinárodná komisia pre ochranu Dunaja (ICPDR).¹³⁷

Jestvujúce riečne komisie dosiahli pokrok pri príprave spoločných stratégií, ktoré zahŕňajú aj aspekty regionálneho plánovania a regulovania využívania krajiny s cieľom prevencie a kontroly záplav. Zaujímavým príkladom je nedávno založená Medzinárodná komisia povodia Sávy,¹³⁸ v rámci ktorej bol vypracovaný špeciálny protokol o záplavách.

vách. Cieľom medzinárodnej spolupráce je vypracovať spoločné dokumenty, špecifikujúce stratégie a akčné programy zamerané na skvalitnenie protizáplavových opatrení.

Výhod spolupráce v oblasti starostlivosti o vodné zdroje je viacero. Okrem iného takáto spolupráca:

- umožňuje využívať poznatky susediacich krajín o systémoch vodného hospodárstva na základe harmonizácie právneho rámca a uplatňovať opatrenia prijaté zainteresovanými stranami;
- vytvára profesionálne vzťahy medzi podobnými regionálnymi orgánmi, ktoré majú za úlohu starostlivosť o cezhraničné vodné útvary;
- prispieva k znižovaniu znečisťovania vôd na regionálnej úrovni;
- identifikuje a vypracúva štúdie a projekty zamerané na znižovanie znečisťovania cezhraničných vôd;
- zabezpečuje právny základ a inštitucionálny rámec na dosiahnutie cieľov rámcovej smernice o vodách v rámci cezhraničných povodí¹³⁹;
- poskytuje rámec pre harmonizáciu národných záujmov v pohraničných oblastiach.

Pozornosť sa zameriava na prevenciu dvoch hlavných kategórií možných havárií: záplav a havarijného cezhraničného znečistenia vôd. Kedže záplavy sú hrozbou pre životné prostredie, ktorá je aktuálna vo všetkých karpatských krajinách z dôvodu atmosférických podmienok zhoršovaných hlbokými lesmi, exploatáciou a neudržateľnými spôsobmi využívania vodných tokov, prijatie spoločných opatrení na prevenciu záplav má zásadný význam.

Čo sa týka cezhraničných vplyvov havarijného znečisťovania vôd, uplatňuje sa princíp žiadnej škody¹⁴⁰. Podľa tohto princípu je štát zodpovedný za činnosti realizované na jeho území, ktorých vplyvy spôsobujú škody na území iného štátu. Ak hovoríme špeciálne o vodných zdrojoch, znamená to, že štát by nemal spôsobovať vážne poškodenie životného prostredia na území a na vodných zdrojoch iného štátu,¹⁴¹ a mal by prijať adekvátne kroky na kontrolu a reguláciu zdrojov cezhraničného znečisťovania, ktoré sa nachádzajú na jeho území alebo v jeho jurisdikcii.

Rámček 16

Projekt v povodí rieky Tisa, Maďarsko a Rumunsko

Cieľom projektu cezhraničného manažmentu povodia rieky Koros/Crisuri je umožniť rumunským a maďarským orgánom implementovať trvalo udržateľnú politiku v tomto cezhraničnom povodí, ktorá využíva vyrovnaný manažment vodných zdrojov, plní potreby užívateľov a ochraňuje ekosystémy a prostredie vôd. Zaoberá sa otázkami, ako sú trvalo udržateľný rozvoj a integrovaný manažment prírodných zdrojov, záplavy a znečisťovanie vôd. Projekt zahŕňa uplatňovanie európskej rámcovej smernice o vodách. Zúčastňujú sa na ňom národné orgány verejnej správy (ministerstvo životného prostredia, regionálne direktoriáty) a Medzinárodný úrad vodného hospodárstva má za úlohu tento projekt podporovať.

Zdroj: www.icpdr.org/kocris

Aby boli zmluvné strany pripravené čeliť týmto dramatickým situáciám a rýchlo zasiahnuť, budú spolupracovať v oblasti včasného varovania, notifikácie a poskytovania informácií všetkým zainteresovaným krajinám, ktoré môžu byť potenciálne zasiahnuté havarijným stavom. Včasné varovanie je procedúrou, ktorá v prípade výskytu prírodnej katastrofy alebo havarijného znečistenia vôd, dokonca aj s cezhraničným vplyvom, umožňuje zainteresovaným štátom oznámiť ostatným štátom čas havárie, lokalizáciu a ostatné údaje nevyhnutné na zhodnotenie situácie.¹⁴²

Ak dôjde k cezhraničnej škode, je nevyhnutná obnova.¹⁴³ Zvyčajne súvisí s povinnosťou štátu zabezpečiť nápravu od prípadu k prípadu a má rôzne formy, ako je obnova, navrátenie do pôvodného stavu pred poškodením, kompenzácia za spôsobenú škodu (v spojení s princípom „znečisťovateľ platí“¹⁴⁴) a podobne. Avšak v tomto ustanovení je pozornosť venovaná skôr na pomoc, ktorú si štáty navzájom poskytujú za účelom odstránenia škôd, ako na nápravu samotnú.

Hlavné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Všeobecné právne zásady manažmentu cezhraničných vôd sú v súčasnosti definované v Helsinskom dohovore o vodách, ktorý zaväzuje zmluvné strany predchádzať znečisťovaniu vôd z bodových aj rozptýlených zdrojov, kontrolovať a znižovať toto znečisťovanie. Dohovor obsahuje aj ustanovenia o monitorovaní, výskume a rozvoji, konzultáciách, systémoch varovania, vzájomnej pomoci, inštitucionálnych štruktúrach, výmene a ochrane informácií ako aj o prístupe verejnosti k týmto informáciám.

Dohovor Organizácie spojených národov o neplavbebnom využívaní medzinárodných vodných tokov podporuje spoluprácu medzi štátmi zdieľajúcimi vodné toky a požaduje od nich, aby posúdili vytvorenie spoločných mechanizmov alebo komisií na uľahčenie spolupráce v oblasti relevantných opatrení a postupov na základe skúseností získaných v rôznych regiónoch.

Protokol o občiansko-právnej zodpovednosti a kompenzáciách za škody spôsobené cezhraničnými vplyvmi priemyselných havárií na cezhraničných vodných útvaroch, ktorý ešte stále nenadobudol účinnosť, podporuje spoločnosti, aby prijali opatrenia na prevenciu škôd, za ktoré budú v budúcnosti zodpovedné, a aby tak prispeli v prvom rade k prevencii havárií a znížili ich nepriaznivé vplyvy na ľudí a životné prostredie.

Článok 5 Ramsarského dohovoru sa týka povinností zmluvných strán v oblasti spoločne zdieľaných mokradí a konštatuje, že zmluvné strany budú viesť vzájomné

konzultácie o implementácii povinností vyplývajúcich z dohovoru, a to najmä v prípade mokradí, ktoré sa rozprestierajú na území viac ako jednej zmluvnej strany, alebo v prípade zdieľania vodného systému viacerými štátmi. Zároveň sa budú usilovať o koordináciu a podporu súčasných a budúcich politík a regulácií týkajúcich sa ochrany mokradí a ich flóry a fauny.

V **Dohovore o posudzovaní vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice** (Espoo 1991) sa od zmluvných strán vyžaduje, aby podľa potreby vykonávali spoločné posudzovanie vplyvov na životné prostredie, vytvárali spoločné monitorovacie programy, vykonávali interkalibráciu monitorovacích prístrojov a harmonizáciu metodológií so zreteľom na kompatibilitáciu získaných údajov a informácií.

Tieto princípy sú zahrnuté aj do **smernice 2000/60/EC** vytvárajúcej rámec krokov Spoločenstva v oblasti vodohospodárskej politiky. V tejto smernici sú ďalej rozvinuté a analyzované s cieľom implementácie v Európskej únii.

Zodpovednosti miestnych orgánov

Národné a miestne orgány by mali rozvíjať spoluprácu medzi riadiacimi útvarmi povodí, a to aj s cezhraničnou perspektívou. Takáto spolupráca by sa mohla zakladať na:

- harmonizácii stratégií a akčných plánoch povodí;
- príprave spoločných posudzovaní vplyvov na životné prostredie;
- prijatí spoločných výskumných a monitorovacích programov;
- interkalibrácii monitorovacích prístrojov a harmonizácii metodológií s cieľom dospieť k homogénnym údajom a informáciám;
- systematickom rozširovaní informácií a poznatkov o environmentálnych problémoch a ich riešeníach.

Mali by byť vypracované regionálne plány havarijných situácií pre prípady havarijného znečistenia vôd a záplav.

Prepojenia s ostatnými článkami dohovoru

Niektoré ustanovenia Karpatského dohovoru, ktoré sa zaoberajú inými otázkami životného prostredia, sa dotýkajú aj otázok spojených s vodným hospodárstvom.

Články 3 a 5: Článok 6 sa priamo odvoláva na územné plánovanie, keďže povodie je dynamickým systémom, v ktorom je veľa interakcií medzi krajinou a vodnými útvarmi.

Článok 4: Požiadavka zachovania, trvalo udržateľného využívania a obnovy biologickej a krajinej diverzity zahŕňa typy biologickej a krajinej diverzity, ktoré charakterizujú vody a povodia.

Článok 7: Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo sú úzko prepojené s vodným hospodárstvom a ochranou pred povodňami. Okrem toho má poľnohospodárstvo významný vplyv na kvalitu vôd a je zdrojom znečisťovania (pesticídy a podobne).

Článok 10: Priemyselné a energetické aktivity predstavujú riziko znečistenia cezhraničných vodných zdrojov.

Článok 12: EIA a SEA ako aj systém včasného varovania a monitorovací systém majú zásadný význam pre implementáciu článku 6.

Kapitola F

Článok 7

Článok 7 - Trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo

1. Zmluvné strany sa zaväzujú pokračovať v trvalo udržateľnej úrovni hospodárenia na tradične obrábanej pôde a prijať príslušné opatrenia pri navrhovaní a implementácii poľnohospodárskej stratégie s ohľadom na potrebu ochrany horských ekosystémov a krajiny, dôležitosť biodiverzity a špecifické menej priaznivé podmienky horských oblastí.
2. Zmluvné strany budú venovať pozornosť návrhu a vytvoreniu náležitých nástrojov, napríklad mimoriadne dôležitých karpatských agro-environmentálnych programov podporujúcich začlenenie problematiky životného prostredia do poľnohospodárskej stratégie a pôdohospodárskych plánov s prihliadnutím na mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, napríklad prírodných a poloprírodných pastvín tvoriacich súčasť ekologických sietí, krajiny a tradičného spôsobu obrábania pôdy.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu presadzovania a podpory využívania nástrojov a programov kompatibilných s medzinárodne schválenými princípmi trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch horských oblastí Karpát s prihliadnutím na viaceré funkcie lesov, mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, ako aj na menej priaznivé podmienky v lesoch uvedených horských oblastí.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na vyhlasovanie chránených území v prirodzených, najmä nedotknutých lesoch v dostatočnom rozsahu a množstve a obmedziť alebo upraviť ich využívanie v súlade s vytýčenými cieľmi na ich zachovanie.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú presadzovať metódy environmentálne spoľahlivých opatrení v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve zabezpečujúcich zadržiavanie zrážok v horských oblastiach s cieľom dosiahnuť lepšiu protipovodňovú ochranu a zvýšenie bezpečnosti životov a majetku obyvateľstva.

Horské poľnohospodárstvo má osobitosti a isté prirodzené obmedzenia z dôvodu geografickej izolácie, ťažkých klimatických podmienok a krehkých ekosystémov činiač tak produkciu, marketing a rozvoj ťažšími¹⁴⁵. Poľnohospodárstvo a lesníctvo sú najtradičnejšími pracovnými aktivitami v Karpatoch, dávajúcimi podobu krajine v oblasti a vytvárajúcimi niektoré z najvýznamnejších prvkov kultúrnej tradície v regióne. Počas komunistického obdobia niektoré z Karpatských krajín čelili kolektivizácii, kedy poľnohospodárstvo bolo manažované mohutnými štátnymi alebo družstevnými farmami, zatiaľ čo v iných krajinách bolo zachované súkromné vlastníctvo poľnohospodárskej pôdy (napr. Poľsko). V správe Centra pre medzinárodné štúdie a výskum (CERI) o stave Karpát je zdôraznené, že tento proces „ochránil okrajové vidiecke oblasti od poľnohospodárskej intenzifikácie, ktorá zdevastovala prírodu v mnohých častiach Európy“¹⁴⁶.

Podobne, lesy boli v druhej polovici 20. storočia vlastnené a obhospodarované štátom. Na začiatku 1990-ych rokov väčšina Karpatských krajín zmenila vlastnícku štruktúru lesnej pôdy priznaním práv súkromného vlastníctva.

Reprivatizácia priniesla do trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch nové problémy, akými sú nedostatok lesníckych zručností nových vlastníkov a potreba nových podnikov pre zabezpečenie toho, že vlastný ekonomický záujem vlastníkov bude brať do úvahy ochranu.

Tento článok Dohovoru je osobitne dôležitý, keďže sa sústreďuje na dva hlavné aspekty ekonomického a kultúrneho života v Karpatoch. Vyžaduje od zmluvných strán, aby presadzovali politiky smerujúce k trvalo udržateľnému poľnohospodárstvu a trvalo udržateľnému hospodáreniu v lesoch. Detailné požiadavky z článku sú analyzované paragraf po paragrafe nižšie.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú pokračovať v trvalo udržateľnej úrovni hospodárenia na tradične obrábanej pôde a prijať príslušné opatrenia pri navrhovaní a implementácii poľnohospodárskej stratégie s ohľadom na potrebu ochrany horských ekosystémov a krajiny, dôležitosť biodiverzity a špecifické menej priaznivé podmienky horských oblastí.

Toto ustanovenie je komplexné a musí byť čítané spoločne s druhým paragrafom v tomto článku. Ustanovenie definuje dve hlavné povinnosti :

- pokračovanie v úrovni hospodárenia na tradične obhospodarovanej pôde trvalo udržateľným spôsobom, a
- prijímanie vhodných opatrení pri navrhovaní a implementácii poľnohospodárskych politík, ktoré berú do úvahy viaceré faktory.

Hlavné koncepty

Termín trvalo udržateľné hospodárenie s pôdou nie je obmedzený na poľnohospodárstvo, ale aplikuje sa na všetky ďalšie funkcie, ktoré pôda môže naplňať. Pre širšie vysvetlenie tohto konceptu pozri kapitolu I.C Príručky.

Terminológia trvalo udržateľná úroveň hospodárenia na tradične obrábanej pôde môže vyvolať isté ťažkosti v interpretácii. Podobný termín používaný v literatúre je trvalo udržateľné poľnohospodárstvo. Nie je tu univerzálna definícia tohto termínu, ale väčšina definícií zahrňuje nasledujúce prvky ako charakteristiky trvalo udržateľného poľnohospodárstva : ekonomicky vhodné, ekonomicky spoľahlivé, sociálne spravodlivé, kultúrne primerané, humánne a založené na holistickom vedeckom prístupe. Európska Únia prijíma podobný prístup a v súlade s GR pre poľnohospodárstvo a regionálny rozvoj dosiahnutie trvalej udržateľnosti znamená naplniť tri výzvy :

- ekonomickú výzvu (posilnením spoľahlivosti a konkurencieschopnosti poľnohospodárskeho sektora),
- sociálnu výzvu (zlepšením životných podmienok a ekonomických príležitostí vo vidieckych oblastiach), a

- ekologickú výzvu (podporovaním správnej environmentálnej praxe rovnako ako poskytovanie služieb viazaných na zachovávanie zvykov, biodiverzity a krajiny).

Trvalo udržateľná poľnohospodárska produkcia musí tiež reflektovať znepokojenia spotrebiteľov, obzvlášť pokiaľ sa týka kvality, bezpečnosti a tradičných/organických výrobných metód.¹⁴⁶

Ustanovenie vyžaduje, aby pôda, ktorá už je zúrodňovaná trvalo udržateľným spôsobom, bola obhospodarovaná naďalej takýmto spôsobom. Implicitne v texte je predpoklad, že tradičné poľnohospodárske metódy používané v Karpatskom regióne zabezpečujú trvalú udržateľnosť. V mnohých prípadoch je to zrejme pravda. Napríklad trojpoľný systém - tradičný systém rotácie medzi obilninami siatymi na jeseň, obilninami siatymi na jar a obdobím ležania ladom vo forme pasienku - bol úspešne používaný v strednej Európe počas 1000 rokov bez toho, aby viedol k akémukoľvek zrejmemu vyčerpaniu lebo deštrukcii pôdy¹⁴⁷, ale dodatočné tlaky vyplývajúce z rastu alebo klimatických zmien môžu ovplyvniť rovnováhu niektorých foriem tradičného poľnohospodárstva. Text otvára dvere pre použitie „testu trvalej udržateľnosti“, ktorý môže byť použitý k určeniu, či si osobitné tradičné poľnohospodárske metódy zasluhujú byť zachované.

Potreba ochraňovať horské ekosystémy a krajinu je odvodená od faktu, že hory obsahujú krehké ekosystémy, ktoré sú domovom bohatej biodiverzity¹⁴⁸, sú veľkou rezerváciou panenských lesov a niektorých európskych najčistejších vôd. Intenzívne poľnohospodárstvo môže pre ne vyvolať hrozbu a preto poľnohospodárske politiky musia byť vypracované a implementované s ohľadom na začlenenie záujmov ochrany prírody.

Rámček 17

Akčný plán EÚ o biodiverzite pre poľnohospodárstvo

Akčný plán EÚ o biodiverzite pre poľnohospodárstvo, nástroj Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP), ktorý bol prijatý v roku 2001 poskytuje rámec pre integráciu záujmov biodiverzity do poľnohospodárskej politiky EÚ.

Priority Akčného plánu sú :

- Presadzovanie a podpora environmentálne vhodných farmárskych praktík a systémov, ktoré priaznivo ovplyvňujú biodiverzitu priamo alebo nepriamo,
- Podpora trvalo udržateľných farmárskych aktivít v oblastiach bohatých na biodiverzitu,
- Zachovávanie a zlepšovanie dobrej ekologickej infraštruktúry, a
- Presadzovanie činností na ochranu miestnych alebo ohrozených plemien alebo rastlinných druhov.

Všetky tieto priority sú podporované výskumom, vzdelávaním a školeniami.

Zdroj : <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28024.htm>

Ochrana biodiverzity výrazne závisí od účinnej aplikácie opatrení podľa Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP), predovšetkým agro-environmentálnych opatrení a kompenzačných dávok pre menej priaznivé oblasti (less favoured areas - LFA).

Na úrovni Európskej Únie sú horské oblasti jednou z kategórií poľnohospodárskych LFA. Ustanovená v roku 1975, schéma ročného príspevku pre menej priaznivé oblasti pre členské štáty poskytuje „kompenzačné dávky“ farmárom v horských oblastiach alebo v iných oblastiach, kde fyzická krajina vyvoláva vyššie výrobné náklady¹⁴⁹.

Aby boli oprávnené pre uchádzanie sa o finančnú podporu z Európskeho fondu pre poľnohospodárstvo a vidiecky rozvoj¹⁵⁰, horské oblasti by mali byť charakterizované značným obmedzením možností pre využívanie pôdy a prijateľným rastom nákladov na ich obrábanie v dôsledku :

- existencie veľmi ťažkých klimatických podmienok z dôvodu nadmorskej výšky, dôsledkom ktorých je podstatné skrátenie vegetačného obdobia,
- pri menšej nadmorskej výške na väčšej časti skúmanej oblasti prítomnosťou svahov príliš strmých pre používanie strojov alebo vyžadujúcich veľmi drahé osobitné zariadenia, alebo kombinácia oboch týchto faktorov, keď nevýhody vyplývajúce z každej z nich osobitne sú menej naliehavé ale kombinácia oboch vedie k ekvivalentnej nevýhode¹⁵¹.

Väčšina Karpatských krajín zaviedla programy majúce za cieľ poskytovanie finančnej podpory a stimulov farmárom v menej priaznivých oblastiach a významná časť Karpatského regiónu v týchto krajinách môže byť klasifikovaná ako LFA. Napríklad v Rumunsku Zákon o horských regiónoch (347/2004) ustanovuje osobitné opatrenia majúce za cieľ poskytovanie podpory do poľnohospodárstva v horských oblastiach : kompenzačné platby, opatrenia na ochranu pôdy, zmluvné dohody pre využívanie miestnymi obyvateľmi trávnatých plôch umiestnených v blízkosti chránených území, stimuly pre budúci rozvoj vzdelávacích programov horského poľnohospodárstva ako súčasť štátneho vzdelávacieho systému.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Alpský dohovor obsahuje podobné ustanovenie zaberajúce sa hospodárením s pôdou a poľnohospodárstvom. Článok 2 vyžaduje od zmluvných strán, aby prijali vhodné opatrenia v oblastiach horského farmárčenia, s globálnym cieľom „pokračovať v úrovni hospodárenia na tradične človekom obrábanej pôde a chrániť a podporo-

vať systém farmárčenia, ktorý sa prispôbuje miestnym podmienkam a je zlučiteľný s požiadavkami na ochranu životného prostredia, berúc do úvahy menej priaznivé ekonomické podmienky“.

V rámci Alpského dohovoru bol prijatý osobitný Protokol o horskom poľnohospodárstve, ktorý presadzuje trvalo udržateľné horské farmárčenie a pokúša sa optimalizovať všetky funkcie poľnohospodárstva v horských regiónoch. Má za cieľ zabezpečiť ochranu alebo regeneráciu tradičných fariem a vidieckeho životného prostredia. Vyžadujú sa osobitné opatrenia pre zachovanie tradičných fariem a vidieckej architektúry, rovnako ako pre budúce používanie tradičných stavebných materiálov a metód. Oblúbené sú používanie a zvyšovanie extenzívneho farmárčenia najlepšie prispôboseného prírodným črtám oblasti a sú zachovávané miestne, pre oblasť typické produkty z fariem. Na farmách sa má pokračovať v živočíšnej výrobe, vrátane domáceho chovu, rovnako ako majú byť zachovávané potrebné poľnohospodárske zariadenia a budovy, tiež na farmách a v lesoch¹⁵².

Nedávna iniciatíva FAO, Iniciatíva pre trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka (SARD) je viac-užívateľský dáždík - rámec vypracovaný pre podporu prechodu k trvalo udržateľnému poľnohospodárstvu a vidieckemu rozvoju a posilneniu účasti v programoch a pri vypracovávaní politik. Iniciatíva napomáha dosiahnuť SARD podporu pilotných úsílí a budovaním kapacít vidieckych spoločenstiev, znevýhodnených skupín a ostatných zainteresovaných s cieľom zlepšiť prístup ku zdrojom (napr. genetickým, technologickým, pôdnym, vodným, trhovým, a informačným), podporovať správnu prax, a presadzovať rovnoprávne podmienky v zamestnanosti v poľnohospodárstve¹⁵³.

Jeden z prvkov tejto iniciatívy sa zameriava na SARD v horských regiónoch, identifikujúc mnohé výzvy a vyzývajúci na súdržné politiky, nástroje, a programy. V Karpatskom regióne národné hodnotenie silných a slabých stránok v horských politikách bolo zrealizované v Rumunsku, na Slovensku a na Ukrajine. Hodnotenia poukázali na to, že poľnohospodárstvo je dominantnou formou využívania pôdy v Karpatských horách a nevhodné spôsoby hospodárenia, akými sú intenzívne poľnohospodárstvo a nadmerné spásanie predstavuje veľkú hrozbu zdôraznenú ešte absenciou politického záväzku¹⁵⁴.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Povinnosť vyplývajúca z návrhu poľnohospodárskych politik spadá väčšinou do zodpovednosti na úrovni národných orgánov, ale posudzujúc úroveň decentralizácie miestne orgány určite hrajú svoju úlohu v tomto procese a tiež budú potrebovať vypracovávať plánovacie dokumenty na miestnej úrovni, presadzujúc princípy trvalo udržateľného poľnohospodárstva.

V skutočnosti miestne orgány hrajú významnú úlohu v implementácii trvalo udržateľných poľnohospodárskych politík. Zodpovednosť, ktorú miestne orgány môžu mať vzhľadom k presadzovaniu a implementácii trvalo udržateľných poľnohospodárskych praktických činností sú :

- presadzovanie trvalo udržateľného hospodárenia na pôde, osobitne tradičných, extenzívnych a zmiešaných farmárskych praktických činností prostredníctvom stimulov a rozširovaním informácií - stimulmi sú najmä nízkoúrokové pôžičky, subvencie, kompenzačné platby atď.,
- prijímanie miestnych horských poľnohospodárskych politík, ktoré zahrňujú osobitný druh horských ekosystémov a krajín, ochranu biologickej rozmanitosti a osobitné podmienky pre hory ako menej priaznivé oblasti,
- integrovanie záujmov biodiverzity do vhodných systémov certifikácie pre poľnohospodársku prax a označovanie produktov ak je to vhodné, venovanie osobitnej pozornosti nákladovej efektívnosti, transparentnosti a kvalite poskytovanej environmentálnej informácie, a

- rozpracovávanie stimulačných opatrení k predchádzaniu opúšťania pôdy podporovaním malých farmárskych iniciatív.

Navyše Karpatské krajiny, ktoré sú členmi EÚ, majú zavedený systém zabezpečujúci pridelovanie rozličných fondov podporujúcich poľnohospodárstvo v horských oblastiach prostredníctvom miestnych orgánov.

Cezhraničná spolupráca je jedným z hlavných prvkov efektívnej implementácie tohto ustanovenia. Spolupráca závisí od výmeny skúseností a informácií na školeniach a pri vzdelávaní a pri používaní právnych nástrojov s cieľom podporiť národné orgány pri vypracovávaní a implementácii politík trvalo udržateľného poľnohospodárstva.

Agenda 21 odporúča, aby štáty aktívne spolupracovali pri : „vypracovávaní prehľadov a pri výskume za účelom ustanovenia informačnej základne o stave prírodných zdrojov vzťahujúcich sa na poľnohospodársku výrobu a plánovanie s cieľom vyhodnotiť dopady rozličného používania týchto zdrojov, a vypracovať metodológie a analytické nástroje, akými je environmentálne účtovníctvo.“

Toto môže byť skombinované s využívaním pôdy a územným plánovaním, dve poznámky sú vysvetlené v kapitole I.C Príručky.

Rámček 18

Projekty kvality vo Valle D´Aosta, Taliansko

S cieľom regulovať a zlepšovať poľnohospodársku produkciu prijal región Valle D´Aosta viaceré projekty a programy, akými sú zriadenie Kancelárie verejnej evidencie dobytky a projekt Fontina Quality. Tento projekt, vypracovaný v roku 2003 a počas uplynulých šesť rokov mal za cieľ zlepšenie kvality denných farmárskych prác, zvýšenie miezd producentov a rozvíjanie systémov kvality. V súlade s týmto projektom bol vypracovaný ďalší projekt : Projekt systému kvality mlieka, ktorý zahrňuje stimuly pre producentov mlieka a mliečne výrobky a príležitosti pre školenia. Dokonca oceňuje najlepších producentov podľa kvality.

Rámček 19

Trvalo udržateľná poľnohospodárska prax a miestne orgány v Rumunsku

Rumunský legislatívny rámec pre horské oblasti (napr. Stratégia trvalo udržateľného rozvoja pre horské regióny a Zákon o horách) vyžadujú na miestnej úrovni zriadenie okresných výborov pre horské regióny, zložených zo zástupcov miestnych úradov a miestnych predstaviteľov ministerstiev. Tieto výbory koordinujú a implementujú na miestnej úrovni projekty zameriavajúce sa na trvalo udržateľný rozvoj horských regiónov, vrátane trvalo udržateľných poľnohospodárskych aktivít. Navyše Zákon o horských regiónoch stanovuje povinnosť pre miestnu samosprávu poskytnúť adekvátny priestor (kanceláriu alebo na skladovanie, výrobu atď.) združeniu miestnych poľnohospodárskych výrobcov.

2. Zmluvné strany budú venovať pozornosť návrhu a vytvoreniu náležitých nástrojov, napríklad mimoriadne dôležitých karpatských agro-environmentálnych programov podporujúcich začlenenie problematiky životného prostredia do poľnohospodárskej stratégie a pôdohospodárskych plánov s prihliadnutím na mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, napríklad prírodných a poloprírodných pastvín tvoriacich súčasť ekologických sietí, krajiny a tradičného spôsobu obrábania pôdy.

Hlavným cieľom tohto ustanovenia je integrovanie záujmov ochrany životného prostredia do poľnohospodárskych politík a plánov obrábania pôdy.

Hlavné koncepty

Dôležitosť integrovania záujmov ochrany životného prostredia do odvetvových politík, akou je poľnohospodárska politika, bola zdôraznená na úrovni EÚ. Dosiahnutie správnej rovnováhy medzi poľnohospodárskou produkciou a rešpektovaním prírody a životného prostredia je cieľom Spoločenstva a sleduje aktívne úsilie o súdržnosť poľnohospodárskej a environmentálnej politiky.¹⁵⁵

Environmentálna integrácia môže byť dosiahnutá prostredníctvom definovania vhodných opatrení, ktoré majú za cieľ takú zmenu osobitnej poľnohospodárskej praxe, aby sa stala viac prijateľnou z pohľadu ochrany životného prostredia, takými sú agro-environmentálne programy, opísané v Dohovore ako kľúčové.

Agro-environmentálne opatrenia sú navrhované tak, aby povzbudzovali farmárov k ochrane a zlepšeniu životného prostredia na ich farmách. Poskytujú platby farmárom realizujúcim agro-environmentálne záväzky,

ktoré viac zahrňujú požívanie správnej farmárskej praxe. Farmári podpisujú s úradmi zmluvu a sú platení za dodatočné náklady pri uplatňovaní takýchto záväzkov a za každé straty (napr. z dôvodu nižšej produkcie). Agro-environmentálne platby sú spolufinancované EÚ a členskými štátmi.

Agro-environmentálne opatrenia môžu byť navrhované na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, takže môžu byť prispôbované osobitným farmárskym systémom a podmienkam ochrany životného prostredia, ktoré sú naprieč celou EÚ výrazne odlišné. Toto robí z agro-environmentu potenciálne presný nástroj pre dosahovanie cieľov ochrany životného prostredia. Tieto opatrenia sú rozmanité, ale majú dva široké ciele: zníženie environmentálnych rizík spojených s moderným farmárčením a ochranu prírody a obhospodarovanie krajiny.

Pri uvažovaní o Karpatských krajinách, musia byť tiež vzaté na zreteľ niektoré faktory: vysoká ekologická dôležitosť ekosystémov Karpatských hôr, osobitne prírodné a poloprírodné pastviny, ktoré sú súčasťou ekologických sietí, krajina a tradične obrábaná pôda. Všetky tieto pojmy sú vysvetlené vo viacerých článkoch Karpatského dohovoru.¹⁵⁶

Pastviny môžu byť definované ako oblasti, kde dominujú trávy alebo trávnaté rastliny s malým počtom drevín. Charakteristikou pastvinných biotopov je široká varieta druhov a ekosystémov. Lúky sú najvýraznejšou črtou Karpát a ako druhovo bohaté pastviny sú súčasťou biologickej a krajinnej rozmanitosti hôr.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Agenda 21 slúži ako základ pre navrhovanie a implementáciu multilaterálnych environmentálnych dohôd prijatých po roku 1992. Jej kapitola 24 sa sústreďuje na presadzovanie trvalo udržateľného poľnohospodárstva a rozvoja vidieka a identifikuje nástroje pre dosiahnutie tohto cieľa: „Prioritou musí byť udržiavanie a zlepšovanie ka-

Rámček 20

História agro-environmentálnych politík na úrovni EÚ

V roku 1980 niektoré členské štáty Európskej Únie začali vypracovávať agro-environmentálne politiky zo svojej vlastnej iniciatívy. V roku 1985 Európske spoločenstvo prevzalo tieto princípy v článku 19 Nariadenia o poľnohospodárskych štruktúrach, ale pre členské štáty zostali voliteľnými. Od reformy Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP) v Európskej únii sa agro-environmentálne programy stali viac a viac dôležitými v Európskom poľnohospodárstve. Skutočne, v roku 1992 členské štáty boli požiadané o zavedenie agro-environmentálnych opatrení na svojich územiach. V roku 1999 ustanovenia Agro-Environmentálneho Nariadenia boli začlenené do Nariadenia o rozvoji vidieka ako súčasť reformy CAP Agenda 2000. Cieľom ich začlenenia bolo napomôcť dosiahnutiu súdržnosti v plánoch rozvoja vidieka.

Zdroj: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/agrienv/rep_en.pdf

pacity vyššieho potenciálu poľnohospodárskych pôd pre podporu rastúcej populácie. V každom prípade ochrana a rehabilitácia prírodných zdrojov na pôdach s nízkym potenciálom s cieľom pokračovať v trvalo udržateľnom pomere človek/pôda je tiež nevyhnutné. Hlavným nástrojom trvalo udržateľného poľnohospodárstva a rozvoja vidieka je agrárna reforma, zúčastnenosť, diverzifikácia príjmov, ochrana pôdy a zlepšený manažment vstupov.¹⁵⁸

Na regionálnej úrovni bola znovu potvrdená potreba pre integrovaný prístup na Paneurópskej konferencii o o poľnohospodárstve a biodiverzite : Smerom k integrácii biologickej a krajinej rozmanitosti pre trvalo udržateľné poľnohospodárstvo v Európe, ktorá sa konala v roku 2002 v Paríži. Druhé odporúčanie zo Záverečnej deklarácie o ochrane a trvalo udržateľnom využívaní biologickej a krajinej rozmanitosti v Rámci poľnohospodárskych politík a praxe ustanovuje : „Zaznamenávame a podporujeme úsilie pre budúce integrovanie záujmov biodiverzity do poľnohospodárskej, vidieckej a ďalších politík, ktoré majú za cieľ minimalizovať neželané dopady, podporovať pozitívne výsledky, viesť k farmárčeniu citlivému k biodiverzite a presadzovať viac súdržný rozvoj vidieka, vrátane ekonomických a sociálnych aspektov.“¹⁵⁹

Zodpovednosť miestnych orgánov

Úrady sú povzbudzované k prijímaniu miestnych poľnohospodársko-environmentálnych plánov s cieľom mať systematický a programový prístup k integrovaniu záujmov ochrany životného prostredia do poľnohospodárskej praxe. Taktiež je dôležité prijímanie takých plánov hospodárenia na pôde, ktoré presadzujú trvalo udržateľné poľnohospodárske a environmentálne záujmy.

Navyše z tohto ustanovenia možno vysledovať ďalšie povinnosti :

- osvetová činnosť na miestnej úrovni o dôležitosti ochrany horských ekosystémov, pastvín, ekologických sietí, atď.,
- integrovať záujmy biodiverzity do vhodných systémov certifikácie alebo označovania environmentálne prijateľných poľnohospodárskych produktov alebo praktických činností,
- vykonávať SEA a EIA poľnohospodárskych plánov a plánov rozvoja vidieka, programov a projektov a presadzovať účasť miestnej verejnosti na plánovaní a v rozhodovaní,

Rámček 21

Ochrana prírody a agro-environmentálne schémy na Slovensku

V rámci Nariadenia o SAPARD (EC 1268/99) bolo pre Slovensko identifikovaných päť pilotných oblastí pre agro-environmentálne schémy vrátane pokračovania v rozvoji krajiny .

Základná štruktúra slovenských agro-environmentálnych programov je nasledovná :

- Základná schéma : „úvodný balíček bez nároku na kompenzačné platby“, opatrenia podporujúce správnu poľnohospodársku prax tak, ako je v súčasnosti vyžadovaná zákonmi upravujúcimi ochranu prírody, krajiny, vody a pôdy.
- Všeobecné agro-environmentálne schémy : kompenzačné platby pre predpísané hospodárenie s pôdou, základná schéma (vyššie) je prepojená s agro-environmentálnou schémou pre ochranu prírody a krajiny. Je diferencovaná podľa typu využívanej pôdy s rozdielnymi balíčkami pre ornú pôdu, stále pastviny a pre stále kultúry.
- Osobitné agro-environmentálne schémy : kompenzačné platby pre ochranu mimoriadne dôležitých ekosystémov, napr. schéma pre ornú pôdu s biotopmi a nedrevinovou vegetáciou, schéma pre močiarnaté a vlhké lúky a schéma pre polosuchú a suchú trávnatú pôdu.
- Doplnkové schémy : kompenzačné platby pre environmentálne/krajinne citlivé farmárčenie.
- Táto podpora je dostupná pre certifikovanú produkciu, ktorá je riadená osobitnými právnymi predpismi napr. integrovaná produkcia, organická produkcia alebo pre zrieknutie sa zisku z dôvodu rešpektovania istých obmedzení v nízko-vstupových systémoch (obmedzený vstup dusíka alebo obmedzenia uskladňovanie/intenzita pásania s cieľom stabilizovať biodiverzitu pastvín a/alebo predchádzať erózii pôdy.

Zdroj : Integrating Natura 2000, Rural Development and Agri-Environmental Programmes in Central Europe; Materiály z konferencie konanej v Goniadze, Poľsko, Júl 2-4, 2003.
www.iucnce.org/documents/natura2000/integrating_natura_2000_rural_development_and_agrienvironmental_programmes.pdf

- presadzovať alternatívnu prax, vrátane systémov organického hospodárenia na farmách a trvalo udržateľných opatrení a
- vyhodnocovať účinnosť agro-environmentálnych programov

Cezhraničná spolupráca je užitočnou, keďže umožňuje zdieľanie informácií a ich výmenu o politikách vzťahujúcich sa k poľnohospodárstvu a životnému prostrediu. Na regionálnej úrovni môžu tiež byť vypracovávané spoločné programy a môže vzniknúť spolupráca pre monitorovanie poľnohospodárskej biologickej rozmanitosti, alebo byť využívané primerané finančné nástroje pre presadzovanie poľnohospodárstva vhodného z pohľadu biodiverzity.

3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu presadzovania a podpory využívania nástrojov a programov kompatibilných s medzinárodne schválenými princípmi trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch.

Tento paragraf žiada zmluvné strany aby podporovali také používanie nástrojov hospodárenia v lesoch a také programy, ktoré sú v súlade s princípmi trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch formulovanými na medzinárodnej úrovni.

Hlavné koncepty

Univerzálna definícia trvalo udržateľného rozvoja lesov (sustainable forest management - SFM) neexistuje. Každopádne však Ministerská konferencia o ochrane lesov v Európe vypracovala v rezolúcii H1 definíciu, ktorá bola následne prevzatá Medzinárodnou organizáciou pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO). SFM je definovaný ako „vrchný dohľad a využívanie lesov a lesnej pôdy spôsobom a mierou, ktorá udržiava ich biodiverzitu, produktivitu, regeneračnú kapacitu, vitalitu a ich potenciál k naplneniu teraz a v budúcnosti relevantných ekologických, ekonomických a sociálnych funkcií na lokálnej, národnej a globálnej úrovni a nespôsobuje škodu iným ekosystémom.“¹⁶⁰

SFM založený na princípoch trvalo udržateľného rozvoja má za cieľ zabezpečenie toho, že tovary a služby súvisiace s lesom naplňajú každodenné potreby, zatiaľ čo v rovnakom čase je zabezpečená pokračujúca dostupnosť a dlhodobý rozvoj lesov. V širšom zmysle lesné hospodárstvo zahŕňa administratívne, právne, technické, ekonomické, sociálne a environmentálne aspekty ochrany a využívania lesov. Vyvoláva rozličné stupne uváženej ľudskej intervencie, v škále činností od ochrany po pokračujúci rozvoj lesných ekosystémov a ich funkcií.

Na globálnej, regionálnej a národnej úrovni boli vypracované rozličné nástroje pre implementáciu tohto konceptu a reprezentujú dobré príklady toho, čo môže

byť podporované Karpatskými krajinami, vrátane certifikácie lesov, kritérií a indikátorov a národných lesníckych programov.

Certifikácia lesov bola zavedená na začiatku deväťdesiatych rokov s cieľom riešiť problémy vyplývajúce z odlesňovania a degradácie lesov a presadzovať biologickú rozmanitosť, predovšetkým v trópoch. Spočiatku bola pretláčaná environmentálnymi skupinami, potom sa rýchlo rozvinula ako potenciálny nástroj pre podporu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch. Certifikácia lesov je systém lesnej inšpekcie, rovnako ako je aj prostriedok pre sledovanie dreva a papiera prostredníctvom „stráženia retazca“ - sledujúc surový materiál až ku konečnému produktu. Toto viedlo k výraznejšiemu rozpoznaní dôležitosti environmentálne a sociálne vhodnejších drevených výrobkov a zaangažovalo výrobcov, spotrebiteľov a malo predajcov do pozitívneho úsilia napomôcť ziskovosti drevárskeho priemyslu.

Kritéria a indikátory (C&I) sú politickým nástrojom, ktorý umožňuje krajinám zhromažďovať, uschovávať a rozširovať dôveryhodné a vedecky založené informácie o lesoch a tiež poskytnúť podstatnú referenčnú základňu pre normy lesnej certifikácie, ktoré stanovujú ciele výkonnosti, ktoré majú byť aplikované na vymedzenom území. C&I súbory sú vypracované najmä pre národné orgány k tomu, aby tieto disponovali a monitorovali daný stav a trendy v lesoch a v hospodárení v lesoch.

Hoci tieto kritéria a indikátory sa neustále vyvíjajú a líšia sa od jednej iniciatívy k druhej, je všeobecná zhoda na 7 tematických oblastiach¹⁶¹ :

- rozsah prírodných zdrojov
- biologická rozmanitosť
- zdravie a vitalita lesa
- ochranné funkcie lesa
- produkčné funkcie lesa
- socio-ekonomické funkcie, a
- legislatívna politika a inštitucionálny rámec.

Národné lesné programy (national forest programmes - NFP) tvoria rámec pre všetok rozvoj lesnej politiky na národnej a/alebo sub-národnej úrovni. Lesný program Organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo definuje NFP ako stanovujúce „široký rozsah prístupov k procesu plánovania, programovania a implementácie lesných aktivít v krajine, ktoré majú byť aplikované na národnej a sub-národných úrovniach, a sú založené na spoločných riadiacich princípoch. Účelom národných lesných programov je ustanoviť uskutočniteľný sociálny a politický rámec pre ochranu, hospodárenie a trvalo udržateľný rozvoj všetkých typov lesov, ktorý na druhej strane zvýši efektívnosť

verejných a súkromných prevádzkových a finančných záväzkov. Národné lesné programy vyžadujú široký medziodvetvový prístup vo všetkých štádiách, vrátane formulovania politik, stratégií a akčných postupov, rovnako ako ich implementáciu, monitoring a vyhodnocovanie¹⁶².

Podľa FAO je účinnosť a užitočnosť národných lesných programov založená na používaní základných princípov, ktoré významne prispievajú k dosahovaniu trvalo udržateľného rozvoja lesov :

- trvalo udržateľný rozvoj lesov,
- národná suverenita a riadenie krajiny,
- partnerstvo,
- zúčastnenosť,
- holistický a medziodvetvový prístup,
- dlhodobý iteratívny proces,
- budovanie kapacít,
- politické a inštitucionálne reformy,
- konzistentnosť s národným politickým rámcom a globálnymi iniciatívami,
- osvetová činnosť,
- národné politické záväzky , a
- medzinárodné záväzky¹⁶³.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Karpatský dohovor tiež vyzýva na používanie medzinárodne dohodnutých princípov trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch. Všetky z nasledovných princípov a smerníc môžu byť použité pri presadzovaní implementácie takých nástrojov a programov v Karpatoch, ktoré sú kompatibilné s SFM.

Lesné princípy boli ustanovené Prehlásením o princípoch pre globálny konsenzus o hospodárení, ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji všetkých typov lesov podľa Prílohy III k Správe z Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji v roku 1992¹⁶⁴. Smerný cieľ týchto princípov je prispieť k hospodáreniu, ochrane a trvalo udržateľnému rozvoju lesov a zabezpečiť ich mnohonásobné a doplnkové funkcie a využívanie.

Komisia OSN pre trvalo udržateľný rozvoj (Commission for sustainable development - CSD) zriadila Medzivládny panel o lesoch (Intergovernmental panel on forests - IPF) a jeho nástupcu, Medzivládne fórum o lesoch (Intergovernmental forum on forests - IFF) s cieľom povzbudiť medzinárodný konsenzus o kľúčových otázkach týkajúcich sa lesov. Procesy IPF/IFF viedli ku komplexnému návrhu 270 Akčných návrhov pre presadzovanie , ochranu a trvalo udržateľný rozvoj všetkých typov lesov, ktoré získali celosvetové uznanie a odobrenie. Poskytujú vládam, medzinárodným organizáciám, subjektom súkromného sektoru a ostatným zainteresovaným návody, ako ďalej vypracovávať, rozvíjať, implementovať a koordinovať národné a medzinárodné politiky o trvalo udržateľnom hospodárení v lesoch. Akčné návrhy IPF/IFF určujú SFM prostredníctvom medziodvetvového prístupu, odporúčaním predovšetkým zlepšenej spolupráce na podporu hospodárenia, ochranu a trvalo udr-

Rámček 22

Označenia lesov vo Švajčiarsku

Aby bolo možné čo najlepšie využívať lesné zdroje a udržiavať lesné ekologické, ekonomické a sociálne funkcie, švajčiarsky lesný manažment sleduje princípy trvalo udržateľného rozvoja po viac ako sto rokov.

Ostatné zavedenie lesnej a drevárskej certifikácie je jedným z prvkov tejto stratégie. Dve označenia kvality pre švajčiarsky drevársky priemysel garantujú ekologické a sociálne využívanie lesa :

- medzinárodná norma FSC (Forestry Stewardship Council - Rada vrchného dohľadu nad lesmi), a
- národné Q označenie, vypracované ako alternatíva k označeniu FSC, ktorá nielen garantuje trvalo udržateľné hospodárenie v lesoch a environmentálne vhodné spracovanie dreva, ale tiež švajčiarsky pôvod certifikovaného dreva.

Lesnícka profesia a drevársky priemysel dobrovoľne spĺňajú požiadavky týchto noriem pre označovanie aby pritiahli klientov s environmentálnym povedomím. V lete 2004 bolo certifikovaných približne 370 000 hektárov švajčiarskych lesov, čo je 30 % z celkovej zalesnenej oblasti vo Švajčiarsku. Sedem percent švajčiarskych lesov je certifikovaných iba FSC, 2 percentá sú iba Q-certifikované, a 21 percent je držiteľom oboch označení.

Zdroj : www.umwelt-schweiz.ch/imperia/md/content/forst_e/whe_waldholz/wald/wb_3_nutzung_e.pdf

žateľný rozvoj všetkých typov lesov, a naliehajú na krajiny, aby používali národné lesné programy, integrovali vhodné kritéria a indikátory a ustanovili prijateľný národný koordinovaný mechanizmus¹⁶⁵.

Medzinárodná organizácia pre využívanie tropického dreva (International tropical timber organization - ITTO)¹⁶⁶ tiež stanovila súbor princípov, ktoré obsahujú medzinárodný referenčný štandard pre vypracovanie viac špecifických národných smerníc pre trvalo udržateľné hospodárenie v prírodných tropických lesoch.¹⁶⁷ Tieto princípy sa sústreďujú na tropické pralesy ale môžu byť prijaté aj pre európske lesy. Napríklad princíp 12 vyzýva na zavedenie vhodného plánovania na prevádzkovej úrovni s cieľom znížiť ekonomické náklady na ochranu životného prostredia a zabezpečiť dlhodobý trvalo udržateľný rozvoj lesov.

Navyše Ministerská konferencia o ochrane lesov v Európe (MCPFE), fórum pre politické záväzky zahrňujúce 44 európskych krajín ktoré spolupracujú s medzinárodnými organizáciami, rozvinula dynamický proces smerom k ochrane a trvalo udržateľnému hospodáreniu v lesoch.¹⁶⁸ Na jej tretej Konferencii v roku 1998 boli prijaté Paneurópske smernice pre operatívnu úroveň pre trvalo udržateľné hospodárenie v lesoch (Príloha 2 rezolúcie L.2)¹⁶⁹. Tieto smernice identifikujú akcie ktoré majú prispieť k SFM sledujúc rozličné kritéria, v rozsahu od zvyšovania kvality lesných zdrojov k ochrane biologickej rozmanitosti v lesných ekosystémoch. Sú určené k tomu, aby posunuli medzinárodné záväzky na úroveň plánovania a praxe pri hospodárení v lesoch.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Vhodná lesná politika je podstatná pre ten účel, aby sa naplnili povinnosti vyplývajúce z tohto ustanovenia. V tomto ohľade miestne orgány musia hrať významnú úlohu prostredníctvom prijímania stimulačných opatrení k presadzovaniu praxe trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch, vyhodnocovania plánov hospodárenia v lesoch podľa kritérií a indikátorov, a zapojenia zainteresovaných subjektov do vypracovávania lesnej politiky.

Ďalšie činnosti na miestnej úrovni môžu obsahovať :

- prípravu a zapojenie do technickej spolupráce a asistenčných programov,
- podporu vyváženosti medzi využívaním lesa a ochranou pri poľnohospodárstve a obrábaní pôdy, a podporu ostaných odvetvových politík,
- rozširovanie informácií o nástrojoch a programoch kompatibilných s medzinárodné dohodnutými lesnými princípmi,
- budovanie kapacít pre miestne zainteresované subjekty.

Navyše je potrebná lepšia medziodvetvová integrácia a medziodvetvová spolupráca. Popri výmene praktických skúseností by mali byť rozpracované spoločné lesné programy a spoločné využívanie dostupných nástrojov.

4. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch horských oblastí Karpát s prihliadnutím na viaceré funkcie lesov, mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, ako aj na menej priaznivé podmienky v lesoch uvedených horských oblastí.

Toto ustanovenie vyžaduje od zmluvných strán aplikovať SFM aj iné formy trvalo udržateľnej praxe presadzovanej v paragrafe 3 článku 7 Dohovoru o Karpatských lesoch berúc pritom do úvahy horské podmienky v regióne.

Hlavné koncepty

Lesy plnia mnohonásobné funkcie rovnako na globálnej ako aj na lokálnej úrovni. :

Rámček 23

Agro-lesné intervencie pre produkciu biomasy vo Veneto, Taliansko

Regionálny zákon 14 z 2. mája 2003 vo Veneto stanovil zvýšenie lesnej plochy presadzovaním konverzie poľnohospodárskej pôdy na lesnú pôdu. Cieľmi tohto zákona je poskytnúť alternatívne možnosti príjmov spojené s výrobou obnoviteľnej energie z drevnej biomasy, zlepšiť kvalitu a kvantitu biotopov fauny a povzbudiť prítomnosť človeka v týchto častiach územia za účelom boja proti degradácii pôdy.

Tento zákon je dôležitý ukazovaním vzájomného prepojenia medzi poľnohospodárstvom a lesníctvom a možnej cesty k riešeniu kontrastov medzi opatreniami vedúcimi k zlepšeniu poľnohospodárstva a opatreniami smerujúcimi k zlepšeniu ochrany lesa. Navyše sa sústreďuje na obnoviteľnú energiu, ktorá pochádza z drevnej biomasy. Toto je kľúčový prvok, ktorý musí byť vzatý do úvahy pre jeho environmentálny a ekonomický obsah.

- lesy sú veľkým zdrojom biodiverzity, obsahujú veľa endemických druhov, ktoré sú predmetom záujmu ochrany,
- lesy napomáhajú prírodným procesom vytvárania pôdy a stabilizácie (sú prevenciou pred eróziou). V hydrologických cykloch zachytávajú zrážky a postupne uvoľňujú vlahu, poskytujú stabilnejšiu dodávku vody a obmedzujú zaplavovanie. Lesy tiež napomáhajú čisteniu ovzdušia stabilizovaním vzdušného kyslíčnika uhličitého a zmiernením efektu skleníkového plynu,
- lesy poskytujú širokú škálu tovarov a služieb : drevené produkty (rezivo, palivo z dreva) a nedrevených produktov, akými sú lyko, potrava a liečivá,
- lesy prispievajú ku globálnej ekonomike v forme zamestnanosti a príjmov, obchodom a investovaním do lesného sektora,
- lesy pokrývajú krajinu a prispievajú k ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva,
- lesy vytvárajú podmienky pre relaxovanie, rekreáciu a zlepšovanie zdravia.

Lesy, ktoré rastú v horských oblastiach, hrajú významnú úlohu v zachovaní stability horských ekosystémov a podpore ľudí, ktorí tam žijú.¹⁷⁰ Navyše lesy v týchto regiónoch sú tiež považované za menej priaznivé oblasti v dôsledku environmentálnych obmedzení charakteristických pre hory a vzťahujúcich sa k obrábaniu pôdy.

Horské lesy teda vyžadujú vhodné obhospodarovanie. Rozvoj v ostatnej dekáde sa sústredil na dosiahnutie pokroku smerom k trvalo udržateľnému hospodáreniu v lesoch¹⁷¹. Koncept SFM ovplyvnil rozličné iniciatívy na rôznych úrovniach a v Európe viedol k rozvoju takých praktických foriem, akými sú :

- regenerácia lesov¹⁷² prostredníctvom programov znovuzalesňovania,

- technológie a metódy vyрубovania¹⁷³,
- zhodnocovanie prestarnutých lesov, ktoré potenciálne vytvárajú podmienky podobné tým v dávno rastúcich lesoch, a
- alternatívne lesnícke systémy adaptované na horské lesy¹⁷⁴.

Navyše možno povedať, že súčasťou SFM je vytváranie ekologicky komplexných a zreých lesov tam, kde neexistujú.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Alpsky dohovor žiada od zmluvných strán : „ochraňovať, posilňovať a obnovovať úlohu lesov, osobitne ich ochrannú funkciu cestou zlepšovania lesných ekosystémov, najmä aplikovaním prírodných lesných techník a preventívnym pôsobením pred akýmkoľvek škodlivým využívaním lesov, berúc do úvahy menej priaznivé ekonomické podmienky v Alpskom regióne.“

Toto ustanovenie nepriamo určuje potrebu SFM a je menej detailné než zodpovedajúca povinnosť v Karpatskom dohovore. V každom prípade však doplňujúci Protokol o horských lesoch, ktorý bol prijatý v roku 1996 tými istými Alpskými krajinami, kde sú vyžadované od zmluvných strán dodatočné spresnenie a účinné akcie, akými sú prijatie plánov a projektov pre zlepšenie pasienkových oblastí a ochrana fauny, rekreačné a ekonomické aktivity atď.

Princíp 2 z Lesných princípov pokrýva nielen požiadavky SFM ale tiež mnohonásobné funkcie lesov, na ktoré odkazuje tento paragraf Alpského dohovoru : „Lesné zdroje a lesná pôda majú byť obhospodarované trvalo udržateľným spôsobom s cieľom naplniť sociálne, ekonomické, ekologické, kultúrne a duchovné potreby súčasnej a budúcich generácií. Tieto potreby sú potrebami pre lesné produkty a služby, akými sú drevo a drevné produkty, voda, potrava, krmivo, liečivá, palivo, útočiská, zamestnanosť, rekreáciu, biotopy voľne žijúcich živočíchov, krajinnú rozmanitosť, uhoľné a nádrže a iné lesné produkty“.

Rámček 24

Chránená oblasť v Poľsku

Národný park Bieszczady bol zriadený v roku 1973. Vtedy chránil len niekoľko kúskov z najhodnotnejších oblastí - fragmenty horských lúk a obklopujúcich lesov. Park bol po niekoľko razy rozšírený : v roku 1989 a v roku 1991 park obsiahol širokú oblasť prirodzených lesov.

Park obsahuje na 80 percent lesných oblastí a ochraňuje časť najširšieho európskeho pôvodného a prírodného bukového lesného komplexu. Od roku 1992 Národný park Bieszczady je časťou medzinárodnej biosférickej rezervácie nazývanej „Východné Karpaty“.

Zdroj : www.mos.gov.pl/kzpn/en/bies_gb.htm

Rámček 25

Dosiahnuté výsledky pri implementovaní trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch v Rakúsku

Hospodárenie, ochrana a trvalo udržateľný rozvoj v rakúskych lesoch je založený na dobre ustanovenom právnom a inštitucionálnom rámci. V Rakúsku je trvalo udržateľné hospodárenie v lesoch považované za inovatívny prístup smerom k zabezpečeniu ekonomicky spoľahlivých, ekologicky bohatých a sociálno-kultúrnych hodnôt lesov z dlhodobého hľadiska.

Hybnou silou pre dosiahnutie trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch, vybranou v Rakúsku, je koncept lesníctva blízkeho k prírode. Okrem kvantitatívnych zlepšení počas posledného desaťročia môžu byť zaznamenané aj kvalitatívne pomery v lesoch ako dôsledok hospodárenia blízkeho k prírode aplikované v širšom rozsahu. Napríklad podiel celkovo zalesnenej oblasti, ktorá bola ponechaná prirodzenej regenerácii sa zvýšil o 50 %.

Rakúska správa o Implementácii návrhov na akcie IPF a IFF identifikuje viaceré faktory a kroky ako dosiahnuť trvalo udržateľné hospodárenie v lesoch.

Faktory na podporu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch :

- dobre stanovený právny, inštitucionálny a finančný rámec,
- špeciálne vzdelávanie, školenia, výskum zameraný na hoslistický koncept trvalej udržateľnosti,
- aplikovaná tradičná znalosť o lesníctve, prenášaná v rodinách vlastníacich lesy z generácie na generáciu,
- porovnateľne vysoká produkcia na lesných pozemkoch,
- vysoké ekonomické, ekologické a sociálno-kultúrne hodnoty lesov v dôsledku husto obývaných horských terénov, dôležitého priemyslu cestovného ruchu závisiaceho od nedotknutosti krajiny a exportne orientovaného drevárskeho priemyslu.

Faktory obmedzujúce trvalo udržateľné hospodárenie v lesoch :

- malý rozsah, rozdrobená vlastnícka štruktúra lesov (okolo 171 000 vlastníkov lesov, priemerná veľkosť lesa v držbe je 19 ha),
- dve tretiny Rakúska sú horským terénom,
- veľký tlak na lesnú pôdu a ekosystémy v dôsledku cestovného ruchu a rekreačných aktivít,
- zostupná ekonomická spoľahlivosť drevárskej produkcie v spojení s konkurenciou a nahradzovaním výrobkov založených na lese a
- tlak na lesné ekosystémy prostredníctvom, obhrýzania, spásania a znečistenia ovzdušia.

Kroky, ktoré boli prijaté pre zlepšenie trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch

- podpora spolupráce vlastníkov lesa,
- podpory osobitne určené na zlepšenie mnohonásobného úžitku z lesa,
- osobitné finančné a technické programy pre zvýšenie a reštaurovanie ochrannej funkcie horských lesov,
- novela rakúskeho Zákona o lesoch, berúca do úvahy medzinárodnú dohodu,
- inicializácia procesu NFP,
- integrácia lesných podpôr do programu rozvoja vidieka,
- reorganizácia lesníckych inštitúcií,
- transformovanie štátom vlastnených lesov na akciovú spoločnosť,
- ustanovenie siete prírodných lesných rezervácií,
- podporné činnosti v prospech zlepšujúcich sa environmentálnych podmienok,
- rozšírenie spolupráce medzi subjektmi hospodárenia v lesoch a drevárskym priemyslom
- školenie a ďalšie vzdelávanie s dôrazom na ekologické prvky, a
- rastúce medzinárodné aktivity.

Zdroj : www.un.org/esa/forests/pdf/national_reports/unff2/report_2002_austria.pdf

Zodpovednosť miestnych orgánov

V rámci tohto ustanovenia majú miestne orgány :

- zhromažďovať výsledky najlepšej dostupnej praxe s cieľom presadzovať a podporovať integrované prístupy,
- zvyšovať povedomie o najlepšej praxi u miestneho obyvateľstva a zamestnancov inštitúcií a priemyslu zaoberajúcich sa lesníctvom,
- prijímať monitorovacie programy s cieľom identifikovať a reagovať na prax nie trvalo udržateľnej lesnej praxe a vypracovávať stimulačné opatrenia,
- zlepšovať interakciu medzi vedeckým výskumom a politickými procesmi, vrátane určovania priorít vo výskume, odstraňovania medzier v poznatkoch a používania vedeckých poznatkov k podpore rozhodovania,
- podporovať proces SFM prostredníctvom finančnej a technickej podpory rovnako ako školeniami v inštitúciách zaoberajúcich sa hospodárením v lesoch, vlastníkov lesov, drevárskeho priemyslu a inými zainteresovanými subjektmi,
- vypracovávať lesné rozvojové plány, v ktorých sa navrhujú oblasti, kde podmienky pre rast môžu byť znovuobnovené prostredníctvom opatrného selektívneho výrubu a nekonvenčných lesníckych praktických krokov, akými sú ponechávanie drevnatých úlomkov po výrube dolu na lesnej ploche a ponechávanie odumretých stromov v stojacej polohe.

Ochrana a trvalo udržateľné využívanie horských lesov vyžaduje zahrnutie a úsilie mnohých zainteresovaných subjektov. Toto volá po nových prístupoch a silnej spolupráce medzi sektormi akými sú biodiverzita a lesníctvo, osobitne na regionálnych a národnej úrovni. Susediace krajiny môžu vypracovávať spoločné programy pre SFM, ktoré môžu zahŕňať technickú spoluprácu o praktických spôsoboch trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch a prijímať spoločné mechanizmy a politiky.

5. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na vyhlásenie chránených území v prirodzených, najmä nedotknutých lesoch v dostatočnom rozsahu a množstve a obmedziť alebo upraviť ich využívanie v súlade s vytýčenými cieľmi na ich zachovanie.

Keďže trvalo udržateľné hospodárenie samo osebe nie je postačujúce k ochrane lesa, pre zabezpečenie

ochrany Dohovor vyzýva k vyhláseniu prírodných chránených oblastí a kladie osobitný dôraz na panenské lesy. Práve rozdeľovanie lesov na produkujúce lesy, ktoré sú obhospodarované využívajúc praktické spôsoby trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch, a panenské lesy, ktoré sú chránenými, nezachycuje príležitosti pre vytváranie obhospodarovaných lesov, ktoré majú veľa atribútov panenských dávno rastúcich lesov.

Hlavné koncepty

Panenské lesy sú originálnymi vo svojej štruktúre a dynamike a vyvíjajú sa nedotknuté ľudskou činnosťou v prírodných podmienkach. Vytvárajú osobitný typ spoločenstva prírodných lesov a ich komplexné vertikálne a horizontálne štruktúry umožňujú panenským lesom existovať kontinuálne a bez časového obmedzenia.¹⁷⁵ Dohovor obsahuje dodatočnú terminológiu aplikovateľnú len na panenské lesy s cieľom zabezpečiť, že sú vymedzené v „dostatočnej“ veľkosti a počte pre ich vhodnú ochranu.

Dohovor požaduje vyhlásenie **chránených oblastí**¹⁷⁶ zameraných na les. Dohromady európske chránené lesné oblasti pokrývajú okolo 127 miliónov hektárov (12 percent európskych lesov)¹⁷⁷.

Pretože lesy plniace mimoriadne veľkú škálu funkcií vyžadujú veľa rozličných režimov hospodárenia, 4. Ministerská konferencia (Viedeň 2003) prijala Smernice pre hodnotenie chránených a ochranných lesov a ďalších drevinami pokrytých území v Európe¹⁷⁸, ktoré majú za cieľ poskytnúť súhrnný obraz o chránených lesoch a ďalších drevinami pokrytých územiach v Európe poskytovaním údajov založených na porovnateľných pojmoch a definíciách. Chránené európske lesy sú zoskupované podľa ich hlavných cieľov pre účely hospodárenia :

1. Niektoré v Európe chránené lesné oblasti sú vyhlásené tak, aby ochraňovali lesnú biodiverzitu bez priamej ľudskej intervencie (MCPFE trieda 1.1)
2. Niektoré chránené lesné oblasti sú vyhlásené preto, aby ochraňovali lesnú biodiverzitu, sú obhospodarované spôsobom umožňujúcim minimum ľudských zásahov (MCPFE trieda 1.2). Tieto charakteristiky sú často aplikované na jadrové zóny národných parkov. Najrozľahlejšie oblasti týchto chránených lesov sú umiestnené v severnej a východnej Európe.
3. Väčšina chránených lesných oblastí je aktívne obhospodarovaná s cieľom chrániť biologickú rozmanitosť (MCPFE trieda 1.3), 79 percent európskych chránených lesov.

Rozličné typy chránených oblastí umožňujú hospodárenie v režimoch prispôbených cieľom ochrany, znovuobnovenia alebo využívania lesov (pozri Rámček 16).

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Rozličné medzinárodné a regionálne dohody povzbudzujú vlády k prijatiu opatrení na ochranu lesov.

Článok 8(a) Dohovoru o biologickej rozmanitosti žiada od zmluvných strán „ustanoviť systém chránených oblastí alebo osobitných oblastí, kde je potrebné prijať osobitné opatrenia na ochranu biologickej rozmanitosti“. Keďže lesy sú ekosystémy s vysokou koncentráciou biologickej rozmanitosti, toto ustanovenie má mimoriadny význam.

Článok 6 Zmluvy ASEAN o ochrane prírody a prírodných zdrojov, prijatý pred 20 rokmi už uznáva potrebu ustanovenia lesných chránených zón. Od zmluvných strán sa požaduje aby prijali všetky potrebné opatrenia k zabezpečeniu ochrany vegetačnej prikrývky, obzvlášť lesnej prikrývky na územiach pod ich jurisdikciou“. Musia sa osobitne snažiť „ustanoviť postranné oblasti ako lesné rezervoáre, medzi iným z pohľadu potreby chrániť genetické zdroje prírodných lesov“.

Ako je poznamenané v predošlom, Protokol o horských lesoch Alpského dohovoru vyžaduje od zmluvných strán ustanoviť dostatočný počet dostatočne rozľahlých prírodných lesných rezervácií alebo chránených oblastí.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány majú zohrávať kľúčovú úlohu pri vyhlasovaní chránených oblastí a majú :

- identifikovať hodnotné oblasti a prijať potrebné politiky,
- vypracovávať harmonogram pre vymieravanie chránených oblastí,
- revidovať politiky a plány tam, kde sa objaví potreba nových chránených oblastí,
- osobitne dbať na panenské lesy,
- prijímať preventívne opatrenia voči prírodným katastrofám (lesné požiare, povodne),
- monitorovať ľudskú činnosť v chránených oblastiach a prijímať vhodné donucovacie opatrenia,
- mapovať, študovať a monitorovať lesnú biodiverzitu rovnako vo vnútri ako mimo chránených oblastí.

V rámci Karpatského regiónu sú rozhodujúcim činiteľom zjednotenej politiky a spoločného hospodárenie v hraničných chránených oblastiach. Navyše medzinárodná spolupráca, vrátane výmeny údajov, metodológií a skúseností¹⁷⁹ je kľúčovou pre dlhodobú a účinnú ochranu lesných oblastí.

6. Zmluvné strany sa zaväzujú presadzovať metódy environmentálne spoľahlivých opatrení v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve zabezpečujúcich zadržiavanie zrážok v horských oblastiach s cieľom dosiahnuť lepšiu protipovodňovú ochranu a zvýšenie bezpečnosti životov a majetku obyvateľstva.

Paragraf sa zaoberá hydrologickými procesmi a vzťahom medzi lesníckou a poľnohospodárskou praxou a hydrologickými rizikami. Ľudské intervencie, akými sú zmeny vo využívaní pôdy, regulácia riek, redukcia oblastí s prirodzenou retenciou a intenzívne poľnohospodárstvo prispievajú k zvyšovaniu povodňových vln. Katastrofické povodne ohrozujú životy a spôsobujú ľudské tragédie rovnako ako zapríčiňujú ťažké ekonomické straty.

Podľa Karpatského dohovoru používanie environmentálne vhodnej poľnohospodárskej a lesnej praxe požadované v iných ustanoveniach tohto článku Dohovoru by malo tiež prispieť k protipovodňovej prevencii.

Hlavné koncepty

Protipovodňovou prevenciou je mienené zníženie zraniteľnosti ľudských bytostí a statkov vystavených riziku povodní. Moderné prístupy k protipovodňovej prevencii rozlišujú medzi periodickými prírodnými záplavami a vážnymi alebo katastrofickými povodňami, ktoré sú často ešte krutejšími z dôvodu existencie kanalizácií a iných preventívnych opatrení z minulosti.

Zadržiavanie valiacej sa vody v pôdnych povrchových nádržiach, v pôde samotnej a v biosfére vedie k udržiavaniu integrity hydrologického cyklu a k ochrane pred vážnymi povodňami. Vskutku, rastliny a pôda môžu pozastaviť a zadržať vodu.

V mnohých ohľadoch záujmy poľnohospodárskych účastníkov sú v protiklade k požiadavkám protipovodňovej ochrany (napríklad obrábanie retenčných oblastí, znižovanie absorpcie vody prostredníctvom obrábania a meliorizácie).

V každom prípade vhodné poľnohospodárske politiky môžu viesť k protipovodňovej prevencii pri zahrnutí takých požiadaviek, akými sú :

- vzatie do úvahy požiadaviek ochrany pred povodňami v rámci poľnohospodárskych rozvojových plánov,
- minimalizovanie intervencií v rámci reštrukturalizačných opatrení pri usadlostiach na vidieckej pôde a vyhodnotenie účinkov záplav spojených s takýmito opatreniami, obzvlášť v relevantných oblastiach, a
- zvýšenie prijateľnosti pre menej intenzívne obrábanie (kompenzované finančnou pomocou).

Rámček 26

Protipovodňový manažment na rieke Morava, Slovensko

Rieka Morava so svojím prameňom v Karpatoch je stredoeurópskym riečištom a jedným z najširších prítokov Dunaja s dĺžkou 328 km. Rieka podporuje rozličné dobre rozvinuté mokrade - predovšetkým vlhké pastviny - s fragmentmi originálnych lužných lesov objavujúcich sa v chránených oblastiach. V dôsledku svojej vysokej prírodnej hodnoty bola dolná Morava v roku 1993 určená ako Ramsarská oblasť.

Počas posledného desaťročia orgány vodného hospodárstva, environmentálne MVO, zainteresované subjekty a orgány štátnej ochrany prírody pracovali spolu na rozličných úsekoch povodia, aby zachovali, obnovili a zlepšili prírodné funkcie rieky. Táto spolupráca vyústila do určitého počtu projektov, ktoré sa zameriavali na znovuotvorenie meandrov, obnovovanie záplavových oblastí, zlepšenie hospodárenia v lesoch a zvyšovanie povedomia verejnosti o hodnotách záplavových území. Navyše boli implementované rozličné projekty a programy obnovy, vrátane agro-environmentálnych schém, s cieľom zvýšiť retenčnú kapacitu záplavových území a zlepšiť kvalitu vody.

Všetky tieto opatrenia sú v súlade s princípmi ekologicky udržateľnej protipovodňovej ochrany kombinovanej so záujmami ochrany prírody. Tento prístup je tiež medzi hlavnými princípmi pre trilaterálny plán manažmentu pre dolný úsek rieky Morava, ktorý je teraz pripravovaný ministerstvami životného prostredia, Českej republiky a Rakúska s podporou MVO a individuálnych expertov.

Zdroj :

Living with Floods, Achieving Ecologically Sustainable Flood Management in Europe, WWF, 2004.
<http://assets.panda.org/downloads/livingwithfloodswwfpolicybriefingfinal.pdf>

Lesníctvo a vodné hospodárstvo sú nedostatočne prepojené vo svojej podstate a dlho bola diskutovaná úloha lesov pri trvalo udržateľnom zásobovaní vodou, pri ochrane pôd významných rozvodí a pri minimalizovaní účinkov katastrofických povodní. Každopádne plánovanie v lesnom hospodárstve môže prispieť k prevencii pred vysokou vodou navrhovaním ochranných hrádzí, vypracovaním plánov lesného hospodárstva a mapovaním funkcií osobitných sekcií.

Lesy tiež môžu hrať významnú úlohu, ak sa v nich vhodne hospodári, pri znižovaní dôsledkov z hydrogeomorfických procesov¹⁸⁰. Okrem záplav lesy prispievajú aj k prevencii pred pádom skál, zosuvom pôdy a pádom lavín.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Vzťah medzi povodňami a poľnohospodárstvom/lesníctvom je rozpoznávaný na medzinárodnej a európskej úrovni prostredníctvom viacerých nezáväzných nástrojov. V roku 2000 z druhého stretnutia zmluvných strán Dohovoru o ochrane a využívaní hraničných tokov a medzinárodných jazier¹⁸¹ vzišli Smernice EHK OSN pre trvalo udržateľnú protipovodňovú prevenciu. Obsahujú odporúčania pre poľnohospodárstvo a lesníctvo týkajúce sa trvalo udržateľnej protipovodňovej prevencie, vrátane presadzovania miestne prispôbeného poľnohospodárstva a lesníctva, využívania záplavových planín ako pastvín a vyhýbanie sa širokým holorubom.

Podľa smerníc je v každej pobrežnej krajine nevyhnutná spolupráca, rovnako aj ako medzi pobrežnými krajinami a najúčinnjšou je, ak zahrňuje aj verejnosť. Ako pravidlo majú byť navrhnuté opatrenia pre prevenciu a kontrolu povodní takým spôsobom, aby vzali do úvahy celú spádovú oblasť bez ohľadu na administratívne alebo štátne hranice a boli spoločne dohodnuté a koordinované.¹⁸²

V roku 2004 Európska Komisia vydala oznámenie vzťahujúce sa na manažment povodňových rizík : Protipovodňová prevencia, ochrana a zmierňovanie¹⁸³, ktoré podčiarkuje, že spôsob, akým sa poľnohospodárske a lesné oblasti využívajú, je dôležitý pre protipovodňovú prevenciu a ochranu. EK tiež uznáva, že je potrebné zlepšovať kapacitu pôdy a rastlinstva pre zachytávanie vody, napríklad presadzovaním ochrany pôdy a udržiavaním stálych pastvín.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány budú hrať kľúčovú úlohu pri dosahovaní trvalo udržateľného poľnohospodárstva a lesníctva a pri rozpracovaní miestnych environmentálne prijateľných praktických riešení. Pri vypracovaní opatrení budú brať do úvahy pokrytie pôdy, a záchytné riečne oblasti, ale tiež pôdu, topografické a klimatické podmienky.

Miestne orgány by najskôr mali analyzovať povodňové riziká a mapovať zóny, ktoré sú najviac vystavené frekventovaným, zriedkavým alebo výnimočným povodňiam a následne prijať opatrenia na využívanie pôdy pre zadržiavanie vody.

Spolupráca je nevyhnutná, prinajmenšom by mala byť zabezpečená medzi a vo vnútri ministerstiev a ostatných orgánov a inštitúcií zodpovedných za vodné hospodárstvo, regionálne plánovanie, poľnohospodárstvo a lesníctvo. Mali by byť tiež zriadené také pracovné skupiny, akými sú výbory protipovodňovej prevencie, aby sprostredkovali dôležité informácie a vymieňali si poznatky o správnej praxi.¹⁸⁴

Prepojenia na ostatné články Dohovoru.

Článok 3 : Poľnohospodárske a lesné politiky by mali prispievať k integrovanému hospodáreniu s pôdnymi zdrojmi.

Článok 4 : Berúc do úvahy horské ekosystémy a krajinnú rozmanitosť pri vypracovávaní poľnohospodárskych a lesných politík, zmluvné strany budú naplňovať povinnosti podľa článku 7 a prispievať k implementácii článku 4.

Článok 5 : Politiky územného plánovania by mali brať do úvahy poľnohospodárske a lesné oblasti, ochraňovať obrábané pôdy, pastviny, chránené lesy a navrhovať alternatívy pre neskoršie využívanie.

Článok 6 : Záujmy trvalo udržateľného vodného hospodárstva prispievajú k protipovodňovej prevencii a mali by byť brané do úvahy počas používania vody na závlahy poľnohospodárskych polí. Okrem tohto dobrá poľnohospodárska prax napomôže znižovať znečisťovanie vody.

Článok 8 : Trvalo udržateľná dopravná a infraštruktúrna politika a trvalo udržateľné poľnohospodárske a lesné politiky by sa mali brať navzájom do úvahy, keďže všetky sú významnou súčasťou územného plánovania.

Článok 9 : Trvalo udržateľná poľnohospodárska prax môže pritiahnúť pozornosť turistov, napríklad smerom k organickým farmám. Popri presadzovaní praktických spôsobov tradičného využívania pôdy a obchodovania s miestnymi poľnohospodárskymi produktmi by mali byť v lesných oblastiach regulované turistické aktivity.

Článok 10 : Agro-environmentálne programy rovnako ako SFM môžu prispieť k trvalo udržateľnej energetike prostredníctvom presadzovania poľnohospodárskeho odpadu a dreva ako obnoviteľných zdrojov energie.

Článok 11 : Trvalo udržateľné poľnohospodárske a lesné politiky by mali smerovať k ochrane tradičných poznatkov týkajúcich sa prírody a jej produktov.

Článok 12 : EIA a SEA by mali byť zohľadnené v poľnohospodárskych programoch a prostriedkoch SFM ako hodnotné nástroje pre dosiahnutie cieľov Dohovoru.

Článok 13 : Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti môžu zvýšiť integrovanie ochrany životného prostredia do poľnohospodárskych a lesných politík. Navyše vyhlásenie lesných chránených oblastí a hospodárenie v lesných chránených oblastiach bude účinnejšie so zapojením verejnosti zo všetkých zainteresovaných strán.

Kapitola G

Článok 8

Článok 8 - Trvalo udržateľný rozvoj dopravy a infraštruktúry

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného plánovania a rozvoja dopravy a infraštruktúry s prihliadnutím na špecifiká životného prostredia v horských oblastiach a s ohľadom na ochranu citlivých oblastí, najmä oblastí s bohatou biodiverzitou, migračnými cestami alebo oblastí medzinárodného významu, ako aj na ochranu biologickej a krajinej rozmanitosti a oblastí mimoriadneho významu pre rozvoj turistického ruchu.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať na trvalo udržateľnom rozvoji dopravy umožňujúcej a zlepšujúcej prístupnosť Karpát a pohyb v nich, na minimalizácii škodlivých vplyvov na zdravie obyvateľstva, krajinu, rastlinstvo, živočíšstvo a ich biotopy a na začlenení požiadaviek trvalo udržateľného rozvoja dopravy do všetkých stupňov plánovania dopravy v Karpatoch.
3. V environmentálne citlivých oblastiach sa zmluvné strany zaväzujú spolupracovať na rozvoji modelov dopravy, ktoré nepoškodzujú životné prostredie.

Doprava hrá podstatnú úlohu v ekonomickom a sociálnom rozvoji. Každopádne však má zaznamenaný hodný dopad na životné prostredie prostredníctvom znečistenia ovzdušia a hluku a extenzívnym využívaním územia pre svoju infraštruktúru (cesty, železnice, vodné cesty, letiská).

Po celom svete za posledné desaťročia¹⁸⁵ objemy dopravy a premávky významne narástli a zvýšil sa dopyt po mobilite. Tieto trendy sú tiež zrejmé v krajinách strednej a východnej Európy, kde významným spôsobom v ostatných rokoch vzrástli ich ekonomiky.

V každom prípade však v týchto krajinách s ekonomikou v prechodnom období reforma dopravného sektora bola považovaná za prioritu skôr výnimočne a jej rozvoj je poznamenaný:

- liberalizáciou a rozvojom cestnej a vzdušnej dopravy,
- odklonením dopytu od nákladnej dopravy smerom k osobnej doprave, osobitne na začiatku 90-ych rokov,
- rýchlym rastom cestnej prepravy a vlastníctva automobilov, v spojení s rastúcou frekvenciou a vážnosťou cestných nehôd,
- poškodzovaním infraštruktúry a prioritami pre nové stavby pred udržiavaním existujúcich zariadení, a
- nevhodnými opatreniami na ochranu životného prostredia v dôsledku nedostatku finančných a ľudských zdrojov.¹⁸⁶

Podporovanie efektívneho dopravného systému, ktorý zabezpečí prístupnosť,lepší tok nákladnej a osobnej prepravy, by napomohol uspokojiť ekonomické a sociálne potreby regiónov. Ale v rovnakom čase musia byť minimalizované škodlivé účinky na životné prostredie a prírodné zdroje.

Vskutku, negatívne účinky dopravy sú rozmanité a sú širokého rozsahu. Dopravný sektor významným spôsobom prispieva k emisiám skleníkových plynov, ktoré sú všeobecne vnímané ako hlavná príčina globálneho otepľovania. Vyvoláva tiež zdravotné problémy v dôsledku degradácie kvality ovzdušia a dopravných nehôd a je tiež rozsiahlym zdrojom hluku a znečisťujúcich škodlivín.

Dopravná infraštruktúra a emisie znečisťujúcich látok z dopravy ohrozujú krajinné a prírodné zdroje. Stavby dopravných infraštruktúr prispievajú k úmrtnosti voľne žijúcich druhov a k strate, fragmentácii a degradácii ich prírodných biotopov. Expanzia infraštruktúry zväčšuje zábery pôdy a tlak na biodiverzitu prostredníctvom fragmentácie a deštrukcie biotopov, pridávajú bariéry k migrácii mnohých druhov, znižuje ich schopnosť vývoja a narušuje lokálne ekosystémy a prispieva z dlhodobého hľadiska k skonu populácie. Znečistenie ovzdušia na miestnej alebo regionálnej úrovni má tiež negatívny vplyv na život vo voľnej prírode. Problémy dopravy špecifickejšie pre horské prostredie sú početné: vysoká hodnota a citlivosť rastlinstva a živočíšstva v horských oblastiach v porovnaní s priemernými podmienkami, obmedzenia v zdieľaní využiteľnej pôdy, efekt amfiteátra

v prípade hluku, vysoká koncentrácia znečisťujúcich látok v dôsledku klimatických podmienok, a topografické prekážky pre dopravnú infraštruktúru. Keďže horské oblasti sú osobitne senzitívne, v týchto oblastiach v Európe je dlhodobý rušivý trend pre rozvoj diaľkovej dopravnej infraštruktúry.

Pozerajúc na tieto všeobecné trendy, rovnako ako aj na rozličné environmentálne a zdravotné dopady dopravy v tak citlivých oblastiach ako je Karpatský región, je pochopiteľné, že sú potrebné osobitné opatrenia pre zníženie negatívnych účinkov. Článok 8 Karpatského dohovoru obsahuje všeobecnú povinnosť pre zmluvné strany realizovať politiky pre trvalo udržateľnú dopravu a infraštruktúru a spolupracovať na dosiahnutí tohto cieľa.

Hlavné koncepty

Článok sa odvoláva na viaceré kľúčové pojmy, ktoré sú vysvetlené nižšie.

Termín **infraštruktúra** sa v širšom ponímaní odvoláva na zariadenia a súvisiace činnosti poskytujúce základné služby jednotlivcom a podnikateľom, akými sú doprava, komunikácia, dodávka vody, dodávka energie a zber odpadov. Ak hovoríme o dopravnej infraštruktúre, termín zahrňuje systém ciest, železníc, vodných ciest, letísk, prístavov a všetky súvisiace prvky okolitého prostredia v ktorom je dopravný systém prevádzkovaný. Text Dohovoru neobmedzuje termín na dopravnú infraštruktúru, ale skôr odkazuje na všetky typy infraštruktúry. Poznamenajme, že infraštruktúra súvisiaca s priemyslom a energiou je pokrytá článkom 10 Dohovoru.

Nie je všeobecne dohodnutá definícia **trvalo udržateľnej dopravy**, ale hovoriac všeobecne, môže byť opísaná pomocou všetkých foriem dopravy, ktoré prispievajú k ekonomickému a sociálnemu blahobytu bez ohrozovania životného prostredia alebo poškodzovania ľudského zdravia¹⁸⁷. V súlade s touto všeobecnou definíciou Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) vo svojej správe z roku 2002 Smernice OECD smerom k trvalo udržateľnej doprave poznamenala, že : „Trvalo udržateľný dopravný systém je ten, ktorý prostredníctvom svojho úplného životného cyklu :

- umožňuje, aby boli naplnené ciele pre zdravie a kvalitu životného prostredia, napríklad tie, ktoré sa týkajú znečisťujúcich látok v ovzduší a hluku podľa návrhu Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO),
- je konzistentný s integritou ekosystému, napríklad neprispieva k prekročovaniu kritických hodnôt a úrovní ako sú definované WHO pre acidifikáciu, eutrofizáciu a vrstvu prízemného ozónu,
- nevedie k zhoršovaniu škodlivých globálnych fenoménov, akými sú klimatická zmena alebo poškodzovanie vrstvy stratosférického ozónu“¹⁸⁸

Musí byť podčiarknuté, že táto definícia zdôrazňuje fakt, že trvalo udržateľná dopravná politika alebo plány nemôžu byť účinné, ak nesmerujú k regulovaniu a systematickému vyhodnocovaniu environmentálnych aspektov dopravných systémov vo všetkých štádiách ich životných cyklov.

Kanadské centrum pre trvalo udržateľnú dopravu¹⁸⁹ podčiarkuje prirodzené sociálne, kultúrne, ekonomické a environmentálne aspekty trvalo udržateľného rozvoja v definícii Brundtlandskej Komisie a definuje trvalo udržateľnú dopravu širšie. „Trvalo udržateľnou dopravou je taká doprava, ktorá :

- umožňuje, aby boli naplnené základné potreby dosiahnuteľnosti pre jednotlivcov a spoločnosti spôsobom bezpečným a konzistentným so zdravím človeka a ekosystémov a spravodlivo v rámci generácie a medzi generáciami,
- je cenovo prístupná, prevádzkovaná efektívne, ponúka výber spôsobov dopravy a podporuje pulzujúcu ekonomiku,
- obmedzuje emisie a odpad v rámci schopnosti planéty absorbovať ich, minimalizuje spotrebu neobnoviteľných zdrojov na uznateľnej úrovni, znovupoužíva a recykluje jej komponenty a minimalizuje využívanie pôdy a produkciu hluku.“

Hlavné medzinárodné zmluvy, právne nástroje a iniciatívy

Dlhodobá trvalá udržateľnosť dopravných politík bola predmetom rastúceho záujmu v medzinárodnej debате o trvalo udržateľnom rozvoji v dôsledku závažnosti jej environmentálnych a zdravotných dopadov. **Agenda 21** obsahuje viacero odkazov na environmentálne a sociálne dopady dopravy. Každopádne však, napriek mimoriadnej závažnosti na dosiahnutie trvalo udržateľnej dopravy, Agenda 21 neobsahuje kapitolu o doprave a teda neposkytuje komplexný a integrovaný prístup k tomuto predmetu. Bez ohľadu na to však kapacita pre naplnenie mnohých z environmentálnych cieľov uvedených v Agende 21 závisí od schopnosti správne adresovať záujmy týkajúce sa dopravných činností, ktoré sú hlboko vzájomne prepojené s takmer všetkými ľudskými činnosťami.¹⁹⁰

V roku 1997 ministri dopravy a životného prostredia prijali **Viedenskú deklaráciu EHK OSN o doprave a životnom prostredí**¹⁹¹, ktorá stanovuje odporúčania smerujúce k dosiahnutiu trvalo udržateľných dopravných systémov. V prílohe k deklarácii prijali Program spoločných akcií, nezáväzný dokument týkajúci sa podpory energeticky efektívnych a menej znečisťujúcich vozidiel a palív. Program odporúča používanie strategického environmentálneho posudzovania v procesoch dopravných

ho plánovania na medzinárodnej a národnej úrovni, s povinným posudzovaním vplyvov na životné prostredie pre individuálne schémy na národnej úrovni. Taktiež vyzýva k ochrane krajiny a ekologicky senzitivných oblastí na národnej úrovni, berúc pritom ohľad na existujúcu a navrhovanú cestnú a železničnú infraštruktúru.

V júni 1999 ministri z 51 Európskych krajín prijali **Londýnsku chartu OSN/WHO o doprave, životnom prostredí a zdraví**¹⁹², ktorá má za cieľ pevne zakotviť záujmy ochrany životného prostredia a zdravia do programov tvorcov dopravných politík. Táto charta, ktorá nestanovuje právne povinnosti pre štáty, obsahuje akčný plán, ktorého implementácia je zabezpečovaná pod vedením riadiacej skupiny zahrňujúcej zástupcov z 25 členských štátov WHO, Európskej hospodárskej komisie OSN (UNECE), Programu OSN pre životné prostredie (UNEP), Európskej Komisie a šiestich mimovládnych organizácií.

EÚ po prvý raz vydala v roku 1992 svoj dokument **Biele kniha o doprave**¹⁹³, ktorý je právne nezáväzným nástrojom obsahujúcim návrhy akcií Spoločenstva. Cieľom tejto politiky je zahrnúť všetky spôsoby dopravy a vo väzbe na integrovanie dopravných sietí podporovať prechod na menej znečisťujúce alebo menej využívané spôsoby, vrátane železnice a vnútrozemskej vodnej plavby a zlepšenie bezpečnosti vrátane harmonizácie stavebných noriem a zlepšenej infraštruktúry.

V októbri 1999 Rada EÚ prijala **Stratégiu o integrovaní otázok životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja do dopravnej politiky**. Táto právne nezáväzná stratégia EÚ stanovuje, že dlhodobé záujmy ochrany životného prostredia majú hrať úlohu rovnocennú s inými záujmami, akými sú sociálne a ekonomické faktory, pri formulovaní budúcej dopravnej politiky. Rada EÚ najmä vyzvala členské štáty vypracovať integrované stratégie k podpore trvalo udržateľného rozvoja, vedúce tam, kde je to potrebné, ku koordinovaným opatreniam. Na základe týchto smerníc vydala európska Komisia v roku 2001 Biele knihu o európskej dopravnej politike pre rok 2010, definujúc súbor opatrení, ktoré umožňujú mať do 30 rokov trvalo udržateľný dopravný systém.¹⁹⁴ Strednodobý preskúmanie tejto Bielej knihy publikované v roku 2006 dokazuje že komplexný a holistický prístup k dopravnej politike je potrebný, zdôrazňujúc dôležitosť environmentálne prijateľnej dopravy a navrhujúc súbor osobitných akcií.¹⁹⁵

Na úrovni EÚ bola taktiež ustanovená transeurópska dopravná sieť (trans-european network for transport - TEN-T) s cieľom „zabezpečiť trvalo udržateľnú mobilitu osôb a tovarov vo vnútri oblasti bez medzinárodných hraníc za najlepších možných sociálnych podmienok pri súčasnom prispievaní k cieľom spoločenstva v oblasti životného prostredia“ a doplniť transeurópsku dopravnú sieť do roku 2020. Správa skupiny na vysokej úrovni predložená Európskej Komisii v roku 2005 analyzuje rozšírenie hlavných transeurópskych dopravných osí do susedných krajín a regiónov, vrátane Karpatských krajín, ktoré nie sú členskými štátmi EÚ, Srbska a Ukrajiny¹⁹⁶.

Od rozšírenia EÚ v roku 2004 TEN-T zahrňuje väčšinu paneurópskych dopravných koridorov v strednej a východnej Európe, ktoré boli definované ako prioritá pre rozvoj infraštruktúry na Paneurópskej dopravnej konferencii na Kréte v roku 1994. Plánovanie a rozvoj týchto intermodálnych koridorov je známy ako Hodnotenie potrieb dopravnej infraštruktúry (Transport infrastructure needs assesment - TINA). Koridory IV a V prebiehajú cez Karpatský región, nasledujú hlavné cesty, železnice a vnútrozemské vodné cesty prechádzajúc cez Českú republiku, Slovensko, Maďarsko, Rumunsko a Ukrajinu¹⁹⁷.

V tom istom duchu Projekt transeurópskej železničnej siete EHK OSN, vypracovaný v roku 1990 vládami z krajín strednej, východnej a juhovýchodnej Európy, má za cieľ zlepšiť kvalitu a efektívnosť dopravných operácií, poskytnúť podporu pre integráciu európskych systémov dopravnej infraštruktúry a rozvoj komplexnej a efektívnej medzinárodného železničného a kombinovaného dopravného systému v regióne¹⁹⁸.

Paneurópsky program pre dopravu, zdravie a životné prostredie (THE PEP) bol prijatý na Druhom stretnutí na vysokej úrovni o doprave, životnom prostredí a zdraví, (Ženeva, 5 júl 2002) členských štátov EHK OSN a európskych krajín WHO, na ktorom sa zúčastnili ministri a zástupcovia zo sektorov dopravy, životného prostredia a zdravotníctva 38 členských štátov. THE PEP bol vypracovaný ako prostriedok pre integrovanie environmentálnych a zdravotných aspektov do dopravných politík a pre poskytnutie paneurópskeho politického rámca pre uskutočnenie akcií v prioritných oblastiach identifikovaných Spojenou ad hoc expertnou skupinou EHK OSN/WHO.

Na doplnenie, boli pripravené medzinárodné smernice, akými sú Smernice WHO pre kvalitu ovzdušia¹⁹⁹ definované Svetovou zdravotníckou organizáciou, a Environmentálna stratégia a smernice pre environmentálne prijateľnú dopravu²⁰⁰ vypracované OECD v spolupráci s UNEP, Stredoeurópskou iniciatívou a národnými vládami v roku 2001, s cieľom zníženia dopadov dopravy na životné prostredie. Navyše multilaterálne environmentálne zmluvy, akými sú **Dohovor EHK OSN o diaľkovom znečistení ovzdušia prechádzajúcom hranicami štátov (LRTAP)**²⁰¹ alebo **Rámcový dohovor OSN o zmeňovaní klímy (UNFCCC)**²⁰², obidve ratifikované všetkými Karpatskými krajinami, môžu priniesť významný príspevok k rozvoju a implementácii trvalo udržateľných dopravných politík.

Alpský dohovor²⁰³ obsahuje pre všetky zmluvní strany povinnosť: „znižiť objem a nebezpečenstvo medzi-alpskej a trans-alpskej prepravy na úroveň, ktorá nie je škodlivá pre človeka, živočíchy, rastliny a ich biotopy, meniac medzi viacerými druhmi prepravy, predovšetkým nákladnej prepravy na železnice, obzvlášť poskytujúc vhodnú infraštruktúru a stimuly zosúladené s trhovými princípmi, bez diskriminácie na základe národnosti“²⁰⁴.

Táto povinnosť existuje na dvoch úrovniach. Prvá, je to povinnosť dosiahnuť ako výsledok konkrétne zníženie

dopravy na úroveň, ktorá nie je škodlivá. Druhá, je to povinnosť používať istý nástroj, povedané tým je vymeniť nákladnú prepravu za prepravu po železnici. Prístup vybraný podľa článku 8 Karpatského dohovoru sa tak podstatne odlišuje od výsledkovo orientovanej regulácie dopravy v Alpskom dohovore a obsahuje predovšetkým všeobecné požiadavky na vypracovanie politik trvalo udržateľnej dopravy a plánovania infraštruktúry a rozvoja.

Navyše bol zmluvnými stranami Alpského dohovoru uzatvorený Protokol o doprave²⁰⁵. Má za úlohu rozvoj trvalo udržateľnej dopravy v regióne a povzbudzuje zmluvné strany k zníženiu využívania pôdy s cieľom umožniť prírodnú regeneráciu a obmedziť emisie znečisťujúcich látok na úroveň, ktorá môže byť absorbovateľná prírodnými procesmi. Celkom prísne povinnosti zaväzujú všetky zmluvné strany, ktoré ratifikovali Protokol²⁰⁶, zahrňujú v to zákaz výstavby akýchkoľvek ďalších veľkých transalpských ciest, požiadavka vypracovať hlavné transalpské železničné osi a v turistických zónach zriadenie oblastí bez alebo s nízkou dopravou.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného plánovania a rozvoja dopravy a infraštruktúry s prihliadnutím na špecifiká životného prostredia v horských oblastiach a s ohľadom na ochranu citlivých oblastí, najmä oblastí s bohatou biodiverzitou, migračnými cestami alebo oblastí medzinárodného významu, ako aj na ochranu biologickej a krajinej rozmanitosti a oblastí mimoriadneho významu pre rozvoj cestovného ruchu.

Tento prvý paragraf vyžaduje od zmluvných strán, „aby uplatňovali politiky trvalo udržateľného plánovania a rozvoja dopravy a infraštruktúry“, berúc do úvahy osobitosť horských ekosystémov a rozličné kľúčové záujmy vzťahujúce sa k ochrane prírody a oblastí, ktoré sú dôležité pre cestovný ruch. Je povinnosťou prijímať plány a rozvojové politiky a ako je uvedené vyššie, politiky vzťahujúce sa nielen na dopravu ale aj na rozvoj infraštruktúry.

Ustanovenie požaduje stratégie a plánovanie, ktoré sa prispôsobujú osobitným geografickým, environmentálnym a sociálno-ekonomickým podmienkam Karpatského regiónu. Hory vytvárajú prirodzené bariéry a teda vnučujú dopravnú infraštruktúru do obmedzených trás a často vyžadujú veľké stavebno-inžinierske diela, akými sú tunely alebo mosty. Územná súdržnosť v horských oblastiach vedie k zvažovaniu kontroly rozvoja dopravy, rastu premávky, berúc do úvahy fakt, že vplyvy na životné prostredie sú zosilnené osobitou topografiou, klimatickými podmienkami a obmedzeným životným priestorom. Karpatský región je mimoriadne citlivá oblasť a vhodná dopravná politika musí vziať do úvahy jeho unikátne črty (biologická a krajinná rozmanitosť, kultúrne dedičstvo atď.).

Keďže cezhraničné oblasti môžu byť ovplyvnené dopravnými a infraštruktúrnymi projektmi, trvalo udržateľné využívanie pôdy závisí od spolupráce krajín Karpatského regiónu, ktoré musia koordinovať svoje dopravné politiky a nájsť na tomto poli dohody. Osobitne, s realizáciou transeurópskych sietí efektívnosť dopravného systému v Karpatských krajinách závisí od medzištátnej spolupráce medzi krajinami, ktorá pritom smeruje k integrovanému dopravnému systému, ktorý môže podporiť nákladnú a osobnú prepravu v regióne.

Ustanovenie uvádza prírodné oblasti a komponenty, ktoré musia byť vzaté do úvahy pri plánovaní a vypracovávaní takýchto politik. Zahrňuje ochranu citlivých oblastí, biologickú a krajinnú rozmanitosť a oblasti osobitného významu pre cestovný ruch.

Ochrana citlivých oblastí

Viedenská deklarácia Konferencie EHK OSN o doprave a životnom prostredí definuje citlivé oblasti ako oblasti: „kde ekosystémy sú osobitne citlivé, kde geografické podmienky a topografia môžu zintenzívniť znečistenie a hluk, alebo kde existujú unikátne prírodné zdroje alebo unikátne kultúrne zdroje“.

Pri riešení oblastí, ktoré sú hodnotné a zraniteľné ohľadom vplyvu na dopravu, Karpatský dohovor sa sústreďuje na také hľadiská, ako sú „oblasti bohaté na biodiverzitu, migračné cesty a oblasti medzinárodného významu“. Tieto pojmy pokrývajú oblasti určené na medzinárodnej úrovni (lokality Svetového dedičstva, Ramsarské oblasti, biosférické rezervácie, atď.) ale tiež prírodné koridory pre migráciu druhov a oblasti identifikované z pohľadu ich dôležitej rozmanitosti v druhoch a biotopoch.

Ochrana biologickej a krajinej rozmanitosti

Biologická a krajinná rozmanitosť potrebuje ochranu pred rozvojom dopravy a infraštruktúry, dokonca aj keď tieto nezahrňujú citlivé oblasti. Potrebný je ekosystémový prístup, ktorý má za cieľ zriadenie dopravného systému, ktorý berie do úvahy integritu ekosystému a potrebnej ochrany prírody²⁰⁷. Skutočne, podľa OECD ekosystémový prístup je jedným z kľúčových prvkov trvalo udržateľnej dopravy²⁰⁸.

Viac detailov o požiadavkách na zmluvné strany s ohľadom na biologickú a krajinnú rozmanitosť je predstavených v Kapitole I.D. Príručky.

Ochrana oblastí s osobitným významom pre cestovný ruch

Nakoniec Dohovor odkazuje na oblasti s osobitným významom pre cestovný ruch. Všeobecne sa uznáva, že environmentálne zdroje sú významným prvkom cestovného ruchu a že dobré životné prostredie je podstatnou črtou turistických oblastí. O dopravných politikách a osobitne o plánovaní sa nepredpokladá, že zabezpečujú len prístup do „oblastí s osobitným významom pre cestovný ruch“ a rozvíjajú mobilitu turistov, ale tiež že chránia tieto oblasti a zabraňujú negatívnym vplyvom.

Rámček 27

Trvalo udržateľná doprava v citlivých oblastiach : príklad Rakúsko-Maďarského regiónu Neusiedler/Ferto

Región Ferto bol chránený po desaťročia (oblasť má štatút chránenej krajinej oblasti, národného parku a biosférickej rezervácie). Jeho ekologické a kultúrne črty, ale tiež jeho zraniteľná rovnováha využívania pôdy a ekosystémov vytvára z regiónu Neusiedler/Ferto citlivú oblasť, osobitne vystavenú vplyvom rastúcej západových prepravy a dopravy a s tým spojených environmentálnych rizík.

Návrh na spoločný Rakúsko-Maďarský pilotný projekt

Počas medzinárodnej konferencie o citlivých oblastiach Výzva pre dopravu a životné prostredie v Eisenstadte v marci 2001 sa rakúsky a maďarský ministri životného prostredia dohodli na vytvorení bilaterálnej projektovskej skupiny, ktorá mala za cieľ vypracovať spoločné návrhy pre pilotné projekty o trvalo udržateľnej doprave v citlivých oblastiach.

Ciele projektu

Jedným z hlavných cieľov cezhraničného pilotného projektu je vytvorenie modelu, ktorý rieši dopravné problémy v citlivých oblastiach. Hlavným prístupom je environmentálne prijateľný rozvoj regiónu rovnako na národnej ako na nadnárodnej úrovni. Tiež možno uvažovať o krížovom prepojení a integrovaní susediacich citlivých oblastí, napríklad národných parkov alebo regiónov ako o vhodnom rozšírení rozsahu projektu.

Citlivé oblasti vyžadujú citlivý manažment dopravy a boli definované tri hlavné kritériá :

- kritérium krehkosti : doprava by mala vziať do úvahy krehkosť ekosystémov a vodných zdrojov, rovnako krajiny a dedín,
- kritérium hodnoty : doprava by nemala znižovať ale zvyšovať hodnotu environmentálnej kvality tejto oblasti, a
- kritérium potenciálu : doprava by mala prispievať k osobitnému potenciálu v tejto citlivej oblasti pre trvalo udržateľný rozvoj regiónu v budúcnosti.

Po rokovaní s rakúskymi partnermi boli prijaté nasledujúce odporúčajúce návrhy :

Odporúčanie 1 : Inovácia vo verejnej doprave.

- Vypracovanie regionálnej mobility medzi maďarskou a rakúskou stranou jazera Neusiedl/ferto s novými službami pre mobilitu (napr. obecný autobus).
- Integrovanie cyklistiky a pešej turistiky do každodennej dopravy.

Odporúčanie 2 : Cezhraničné centrum pre regionálnu mobilitu.

- Prepravný a dopravný „rozbočovač“ pre rozvoj a optimalizáciu verejnej dopravy a informačné centrum.
- Vypracovanie komplexného dopravného informačného systému.

Odporúčanie 3 : Ekomobilita pre ekoturistiku/prírodné dedičstvo.

- Kvalitný cestovný ruch prostredníctvom ekomobility pre rekreačný cestovný ruch, manažment mobility.
- Atraktívne balíčky pre mobilitu turistov, účastníkov exkurzií a domáce obyvateľstvo - vlakom, autobusom, loďou, cyklisticky, pešo.

Odporúčanie 4 : Manažment firemnej mobility.

- Dopravná efektívnosť a zlepšenie ochrany životného prostredia prostredníctvom jemnej mobility a racionalizácie.
- Inovatívna logistika regionálnej nákladnej dopravy.
- Budovanie siete založené na inovatívnych produktoch a marketingových konceptoch.

Odporúčanie 5 : Nové technológie vozidiel a infraštruktúra prispôbovaná krajine.

- regionálne nízkopodlažné vlaky, vozidlá poháňané biopalivami, elektromobily, alternatívne hnacie technológie atď.,
- rozširovanie cyklistických trás a chodníkov pre peších, znovuobnovovanie, zatraktívňovanie a väčší počet staníc a autobusových zastávok, modernizácia a rozširovanie ciest a liniek pre verejnú dopravu.

Vytváranie partnerstva.

Implementovanie bolo založené na zapojení širokej škály miestnych a regionálnych partnerov z oblasti dopravy, životného prostredia, zdravotníctva, podnikateľského sektora, cestovného ruchu a územného plánovania. Tiež boli zapojené regionálne a miestne orgány, rovnako ako správy národných parkov, miestne dopravné podniky (Kisafold Volan rt., GySEV) a cestovné kancelárie.

Zdroj : http://ec.europa.eu/environment/gpc/pdf/ws1e_becker.pdf

Skutočne, je potrebné zmierniť sa s dopytom po mobilite v cestovnom ruchu a ochranou životného prostredia, rovnako ako znížiť tlak na citlivé oblasti. Napríklad trvalo udržateľný cestovný ruch²⁰⁹ by mal byť presadzovaný a systematicky spájaný s trvalo udržateľnými formami mobility (optimalizácia prechádzok a cyklistiky, zvyšovanie využívania verejnej dopravy, vyhýbanie sa leteckej preprave atď.).

Toto ustanovenie odráža tiež potrebu integrovaného prístupu²¹⁰ k odvetvovým politikám, presadzovaným tiež článkom 4 paragrafu 6 Karpatského dohovoru : „Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na začlenenie cieľov ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinej rozmanitosti do ostatných oblastí hospodárskeho života, akými je napríklad[ ]...doprava... [ ]“ Zmluvné strany sa zaväzujú pokračovať v mnohoo-
vetvovej spolupráci a zabezpečiť, že požiadavky ochrany životného prostredia sú včlenené do rozhodovacích procesov súvisiacich s dopravou.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Toto ustanovenie sa viac dotýka diaľkových dopravných sietí než miestnej dopravy. V tomto kontexte plánovanie využívania pôdy rovnako ako miestne a regionálne rozvojové plány sú chápané ako podstatné nástroje pre začlenenie záujmov ochrany životného prostredia do dopravnej politiky. Miestne orgány, pri vypracovávaní a implementovaní svojich plánov miestneho rozvoja, rovnako ako pri poskytovaní vstupov do Národných rozvojových plánov sú povzbudzované k tomu, aby brali do úvahy potrebu chrániť a ochraňovať biologickú a krajinnú rozmanitosť, rovnako ako sídla kultúrneho a prírodného dedičstva pred negatívnymi vplyvmi. Toto tiež od miestnych orgánov vyžaduje v rámci svojej úradnej právomoci identifikovať miesta s biologickou a krajinnou rozmanitosťou, citlivé oblasti, ktoré môžu vyžadovať osobitné ochranné opatrenia a miesta atraktívne pre cestovný ruch. Pri vypracovávaní stratégií cestovného ruchu miestne orgány by mali tiež zvažovať presadzovanie takých opatrení vhodných z pohľadu ochrany životného prostredia, akými sú bicyklovanie a vlaky.

Miestne orgány budú mať celkom rozdielne úlohy v závislosti od toho, či sa relevantný rozhodovací proces viaže na miestnu dopravu alebo úsekov diaľkových dopravných sietí. Dávajúc medzinárodný rozmer dopravným systémom v horských oblastiach a riziko byť vyradený z európskeho a transeurópskych trhov znamená, že opatrenia sú účinné len vtedy, ak preberajú zosúladené nadnárodné stratégie a akcie, a miestne orgány budú mať oveľa ťažšie časy pre zastupovanie miestnych záujmov a hodnôt v tomto procese.

2. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať na trvalo udržateľnom rozvoji dopravy umožňujúcej a zlepšujúcej prístupnosť Karpát a pohyb v nich, na minimalizácii škodlivých vplyvov na zdravie obyvateľstva, krajinu, rastlinstvo, živočíšstvo a ich biotopy a na začlenení požiadaviek trvalo udržateľného rozvoja dopravy do všetkých stupňov plánovania dopravy v Karpatoch.

Tento paragraf priamo žiada od zmluvných strán spolupracovať pri vypracovávaní trvalo udržateľných dopravných politík v Karpatskom regióne. Zmluvné strany by mali mať jednoznačnú víziu o rozvíjaní dopravnej infraštruktúry, keďže je prirodzené, že individuálne opatrenia na národnej úrovni nie sú dostatočné k tomu, aby minimalizovali vplyvy dopravy v Karpatskom regióne a zabezpečili účinnú ochranu horských ekosystémov.

Pozornosť je tu sústredená na miestnu mobilitu a dopravné politiky, ktoré by mali smerovať k tomu, aby zabezpečili prístup k ľuďom, miestam, tovarom a službám v regióne, prispievajúc takto k rozvoju cestovného ruchu rovnako ako celkovému rozvoju Karpatského regiónu. Bez efektívneho dopravného systému v Karpatských krajinách je tu riziko izolovania miestneho obyvateľstva. Doprava umožňuje obchodovanie a prístup k zamestnanosti, vzdelávaniu a ďalším ekonomickým a sociálnym príležitostiam. Zabezpečuje tiež kultúrnu výmenu.

Rámček 28

Električkový systém vo Vysokých Tatrách, Slovensko

Vysoké Tatry sú obklopené pásom úzkorozchodnej pozemnej horskej elektrickej trate s jednosmerným napájacím systémom 1500V a traťovým rozchodom 1000 mm. Prevádzka tatranskej horskej električky začala v decembri 1908. Táto úzkorozchodná trať spája tri hlavné lyžiarske strediská a všetky dediny medzi Štrbským Plesom a Tatranskou Lomnicou. Od roku 1896 je tu tiež ozubnicový vlak spájajúci Tatranskú Štrbu a Štrbské Pleso, jediný svojho druhu vo Vysokých Tatrách. Nahradenie električkových vozňov s kapacitou 200 osôb začalo na konci roku 2000. Osobitný vozeň vybavený na prepravovanie automobilov ako súčasť expresného vlaku Laborec premáva na trati Praha - Poprad-Tatry.

Z tohto dôvodu zmluvné strany by mali rozpracovať spoločný prístup k rozvoju dopravnej infraštruktúry v regióne a koordinovať svoje činnosti s ohľadom na dosiahnutie cieľov Dohovoru. V praxi je nevyhnutná spolupráca medzi kompetentnými orgánmi zmluvných strán pre dopravu, životné prostredie, zdravie a priestorové plánovanie.

Napríklad technologický rozvoj hrá kľúčovú úlohu v zmierňovaní vplyvov dopravy na životné prostredie. Vlády by mali spoločne zdieľať svoje poznatky o technologických zlepšeniach a mala by pokračovať medzinárodná spolupráca medzi nimi, mimovládny organizáciami, priemyselnými organizáciami a ďalej výskumnými ustanovizňami, aby sa zabezpečilo, že prospech z technológií je dostupný všetkým.

V súlade s týmto ustanovením Karpatský dohovor definuje trvalo udržateľnú dopravu ako rovnovážny stav medzi opatreniami pre mobilitu a ochrannými opatreniami. Dohovor zvyrazňuje fakt, že dopravné politiky potrebujú byť orientované smerom k minimalizácii škodlivých účinkov na ľudské zdravie a prírodné zdroje. Keďže je nemožné predchádzať všetkým vplyvom dopravy na ľudské zdravie, krajinu, rastlinstvo, živočíšstvo a ich biotopy, ich minimalizácia je žiadúcou, keďže vedie k zníženiu nevratných účinkov dopravy na životné prostredie.

Cieľom stratégie trvalo udržateľnej dopravy nie je prísna ochrana životného prostredia, ale rovnováha medzi ochranou životného prostredia a rozvojom efektívneho dopravného systému, ktorý môže uspokojiť ekonomické a sociálne potreby regiónu. V tomto kontexte je dôležité vypracovať komplexné monitorovacie systémy vplyvov na zdravie a životné prostredie. Za týmto účelom sú ustanovené procedúry posudzovania vplyvov na životné prostredie (EIA) a strategického environmen-

tálneho posudzovania (SEA) pre vyhodnotenie pravdepodobných vplyvov činností, plánov alebo politík na životné prostredie na rozhodovací proces. Viac informácií možno nájsť v Kapitole I.K Príručky.

Prípadová štúdia v Rámčeku 30 ilustruje proces pre posudzovanie dopravných rozvojových plánov z pohľadu rozčleňovania ekosystému.

Tento paragraf Dohovoru tiež vyzýva na začleňovanie manažovania dopytu po doprave do všetkých stupňov dopravného plánovania.

Manažovanie dopytu po doprave je definované v rámci programu THE PEP ako súhrn politík, stratégií a akčných plánov na medzinárodnej, národnej a miestnej úrovni, smerujúci k optimalizovaniu používania motorových vozidiel, podporujúci viac trvalo udržateľné cestovanie a zlepšujúci dopravnú infraštruktúru, berúc do úvahy sociálne, ekonomické a environmentálne účinky dopravy²¹¹.

Cieľom je nielen poskytnúť harmonizované dopravné plány a plány využívania pôdy, aby sa zmenšili zóny konfliktu medzi infraštruktúrnymi vybaveniami a ich okolím, ale tiež aby sa ovplyvnil dopyt po doprave. Dopravné politiky sú v širokom rozsahu ovplyvnené požiadavkami spoločnosti na mobilitu a zabezpečenie prístupu. Teda utváranie politík potrebuje byť vo vzájomnom vzťahu s činnosťami smerujúcimi k ovplyvňovaniu dopytu po doprave, s presadzovaním efektívnych verejných dopravných systémov, bezpečnými cyklistickými cestami, spoľahlivými železničnými systémami, a takýmto spôsobom obmedzovaním používania osobných automobilov v environmentálne citlivých oblastiach. Komerčná preprava má významný vplyv na životné prostredie a musia byť prijaté osobitné opatrenia aby sa prešlo k dopravných prostriedkom priaznivejším voči životnému prostrediu.

Rámček 29

Trvalo environmentálne udržateľná doprava v Alpskom regióne. Správa o alpskej osobnej a nákladnej doprave

V rámci projektu OECD o environmentálne udržateľnej doprave bola vypracovaná spoločná štúdia Rakúska, Francúzska a Švajčiarska. Rakúsko, Francúzsko a Švajčiarsko sa rozhodli pracovať spoločne v rámci OECD, aby rozbehli projekt definujúci ciele a kritéria pre trvalo udržateľnú dopravu v Alpách a preskúmali požadované stratégie o opatrenia, ktorými by sa dospelo k trvalo udržateľnému Alpskému systému, prinajmenej v týchto troch zapojených krajinách.

Alpská prípadová štúdia EST je rozdelená do troch štádií, zvažujúc rozličné aspekty dopravy v Alpskom regióne :

Krok A : Dialková nákladná doprava v Alpskom regióne

Krok B : Dialková osobná doprava v Alpskom regióne

Krok C : Regionálna doprava v Alpách, napr. vnútro-alpská doprava (osobná aj nákladná)

Osobitná pozornosť bola venovaná študovaniu otázok transalpskej nákladnej dopravy, ktorá je osobitne citlivým problémom z pohľadu ochrany životného prostredia v týchto troch zapojených krajinách.

Zdroj : www.oecd.org

Je možné znižovať potrebu na cestovanie zmenou systému mobility a oveľa všeobecnejšie, plánovaním rozvoja v mestách prostredníctvom lepšieho prístupu k verejným službám a tovarom podporovaním nových komunikačných technológií a rozvíjaním účinnejšieho balenia dodávky tovarov. Ďalšími prostriedkami k zníženiu dopytu je zavedenie dane pre vozidlá, ktoré najviac ovplyvňujú životné prostredie a zavedenie politiky poplatňovania dopravnej infraštruktúry.²¹²

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány hrajú kľúčovú úlohu v proces implementácie dopravných politík. Spolupráca medzi krajinami potrebuje, aby bola vzatá do úvahy miestna situácia a miestne orgány sú na najlepšom mieste pre to, aby poskytli informáciu o súčasnom stave dopravnej infraštruktúry, trendoch v doprave a hodnoteniach vplyvov na ľudské zdravie a životné prostredie v osobitných regiónoch. Integrované stratégie, EIA a SEA sú účinnými nástrojmi pri posudzovaní vplyvov dopravy

a predchádzaniu im alebo ich zmierňovaní rovnako ako monitorovanie a mechanizmy podávania správ na medzinárodnej, národnej a miestnej úrovni.

Všetky tieto prvky tiež pomáhajú zlepšovať verejnú informovanosť a zapájanie verejnosti. Miestne orgány hrajú kľúčovú úlohu pri implementovaní týchto nástrojov. Navyše plány miestneho rozvoja a plánovanie využívania pôdy potrebujú, aby bol vzatý do úvahy vplyv dopytu po doprave a to v smere k dopravným prostriedkom priaznivejším voči životnému prostrediu.

Investovanie do dopravnej infraštruktúry má dlhý časový horizont a na každom stupni uvažovania je potreba hodnotiť výber druhu dopravy, budúcu prax a vplyvy na životné prostredie, aby sa vypracovala uskutočniteľná a spoľahlivá stratégia v smere trvalo udržateľného rozvoja.

Vypracovanie relevantných indikátorov a udržiavanie databáz sú hodnotnými súčasťami pri špecifikovaní úrovne kvality a pri získavaní spoločnej štruktúry pre všetky druhy dopravy.

Tieto databázy musia zhromažďovať údaje o existujúcej dopravnej infraštruktúre, o cestách a prepravných

Rámček 30

Hodnotenie fragmentácie ekosystému v cestnom projekte Trento-Rochetta

Cestný projekt Trento-Rochetta je nové cestné prepojenie, ktoré má byť vybudované v Autonómnej provincii Trento v severnom Taliansku. Oblasť, ktorá bude ovplyvnená cestou pre motorové vozidlá, je tvorená širokým alpským údolím v ktorom zostáva niekoľko málo prírodných ekosystémov vo vnútri poľnohospodárskeho úrodného územia. Z dôvodu ich vzácnosti viaceré z týchto ekosystémov hrajú dôležitú úlohu pri ochrane biodiverzity v provincii.

Indikátory a vyhodnotenie

Pre túto štúdiu sa uvažovalo s piatimi alternatívnymi schémami.

Vplyvy vyvolané každou z týchto schém na fragmentáciu ekosystémov boli študované pomocou vygenerovania scenárov a meraní zmien pomocou troch ekologických indikátorov : jadrová oblasť ekosystému, prepojitelnosť ekosystému a porušenie ekosystému. Všetky tieto operácie boli realizované používajúc geografický informačný systém (GIS). Tieto tri indikátory boli najskôr merané pre každý prírodný ekosystém v pôvodných podmienkach, t.zn. bez uvažovania navrhovaného projektu (nulová alternatíva).

Fragmentačné vplyvy vyvolané týmito piatimi alternatívami boli porovnávané s pôvodnými. Takéto zmeny boli vyhodnocované pomocou skonštruovaných hodnotových funkcií, ktoré sa vzťahovali k rozdielom identifikovaným pri očakávanej strate spoľahlivosti časti ekosystému. Toto umožnilo porovnávanie fragmentačného vplyvu piatich alternatív a načrtnutie ich vhodného zoradenia, ktoré bolo potom predložené prijímateľom rozhodnutí. Skóre vplyvov ukázalo, že Alternatíva 5 mala najmenší vplyv, zatiaľ čo Alternatíva 2 bola najviac narušujúca v zmysle fragmentácie ekosystémov. Zostávajúce alternatívy vychádzali vcelku podobne.

Získané poučenie

Tento prípad poskytol príklad ako sa vysporiadať s fragmentáciou ekosystémov, teda ako orientovať plánovanie a rozvoj novej infraštruktúry. Osobitne aplikovanie krajinskej ekológie a používanie GIS bolo ilustratívne použité k simulovaniu priestorového usporiadania v krajine následne po tom, čo bol v nej situovaný navrhovaný infraštruktúrny rozvojový projekt. Toto umožnilo zvýrazniť kritické oblasti rovnako ako identifikovať najmenej narušiteľné lokalizácie (napr. najprímernejší pôdny koridor ako základ pre lineárny infraštruktúrny rozvoj).

Zdroj : www.cardiff.ac.uk/archi/programmes/cost8/case/transport/trento-rocchetta.html

tokoch a o emisiách znečisťujúcich látok s cieľom získať obraz o situácii v dopravnom systéme a jej vplyvoch na životné prostredie. Údaje musia byť zozbierané a analyzované s rovnakou metodológiou, aby sa vyhlo rozporuplným údajom. Dopravné politiky môžu byť prijímané na základe takýchto údajov.

Navyššie môžu byť zrealizované viaceré činnosti, vrátane:

- optimalizácie existujúcich dopravných systémov a infraštruktúry,
- podporovania prechodu k dopravným prostriedkom najpriaznivejším pre životné prostredie (železnica, bicykle, peší pohyb, atď.),
- zlepšenia plánovania využívania pôdy a prísnejšie manažovanie požiadaviek na dopravu,
- znižovania celkového objemu dopravy,
- udržiavanie a zriaďovanie oblastí s nízkym stupňom dopravy ,alebo bez dopravy, rovnako ako cyklistických trás a chodníkov pre peších, a zavedenie stimulačných opatrení pre podporovanie vyššie uvedených opatrení.

3. V environmentálne citlivých oblastiach sa zmluvné strany zaväzujú spolupracovať na rozvoji modelov dopravy, ktoré nepoškodzujú životné prostredie.

Posledný paragraf tohto článku žiada od zmluvných strán, aby spolupracovali na vypracovávaní modelov dopravy prijateľnej pre životné prostredie v environmentálne citlivých oblastiach. Táto povinnosť je v súčasnosti zahrnutá v povinnosti realizovať trvalo udržateľné dopravné politiky a zdôrazňuje významnosť vypracovávania a implementácie takýchto opatrení v environmentálne citlivých oblastiach. Environmentálne vhodný dopravný systém je taký, ktorý je zosúladený s tým, čo je najlepšie pre životné prostredie a ľudské bytosti.²¹³ Takýto systém je vyhodnocovaný počas celého životného cyklu : výroba, používanie a konečné uloženie vozidiel rovnako ako rozvoj potrebnej infraštruktúry, berúc do úvahy spotrebu energie a množstvo produkovaných odpadov.

Celý životný cyklus je veľmi dôležitý koncept na vypracovanie trvalo udržateľnej dopravnej politiky a vo všeobecnosti žiadny dobrý plán alebo politika nemôžu byť efektívne, ak nesmerujú k regulovaniu celého životného cyklu dopravného modelu.

Niektoré druhy dopravy poškodzujú životné prostredie menej než iné :

- Nemotorizovaná doprava, obzvlášť bicykle, životné prostredie má prospech zo zvyšovania mobility bez znečisťovania.
- Verejná doprava, akou je kofajová doprava, má dobrý potenciál pre energetickú efektívnosť.
- Viacdruhová doprava, alebo „vymieňanie druhov“, ktorá sa sústreďuje na prepojitelnosť medzi druhmi ako prostriedkami uľahčujúcimi líniové výlety, je zamýšľaná prinajmenšom pre znižovanie závislosti na automobiloch ako hlavného druhu pozemnej dopravy a pre zvyšovanie využívania verejnej dopravy.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Od zmluvných strán sa vyžaduje, aby spolupracovali pri vypracovávaní takýchto dopravných modelov v citlivých oblastiach. Podobne ako v iných oblastiach, miestne orgány hrajú kľúčovú úlohu pri presadzovaní environmentálne vhodných dopravných modelov . Ich úloha obsahuje :

- vypracovanie a implementácia trvalo udržateľnej dopravnej politiky,
- identifikovanie environmentálne citlivých oblastí v rámci ich pôsobnosti, založené na zreteľne definovaných indikátoroch a efektívnom monitorovacom systéme,
- prehodnocovaní dopravných systémov,
- podporovaní alternatívnych druhov dopravy, ktoré sú viac ekologicky účinné rovnako pre pasažierov ako prepravu nákladov,

Rámček 31

Projekt tunela Brennero pre železničnú prepravu tovarov

Autonómna provincia Bolzano, Alto Adige pracuje na projekte tunela Brennero pre prepravovanie tovarov po železnici. Navyššie, v spojení s týmto projektom provincia Bolzano poskytuje stimuly firmám zapojeným do investovania určené na rozširovanie informácií a poznatkov o prínosoch železničnej dopravy v Alpách a tým, ktoré sú zapojené do vyhľadávania alternatív k cestnej preprave tovarov.

- zlepšovanie účinnosti všetkých druhov dopravy povzbudzovaním environmentálne vhodných vozidlových technológií a palív,
- ovplyvňovanie individuálneho dopravného správania sa a zmenu spotrebných vzorov, a
- zdieľanie údajov a skúseností.

Navyše k povzbudzovaniu inovatívnych dopravných riešení je nevyhnutná finančná podpora rovnako ako technická harmonizácia a interoperabilita naprieč systémami. Dohovor žiada spoluprácu medzi zmluvnými stranami pri vypracovávaní modelov z pohľadu prenosu toho, čo bola naučené zo skúseností z iných krajín. Cieľom je uľahčiť výmenu a rozširovanie existujúcej správnej praxe z rozličných krajín regiónu.

Tieto environmentálne vhodné dopravné prostriedky môžu byť rozvíjané tiež berúc pritom do úvahy najlepšiu prax v iných horských oblastiach, akými sú Alpské kraji-

ny. Jednou z najlepších praktických skúseností je modelový projekt Trvalo udržateľná mobilita - Cestovný ruch bez automobilov, ktorý je opísaný v Rámčeku 32.

Prepojenia s inými článkami Dohovoru

Článok 2 : Sledovanie všeobecných cieľov a princípov definovaných Dohovorom uľahčuje napĺňanie povinností vzťahujúcich sa k trvalo udržateľnej doprave a infraštruktúre.

Článok 3 : Trvalo udržateľná doprava a plánovanie infraštruktúry môžu viesť k aplikovaniu prístupu integrovaného trvalo udržateľného hospodárenia s pôdnymi zdrojmi.

Článok 4 : Ochrana a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinnej rozmanitosti je časťou trvalo udržateľných dopravných politík a plánovania infraštruktúry.

Článok 5 : Územné plánovanie a doprava sú spojené, keďže môžu zabezpečiť trvalo udržateľné využívanie pôdy.

Rámček 32

Modelový projekt pre trvalo udržateľnú mobilitu - Bezautomobilový cestovný ruch

Tento projekt je do budúcnosti orientovaný spoločný projekt pre životné prostredie, cestovný ruch a mobilitu realizovaný rakúskym Ministerstvom poľnohospodárstva, lesníctva, životného prostredia a vodného hospodárstva, Ministerstvom pre inovácie, dopravu a technológie, Ministerstvom hospodárstva a práce, Provinciou Salzburg a dvoma modelovými obcami Bad Hofgastein a Werfenweg. Projekt je tiež podporovaný európskou Úniou. Cieľom projektu je vytvoriť vysokokvalitný produkt „bezautomobilového cestovného ruchu“, implementovať inovatívne dopravné koncepty pre cestovanie do modelových obcí, poskytnúť impulzy pre používanie inovatívnych dopravných technológií a zlepšiť kvalitu životného prostredia.

Opatrenia prijaté v Bad Hofgastein a Werfenweg :

- rozšírenie peších a cyklistických trás,
- rozšírenie alebo zriadenie peších zón,
- utlmenie dopravy, atraktívny dizajn ulíc a organizovanie parkovania,
- pre osobitné účely nahradzovanie vozidiel s motormi s vnútorným spaľovaním elektromobilmi (prenajímanie vozidiel, spoločné využívanie vozidiel, hotely, dodávky), v používaní v týchto dvoch modelových komunitách sú už viac ako 30 e-skútrov, 10 e-bicyklov a tri e-vozidlá,
- spoločné využívanie bicyklov a elektromobilov,
- prvá rakúska nabíjacia stanica pre elektromobily,
- pilotný projekt pre logistiku batožiny pre návštevníkov cestujúcich vlakom (služba od dverí ku dverám)
- nové ponuky pre regionálnu a miestnu verejnú dopravu : kyvadlová doprava pre Werfenweg : z Bischofshofenu do Werfenwegu, optimalizovaný Citybus s nulovými emisiami alebo hybridné vozidlo v Bad Hofgastein,
- centrum pre manažment mobility Pongau, založené regionálnymi samosprávami v spolupráci s Postbus a rakúskou železničnou spoločnosťou bude optimalizovať verejnú dopravu a koordinovať ju s cestovným ruchom,
- vytvorenie osobitnej záujmovej skupiny a atraktívneho „all inclusive“ balíčka výhod pre turistov bez automobilov „Prázdniny bez auta“ ,
- spolupráca s operátormi medzinárodnej dopravy a cestovného ruchu (TUI, Dutch Railways „Alpenexpress“) pre atraktívne turistické cestovanie vlakom, a
- medzinárodné partnerstvo s napr. Bavorskom, Lombardiou, Trentinom, Južným Tirolskom, Venetom a Friuli. Gulia-Veneto v medzinárodnom projekte mobility v Alpách a spolupráca s NETS, Sieťou európskeho cestovného ruchu pre trvalo udržateľnú mobilitu

Zdroj: www.oecd.org

Článok 6 : Implementácia článku 8 môže prispieť k zníženiu rozčleňovania prirodzeného vodného prostredia.

Článok 9 : Trvalo udržateľná doprava a infraštruktúra zreteľne napomáhajú presadzovať trvalo udržateľný cestovný ruch zabezpečením mobility a prístupom k oblastiam významným pre cestovný ruch, zároveň ich chrániac.

Článok 10 : Environmentálne vhodná doprava priamo odkazuje na vhodné metódy pre produkciu a využívanie energie vo výrobe, pri vozidlách a infraštruktúre.

Článok 11 : Trvalo udržateľná doprava a infraštruktúra môžu vziať do úvahy tradičné poznatky a viesť k ochrane kultúrneho dedičstva.

Článok 12 : Environmentálne posudzovanie rovnako ako monitorovacie programy prispievajú k implementácii povinností vyplývajúcich z článku 8.

Článok 13 : Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti môžu zvýšiť požiadavky na environmentálne vhodnú dopravu a infraštruktúru.

Kapitola H

Článok 9

Článok 9 - Trvalo udržateľný cestovný ruch

1. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať opatrenia a zintenzívniť spoluprácu pri presadzovaní trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Karpatoch, ktorý bude vzhľadom na výnimočnosť prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva prínosom pre miestne obyvateľstvo.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú podporovať cezhraničnú spoluprácu s cieľom uľahčiť trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu, napríklad vo forme koordinovaných alebo spoločných plánov manažmentu cezhraničných alebo prihraničných chránených oblastí a iných turisticky zaujímavých lokalít.

Cestovný ruch je jednou z najväčších svetových oblastí hospodárstva a jedným z najrýchlejšie rastúcich sektorov. Má veľké množstvo pozitívnych aj negatívnych dopadov na životy ľudí a na životné prostredie. Negatívne dopady cestovného ruchu sú vysoko na medzinárodnej agende a prebieha veľké úsilie na podporu a implementáciu koncepcie trvalo udržateľného cestovného ruchu.

Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO)²¹⁴ definuje trvalo udržateľný cestovný ruch ako „cestovný ruch, ktorý vedie k takému manažmentu všetkých zdrojov, pri ktorom môžu byť naplnené všetky ekonomické, sociálne a estetické potreby pri zachovaní kultúrnej integrity, nevyhnutných ekologických procesov, biologickej diverzity a systémov podpory života“.

Trvalo udržateľný cestovný ruch je založený ja kritériách udržateľnosti, čo znamená, že musí byť ekologicky znesiteľný v dlhodobom horizonte, ekonomicky realizovateľný, ako aj eticky a sociálne výhodný pre miestne komunity.²¹⁵ Cestovný ruch môže a mal by hrať významnú úlohu v celkovom úsilí o dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja.

Cestovný ruch je nevyhnutný k ochrane a rozvoju horských oblastí. Cestovný ruch na horách tvorí 15- 20 percent celosvetového cestovného ruchu, čo predstavuje približne 70- 90 miliárd amerických dolárov ročne. Do roku 2010 bude podľa odhadov Svetovej organizácie cestovného ruchu 1 miliarda medzinárodných turistov a viac ako 1,500 miliárd amerických dolárov v príjoch z cestovného ruchu.²¹⁶ S nárastom cestovného ruchu v horských oblastiach môžeme tiež očakávať nárast environmentálnych, sociálnych a hospodárskych dopadov. Ako environmentálne vysoko citlivé oblasti a domov bohatých tradícií sú horské oblasti zraniteľnejšie negatívnymi dopadmi cestovného ruchu. Zabezpečeniu udržateľného cestovného ruchu v týchto oblastiach by mala byť venovaná zvláštna pozornosť.

Bez ohľadu na možné negatívne dopady je dôležité pamätať na to, že príjmy z cestovného ruchu v horských oblastiach môžu významne prispievať do národného a miestneho hospodárstva. Na riešenie týchto záležitostí požaduje Karpatský dohovor aby zmluvné strany pracovali spolu a individuálne za cieľom podpory udržateľného cestovného ruchu v oblasti Karpát.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať opatrenia a zintenzívniť spoluprácu pri presadzovaní trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Karpatoch, ktorý bude vzhľadom na výnimočnosť prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva prínosom pre miestne obyvateľstvo.

Hlavné koncepcie

Trvalo udržateľným cestovným ruchom, eko-turistikou, environmentálne a kultúrne zodpovedným cestovným ruchom, atď. sa zaoberá veľké množstvo chárt, predpisov, smerníc, zásad, pozičných dokumentov a iných podobných dokumentov. „Eko-turistika“ označuje segment v rámci sektora cestovného ruchu (forma cestovného ruchu zameraná na prírodu, pri ktorej je hlavnou motiváciou turistov pozorovanie a oceňovanie prírody a tradičných kultúr, ktoré prevládajú v prírodných oblastiach²¹⁷), zatiaľ čo „udržateľný cestovný ruch“ je možné použiť pri všetkých formách cestovného ruchu.

Pojem „trvalo udržateľný cestovný ruch“ zdôrazňuje taký prístup k rozvoju cestovného ruchu, ktorý integruje hospodárske, environmentálne a sociálne prvky. Cestovný ruch sa často považuje za prostriedok rozvoja a pro-

striedok znižovania chudoby, ak však nie je riadený udržateľným spôsobom, môže viesť k degradácii životného prostredia, alebo nezamýšľanému sociálnemu narušeniu. Masový cestovný ruch môže byť príčinou straty biodiverzity a vyčerpania prírodných zdrojov. Podľa inštitútu Worldwatch Institute je cestovný ruch zodpovedný za 5,3% všetkých antropogénnych emisií skleníkových plynov, z čoho doprava vytvára približne 90 percent (najmä z dôvodu leteckej dopravy).²¹⁸

Rozvoj trvalo udržateľného cestovného ruchu vidí Svetová organizácia cestovného ruchu ako proces, v ktorom sa stretávajú súčasné a budúce potreby turistov a hostujúcich komunít. Trvalo udržateľný cestovný ruch teda berie do úvahy záujmy miestnych komunít a prináša im výhody na hospodárskej, sociálnej a environmentálnej úrovni. Okrem toho, že vytvára pracovné miesta pre miestne komunity, pomáha trvalo udržateľný cestovný ruch znižovať dopady na prírodné a kultúrne dedičstvo a môže podporovať tradičné poznatky a používanie miestnych výrobkov.

Karpatský dohovor predpokladá, že príroda a kultúrne dedičstvo, vrátane krajiny²¹⁹ regiónu, predstavujú základné prvky cestovného ruchu. Estetická hodnota horských oblastí hrá významnú úlohu ako lákadlo turistov a výnimočné prvky Karpát sú nepochybné takýmto základom pre rozvoj cestovného ruchu.

Medzi opatrenia, ktoré majú pomôcť udržateľnosti cestovného ruchu patria konkrétne stimuly, zavádzanie

eko-značiek a tvorba indikátorov. Viaceré krajiny vytvorili indikátory trvalo udržateľného cestovného ruchu²²⁰, ktoré majú hodnotiť dopad na rôzne environmentálne faktory (atmosféra, odpad, mestské oblasti, prírodné zdroje) pri vývoji akčných plánov cestovného ruchu na lokálnej úrovni. Na úrovni EÚ práve prebiehajú aktivity na vývoj indikátorov trvalo udržateľného cestovného ruchu, ktoré sa budú zameriavať najmä na modálne rozlíšenie dopravy v cestovnom ruchu, spôsobu, akým ceny v cestovnom ruchu odrážajú náklady na životné prostredie, využitie energie, a iné aspekty udržateľného cestovného ruchu.

V súlade so základným princípom cezhraničnej spolupráce, ktorý sa nachádza v Karpatskom dohovore,²³¹ vyžaduje toto ustanovenie, aby zmluvné strany posilnili spoluprácu na podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu. Táto požiadavka je ďalej rozvinutá v druhom odseku článku 9 Karpatského dohovoru.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

13. kapitola Agendy 21²²², ktorá sa zaoberá trvalo udržateľným rozvojom v pohoriach, od národných vlád vyžaduje diverzifikáciu hospodárstva v horských oblastiach, inter alia, prostredníctvom tvorby a/alebo podpory cestovného ruchu v súlade s integrovaným manažmentom horských oblastí a podporu trvalo udržateľného

Rámček 33

Agroturistické opatrenia, Veneto (Taliansko)

Regionálny zákon z 18. apríla 1996 regiónu Veneto v Taliansku predpisuje sériu stimulov pre sektor agroturistiky s cieľom poskytovania benefitov pre miestne obyvateľstvo zraniteľných vidieckych oblastí.

Boli prijaté konkrétne opatrenia na vykonanie nasledujúcich úloh:

- chrániť kultúrne tradície prostredníctvom podpory kultúrnych iniciatív, najmä počas najvyššej sezóny cestovného ruchu za cieľom diverzifikácie ponúk cestovného ruchu a podpory ochrany pôdy a životného prostredia prostredníctvom trvalo udržateľného rozvoja;
- zvyšovať kvalitu prírodných zdrojov a historických budov za cieľom podpory cestovného ruchu v niektorých oblastiach;
- podporovať cestovný ruch mládeže; a podporovať miestnu výrobu za cieľom dosiahnutia rovnováhy vo vzťahu medzi mestskými a vidieckymi областami.

Rámček 34

Eko-múzeá v Alpách

Výstavba eko-múzeí v Talianskych Alpách, ako je eko-múzeum Vanoi pri prírodnom parku Paneveggio-Pale di San Marino predstavuje dobrý príklad podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu zo strany miestnych orgánov. Do prírodných, alebo chránených oblastí sú organizované výlety (denné aj nočné), ktoré majú podporovať osvetu o bohatstve v biodiverzite a kráse alpských ekosystémov. Okrem toho sa v alpskom oblúku nachádzajú viaceré lokality s možnosťami sledovania vtákov, doplnené o zariadenia a infraštruktúru ako sú horské bicyklové chodníky, ktoré predstavujú realizovateľný spôsob trvalo udržateľného cestovného ruchu.

cestovného ruchu ako alternatívneho zdroja pre horské oblasti. Kapitola 36 Agendy 21, ktorá sa zameriava na podporu vzdelávania, osvetu a odbornej prípravy vyžaduje aby štáty „podľa možností podporovali environmentálne zodpovedné aktivity rekreácie a cestovného ruchu, stavajúc pritom na Hágskej deklarácii cestovného ruchu²²³ a súčasných programoch Svetovej organizácie cestovného ruchu a Programu OSN pre životné prostredie (UNEP) a primeraným spôsobom využívať múzea, miesta dedičstva, zoológické záhrady, botanické záhrady, národné parky a iné chránené oblasti“.

Plán implementácie z Johannesburgu²²⁴ podporuje v 43. odseku rozvoj trvalo udržateľného cestovného ruchu za cieľom maximalizácie úžitku zo zdrojov cestovného ruchu pre obyvateľstvo hostujúcich komunít a environmentálnej integrity hostujúcich komunít a zlepšovania ochrany ekologicky citlivých oblastí a oblastí s kultúrnym dedičstvom. Plán implementácie počíta s tým, že vývoj trvalo udržateľného cestovného ruchu prispieva k posil-

ňovaniu miestnych a vidieckych komunít a uvádza konkrétne aktivity, ktoré by mali byť vykonané na dosiahnutie týchto cieľov, medzi ktoré patria zlepšovanie medzinárodnej spolupráce a zameranie sa na miestny vývoj.

Globálny etický kódex cestovného ruchu, ktorý Svetová organizácia cestovného ruchu prijala v roku 1999 a ktorý podporilo Valné zhromaždenie OSN v roku 2001 predstavuje vodítko pri vývoji trvalo udržateľného cestovného ruchu. Článok 3 požaduje od všetkých zainteresovaných v rozvoji cestovného ruchu, aby „chránili životné prostredie s ohľadom na dosiahnutie spoľahlivého, nepretržitého a udržateľného hospodárskeho rozvoja nastaveného na rovnomerné uspokojovanie potrieb a aspirácií súčasných a budúcich generácií.“ Tento kódex bol preložený do miestnych jazykov²²⁵ vo všetkých krajinách Karpatského regiónu okrem Ukrajiny. Podľa správy Svetovej organizácie cestovného ruchu o jeho implementácii už väčšina krajín zapracovala princípy kódexu do svojich zákonov a nariadení, alebo plánov rozvoja cestovného ruchu.

Rámček 35

Trvalo udržateľné využívanie prírodného a kultúrneho dedičstva v Banskej Štiavnici na Slovensku

Úvod

V roku 1993 zaradilo UNESCO historické centrum Banskej Štiavnice a technické zariadenia (historická vodovodná sieť) v jej okolí na zoznam svetového kultúrneho dedičstva. Tento región je tiež známy svojou jedinečnou krajinou: Banská Štiavnica sa nachádza v srdci Štiavnických hôr, chránenej krajinskej oblasti (ekvivalent IUCN Kategórie V- Chránená krajinná/morská oblasť), ktorá obsahuje 15 menších chránených oblastí a chránených území, alebo životných prostredí živočíchov.

Projekt s názvom „Podpora trvalo udržateľného cestovného ruchu v strednej a východnej Európe- príkladný model aplikovaný na prírodné a kultúrne dedičstvo Banskej Štiavnice na Slovensku“, ktorý implementoval Ekologický cestovný ruch Európa (Ecological Tourism Europe, ETE), testoval implementáciu smerníc Globálneho etického kódexu o biologickej diverzite a rozvoji cestovného ruchu.

Výsledky

Táto prípadová štúdia upútala pozornosť na niektoré kľúčové faktory pre úspešné plánovanie rozvoja trvalo udržateľného cestovného ruchu:

- potreba orgánov centrálného a miestneho plánovania a manažmentu cestovného ruchu;
- dostupnosť presných informácií a poznatkov o ekosystémoch a ich charakteristikách, ktoré by tvorili kvalitný základ posudzovania vplyvov na životné prostredie a manažmentu životného prostredia;
- vývoj spoločnej vízie vývoja lokálneho cestovného ruchu s účasťou všetkých zainteresovaných;
- jasné definovanie cieľov rozvoja cestovného ruchu a ochrany biodiverzity, aby bola možná zhoda na všetkých spoločných cieľoch a úlohách;
- jasný legislatívny rámec podporovaný účinným systémom vymožitelnosti a inštitučným rámcom, ktorý bude umožňovať úzku koordináciu aktivít v sektore biodiverzity a cestovného ruchu;
- komplexné postupy posudzovania vplyvov pri projektoch rozvoja cestovného ruchu;
- komplexné politické a právne nástroje pre manažment dopadov: plán manažmentu pre ochranu prírody, smernice pre vývoj politiky cestovného ruchu v budúcnosti, plán manažmentu návštevníkov, systematický a štandardizovaný monitoring;
- efektívna účasť verejnosti v príslušných procesoch rozhodovania, na verejnom vzdelávaní a kampaniach verejnej osvetu, atď.;
- zlepšené budovanie kapacít pre udržateľný rozvoj u rôznych zainteresovaných.

Zdroj: www.biodiv.org/doc/case-studies/tour/cs-tour-banska-sk.pdf

Smernice pre biodiverzitu a rozvoj cestovného ruchu²²⁶ vypracované v rámci Dohovoru o biologickej diverzite v roku 2003 sa sústreďujú na problémy biodiverzity, berúc do úvahy, že sa jedná len o jeden z aspektov udržateľnosti. Smernice poskytujú praktické a technické vodítko pre tvorcov politiky, tvorcov rozhodnutí a manažérov zodpovedných za cestovný ruch a/alebo biodiverzitu, ako aj súkromný sektor, pôvodné a lokálne komunity, mimovládne organizácie a iné organizácie občianskej spoločnosti o implementácii trvalo udržateľného cestovného ruchu v zraniteľných ekosystémoch pri súčasnom plnení povinností vyplývajúcich z Dohovoru. Smernice definujú rôzne štádiá rozvoja cestovného ruchu: tvorba politiky, plánovanie a manažment rozvoja, oznamovanie a informačné povinnosti, vzdelávanie, budovanie kapacít a osvetová činnosť.

Prípadová štúdia o implementácii týchto smerníc je uvedená v rámci č. 35.

V rámci Programu OSN pre životné prostredie boli vytvorené Princípy implementácie trvalo udržateľného cestovného ruchu s cieľom poskytovať podporu pre zainteresovaných v cestovnom ruchu o zavádzaní všeobecnej koncepcie trvalo udržateľného cestovného ruchu. Tieto princípy poslúžili ako referenčné pravidlá pre mnohé medzivládne organizácie a pri dohodách ako je Dohovor o biologickej diverzite. Princípy sa venujú integrácii cestovného ruchu do celkovej stratégie trvalo udržateľného rozvoja, poskytujú podporu pri rozvoji trvalo udržateľného cestovného ruchu, manažmente cestovného ruchu a kľúčových faktorov úspechu. Pri všetkých programoch rozvoja cestovného ruchu odporúčajú vykonanie posúdenia vplyvov na životné prostredie a zdôrazňujú tiež výmenu informácií a posilňovanie ľudských zdrojov a kapacít inštitúcií²²⁷.

Lanzarotská charta o trvalo udržateľnom cestovnom ruchu²²⁸, Hágska deklarácia o cestovnom ruchu a Listina práv v cestovnom ruchu a Kódex cestovného ruchu²²⁹ všetky zdôrazňujú aspekty udržateľnosti cestovného ruchu.

Agenda 21 pre oblasť dopravy a cestovného ruchu²³⁰ predstavuje akčný plán pre tento sektor hospodárstva. Určuje priority pre súkromný a verejný sektor a kroky ako ich dosiahnuť. 10 prioritných oblastí pre hospodársky sektor dopravy a cestovného ruchu sú:

- minimalizácia odpadov; opakované použitie a recyklácia;
- efektívna spotreba, šetrenie a manažment energie;
- manažment zdrojov pitnej vody;
- správa odpadových vôd;
- nebezpečné látky;
- doprava;
- plánovanie využitia a manažmentu pôdy;
- aktivizácia personálu, zákaznícka komunita v problematike životného prostredia; a
- podoba udržateľnosti.

Podľa **Alpského dohovoru** musia všetci jeho zmluvné strany prijať primerané opatrenia na harmonizáciu

aktivít v rámci cestovného ruchu a rekreačných aktivít s ekologickými a sociálnymi potrebami, najmä obmedzovaním tých aktivít, ktoré sú pre životné prostredie škodlivé a tvorbou bezpečných oblastí²³¹. Okrem tejto všeobecnej povinnosti prijali v roku 1998 alpské krajiny Protokol o cestovnom ruchu. Protokol vyžaduje, aby krajiny prijali všeobecné plány, smernice a postupy posudzovania vplyvu na životné prostredie pre programy cestovného ruchu, aby podporovali projekty na podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu, podporovali výmenu informácií o projektoch a akčných plánoch o infraštruktúre cestovného ruchu a kontrolovali tok turistov, najmä v citlivých oblastiach.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány hrajú v rozvoji trvalo udržateľného cestovného ruchu kľúčovú úlohu. Existuje všeobecná zhoda o tom, že najlepšia cesta k zabezpečeniu rozvoja trvalo udržateľného cestovného ruchu je založená na prístupe Lokálnej Agendy 21. Program Lokálna Agenda 21 umožňuje lokálnej komunite definovať stratégiu trvalo udržateľného rozvoja a implementovať akčný plán. Tento proces najčastejšie iniciujú a vedú miestne orgány a jeho úspešné ukončenie závisí na účasti miestneho obyvateľstva, mimovládnych organizácií, súkromných podnikov a iných miestnych zainteresovaných.

Pre vývojárov a tvorcov plánov na lokálnej úrovni bolo vypracované značné množstvo literatúry. V roku 1990 vypracovala Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO) Príručku pre miestne orgány o rozvoji trvalo udržateľného cestovného ruchu²³², UNEP publikoval užitočnú príručku o integrácii problémov trvalo udržateľného cestovného ruchu do programov Lokálnej Agendy 21 (Cestovný ruch a Lokálna Agenda 21- Úloha miestnych orgánov v oblasti trvalo udržateľného cestovného ruchu²³³); GTZ (Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit, Spoločnosť pre vedeckú spoluprácu) vypracovala publikáciu s názvom Trvalo udržateľný cestovný ruch ako možnosť rozvoja- praktická príručka pre lokálnych tvorcov plánov, vývojárov a tvorcov rozhodnutí²³⁴; a WWF pripravil Smernice pre rozvoj komunitnej eko-turistiky. Príručka pre tvorcov politiky s názvom Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším²³⁵, ktorú pripravili UNWTO a UNEP a je použiteľná na celom svete a predstavuje komplexný a praktický nástroj pre tvorcov rozhodnutí, ktorí sa usilujú o rozvoj trvalo udržateľného cestovného ruchu.

Ešte pred prípravou trvalo udržateľnej stratégie cestovného ruchu musia miestne orgány vo svojich komunitách vyvolať všeobecnú diskusiu o tom, či predstavuje trvalo udržateľný cestovný ruch realizovateľnú možnosť. Pri posudzovaní potenciálu pre trvalo udržateľný cestovný ruch je potrebné zobrať do úvahy také aspekty ako je existencia základnej infraštruktúry, jednoduchost vizových predpisov, bezpečnosť turistov, dobré hospodárske prostredie a investície v oblasti environmentálne priaznivého cestovného ruchu.

Ako náhle si komunita jasne definovala trvalo udržateľný cestovný ruch ako realizovateľnú formu rozvoja, musí nasledovať komplexný proces plánovania, na ktorom sa budú zúčastňovať všetci zainteresovaní. Tento proces by mal byť založený na prístupe Agendy 21, ako to odporúčajú rôzne príručky pre miestne orgány. Aby priniesol úspešné, presné a zmysluplné výsledky, mal by byť tento proces založený na nasledujúcich princípoch:

- holistický prístup- cestovný ruch by mal byť posudzovaný v rámci celkového úsilia o trvalo udržateľný rozvoj;
- aktívna účasť miestnych komunít a všetkých zainteresovaných- hospodárskeho sektora cestovného ruchu, občianskej spoločnosti, miestnych a regionálnych samosprávnych orgánov, environmentálne orgány a orgány ochrany prírody, atď.;
- vyrovnaný dôraz na tri aspekty udržateľnosti- dlhodobé plánovanie, ohľad na miestne a globálne dopady (klimatické zmeny, nedostatok vody, atď.) a podpora udržateľných vzorcov spotreby; a
- silné vedenie zo strany facilitátora procesu (vo väčšine prípadov budú facilitátorom, alebo iniciátorom procesu miestne orgány).

Miestne orgány, ktoré plánujú podporu a implementáciu trvalo udržateľného cestovného ruchu v rámci svojich komunít by mali najmä:

- integrovať trvalo udržateľný rozvoj v rámci celkovej politiky a aktivít smerujúcich k trvalo udržateľnému rozvoju v tejto oblasti;
- zabezpečiť kvalitné analýzy a podklady pre stratégiu trvalo udržateľného cestovného ruchu, vrátane vyhodnotenia socio-ekonomického a environmentálneho rámca a potrieb lokality a spôsobu, akým súvisia s cestovným ruchom, inventár aktivít cestovného ruchu a atrakcií, berúc do úvahy vplyv na ekosystémy, biologickú diverzitu a miestnu kultúru a tradície, ako aj zabezpečiť analýzu existujúcich a potenciálnych budúcich trhov²³⁶;

- podporovať transformáciu sektora cestovného ruchu k udržateľnejším postupom prostredníctvom odborných školení, smerníc a príručiek, atď.;
- posilniť komunikáciu medzi turistami a miestnymi komunitami, napríklad prostredníctvom osvetových kampaní o kultúrnych a prírodných hodnotách destinácie a informáciách o ich ochrane, podpora kvalitných informácií pre turistov prostredníctvom médií; a
- zabezpečiť bezbariérový prístup do turistických zariadení (dopravná a ubytovacia infraštruktúra).

2. Zmluvné strany sa zaväzujú podporovať cezhraničnú spoluprácu s cieľom uľahčiť trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu, napríklad vo forme koordinovaných alebo spoločných plánov manažmentu cezhraničných alebo prihraničných chránených oblastí a iných turisticky zaujímavých lokalít.

Hlavné koncepcie

Koordinované plány, alebo plány spoločného manažmentu sú významným nástrojom na podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu na transnárodnej úrovni a zabezpečujú používanie rovnakých opatrení naprieč hranicami. Pre väčšiu efektivitu by mali byť tieto plány pripravované a implementované za účasti všetkých zainteresovaných. Mali by tiež byť špecifické pre konkrétnu lokalitu a jasne definovať ciele, ktoré majú byť dosiahnuté. Pri príprave plánu manažmentu je potrebné vziať do úvahy rôzne možnosti rozvoja cestovného ruchu a vytvoriť mechanizmy monitoringu a sledovania pokroku pri implementácii plánu.

Rámček 36

Jantárový chodník, spoločná Poľsko-Slovensko-Maďarská ekoturistická iniciatíva

Chodníky sú cestami založenými na ochrane zdrojov kultúrneho a prírodného dedičstva a slúžia na podporu environmentálne priaznivého cestovného ruchu a rekreácie. Jantárový chodník, ktorý spája Poľsko, Slovensko a Maďarsko je súčasťou Stredoeurópskeho chodníka, programu, ktorý bol spustený v rámci konzorcia Environmental Partnership for Central Europe (EPCE). Projekt bol vytvorený v roku 1999 a bol založený prostredníctvom kros-sektorových partnerstiev so štyrmi partnerskými skupinami, 14 obcami, šiestimi kultúrnymi centrami, 11 mimovládnyimi organizáciami a 31 školami z troch krajín.

Chodník sa vydáva po ceste starodávnej obchodnej cesty, ktorá sa používala na dopravu jantáru od Baltského k Jadranskému moru a dnes predstavuje trasu s kultúrnou a ekologickou hodnotou, ideálnu pre ekoturistiku.

Zdroj: www.ambertrail.info/index.html

Cezhraničné chránené územia²³⁷ predstavujú významné príležitosti na spoluprácu medzi susediacimi štátmi.

Tieto oblasti, určené na ochranu a zachovávanie biologickej diverzity a prírodných a súvisiacich kultúrnych zdrojov predstavujú významný potenciál cestovného ruchu z dôvodu svojich výnimočných vlastností. V Karpatskej oblasti existuje mnoho príkladov cezhraničnej spolupráce v oblasti chránených území. Sú to napríklad: spolupráca vo Vysokých Tatrách, spoločné projekty v chránenej oblasti Aggtelek v Maďarsku a chránenej oblasti Slovenského krasu na Slovensku; dohoda medzi orgánmi chránenej oblasti Babia Gora v Poľsku a chránenej oblasti Hornej Oravy na Slovensku (rámček č. 37).

Hlavné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Alpský dohovor a jeho Protokol pre cestovný ruch sú zamerané najmä na podporu spolupráce medzi zmluvnými stranami dohovoru s cieľom spoločného manažmentu cestovného ruchu v cezhraničných oblastiach, organizácie spoločných príležitostí na rekreáciu a spoluprácu v oblasti riešenia problémov.

Jedným z opatrení na posilnenie spolupráce v Karpatom regióne by mohlo byť prijatie tematického protokolu ku Karpatskému dohovoru. Pri príprave návrhov a negotiaciach môžu byť užitočné skúsenosti s prijatím a implementáciou Protokolu pre cestovný ruch Alpského dohovoru.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Zmluvné strany by mali podniknúť aktívnu výmenu skúseností a dobrých postupov o trvalo udržateľnom cestovnom ruchu v horských oblastiach, spolupracovať na projektoch so zameraním na Karpatský región a koordinovať aktivity týkajúce sa cezhraničných, alebo hraničných chránených oblastí. Pretože prírodné a kultúrne prostredie v rámci chráneného územia by malo tvoriť základ pre každé využitie, politika a stratégie cestovného ruchu musia podporovať a chrániť prírodné a kultúrne hodnoty týchto lokalít.

Miestne orgány by preto mali:

- usilovať o výmenu skúseností a dobrých postupov v oblasti trvalo udržateľného cestovného ruchu v horských oblastiach;
- iniciovať koordinované/spoločné plány a aktivity pre kvalitný manažment spoločných chránených území a iných lokalít turistického záujmu;
- zabezpečiť účasť verejnosti v procese plánovania;
- vytvoriť dialóg a pravidelnú spoluprácu medzi všetkými zainteresovanými, vrátane miestnej komunity, prevádzkovateľov cestovného ruchu a manažérov a tvorcov plánov chránených oblastí; a
- neustále posudzovať všetky programy cestovného ruchu čo sa týka plnenia cieľov.

Rámček 37

Cezhraničná spolupráca medzi oblasťami Babia Gora (chránená biosféra/národný park) a Hornou Oravou (chránená krajinná oblasť)

Chránená krajinná oblasť Hornej Oravy sa nachádza v regióne hornej Oravy, v horách severného Slovenska, pod kopcom Babia Gora. Babia Gora je národný park v rámci programu UNESCO s názvom „Človek a biosféra“ a nachádza sa v južnej časti Poľska.

V roku 2002 bola uzavretá dohoda o spolupráci medzi správou príslušných chránených oblastí. Zdôrazňuje poznatky a akceptáciu oboch orgánov (Poľských a Slovenských), najmä prostredníctvom vypracovania spoločných stratégií (napr. ochrana prírody, ekologická výchova, cestovný ruch) a implementácie spoločných cezhraničných projektov a programov.

Ako výsledok bol otvorený Poľsko-Slovenský náučný chodník, ktorý vedie z lokality Markowe Szczawiny v Poľsku do Slanej Vody na Slovensku. Tento nový chodník umožňuje pozorovanie prírody na severných aj južných svahoch Babej Hory. Návštevníci majú príležitosť sa oboznámiť s flórou, faunou, jaskyňami a rašeliniskami v tejto oblasti. Aktivity zamerané na vytvorenie jedného turistického chodníka namiesto dvoch paralelných chodníkov pozdĺž štátnej hranice navyše v dôsledku zredukovali rozlohu oblasti, ktorú vychodia turisti.

Miestne komunity spolupracujú napríklad prostredníctvom PHARE projektu bicyklového chodníka okolo masívu Babia Gora, na ktorom sa podieľajú asociácie obcí Babia Gora a Slovenská asociácia obcí Babej Hory.

Zdroj: www.gefweb.org/Documents/Medium-Sized_Project_Proposals/MSP_Proposals/Regional_Conservation_Sound_Tourism.pdf

Plánovanie by malo prebiehať v rámci regionálneho kontextu konkrétnej oblasti. Všetky príležitosti na cestovný ruch by mali byť v rámci procesu plánovania zinventarizované a plánovanie cestovného ruchu by malo brať do úvahy požiadavky na cestovný ruch.

Prepojenie s inými článkami Dohovoru

Články 4 a 11: Na jednej strane priláka biologická a krajinná diverzita a zdroje prírodného a kultúrneho dedičstva turistov a prinesie teda výhody miestnym komunitám. Na druhej strane vedie trvalo udržateľný cestovný ruch k zníženým dopadom na životné prostredie ako celok.

Článok 5: Územné plánovanie môže ovplyvniť cestovný ruch a spoločné územné plánovanie môže brať do úvahy rozvoj cestovného ruchu.

Článok 7: Trvalo udržateľný manažment pôdy a lesov prinesie úžitok pre trvalo udržateľný cestovný ruch v týchto oblastiach. Lesy predstavujú ako rekreačné oblasti významné turistické lokality.

Článok 8: Pre rozvoj cestovného ruchu sú nevyhnutné zariadenia rôzneho typu a dobrý systém verejnej dopravy je dôležitý pre to, aby sa turisti dostali do svojej destinácie. Podmienkou trvalo udržateľného cestovného ruchu je preto trvalo udržateľná doprava a infraštruktúra.

Článok 12: Posudzovanie vplyvov aktivít cestovného ruchu na životné prostredie a pravidelný monitoring rozvoja cestovného ruchu sú nevyhnutné pre zabezpečenie ich udržateľnosti a prevencii potenciálnych škodlivých účinkov.

Článok 13: Osveta a výchova sú nevyhnutné k propagácii a implementácii postupov trvalo udržateľného cestovného ruchu.

Kapitola I

Článok 10

Článok 10 - Priemysel a energetika

1. Zmluvné strany budú podporovať čistejšie výrobné technológie, aby boli schopné primerane predchádzať, reagovať a riešiť priemyselné nehody a ich následky, ako aj chrániť zdravie obyvateľstva v horských ekosystémoch.
2. Zmluvné strany budú usilovať o politiku zameranú na zavádzanie environmentálne zodpovedných metód výroby, distribúcie a využitia energie, ktoré minimalizujú nežiaduce vplyvy na biodiverzitu a krajinu, podľa potreby aj vrátane širšieho využitia obnoviteľných zdrojov energie a opatrení šetriacich energiu.
3. Zmluvné strany sa budú usilovať o znižovanie nežiaducich dopadov ťažby nerastného bohatstva na životné prostredie a o zabezpečenie primeraného sledovania životného prostredia čo sa týka ťažobných technológií a postupov.

Pohoria sú kľúčovým zdrojom energie: sú zdrojom palív biomasy (drevo, poľnohospodársky odpad), ako aj neobnoviteľného fosílného paliva, ako je uhlie a plyn. Sú tiež bohaté na minerály a kovy a predstavujú preto vhodné lokality pre ťažobný priemysel. Hospodársky a spoločenský rozvoj je do veľkej miery závislý na priemysle a energetike, vzhľadom na to, že tieto dva sektory sú nevyhnutnými komponentmi všetkých ľudských aktivít. Prispievajú k zvyšovaniu hospodárskeho rastu a vytvárajú pracovné príležitosti.

Priemysel, energetika a životné prostredie sú úzko zviazané. Zatiaľ čo dôsledky priemyselnej výroby a využitia energie sú pre životné prostredie často veľmi nežiaduce, priemysel a energetika zohrávajú kľúčovú úlohu v dosahovaní cieľov trvalo udržateľného rozvoja. Tieto sektory sú zdrojom tovarov a služieb a môžu prispievať k environmentálne zodpovednému rozvoju prostredníctvom šetrenia zdrojov a vývoja obnoviteľných zdrojov energie a technológií, ktoré znižujú škodlivé účinky priemyselnej činnosti a energetiky na životné prostredie.

Článok 10, berúc do úvahy konkrétne zraniteľné prvky horských oblastí, ktorý sa zameriava na ochranu životného prostredia a zdravia, vyžaduje aby zmluvné strany dohovoru podnikli opatrenia a zaviedli aktivity na podporu čistejšej výroby, aby primeraným spôsobom reagovali a zmierňovali dopady priemyselných nehôd, aby podporovali environmentálne zodpovedné metódy výroby, distribúcie a využitia energie, aby podporovali využívanie obnoviteľných zdrojov, implementovali opatrenia na šetrenie energiou a znižovali environmentálne dopady ťažby.

1. Zmluvné strany budú podporovať čistejšie výrobné technológie, aby boli schopné primerane predchádzať, reagovať a riešiť priemyselné nehody a ich následky, ako aj chrániť zdravie obyvateľstva v horských ekosystémoch.

Prvý odstavec sa zameriava na priemysel a jeho cieľom je podporovať šírenie environmentálne zodpovedných technológií a ochrana ľudí a životného prostredia pred priemyselnými nehodami. Treba konštatovať, že znenie tohto ustanovenia je do istej miery neurčité; v Dohovore sa čistejšie výrobné technológie spájajú s prevenciou a reagovaním na priemyselné nehody. Napriek tomu, že čistejšie výrobné metódy môžu znížiť výskyt a závažnosť priemyselných nehôd prostredníctvom znižovania množstva využívaných a produkovaných znečisťujúcich látok, majú obmedzený dopad na prevenciu, reagovanie a nápravu nehôd a v žiadnom prípade nepredstavujú jediný spôsob na prevenciu, alebo zmierňovanie dopadov nehôd. Vzhľadom na potrebu jednotného výkladu, najmä čo sa týka miestnych orgánov a iných poverených implementáciou Dohovoru, pre zmluvné strany dohovoru môže byť výhodné toto ustanovenie ďalej rozvinúť na základe vodítko, rozhodnutí, alebo samotného textu Dohovoru.

Primerané opatrenia na zníženie rizika priemyselných nehôd sú rôzne, vrátane investičných smerníc, posudzovania rizík, implementácie systémov manažmentu bezpečnosti, verejnej informovanosti a ďalších. V tomto ohľade je kľúčová implementácia medzinárodných dohôd o prevencii a manažmente nehôd.

Industrializácia bola vždy motorom modernizácie a hospodárskeho rastu. Komisia OSN pre udržateľný rozvoj v správe hlási, že s rastom úlohy priemyslu v hospodárskom rozvoji nastal tiež nárast dopadu priemyselných aktivít na životné prostredie. Všetky sektory priemyslu produkujú škodlivé emisie a odpad a môžu mať globálne, regionálne, alebo lokálne dôsledky. Na lokálnej úrovni môžu priemyselné emisie prispieť k znečisteniu mestského ovzdušia a kontaminácii pôdy a riek. Medzi vplyvy na regionálnej úrovni patria kyslé dažde, kontaminácia pôdy a kontaminácia pobrežných oblastí. Hlavnými globálnymi vplyvmi sú klimatické zmeny, stenčovanie ozónovej vrstvy a strata biodiverzity²³⁸. Tieto vplyvy sú zreteľnejšie v zraniteľných/ citlivých ekosystémoch, ako sú horské oblasti.

Otázka bezpečnosti sa tiež vynára z hľadiska potenciálnych priemyselných nehôd. Riziko priemyselných nehôd je vyššie v tých krajinách, v ktorých bolo málo priemyselných zariadení modernizovaných a väčšina krajín Karpatskej oblasti obsahuje takéto slabo udržiavané zariadenia. Primeranú odpoveď na tieto negatívne vplyvy môžeme nájsť v nových technológiách: priemyselné

technológie, efektívne výrobné postupy a nepretržité inovácie preto prispievajú k zlepšeniu priemyselného dopadu na životné prostredie. Karpatský dohovor vyzýva na podporu čistejších výrobných technológií.

Hlavné koncepcie

Koncepciu čistejšej výroby ako prvá vyvinula v roku 1990 OSN. UNEP prijal nasledujúcu definíciu:²³⁹ „čistejšia výroba predstavuje nepretržitú aplikáciu integrovanej preventívnej environmentálnej stratégie na procesy, výrobky a služby s cieľom zvýšenia celkovej efektívnosti a zníženia rizík pre ľudí a životné prostredie.“

Táto koncepcia popisuje preventívny prístup k manažmentu životného prostredia. Predstavuje široký pojem, ktorý zahŕňa pojatia ako sú eko-efektívnosť, alebo zelená produktivita a hovorí o priemyselných procesoch na výrobu tovarov a služieb s minimálnym dopadom na životné prostredie (napr. znižovanie množstva odpadu a celkovej produkcie znečistenia a zlepšovanie efektívneho využitia zdrojov).

Rámček 38

Čistejšia výroba v gumárenskom priemysle, Česká republika

Belytre, Ltd. je jedným z najväčších výrobcov gumených výrobkov v Českej republike. Medzi jeho štyri produktové rady patria gumené polo-produkované výrobky, motocyklové pneumatiky, gumené remene a pneumatiky pre autá a hospodárske vozidlá.

Audit zameraný na čistejšiu výrobu v spoločnosti sa sústreďoval na výrobu gumených remeňov, pretože sa zistilo, že tento segment výroby produkuje vysoké množstvo odpadu. Spotreba energie a vody bola vysoká. Vzhľadom na to, že výroba pneumatík práve prechádzala technologickými zmenami, audit zameraný na čistejšiu výrobu v tomto segmente nebol považovaný za výhodný.

Nasledujúcich šesť riešení pre čistejšiu výrobu bolo pripravených a vybraných na implementáciu:

- úprava prístroja na rezanie gumených výrobkov na minimalizáciu odpadu;
- opakované použitie gumového odpadu z procesu rezania;
- náhrada látok použitých v procese vulkanizácie pre účely rozdelenia a recyklácie chladiacej vody;
- prísny dozor vodnej spotreby za účelom detekcie únikov;
- inštalácia nového zahrievacieho systému, ktorý umožní oddeliť prevádzku v rôznych zariadeniach; a
- zlepšené využívanie centrálného kúrenia, ktoré sa bude cez víkendy vypínať.

Výhody pre životné prostredie

Implementované opatrenia priniesli výrazný pokles odpadovej vody o približne 5,520 metrov kubických za rok, spolu so zníženou spotrebou pitnej vody o približne 220 metrov kubických ročne. Vďaka zmenám v procese rezania sa eliminoval gumený odpad v objeme 3,3 tony ročne. Zlepšené využitie systému ohrievania prinieslo zníženie spotreby o 12%.

Finančné výhody

Štyri zo šiestich vybraných opatrení boli možnosťami, ktoré bolo možné implementovať bez dodatočných nákladov, a priniesli úspory vo výške USD 22,000. Dve zvyšné opatrenia si vyžadovali investície vo výške USD 14,800 a priniesli úsporu vo výške USD 13,400. Návrhnosť je v rozmedzí štyroch mesiacov až šiestich rokov.

Zdroj: www.cleanerproduction.com/Directory/sectors/subsectors/rubber.html

Čistejšie výrobné technológie sú úzko zviazané s najlepšimi dostupnými technológiami (BAT, Best Available Technologies), ktoré definuje Smernica EU 96/61/EC o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia, ktorá je nástrojom zameraným na prevenciu, znižovanie a elimináciu znečistenia pri zdroji. BAT znamená: „najefektívnejší a najpokročilejší stav vývoja (súčasného technického pokroku) technológie, zariadení alebo spôsobu metód prevádzkovania, ktoré sú v danej oblasti najvhodnejšie pre prevenciu a, tam kde to nie je možné, znižovanie emisií a dopadu na životné prostredie ako celok.“²⁴⁰

Ulohou čistejších výrobných technológií nie je priamo reagovať na priemyselné nehody a ich dôsledky. Napriek tomu však vedú k zníženému riziku pre životné prostredie, zdravie, a bezpečnosť a preto vo všeobecnosti prispievajú k prevencii priemyselných nehôd.

Priemyselné nehody definuje UNECE Konvencia o cezhraničných dopadoch priemyselných nehôd ako udalosti spôsobené nekontrolovaným vývojom v priebehu akejkoľvek činnosti, ktorá sa týka použitia, skladovania, manipulácie, odstraňovania, alebo internej prepravy nebezpečných látok v rámci zariadenia. Táto konvencia sa týka nehôd, ktoré majú potenciál spôsobiť „cezhraničné dopady“. Tieto predstavujú „závažné dôsledky v rámci jurisdikcie zmluvnej strany, ktoré boli spôsobené priemyselnou nehodou v rámci jurisdikcie inej zmluvnej strany.“²⁴¹

Zníženie frekvencie výskytu a závažnosti veľkých priemyselných nehôd je možné dosiahnuť prostredníctvom implementácie programu prevencie, pripravenosti a reakcie (PPR) na priemyselné riziká, berúc pri tom do úvahy uznávané štandardy a normy. Manažment rizík²⁴² je napríklad vhodným nástrojom prevencie a znižovania frekvencie výskytu a dopadov takéhoto druhu nehôd. Dopady priemyselných nehôd môžu navyše byť obmedzené, ak sú správnym spôsobom riešené. Nevyhnutná je napríklad okamžitá aktivácia plánov pre nepredvídané udalosti na pracovisku aj mimo pracoviska, vrátane koordinovanej reakcie a zabezpečenie ochrany obyvateľstva. Tiež je potrebná organizácia odstránenia znečistenia po nehode a organizácia nápravných opatrení (odstránenie nádob so znečistením, dekontaminácia postihnutej pôdy, ochrana pôdy a vody, atď.).

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

V Medzinárodnej deklarácii o čistejšej výrobe²⁴³, ktorá bola prijatá na piatom Medzinárodnom vysokom seminári, ktorý sa konal v Južnej Kórei na jeseň 1998 bola čistejšia výroba definovaná takto: „Čistejšou výrobou rozumieme neustále uplatňovanie integrovanej preventívnej stratégie na procesy, výrobky a služby v úsilí o hospodárske, spoločenské, zdravotné, bezpečnostné a environmentálne výhody.“

Signatári deklarácie sa zaviazali podniknúť úsilie na zavedenie čistejších výrobných technológií prostredníctvom určovania cieľov a hlásenia pokroku za pomoci zavedených systémov manažmentu, prostredníctvom podpory nových a dodatočných investícií do technologických možností prevencie a podpory spolupráce v oblasti environmentálne zodpovedných technológií a výmeny poznatkov medzi krajinami, ako aj prostredníctvom spoločných akčných plánov na hodnotenie implementácie deklarácie.

Dohovor o cezhraničných dôsledkoch priemyselných nehôd (Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents, TEIA244), ktorý bol prijatý v Helsinkách 17. marca 1992 vstúpil do platnosti 19. apríla 2000. Zmluvnými stranami tohto dohovoru je väčšina krajín Karpatského regiónu, čo je pre implementáciu tohto článku obzvlášť dôležité. Tento dohovor určuje opatrenia, ktoré musia zmluvné strany podniknúť na prevenciu, pri reakcii a zmierňovaní dôsledkov priemyselnej nehody s cezhraničným dopadom, vrátane dôsledkov nehôd spôsobených prírodnými katastrofami. Hovorí tiež o medzinárodnej spolupráci v oblasti vzájomnej výpomoci, vývoja a výskumu, výmeny informácií a výmeny technológií v oblasti prevencie, pripravenosti a reakcie na priemyselné nehody. Dohovor podporuje medzinárodnú spoluprácu medzi zmluvnými stranami, pred, počas a po priemyselnej nehode a podporuje vzájomnú výpomoc v prípade takejto nehody, ako aj spoluprácu v oblasti vývoja a výskumu a výmeny informácií a technológií.

Protokol o občianskej zodpovednosti za škody a kompenzáciu za škody spôsobené cezhraničnými dôsledkami priemyselných nehôd v cezhraničných vodách, prijatý 21. mája 2003 v Kyjeve je spoločným nástrojom Dohovoru o cezhraničných dôsledkoch priemyselných nehôd a Dohovoru o ochrane a využití cezhraničných vodných ciest a medzinárodných jazier. Do roku 2007 ho zatiaľ ratifikovalo len Maďarsko.

Po katastrofe v Černobyle, najhorším jadrovým nešťastím na svete, boli prijaté viaceré medzinárodné dohovory a právne dohody týkajúce sa prevencie a reakcie na jadrové havárie. V roku 1986 pripravila Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (International Atomic Energy Agency, IAEA) Dohovor o včasnom oznamovaní jadrovej havárie, ktorý vyžaduje, aby štáty o každej havárii priamo agentúre IAEA hlásili čas, miesto, množstvo uniknutej radiácie a iné údaje nevyhnutné pre posúdenie situácie v postihnutých krajinách. Dohovor o výpomoci v prípade jadrovej havárie, alebo radiáčnej havárie požaduje, aby štáty hlásili IAEA svojich dostupných expertov, zariadenie a iné materiály pre poskytnutie pomoci. Zmluvnými stranami týchto dohovorov sú všetky štáty Karpatskej oblasti. Dohovor o jadrovej bezpečnosti prijatý vo Viedni 17. júna 1994 vstúpil do platnosti v roku 1996. Jeho cieľom je dosiahnutie vyššej úrovne bezpečnosti za pomoci požiadaviek týkajúcich sa rozmiestňovania, dostupnosti primeraných finančných a ľudských

zdrojov, posudzovania a kontroly bezpečnosti, záruky kvality a pohotovostnej pripravenosti a iných opatrení. Tento Dohovor ratifikovali všetky štáty Karpatskej oblasti okrem Srbska²⁴⁵.

30. kapitola Agendy 21 podporuje čistejšiu výrobu, berúc do úvahy, že výroba, technológie a manažment, ktorý vedie k neefektívnemu využitiu zdrojov zanecháva a produkuje nepoužitý odpad, ktorý má nepriaznivé účinky na zdravie ľudí a životné prostredie a produkciu výrobkov, ktorých používanie zanecháva ďalšie dôsledky a ťažko sa recyklujú. Tieto musia byť nahradené takými technológiami, dobrými inžinierskymi postupmi, manažmentom a know-how, ktoré by minimalizovali odpad v priebehu celého životného cyklu výrobku. Koncepcia čistejšej výroby predpokladá úsilie o optimálnu efektívnosť na každom štádiu životného cyklu výrobku.

Článok 1 Smernice Rady 96/82/EC z 9. decembra 1996 o kontrole nebezpečností veľkých havárií s prítomnosťou nebezpečných látok (Seveso II) hovorí o tom, že cieľom smernice je prevencia veľkých nehôd s prítomnosťou nebezpečných látok a obmedzenie ich dopadu na ľudí a životné prostredie, s ohľadom na konzistentné a efektívne zabezpečenie vysokej miery ochrany v rámci Spoločenstva. Členské štáty zabezpečia, aby boli priemyselní výrobcovia povinní vykonávať všetky opatrenia na prevenciu veľkých nehôd a obmedziť ich dopad prostredníctvom prípravy politiky prevencie veľkých nehôd a zabezpečenia jej riadnej implementácie ako záruky vysokej miery ochrany ľudí a životného prostredia primeraným spôsobom, štruktúrami a systémami manažmentu. Príloha č. 1 tejto smernice uvádza látky, ktoré patria do kategórie "nebezpečných" (1. časť) a kategorizuje látky, ktoré nie sú výslovne uvedené v 1. časti do rôznych skupín látok (2. časť), pričom každá kategória je ďalej popísaná a rozložená.

Prevencia nehôd tiež súvisí s minimalizáciou rizík spojených s veľkými projektmi, ktoré sú v období globa-

lizácie často výsledkom medzinárodných investičných tokov. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie je štandardným nástrojom na posudzovanie rizík súvisiacich s novou výstavbou, avšak niektoré aspekty samotného investičného procesu môžu tiež vplývať na mieru rizika spojenú s konkrétnymi činnosťami. Z toho dôvodu prebieha na medzinárodnej úrovni isté úsilie na prípravu noriem pre medzinárodné investície, najmä také, ktoré sa týkajú projektov s vysokým rizikom nehôd, alebo výrazného poškodenia zdravia a životného prostredia, ako sú napríklad projekty v oblasti baníctva, alebo iné nebezpečné činnosti (pozri rámček č. 39).

Zodpovednosť miestnych orgánov

V rámci tohto odseku by orgány mali:

- prijímať opatrenia a nariadenia na prevenciu a manažment nehôd v súlade s medzinárodnými štandardami;
- podporovať osvetu v miestnych komunitách a medzi profesionálmi v priemyselnom sektore, napríklad prostredníctvom odborných školení a podpory čistejších technológií;
- vytvárať rôzne stimuly na podporu verejných subjektov a podnikov v zavádzaní trvalo udržateľných technológií;
- vytvoriť a implementovať kvalitný systém reportingu a monitoringu;
- produkovať informácie na tvorbu databáz a informačných systémov na podporu procesu posudzovania environmentálnych rizík a nehôd v horských ekosystémoch; a
- zabezpečiť primerané uplatňovanie environmentálnych noriem, uplatňujúc pri tom moderné nástroje, s využitím záujmu a účasťou všetkých zainteresovaných.

Rámček 39

Princípy riadenia priamych zahraničných investícií v oblasti nebezpečných činností

V priamej reakcii na katastrofu spôsobenú rozliatím kyanidu zo zlatých závodov Aurul do prítoku rieky Tisza v Baia Mare v Rumunsku vo februári 2000 a s cieľom prevencie iných potenciálnych katastrof súvisiacich s medzinárodnými investíciami bola spustená medzinárodná iniciatíva na podporu dialógu o zlepšenom riadení priamych zahraničných investícií v oblasti nebezpečných látok, berúc do úvahy komplexné príčiny baníckych a iných nešťastí a nedostatok primeraných kontrolných mechanizmov. Výsledkom sú Princípy riadenia priamych zahraničných investícií v oblasti nebezpečných činností, dobrovoľný nástroj na zníženie rizík v investičnom procese, ktorý bol uznávaný vo všetkých kontextoch, v ktorých sa objavil.

Tieto Princípy boli spustené na Svetovom summite o trvalo udržateľnom rozvoji v Johannesburgu v roku 2002 a posúdené na Piatej ministerskej konferencii s názvom "Životné prostredie pre Európu" (Environment for Europe), ktorá sa konala v Kyjeve v roku 2003 (REF: KIEV.CONF/2003/INF/18).²⁴⁶ V nedávnej dobe boli použité pri príprave novej bezpečnostnej politiky pre Medzinárodnú finančnú spoločnosť (International Finance Corporation) a v súčasnosti sa posudzuje ich pilotná aplikácia v oblasti baníckych investícií v juhovýchodnej Európe.

Agenda 21 vyzýva vlády štátov, aby v spolupráci s priemyslom:

- identifikovali a implementovali vhodnú skupinu hospodárskych nástrojov a normatívnych opatrení, ako sú zákony, legislatíva a štandardy, ktoré by podporovali využívanie čistejšej výroby, so zvláštnym ohľadom na malé a stredné podniky;
- rozširovali výchovu, odborné školenia a osvetu vo vzťahu k čistejšej výrobe v spolupráci s príslušnými národnými a miestnymi orgánmi; a
- zapracovali identifikáciu, posudzovanie, rozvoj a výskum, manažment, marketing a aplikáciu čistejšej výroby do politiky a aktivít.²⁴⁷

Cezhraničná spolupráca je v rámci priemyselnej činnosti kľúčová. Zdôrazňuje sa v Princípoch prevencie chemických nehôd, pripravenosti a reakcie, ktoré pripravila OECD a v ktorých sa uvádza, že susediace štáty by si mali vymieňať informácie a navzájom sa konzultovať s cieľom prevencie nehôd s potenciálnym cezhraničným dopadom a znižovania nežiaducich dôsledkov v prípade výskytu nehody, podobne ako pri dohovoroch agentúry IAEA, ktoré tvoria medzinárodný rámec na podporu výmeny informácií a rýchlej výpomoci v prípade jadrovej havárie, alebo radiačnej havárie.

Z toho dôvodu by krajina v ktorej sa nachádza, alebo je plánované nebezpečné zariadenie mala poskytovať všetkým potenciálne ovplyvneným štátom relevantné informácie o týchto existujúcich, alebo plánovaných nebezpečných zariadeniach a potenciálne ovplyvnené štáty by mali tomuto štátu poskytovať relevantné informácie týkajúce sa územia v rámci ich jurisdikcie, ktoré by potenciálne mohlo byť poškodené v prípade nehody.

2. Zmluvné strany budú usilovať o politiku zameranú na zavádzanie environmentálne zodpovedných metód výroby, distribúcie a využitia energie, ktoré minimalizujú nežiaduce vplyvy na biodiverzitu a krajinu, podľa potreby aj vrátane širšieho využitia obnoviteľných zdrojov energie a opatrení šetriacich energiu.

Energetika je podmienkou hospodárskeho a spoločenského vývoja a zvyšovania kvality života. Trend smeruje k zvýšenej spotrebe energie, najmä v sektoroch priemyslu a dopravy, čo vedie k zvýšenej produkcii energie. Súčasný vzorec spotreby energie, najmä energie pochádzajúcej z fosílnych palív, otvára závažné otázky, pretože závisia na obmedzených zdrojoch a ovplyvňujú lokálne, regionálne a globálne životné prostredie prostredníctvom degradácie pôdy, lokálneho znečistenia ovzdušia, okyslením vody a pôdy a emisiami skleníkových plynov. Spôsob produkcie, distribúcie a využitia

energie sa preto musí vyvíjať a kľúčové budú trvalo udržateľné možnosti pre dodávky energie v budúcnosti.

2. odsek 10. článku hovorí, že by zmluvné strany mali usilovať o také metódy a technológie, ktoré vedú k minimalizácii nežiaducich dopadov na životné prostredie. Dohovor dáva za príklad na dosiahnutie tohto cieľa obnoviteľné zdroje energie spolu s opatreniami, ktoré šetria energiu.

Hlavné koncepcie

Životný cyklus energie tvorí produkcia, distribúcia a spotreba. Každý krok v tomto cykle je zdrojom širokého spektra zdravotných a environmentálnych dopadov:

- **Produkcia energie** predstavuje ťažbu a používanie fosílnych palív, vrátane ropy, uhlia a plynu.
- **Distribúcia** si vyžaduje širokú sieť na prenos energie a palív, ktoré pretínajú krajinu a dodávajú elektrinu a palivo, ako aj lodnú, cestnú a železničnú dopravu.
- **Spotreba energie** predstavuje využitie energie v podobe palív a elektrickej energie a je zdrojom emisií dopadov a znečistenia.²⁴⁹

Environmentálne zodpovedné metódy, ako je trvalo udržateľná energetika, zelená energia, alebo obnoviteľná energia sú menej škodlivé pre životné prostredie, zvyšujú energetickú efektívnosť a predstavujú čistejšie alternatívy.

Obnoviteľné zdroje energie predstavujú tie zdroje, ktoré sa prirodzene dopĺňajú. Do tejto skupiny patria napríklad veterná energia, energia z biomasy, solárna, geotermálna energia a vodná energia, pretože využívajú nevyčerpatelné zdroje energie (v niektorých prípadoch môže ísť o energiu získanú zo spaľovania odpadov), pričom fosílna palivá ako je ropa, uhlie a plyn predstavujú neobnoviteľné zdroje energie. Elektrická energia môže byť generovaná pomocou solárnych, veterných, geotermálnych a vodných zdrojov, alebo biomasy; teplo môže byť generované pomocou solárnych, termálnych a geotermálnych zdrojov a bioplyny, ako napríklad etanol a metán môžu pochádzať z obnoviteľných zdrojov.²⁵⁰

Existujú mnohé iné obnoviteľné zdroje energie a na niektorých miestach sa aj používajú. Sú to napríklad plyn zo skládok, tuhý odpad, oceánska termálna, alebo prílivová energia a energia morských vln. Mierka v akej sa však tieto zdroje využívajú a teda ich potenciál nahradiť konvenčné zdroje je však veľmi malý. Väčšina vyššie uvedených je stále v štádiu vývoja a sú implementované len ad hoc ako pilotné projekty.

Tvrdenie, že atómová energia je v podstate zelená, je pomerne kontroverzné. Je eventuálne trvalo udržateľná, je možné argumentovať, že je obnoviteľná a v štádiu produkcie energie neprodukuje prakticky žiadne znečistenie atmosféry. Avšak riziko nehody atómovej elektrárne a jej drastických, takmer nenapraviteľných škôd otvára otázky o trvalej udržateľnosti nukleárnej energie. Okrem toho doteraz nebolo pripravené žiadne riešenie

problému nukleárneho odpadu z dôvodu vysokej neistoty okolo problému, nakoľko budú vedľajšie produkty atómovej reakcie v budúcnosti nebezpečné.

Šetrenie energiou prispieva k zníženiu jej spotreby, zníženiu dopadu na životné prostredie a zníženiu nákladov. Racionálne využitie energie je napríklad bezpochyby najrýchlejším, najefektívnejším a najekonomickejšým spôsobom na zníženie emisií skleníkových plynov.²⁵¹ Prnáša tiež vyššiu hospodársku a priemyselnú produktivitu, ako aj konkurencioschopnosť.²⁵² Preto tvorí ústredný prvok každej politickej energetickej stratégie, ktorá berie dlhodobé energetické výzvy vážne.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

4. kapitola Agendy 21 o meniacich sa vzorcoch spotreby vyzýva na vyššiu efektívnosť v spotrebe energie a zdrojov a zníženie množstva energie a materiálov na každý výrobok, ktoré sa využíva vo výrobe tovarov a služieb. Vyzýva tiež na zvýšené úsilie za ekonomicky efektívnejšie a environmentálne zodpovednejšie využitie energie a zdrojov.

S pochopením a uvedením si korelácie medzi klimatickými zmenami a emisiami skleníkových plynov na strane jednej, a aplikáciou preventívneho princípu na

Rámček 40

Kultivácia energetických bylín- šanca na rozvoj vidieckych oblastí Podlaského vojvodstva v Poľsku

Energetické byliny predstavujú dvojnásobnú príležitosť na rozvoj vidieckych komunít. Pomáhajú znižovať uhlíkové emisie a závislosť na dovoze fosílnych palív a predstavujú tiež nový zdroj príjmov pre farmárov v oblastiach, v ktorých tradičné poľnohospodárstvo upadá. Farmári však nemajú vždy prístup k poznatkom, alebo podpore potrebnej na kultiváciu a predaj nových plodín. V severovýchodnom Poľsku pomohla túto prekážku prekonať Podlaská agentúra, ktorá organizuje informačné dni a inštruktážne semináre.

Ciele projektu na zavedenie energetických bylín v Podlaskom vojvodstve boli:

- poskytovať farmárom poznatky o metódach kultivácie energetických bylín a využití biomasy v energetickom sektore;
- ukázať ekonomický potenciál kultivácie napríklad vrbí a slnečnice pre rozšírenie trhu zelenej energie;
- zvýšiť ponuku energetických bylín na použitie v elektrárnach využívajúcich biomasu;
- šíriť osvetu o energetickej politike, zdrojoch financovania a šetrení energie, ako aj ochrane životného prostredia medzi farmármi;
- podporovať pestovanie energetických bylín na pústinách s cieľom dodatočných výhod pre životné prostredie.

V priebehu tohto projektu sa 125 lokálnych pestovateľov vyučilo ako financovať, produkovať a dodávať plodiny na trh zelenej energie. Cieľovou skupinou boli aj miestni podnikatelia v oblasti energetiky. Ako priamy dôsledok vzdelávacieho programu bolo vysadených 200 hektárov nových energetických bylín a bol pre ne vytvorený väčší trh. Pomôže to regiónu splniť svoje ciele ohľadne obnoviteľných zdrojov energie a znížiť jeho závislosť na tradičných palivách, ako sú uhlie a vykurovací olej.

Zdroje: www.managenergy.net/products/R1093.htm, www.managenergy.net/download/nr207.pdf

Rámček 41

Solárne panely na strechách- nariadenie Talianskeho Ministerstva životného prostredia, 2001

Prostredníctvom svojho nariadenia o solárnych paneloch na strechách pripravilo Talianske Ministerstvo životného prostredia projekt (2000-2002) distribúcie stimulov na výstavbu solárnych panelov na strechách budov. Polovica programu sa zamerala na verejné budovy, druhá polovica na súkromné, avšak iba v autonómnych provinciách Bolzano a Trento. Strop stimulov od ministerstva bol 75% celkovej ceny prístrojov.

strane druhej, hovorí Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách o potrebe brať do úvahy „možnosti dosiahnutia vyššej energetickej efektívnosti a kontroly emisií skleníkových plynov vo všeobecnosti, vrátane prostredníctvom využitia nových technológií takým spôsobom, vďaka ktorému bude ich využitie hospodársky a spoločensky výhodné“.²⁵³

Kyótsky protokol k Rámcovému dohovoru OSN o klimatických zmenách uvádza, že každá jeho zmluvná strana bude zvyšovať energetickú efektívnosť v príslušných sektoroch národného hospodárstva, podporovať vývoj a zvýšené využitie nových a obnoviteľných zdrojov energie, technológií na obmedzenie oxidu uhličitého a vyspelých a inovatívnych environmentálne zodpovedných technológií.²⁵⁴

Na úrovni EÚ sa energetickej oblasti venuje **Rozhodnutie Rady a Komisie č. 98/181/EC, ECSC, Euratom z 23. septembra 1997 o prijatí v Európskom spoločenstve Energetickej chartovej zmluvy a Protokolu k energetickej charte o energetickej efektívnosti a súvisiacich environmentálnych aspektoch**. Cieľom tejto zmluvy je vytvorenie právneho rámca za cieľom podpory dlhodobej spolupráce v oblasti energetiky. Najvýznamnejšie ustanovenia zmluvy sa týkajú ochrany investícií, obchodu s energetickými materiálmi a výrobkami, tranzitu a riešenia sporov.

Zmluvné strany musia tiež ekonomicky efektívnym spôsobom znížiť škodlivé dopady na životné prostredie, ku ktorým dochádza či už v rámci, alebo mimo ich územia zo všetkých činností v rámci energetického cyklu na svojom území, berúc pritom do úvahy príslušné bezpečnostné aspekty. Protokol energetickej charty bol prijatý v súlade s ustanoveniami zmluvy, ktoré výslovne ustanovujú možnosť prípravy protokolov a deklarácií zameraných na dosahovanie princípov charty. Jej cieľmi sú:

- podpora politiky energetickej efektívnosti konzistentnej s trvalo udržateľným vývojom;
- tvorba podmienok, ktoré stimulujú producentov a spotrebiteľov k ekonomickejšiemu, efektívnejšiemu a environmentálne zodpovednejšiemu využitiu energie; a
- podpora spolupráce v oblasti energetickej efektívnosti.

Zmluvné strany sa budú usilovať o tvorbu energetickej efektívnej politiky a právneho a regulačného rámca, ktorý by podporoval, inter alia, efektívne fungovanie trhových mechanizmov, vrátane trhovej cenotvorby.

Alpský dohovor požaduje, aby zmluvné strany „zavádzali metódy produkcie, distribúcie a využitia energie, ktoré chránia krajinu a sú environmentálne kompatibilné a podporovali opatrenia na šetrenie energie.“²⁵⁵

Tento jediný odsek Alpského dohovoru, ktorý sa venuje energetike je veľmi podobný 2. odseku článku 10. Karpatského dohovoru, pretože sa jedná o jednoduchý záväzok preferovať environmentálne zodpovedné metódy produkcie a distribúcie energie.

Okrem toho bol v roku 1998 prijatý **Protokol o energetike**, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2002. Cieľom protokolu je vytvoriť smernice pre produkciu, distribúciu, prepravu a šetrenie energiou na územiach, ktoré spadajú pod Dohovor. Zmluvné strany dohovoru musia preto usilovať o rovnováhu medzi energetickou infraštruktúrou a potrebami ochrany životného prostredia prostredníctvom racionalizácie spotreby energie, podpory obnoviteľných zdrojov energie, využitia vyspelých technológií a posudzovania vplyvov na životné prostredie pri všetkých nových energetických zariadeniach, alebo akýchkoľvek štruktúrnych zmenách existujúcich zariadení.

Zodpovednosť miestnych orgánov

V rámci Karpatského dohovoru by orgány mali:

- vždy zapracovávať environmentálne požiadavky a priority do energetickej politiky;
- posudzovať celý životný cyklus energie, vrátane produkcie, distribúcie a spotreby;
- podporovať vývoj a výskum v oblasti environmentálne zodpovedných technológií; a
- vytvárať rozličné typy stimulov na podporu prechodu na obnoviteľné zdroje energie.

Podpora medzinárodnej spolupráce a výmena skúseností, postupov a technológií v oblasti energetiky môže okrem toho viesť k trvalo udržateľnej a efektívnej spotrebe energie.

3. Zmluvné strany sa budú usilovať o znížovanie nežiaducich dopadov ťažby nerastného bohatstva na životné prostredie a o zabezpečenie primeraného sledovania životného prostredia čo sa týka ťažobných technológií a postupov.

V porovnaní s inými sektormi sú potenciálne spoločenské a environmentálne problémy spojené s ťažbou a spracovaním nerastného bohatstva veľmi veľké a ich riadenie je veľmi komplexným procesom. Napriek tomu, že ťažobný priemysel je zdrojom vysokého percenta surových materiálov potrebných pre infraštruktúru, služby a tovary pre hospodársky rozvoj, predstavuje ťažobný priemysel jednu z najväčších environmentálnych a bezpečnostných hrozieb.

V roku 1999 napísal Nazari z Európskej banky pre obnovu a rozvoj nasledujúce: Ťažobný sektor je významným prispievateľom do miestnych a národných hospodárstiev, vrátane krajín strednej a východnej Európy a bývalého Sovietskeho zväzu. V častiach strednej a východnej Európy a bývalého Sovietskeho zväzu sa však ťažobný priemysel vyznačoval nevhodným plánovaním, prevádzkovými a post-prevádzkovými procesmi, vrátane nedostatku primeraného regulačného rámca a nevhodnej implementácie aktivít v oblasti rehabilitácie a zatvárania baní. V niektorých regiónoch, ktoré sa vyznačovali výraznou ťažobnou aktivitou to prinieslo a naďalej prináša výrazné nežiaduce environmentálne a zdravotné a bezpečnostné dopady a súvisiace ohrozenia.“

V posledných rokoch priniesli banské nešťastia zvýšené verejné povedomie o environmentálnych a bezpečnostných rizikách spojených s ťažobnou činnosťou.

Najlepším príkladom je vyliatie kyanidu v Baia Mare v Rumunsku v januári 2000, čo bolo označené za najhoršiu ekologickú katastrofu od čias Černobyľu. Postoj k ťažobnému priemyslu sa odvtedy zmenil a plánovanie baní, postupy pri zatváraní a rehabilitácií a trvalo udržateľné banské prevádzky sa zlepšujú.

V súlade s týmto trendom vyzýva Karpatský dohovor na vývoj politiky a postupov manažmentu a na zavedenie technológií, ktoré umožňujú ťažbu pri minimálnom environmentálnom poškodení.

Hlavné koncepcie

Ťažobný priemysel je veľkým a globálnym priemyslom. Pojem ťažba obsahuje činnosti za cieľom vydobývania nerastného bohatstva, alebo iných geologických ma-

Rámček 42

Zatváranie baní: politika, postupy a smernice pre trvalo udržateľnú ťažbu a zatváranie baní

Posledné desaťročie vojen, konfliktov a transformácie zanechalo v juhovýchodnej Európe dedičstvo nedostatočného rastu a vysokého environmentálneho zaťaženia. Tento región je ovplyvnený najmä silným priemyslovým znečistením v mestských priemyselných oblastiach a znečistením z ťažobného sektora.

V publikácii „Mining for Closure“ (Hľadaj sa uzavretie), pripravenou v roku 2005 partnermi pre Životné prostredie a bezpečnosť (ENVSEC) predstavovalo banské znečistenie a znečistenie z príbuzných priemyslov jednu z najväčších hrozieb pre životné prostredie a bezpečnosť. Tento dokument predstavuje základ pre aktivity v juhovýchodnej Európe a v rámci povodia rieky Tisza a je zameraný na podporu prípravy a prijatia princípov na vývoj ťažobnej politiky, vývoj kapacít a vývoj inštitúcií, ktoré môže pre tento región priniesť trvalo udržateľnú zmes spoločenských, hospodárskych a environmentálnych výsledkov.

Uvádžajú sa štyri kľúčové oblasti, v ktorých musia konať tvorcovia rozhodnutí, tvorcovia politiky a hlavní priemyselní hráči:

- znižovanie rizík na opustených zariadeniach- aktivity, ktoré môžu facilitovať znižovanie veľmi významných rizík spojených s nefunkčnými, alebo opustenými zariadeniami, kde sú skladované veľké množstvá fyzikálne, alebo chemicky nestabilného a/alebo slabo zabezpečeného banského odpadu;
- znižovanie rizík v zariadeniach v prevádzke- aktivity, ktoré môžu facilitovať znižovanie veľmi významných rizík spojených s funkčnými banskými, alebo spracovateľskými zariadeniami, prostredníctvom zmocnenia existujúcich hospodárskych hráčov a priemyselných aktivít, pričom kľúčovú úlohu hrá vývoj efektívneho a účinného prístupu k financovaniu uzatvárania, čo umožňuje rehabilitáciu baní;
- vývoj nových prostriedkov a opakovanej ťažby v súlade s trvalo udržateľným rozvojom- aktivity, ktoré môžu stimulovať vývoj inštitučných kapacít, kultúru kontroly rizík a výrazne zlepšené prevádzkové postupy v rámci celého regiónu na vytvorenie normy banského plánovania, ktorá by sa týkala plánov na uzatváranie baní ako integrálnej súčasti životného cyklu projektu;
- podpora inštitučného rámca na manažment pozostatku po baníctve a trvalo udržateľnej ťažby a spracovania nerastného bohatstva- ďalší rozvoj legislatívnych rámcov, ktoré sa venujú pozostatku po ťažbe a spracovaní nerastného bohatstva; jasná zodpovednosť (vrátane príslušnej jurisdikcie) za environmentálne aspekty aktivít spojených s ťažbou a spracovaním nerastného bohatstva v regióne; ako aj ďalší vývoj inštitúcií, ktoré podporujú manažment cezhraničných rizík a/alebo reakcie na katastrofy.

Zdroj: www.envsec.org/see/pub/Mining%20for%20Closure1.doc

teriálov zo zeme. Využitie nerastného bohatstva môže spôsobovať závažnú degradáciu životného prostredia, vrátane:

- spotreby vody a energie;
- znečistenia ovzdušia, vody a pôdy;
- zmeny krajiny;
- erózie pôdy;
- ničenia korýt riek;
- zdravotných a bezpečnostných rizík.²⁵⁷

Dnes je výzvou pre ťažobný priemysel vyhľadávať, vydobývať a spracovávať nerastné bohatstvo s čo najnižším poškodením životného prostredia.

Technológie a postupy sa vyvíjajú, čím sa ťažba stáva efektívnejšou, pričom bezpečnosť a udržateľnosť sa tiež zlepšujú. Neexistuje však žiadne jedno riešenie, vzhľadom na to, že podmienky (typ nerastného bohatstva, lokalita, veľkosť, infraštruktúra, atď.) sú z lokality na lokalitu odlišné.

Dobré postupy a smernice existujú najmä v krajinách ako je Austrália²⁵⁸ a Kanada.²⁵⁹ Vo všeobecnosti prinášajú trvalo udržateľnú ťažbu, prostredníctvom hospodársky, spoločensky a environmentálne zodpovedných postupov (pozri rámček č. 42).

Environmentálne sledovanie (surveillance) sa v tomto kontexte týka systémov monitoringu vytvorených na posudzovanie environmentálneho dopadu ťažobných prevádzok. To znamená dlhodobé, blízke, konzistentné a pravidelné sledovanie aktivít a zariadení. Okrem zvýšenej osvetly a informovanosti verejnosti predstavuje environmentálne sledovanie príležitosť na nápravné aktivity, ak sú zistené nedostatky.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Nehoda v Baia Mare bola podnetom na prehodnotenie platných pravidiel Európskeho spoločenstva týkajúcich sa cezhraničných nehôd a príslušnej zodpovednosti.

V roku 2002 napravil Svetový summit o trvalo udržateľnom rozvoji prostredníctvom Plánu implementácie z Johannesburgu prehliadnutú skutočnosť z konferencie v Riu v roku 1992 o zodpovednom manažmente nerastného bohatstva. Význam tohto summitu bol v tom, že priniesol skutočne globálne partnerstvo na implementáciu integrovaného a strategicky zameraného prístupu k environmentálnym a spoločenským výzvam s trvalo udržateľnému rozvoju nerastného bohatstva. Priemysel dostal výzvu na skvalitnenie environmentálneho riadenia a na zníženie spotreby vody a energie. Vlády dostali výzvu na podporu regulačných režimov, ktoré sú v súlade s trvalo udržateľným rozvojom nerastného bohatstva, vrátane prípravy hospodárskej politiky, ktorá sa venuje environmentálnym nákladom výroby. Environmentálne a sociál-

ne zamerané mimovládne organizácie dostali výzvu, aby sa stali partnermi priemyslu a vlád v prechode na trvalo udržateľný rozvoj nerastného bohatstva.²⁶⁰

Existuje tiež **Dohovor o bezpečnosti a zdraví v baniach**²⁶¹. Tento dohovor Medzinárodnej organizácie práce, ktorý bol prijatý v roku 1995 okrem bezpečnostných a zdravotných predpisov pre pracovníkov predpokladá aj určité opatrenia na monitoring a posudzovanie rizík, ako aj prípravu núdzového plánu pre priemyselné a prírodné katastrofy.

Článok 1 **Smernice 2006/21/EC Európskeho parlamentu a Rady o Manažmente odpadov z ťažobného priemyslu**²⁶² ustanovuje opatrenia, postupy a smernice na prevenciu, alebo čo najväčšie obmedzenie akýchkoľvek nežiaducich účinkov odpadov z ťažobného priemyslu na životné prostredie, najmä vodu, ovzdušie, pôdu, faunu, flóru a krajinu, ako aj akékoľvek súvisiace riziká pre ľudské v dôsledku manažmentu tohto odpadu. Táto smernica sa vzťahuje na manažment odpadov spôsobených ťažbou, spracovaním a skladovaním nerastného bohatstva a prevádzky banských zariadení. Má dopĺňať smernicu o kontrole hrozieb veľkých nehôd s nebezpečnými látkami, ako aj predstavovať dokument o najlepších dostupných postupoch na manažment odpadov z ťažobného priemyslu.

Iné zmluvy týkajúce sa ťažobnej činnosti sú:

- **Dohovor o dlhodobom cezhraničnom znečistení (LRTAP)** z roku 1979, so štyrmi protokolmi, ktoré určujú špecifické limity na emisie oxidu siričitého (1985, 1994) a oxidov dusíka (1988, 1998) a prchavých organických látok (1991). Prináša kvantitatívne obmedzenia pre niektorých z hlavných polutantov z obohacovania nerastného bohatstva na severnej pologuli (EÚ, Spojené štáty, Kanada, Rusko, atď.).
- **Protokol o ťažkých kovoch k LRTAP** je významný pre ťažobný/hutný priemysel, pretože určuje obmedzenia týkajúce sa kvality ovzdušia, ako aj preto, že môže zakázať niektoré postupy spracovania kovov a iných výrobkov, ak by ich využitie, alebo odstraňovanie mohlo spôsobiť cezhraničné znečistenie.
- **Viedenský dohovor na ochranu ozónovej vrstvy** z roku 1985, pozmenený **Montrealským protokolom o látkach, ktoré stenčujú ozónovú vrstvu (Montrealský protokol)** ma tiež dlhodobé dôsledky pre ťažobný priemysel.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Vlády by mali na vhodnej úrovni a s podporou príslušných medzinárodných a regionálnych organizácií:

- podporovať a implementovať právne rámce pre veľko-objemový odpad, zatváranie banských zariadení a opustené zariadenia;
- zabezpečiť kapacity na kontrolu povolení a uplatňovanie nariadení;
- podporovať politiku, ktorá by podporovala stimuly

na používanie a transfer environmentálne výhodných technológií;

- posilniť existujúce inštitúcie, alebo nové na lokálnej, národnej a regionálnej úrovni v ťažobnom priemysle;
- zabezpečiť vysokú mieru technických poznatkov personálu, najmä zabezpečením vhodných odborných školení;
- posudzovať potenciálny dopad ťažby na životné prostredie;
- monitorovať a vytvárať systémy včasného varovania a poskytovať informácie; a
- proaktívne sa zapájať do navrhovaných investičných projektov v ťažobnom priemysle za účelom získania čo najväčších výhod z ťažby pre komunitu a čo najväčšieho zníženia rizík.

Berúc do úvahy riziká spojené s ťažbou, je nevyhnutná **cezhraničná spolupráca**. Je možné ju dosiahnuť prostredníctvom mechanizmov na výmenu informácií medzi národnými a regionálnymi inštitúciami a firmami.

Prepojenie s inými článkami Dohovoru

Článok 10 je priamo prepojený s článkom 4 Dohovoru, ktorý uvádza, že zmluvné strany by mali podniknúť vhodné opatrenia na zapracovanie cieľa ochrany a trvalej udržateľnosti do sektorovej politiky, okrem iného do energetických, priemyselných a ťažobných aktivít.

Článok 5 uvádza, že pri príprave politiky a programov územného plánovania by sa mala zvláštna pozornosť klásť na energetickú infraštruktúru a služby a nepriamo na ich dopad na krajinu a jej zdroje. Vyzýva tiež brať do úvahy riziká cezhraničného znečisťovania. V prevencii znečistenia je preto rozhodujúci územný prístup.

Nakoniec článok 12 uvádza, že zmluvné strany by mali tvoriť systémy včasného varovania, monitoringu a posudzovania prírodných a antropogénnych environmentálnych rizík a hrozieb. Toto ustanovenie je aplikovateľné v súvislosti s environmentálnymi rizikami, ktoré predstavujú priemyselné činnosti v oblasti energetiky a ťažby.

Kapitola J

Článok 11

Článok 11 - Kultúrne dedičstvo a tradičné vedomosti

Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať a propagovať kultúrne dedičstvo a tradície miestneho obyvateľstva, remeselnú výrobu a predaj miestnych výrobkov, umeleckých výrobkov a ručne vyrobených predmetov. Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať tradičnú architektúru, tradičný spôsob obrábania pôdy, chov miestnych druhov domácich zvierat, pestovanie rastlinných druhov a trvalo udržateľné využívanie divo rastúcej fauny Karpát.

Dedičstvo predstavuje odkaz ľudstva z minulosti a nenahraditeľný zdroj života a inšpirácie pre súčasné a budúce generácie. Hlavným medzinárodným dokumentom na zachovávanie, ochranu a podporu dedičstva ľudstva je Dohovor na ochranu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (Svetový dohovor o dedičstve), ktorý prijala Organizácia spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) v roku 1972.²⁶³

Medzinárodné spoločenstvo si je vedomé toho, že svetové kultúrne a prírodné dedičstvo je ohrozené globalizáciou, slabou osvetou o hodnote kultúrneho dedičstva, pasívnym manažmentom a nedostatkom finančnej podpory, čo vedie k miznutiu lokalít, pamätníkov a tradícií. Tradície a dedičstvo zase môžu pomôcť definovať kultúrnu identitu jedincov a skupín a slúžiť na prenos spoločenských výhod. Identifikácia, ochrana, uchovávanie a podpora kultúrneho dedičstva ako aj tradičných postupov a vedomostí patrí dnes medzi najzákladnejšie úsilie ľudstva.

Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať a propagovať kultúrne dedičstvo a tradície miestneho obyvateľstva, remeselnú výrobu a predaj miestnych výrobkov, umeleckých výrobkov a ručne vyrobených predmetov.

Hlavné koncepcie

Koncepcia **kultúrneho dedičstva** sa s časom vyvíjala. Dnes je známe, že kultúrne dedičstvo môže nabrať hmatateľnú aj nehmatateľnú podobu. Existuje veľká rôznorodosť kultúrneho dedičstva vo forme historických pamiatok, stavieb a umeleckých objektov, alebo hudby,

tanca, ručne vyrobených predmetov, rituálov, ústnych tradícií a iných lokálnych vedomostí prenášaných z generácie na generáciu.

Podľa článku 1 Dohovoru o svetovom dedičstve sa za kultúrne dedičstvo požaduje nasledujúce:

- a) pamiatky: architektonické diela, sochárske a maliarske pamiatky, prvky a stavby archeologickej povahy, nápisy, jaskynné obydlia a kombinácie vlastností, ktoré majú význačnú univerzálnu hodnotu z historického, umeleckého, alebo vedeckého hľadiska;
- b) komplexy budov: komplexy oddelených, alebo spojených budov, ktoré z dôvodu ich architektúry, homogenity, alebo umiestnenia v krajine predstavujú význačnú univerzálnu hodnotu z historického, umeleckého, alebo vedeckého hľadiska;
- c) lokality: diela človeka, alebo spoločné diela prírody a človeka vrátane archeologických lokalít, ktoré predstavujú význačnú univerzálnu hodnotu z historického, estetického, etnologického, alebo antropologického hľadiska.

Tieto prvky predstavujú **hmatateľné formy kultúrneho dedičstva**, pretože sú fyzikálnymi artefaktmi, ktoré zanechali predchádzajúce kultúry a civilizácie.²⁶⁴

Článok 2 Dohovoru o ochrane nehmatateľného kultúrneho dedičstva definuje nehmatateľné kultúrne dedičstvo ako „postupy, reprezentácie, výrazy, vedomosti, schopnosti-, ako aj nástroje, objekty, artefakty a kultúrny priestor s nimi spojený,- ktoré komunity, skupiny, a v niektorých prípadoch jednotlivci, považujú za súčasť svojho kultúrneho dedičstva. Nehmatateľné kultúrne dedičstvo prenášané z generácie na generáciu je neustále nanovo vytvárané komunitami a skupinami v reakcii na ich prostredie, v interakcii s prírodou a ich históriou a poskytuje im zmysel identity a kontinuity, podporujúc tak rešpekt kultúrnej diverzity a ľudskej kreativity.“

Tradičné vedomosti boli podľa Dohovoru o biologickej diverzite, článku 8 (j) definované takto: vedomosti, inovácie a praktiky pôvodných a lokálnych komunít na celom svete. Tradičné vedomosti, ktoré pochádzajú zo skúseností získaných počas storočí a prispôbených miestnej kultúre a prostrediu sú prenášané ústne z generácie na generáciu. Tradičné vedomosti sú najčastejšie kolektívnym vlastníctvom a naberajú podobu príbehov, piesní, folklóru, porekadiel, kultúrnych hodnôt, presvedčení, rituálov, pravidiel spoločenstva, lokálneho jazyka a poľnohospodárskych postupov, vrátane kultivácie rastlinných a živočíšnych druhov. Tradičné vedomosti sú najmä praktickej povahy, hlavne v oblastiach ako je poľnohospodárstvo, rybolov, zdravie, záhradníctvo a lesníctvo.

Tradičné vedomosti sú preto jednou z foriem nehmateľného dedičstva. Text Karpatského dohovoru používa známe pojmy ako „kultúrne dedičstvo“ a „tradičné vedomosti“, ktoré môžu byť interpretované tak, aby zodpovedali pojmom definovaným vo vyššie uvedených dokumentoch. Text Dohovoru však ide ďalej a odkazuje špecificky na „výrobu a predaj miestnych výrobkov, umenia a ručne vyrobených predmetov.“ Zatiaľ čo **umeenie** môže existovať nezávisle od tradičných vedomostí, ručne vyrobené predmety sú vo všeobecnosti hmatateľné formy kultúrneho dedičstva založené na tradičných vedomostiach. Tento špecifický odkaz na miestne ručne vyrobené predmety a predaj zdôrazňuje niektoré typy kultúrneho dedičstva, ktoré sú spojené najmä s horskými oblasťami. Dôvody pre túto konkrétnu formuláciu nie sú známe, nemala by však implikovať, že iné formy kultúrneho dedičstva a tradičných vedomostí spojených s horskými oblasťami, ako je hudba, tradičné oblečenie, tance, alebo rituály nesú nižšiu hodnotu, alebo si zaslužia nižšiu mieru ochrany.

Dohovor na ochranu nehmateľného kultúrneho dedičstva definuje „ochranu“ ako opatrenia zamerané na zabezpečenie existencie nehmateľného kultúrneho dedičstva, vrátane identifikácie, dokumentácie, výskumu, zachovania, ochrany, podpory, posilňovania, prenosu, najmä prostredníctvom formálneho a neformálneho vzdelávania, ako aj revitalizáciu rôznych aspektov takéhoto dedičstva.²⁶⁵

Karpatský dohovor, ktorý bol vypracovaný pred vstupom do platnosti Dohovoru o nehmateľnom kultúrnom dedičstve, používa pojmy „ochrana“ a „podpora“ kultúrneho dedičstva a tradičných vedomostí.

Existujú rôzne mechanizmy **ochrany** kultúrneho dedičstva a veľmi dôležitým je zápis na zoznamy UNESCO: Zoznam svetového dedičstva, Reprezentatívny zoznam nehmateľného kultúrneho dedičstva ľudstva a Zoznam nehmateľného dedičstva so súrnou potrebou ochrany. Lokality zapísané na Zozname svetového dedičstva si užívajú medzinárodnú ochranu a vyberá ich Výbor pre svetové dedičstvo z národných zoznamov objektov, ktoré predstavujú súčasť kultúrneho a prírodného dedič-

stva. Objekty svetového dedičstva sú medzinárodným spoločenstvom považované za výnimočné univerzálne hodnoty. Ochrana a rehabilitácia týchto objektov je v záujme všetkých zainteresovaných, zostávajú však vo vlastníctve krajiny, na území ktorej sa nachádzajú.²⁶⁶

V každej z Karpatských krajín sa nachádzajú viaceré objekty zapísané na Zozname svetového dedičstva, málo z nich sa však nachádza v Karpatskej oblasti. Vzhľadom na to, že viaceré horské oblasti na celom svete boli vyhlásené za Objekty svetového dedičstva a zapísané na Zoznam svetového dedičstva, bola táto možnosť skúmaná aj pre konkrétnu oblasť Karpát. Na národnej úrovni existujú rôzne objekty, alebo formy kultúrneho dedičstva, ktoré sú objektmi veľkého záujmu, významu, alebo hodnoty a zasluhujú ochranu, ale ktoré nie sú uvedené na zoznamoch UNESCO (pozri rámček č. 43). Štáty by mali dbať o to, aby sa ochrana vyplývajúca z národnej legislatívy rozšírila na všetky formy kultúrneho dedičstva.

Podpora je dodatočnou požiadavkou, podľa ktorej musia zmluvné strany proaktívne prispievať k ochrane kultúrneho dedičstva prostredníctvom primeraných opatrení. Medzi tieto môžu patriť reklama, organizácia podujatí a osvetová činnosť na verejnosti o hodnote rôznych foriem kultúrneho dedičstva a tradičných vedomostí.

Všetky tieto všeobecné požiadavky by mohli byť ďalej definované pr ostredníctvom tematického protokolu. Očakávame, že takýto protokol sa v budúcnosti bude inšpirovať existujúcimi medzinárodnými dohodami, konkrétne dohovormi UNESCO a Dohovorom o biologickej diverzite.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Dve hlavné medzinárodné dohody, ktoré sa venujú hmatateľnému a nehmateľnému dedičstvu sú:

- **Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva** (Dohovor o svetovom dedičstve) má za cieľ určovať objekty výnimočnej univerzálnej hodnoty pre ľudstvo, ktoré sú ako také zapísané na Zoznam svetového dedičstva na ochranu pre budúce generácie.
- **Dohovor o ochrane nehmateľného kultúrneho dedičstva**, prijatý v roku 2003, ktorý vstúpil do platnosti 20. apríla 2006 má zabezpečiť rešpektovanie nehmateľného kultúrneho dedičstva dotyčných komunít, skupín a jednotlivcov, šíriť osvetu na lokálnej, národnej a medzinárodnej úrovni o význame nehmateľného kultúrneho dedičstva a iniciovať medzinárodnú spoluprácu a výpomoc.

Dohovory UNESCO vytvorili podobné mechanizmy ochrany. Centrálnym prvkom oboch dohôd je tvorba zoznamov svetového kultúrneho dedičstva. Oba vyžadujú, aby zmluvné strany podnikali konkrétne ochranné opatrenia a zaviedli systém medzinárodnej spolupráce a výpomoci spolu s mechanizmom financovania, pričom všetky z týchto prvkov sú kľúčové na účinnú ochranu svetového kultúrneho dedičstva.

Článok 8 (j) **Dohovoru o biologickej diverzite** vyžaduje, aby zmluvné strany rešpektovali, chránili a zachovávali vedomosti, inovácie a postupy pôvodných a lokálnych komunit, ktoré zosobňujú tradičný životný štýl dôležitý pre ochranu a trvalo udržateľné využitie biologickej diverzity a podporovali ich širšie využitie so schválením a účasťou držiteľov týchto vedomostí, inovácií a postupov a podporovať rovné zdieľanie výhod vyplývajúcich z využitia týchto vedomostí, inovácií a postupov.“

Na siedmom stretnutí Konferencie zmluvných strán Dohovoru o biologickej diverzite boli prijaté Dobrovoľné smernice Akwe: Kon ako nezáväzný dokument o vykonávaní posudzovania vplyvov na životné prostredie a spoločnosť ohľadne výstavby, ktorá má prebiehať na, alebo pravdepodobne ovplyvní posvätné lokality a územia a vody, ktoré boli tradične obývané, alebo využívané pôvodnými a lokálnymi komunitami.²⁶⁸ Zmluvné strany vyzývajú, aby vyhľadávali spôsoby, ako zapracovať smernice do národnej legislatívy a politiky. Očakávame, že Dohovor o biologickej diverzite bude na túto tému v blízkej budúcnosti klásť veľký dôraz a všetky Karpatské krajiny budú ako zmluvné strany Dohovoru o biologickej diverzite musieť implementovať opatrenia dohodnuté na tomto fóre.

Všetky Karpatské štáty ratifikovali Dohovor o svetovom dedičstve a Dohovor o biologickej diverzite. Dohovor o nehmateľnom kultúrnom dedičstve ratifikovalo Rumunsko, Maďarsko a Slovensko.

Rámček 43

Žijúce ľudské poklady

Žijúce ľudské poklady (Living Human Treasures) je program UNESCO, ktorý je zameraný na podporu zmluvných strán k tomu, aby udeľovali oficiálne uznanie „výnimočne talentovaným držiteľom tradícií a remeselníkom na podporu odovzdávania ich vedomostí, know-how a schopností mladším generáciám.“ UNESCO publikovala smernice na vytvorenie národných systémov pre Žijúce ľudské poklady.²⁶⁷

Vo Francúzsku bol napríklad podobný systém vyvinutý prostredníctvom vytvorenia titulu „majster umenia“ a Rady umeleckých remesiel v roku 1994. Cieľom je ochrana a rozvoj vzácneho a výnimočného know-how odborníkov, alebo umeleckých remesiel v súkromnom sektore. Majstri umenia sú vymenovaní na dva roky na základe určených kritérií. Po svojom výbere majú povinnosť odovzdávať svoj know-how učňovi počas obdobia troch rokov. Majster umenia poberá za tento čas od Ministerstva kultúry odmenu.

Zdroj: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=21868&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Rámček 44

Úrad pre podporu lokálnych lingvistických menšín, Taliansko

Počas 10 rokov uplatňovania Alpského dohovoru v Taliansku a odkedy vstúpil do platnosti podporilo Taliansko mnohé významné opatrenia na podporu a ochranu rôznych aspektov kultúrneho dedičstva miestneho obyvateľstva, na národnej aj regionálnej úrovni.

Jedným z najvýznamnejších je Úrad pre podporu lokálnych lingvistických menšín, ktorý bol vytvorený v roku 2002 v Autonómnej provincii Trento. Jeho úlohou je koordinácia úsilia Provincie Trento na podporu týchto lingvistických menšín vo vzdelávacej, kultúrnej a hospodárskej oblasti za účelom ochrany tradície rôznych dialektov, ktoré sú ohrozené procesom globalizácie a vyludňovaním niektorých horských regiónov. Úrad zbiera všetky opatrenia, ktoré boli prijaté na ochranu lingvistických menšín a prekladá ich do Nemčiny a Latinčiny a konzultuje s miestnymi orgánmi o zákonoch v tejto oblasti.

Článok 2 Alpského dohovoru vyžaduje, aby zmluvné strany podnikali primerané opatrenia na „rešpektovanie, ochranu a podporu kultúrnej a sociálnej nezávislosti pôvodného obyvateľstva a zabezpečenie základu ich životného štandardu, najmä environmentálne zodpovedného bývania a hospodárskeho vývoja a podporovali vzájomné porozumenie a spoluprácu medzi Alpským a mimo-Alpským obyvateľstvom.“

Dôraz článku 2 Alpského dohovoru je trochu iný ako dôraz článku 11 Karpatského dohovoru. Zatiaľ čo ten druhý sa zameriava na ochranu a podporu vedomostí miestneho obyvateľstva, prvý má širšie zameranie, vrátane podpory lepších životných štandardov, so zvláštnym dôrazom na interakcie medzi miestnym obyvateľstvom a jeho kultúrou a smeruje k hospodárskemu rozvoju týchto oblastí. Referenčným bodom je dôraz na práva pôvodného obyvateľstva, namiesto výslovného dôrazu na kultúrne dedičstvo. Prípadný budúci tematický protokol ku Karpatskému dohovoru by mohol brať do úvahy pôvodné obyvateľstvo a prvky ako je ochrana a zlepšovanie lingvistických špecifik (menštinové jazyky).

Zodpovednosť miestnych orgánov

Nižšie sú uvedené hlavné kroky, ktoré musia štáty podniknúť na ochranu kultúrneho dedičstva a ktoré vyplývajú z existujúcich dohôd o kultúrnom dedičstve. Miestne orgány budú hrať významnú úlohu pri implementácii týchto opatrení:

- Pripraviť zoznam nehmateľného a hmatateľného kultúrneho dedičstva, s účasťou miestnych komunit, skupín a mimovládnych organizácií. Takéto zoznamy by mali byť pripravené na národnej úrovni, ale mali by byť založené na návrhoch pochádzajúcich z miestnej a regionálnej úrovne. Tiež sa môže posúdiť možnosť vedenia zoznamov na lokálnej a medzinárodnej úrovni a teda väčšia účasť miestnych a regionálnych orgánov. Prevádzkové smernice pre implementáciu Dohovoru o svetovom dedičstve²⁶⁹ hovoria o „účasti miestneho obyvateľstva v procese nominácii, čo je nevyhnutné pre zdieľanie zodpovednosti so štátom pri údržbe objektu.“
- Primerané právne, vedecké, technické, administratívne a finančné opatrenia potrebné na ochranu, prezentáciu a rehabilitáciu kultúrneho dedičstva. Medzi takéto opatrenia patria: vytvorenie primeraného legislatívneho a inštitučného rámca, ktorý stanoví jasný chránený status, uvažujúc potrebné obmedzenia, určujúc kompetentné orgány, vytvárajúc plány manažmentu na ochranu kultúrneho dedičstva, atď.
- Prijímať všeobecnú politiku zameranú na podporu funkcie kultúrneho dedičstva v spoločnosti a integrovanie ochrany dedičstva do programov plánovania.
- Určiť, alebo vytvoriť jeden, alebo viac kompetent-

ných orgánov s potrebným personálom a prostriedkami na vykonávanie funkcie ochrany kultúrneho dedičstva.

- Podporovať vedecké, technické a umelecké štúdiá a výskum s cieľom účinnej ochrany nehmateľného kultúrneho dedičstva, alebo v prípade prírodného a hmatateľného kultúrneho dedičstva, s ohľadom na pôsobenie proti nebezpečenstvám, ktoré toto dedičstvo ohrozujú.
- Podporovať vytváranie, alebo posilňovanie inštitúcií na odborné školenia v manažmente kultúrneho dedičstva a odovzdávanie nehmateľného dedičstva prostredníctvom foriem a priestoru na jeho uskutočňovanie, alebo vyjadrovanie.
- Zabezpečiť prístup ku kultúrnemu dedičstvu pri súčasnom rešpektovaní zvykových postupov.
- Vytvárať inštitúcie pre dokumentovanie kultúrneho dedičstva a zjednodušenie prístupu ku kultúrnemu dedičstvu.

Tieto opatrenia²⁷⁰ musia byť doplnené o opatrenia na podporu kultúrneho dedičstva prostredníctvom rôznych osvetových, vzdelávacích a školiacich aktivít, ktoré by zabezpečili vysokú účasť verejnosti a prísny monitoring akýchkoľvek nebezpečenstiev a hrozieb pre kultúrne dedičstvo. Kampane ako dni otvorených dverí v kultúrnych pamiatkach, alebo festivaly zamerané na konkrétne dedičstvo sú príkladmi aktivít, ktoré môžu prebiehať na lokálnej úrovni.

Cezhraničná spolupráca je významným prvkom v účinnej ochrane kultúrneho dedičstva a vyžaduje od štátov vzájomnú výmenu informácií a skúseností, implementáciu spoločných aktivít a zdržať sa akýchkoľvek aktivít, ktoré by mohli poškodiť, alebo ohroziť kultúrne dedičstvo nachádzajúce sa na území iného štátu²⁷¹. Cezhraničnú spoluprácu zdôrazňuje článok 6, odsek 1 Dohovoru o svetovom dedičstve: „[...] zmluvné strany tohto Dohovoru si uvedomujú, že takéto dedičstvo predstavuje svetové dedičstvo, ktorého ochrana je povinnosťou medzinárodného spoločenstva ako celku.“

V prípade ak lokalita kultúrneho dedičstva spadá na územie viac než jedného štátu, mali by krajiny spolupracovať a koordinovať úsilie na zabezpečenie jednotného a účinného systému ochrany. Zoznam svetového dedičstva obsahuje 23 spoločných lokalít a UNESCO kladie veľký dôraz na jednotlivé geografické regióny (napr. región pacifiku, program Svetové dedičstvo- pacifik 2009 bol vytvorený na posilnenie spoločného subregionálneho prístupu na implementáciu a podporu cezhraničných a/alebo morských a zemských nominácií vrátane projektov krajinskej kultúry).²⁷² Medzinárodná spolupráca by sa mala využívať na ochranu kultúrneho dedičstva, ako sú napríklad tradície, ktoré zdieľajú obyvatelia naprieč hranicami.

Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať tradičnú architektúru, tradičný spôsob obrábania pôdy, chov miestnych druhov domácich zvierat, pestovanie rastlinných druhov a trvalo udržateľné využívanie divo rastúcej fauny Karpát.

Druhá časť článku 11 kladie zvláštny dôraz na niektoré formy kultúrneho a prírodného dedičstva súvisiaceho s architektúrou, využitím pôdy, chovu zvierat, záhradkárstva a botaniky.

Hlavné koncepcie

Tradičná architektúra, ako aj spôsoby využitia krajiny spadajú pod rámec koncepcie hmatateľného kultúrneho dedičstva podľa definície Dohovoru o svetovom dedičstve. Dohovor o svetovom dedičstve a Dohovor o ochrane architektonického dedičstva v Európe²⁷³ uvádzajú len pojmy „architektonické diela“ a „architektonické dedičstvo“ bez odkazu na tradičnú architektúru. Dohovor na ochranu architektonického dedičstva v Európe vyžaduje aby štáty „podporovali využitie a rozvoj tradičných schopností a materiálov ako nevyhnutné úsilie pre budúcnosť architektonického dedičstva.“²⁷⁴

Tento pojem by mal v budúcnosti definovať tema-

tický protokol ku Karpatskému dohovoru, aby sa zabezpečilo jasné vymedzenie tejto koncepcie. Zatiaľ by mali miestne orgány pod **tradičnou architektúrou** chápať takú architektúru, ktorá využíva tradičné schopnosti, vedomosti a materiály.

Spôsoby obrábania pôdy sú súčasťou do koncepcie krajinskej kultúry. Ako je vysvetlené v Prevádzkových smerniciach pre implementáciu Dohovoru o svetovom dedičstve: „krajinná kultúra často odráža špecifické techniky trvalo udržateľného využitia pôdy, berúc do úvahy vlastnosti a obmedzenia prírodného prostredia v ktorom sa vykonávajú a špecifický spirituálny vzťah k prírode.“

Preto by mali byť chránené konkrétne príklady tradičnej architektúry a tradičného využitia pôdy. Čo je možno ešte dôležitejšie, cieľom je chrániť aj miestne tradície vo výstavbe, alebo pri využívaní krajinných zdrojov, čo vedie k porovnaniu s koncepciou „živého múzea.“

V Karpatskej oblasti prekvitá bohatá paleta **domácich zvierat** a kultivovaných rastlín, ktoré Dohovor o kultúrnom dedičstve definuje ako druhy, pri ktorých bol evolučný proces ľuďmi ovplyvnený tak, aby spĺňal ich potreby. Vo svetle modernizácie poľnohospodárstva, alebo ekonomických tlakov, ktoré vedú k opúšťaniu oblastí, kde sa takéto postupy uplatňujú, sú potrebné konkrétne opatrenia na ich ochranu. Je potrebné dbať na ochranu vzácnych prvkov, pri ktorých existuje obava, že sťahovanie obyvateľstva z horských oblastí a globalizácia môžu spôsobiť ich zánik.

Rámček 45

Plánovanie ochrany v Bran, Rumunsko

Medzinárodná sieť pre tradičnú architektúru budov a urbanizmus a Fakulta architektúry v Temešvári, Rumunsku uskutočnili v dedine Bran sedem dňové podujatie s názvom charrette²⁷⁵ (intenzívny blok s odborníkmi, zameraný na dizajn) a vytvorili plán ochrany krajiny tohto územia. Plán bol navrhnutý tak, aby ho mohli využiť miestne orgány pri príprave a uplatňovaní širšieho programu ochrany pre dedinu, ktorá každoročne priláka tisícky turistov.

Počas posledných 10 rokov sa významne rozrástol počet nových budov, navrhnutých najmä pre turistov. Výstavba však bola skôr chaotická a chýbal jej akýkoľvek ohľad na špecifické prvky horskej architektúry v Bran. Ústredným prvkom dediny je hrad Bran, postavený v 14. storočí.

Workshop sa skončil sériou návrhov na ochranu krajiny v tejto oblasti. Miestne orgány hrali v tomto procese aktívnu úlohu a vyjadrili veľký záujem o prácu medzinárodného tímu odborníkov. Účastníci analyzovali krajinu v oblasti a spôsob, akým sa využíva. Bolo určené predbežné chránené územie, s určitými obmedzeniami vzhľadom na chýbajúce podrobné mapy. Turistický profil dediny Bran tvoria hlavne domáce ubytovne. Pretože Bran je oblasťou mimoriadnej krásy, účastníci sa snažili pripraviť mapy pre pešie túry- navrhnuté pre rôzne úrovne telesnej zdatnosti. Z túr budú mať úžitok turisti, ktorí takvidia väčšiu časť oblasti, ako aj miestna ekonomika, ktorá je závislá hlavne na cestovnom ruchu.

Miestne orgány dediny Bran privítali závery záverečnej správy a rozhodli sa výsledky workshopu použiť ako referenčný rámec pre legislatívu o ochrane krajiny v tejto oblasti v budúcnosti.

Zdroj: www.intbau.org/Branworkoutcome.htm

Dohovor tiež požaduje trvalo udržateľné využitie²⁷⁶ divokých rastlín. V prípade divokých rastlín je cieľom zabezpečiť primerané použitie, aby sa zabránilo ich nadmernému využívaniu a možnému vyhynutiu druhov.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Dohovor o architektonickom dedičstve definuje povinnosti štátov pri ochrane architektonického dedičstva a je preto vodítkom v oblasti implementácie Karpatského dohovoru. Zmluvné strany musia podniknúť konkrétne opatrenia na ochranu existujúcich pamiatok, skupín budov a lokalít, ktoré sa považujú za architektonické dedičstvo. Medzi tieto opatrenia patrí príprava vhodného systému sledovania a autorizácie na prevenciu akéhokoľvek fyzického poškodenia týchto budov, poskytovanie finančnej podpory na údržbu a reštauráciu architektonického dedičstva, podpora vedeckého výskumu, príprava efektívneho systému uplatňovania predpisov a umožňovanie prístupu k chráneným objektom, berúc pritom do úvahy cieľ ochrany, osvetu, podporovania odbornej prípravy, atď.

Dohovor o Medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi divokej fauny a flóry (CITES)²⁷⁷ upravuje medzinárodný obchod, najmä s divokými rastlinami. Dohovor udeľuje prostredníctvom svojich troch dodatkov rôznu mieru ochrany viac než 30,000 druhom rastlinných a živočíšnych druhov.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Prvým krokom v ochrane tradičnej architektúry a spôsobov obrábania pôdy je inventarizácia na národnej a regionálnej/lokálnej úrovni, za cieľom identifikácie všetkých relevantných objektov. Po identifikácii by mali byť zavedené do praxe špeciálne ochranné opatrenia. Čo sa týka druhov, miestne orgány by mali:

- posudzovať aktuálnu situáciu ohrozených druhov a semien rastlín;
- pripravovať špecifické ochranné opatrenia pre jednotlivé druhy živočíchov a rastlín;
- podporovať výskum;
- pripravovať programy stimulov pre pestovateľov;
- zavádzať dobré systémy pre predaj výrobkov získaných z domácich zvierat a kultivovaných rastlín; a
- určovať kvóty a sezónne obmedzenia na zber divokých rastlín.

Účast' verejnosti, osvetová činnosť a vzdelávanie²⁷⁸ sú významnými prvkami medzi opatreniami, ktoré je potrebné podniknúť na ochranu rôznych foriem dedičstva podľa tohto ustanovenia dohovoru. Ochrana tradičnej architektúry a spôsobov využitia krajiny si tiež vyžaduje udržiavanie záujmu lokálnych komunít o ochranu a

uplatňovanie vlastných tradícií. Iné opatrenie by sa preto malo zameriavať na tvorbu podporných programov zameraných na miestne komunity.

Prepojenie s inými článkami Dohovoru

Článok 3 a 5: Ochrana tradičných spôsobov obrábania pôdy môže byť dosiahnutá prostredníctvom integrovaného prístupu k manažmentu pôdných zdrojov a politika územného plánovania môže klásť zvláštny dôraz na ochranu a trvalo udržateľné využitie prírodného a kultúrneho dedičstva.

Článok 4: Ochrana lokálnych druhov domácich zvierat a kultivovaných druhov rastlín a trvalo udržateľné využívanie divokých rastlín môže byť dosiahnuté prostredníctvom ochrany, trvalo udržateľného využitia a obnovy biologickej diverzity v Karpatoch.

Článok 7: K ochrane prispeje aj pamätanie na tradičné využitie pôdy pri príprave poľnohospodárskych programov. Trvalo udržateľné metódy manažmentu horských lesov a tvorba chránených území v prirodzených, najmä panenských lesoch prispeje k trvalo udržateľnému využitiu divokých rastlín.

Článok 9: Trvalo udržateľný cestovný ruch, ktorý bude prinášať úžitok miestnemu obyvateľstvu prispeje k ochrane a podpore tradičných vedomostí miestneho obyvateľstva.

Článok 12: Posudzovanie rizík, posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia, vykonané včasne a správnym spôsobom, prispeje k ochrane kultúrneho dedičstva, tradičnej architektúry, spôsobov obrábania pôdy, miestnych druhov domácich zvierat a kultivovaných druhov rastlín a trvalo udržateľného využitia divokých rastlín v Karpatoch.

Článok 13: Osvetová činnosť, vzdelávanie, prístup k informáciám o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát a účasť verejnosti prispejú k ochrane a propagácii kultúrneho dedičstva a tradičných vedomostí miestnych obyvateľov Karpát.

Kapitola K

Článok 12

Článok 12 - Environmentálne posudzovanie/informačný systém, monitoring a včasné varovanie

1. Zmluvné strany budú podľa potreby vykonávať posudzovanie rizík, posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia, berúc pri tom do úvahy špecifiká Karpatských horských ekosystémov, budú konzultovať projekty cezhraničného charakteru v Karpatoch a posudzovať ich vplyvy na životné prostredie za cieľom prevencie cezhraničných škodlivých účinkov.
2. Zmluvné strany budú s využitím existujúcich metód monitoringu a posudzovania tvoriť politiku zameranú na podporu:
  - a) spolupráce vo výskumnej činnosti a vedeckom posudzovaní v Karpatoch,
  - b) spoločné, alebo komplementárne programy monitoringu, vrátane systematického monitoringu stavu životného prostredia,
  - c) porovnateľnosti, komplementárnosti a štandardizácie výskumných metód a príbuzných aktivít získavania údajov,
  - d) harmonizácie existujúcich a prípravy nových environmentálnych, sociálnych a ekonomických indikátorov,
  - e) systému včasného varovania, monitoringu a posudzovania prírodných a antropogénnych environmentálnych rizík a hrozieb a
  - f) informačného systému, prístupného všetkým Zmluvným stranám.

Medzinárodné environmentálne nástroje často obsahujú požiadavky na plnú implementáciu opatrení a používanie špecifických techník a postupov, ako sú posudzovanie životného prostredia, informačné systémy, monitoring a systémy včasného varovania. Takéto techniky a postupy, ktoré sú sami o sebe povinné, predstavujú povinné nástroje na plnenie iných povinností multilaterálnych environmentálnych dohôd. Napriek tomu, že sú to „iba“ nástroje a mechanizmy, na ich používaní záleží implementácia celej dohody.²⁷⁹

Príprava noriem v oblastiach národných a medzinárodných environmentálnych zákonov priniesla veľkú rôznorodosť takýchto techník a postupov, mnohé z ktorých sú uvedené v Karpatskom dohovore: posudzovanie rizík, posudzovanie vplyvov na životné prostredie, strategické posudzovanie životného prostredia; spoločné programy monitoringu, environmentálne, sociálne a ekonomické indikátory, systémy včasného varovania, informačné systémy a iné. Všetky predstavujú komplexné techniky, ktoré si najčastejšie vyžadujú účasť miestnych orgánov, technických odborníkov a verejnosti.

1. Zmluvné strany budú podľa potreby vykonávať posudzovanie rizík, posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia, berúc pri tom do úvahy špecifiká Karpatských horských ekosystémov, budú konzultovať projekty cezhraničného charakteru v Karpatoch a posudzovať ich vplyvy na životné prostredie za cieľom prevencie cezhraničných škodlivých účinkov.

Hlavné koncepcie

Posudzovanie rizík, posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia sú nástrojmi posudzovania vplyvov, ktorých cieľom je primerané a včasné informovanie o možných environmentálnych dopadoch plánovaných činností, ako sú projekty výstavby, alebo rôzne plány a programy. Tieto techniky pomáhajú v príprave a výskume realizo-

vateľných alternatív a zmierňovaní potenciálnych škôd. Nástroje posudzovania vplyvov pomáhajú dosahovať cieľ trvalo udržateľného rozvoja, pretože sa sústreďujú na to, aby boli pri plánovaných činnostiach brané do úvahy environmentálne, sociálne a ekonomické výhody a náklady a aby sa hľadalo najmenej škodlivé riešenie.

Posudzovanie rizík je v zmysle Karpatského dohovoru analýzou potenciálnych nežiaducich vplyvov na životné prostredie a zdravie spôsobených vystavením prírody a ľudí environmentálnych rizikám. Kritéria na posudzovanie rizika sú pravdepodobnosť a závažnosť potenciálnej škody. Posudzovanie rizík je komplexným procesom, ktorý tvorí niekoľko krokov:

1. Identifikácia hrozieb je analýza environmentálnej situácie s ohľadom na potenciálne vystavenie environmentálnym hrozbám.
2. Posudzovanie škody a výskytu: je identifikácia vzťahu medzi potenciálnou mierou škody a incidenciou nežiaduceho účinku
3. Posudzovanie vystavenia je meraním intenzity, frekvencie, alebo trvania vystavenia škodlivým účinkom, ktoré sa nachádzajú v životnom prostredí, alebo ktoré sa môžu vyskytnúť v budúcnosti.
4. Popis rizika je odhadom incidencie nežiaduceho účinku na základe podmienok vystavenia popísaných vo fáze posudzovania vystavenia.²⁸⁰

Rámček 46

Premostenie Dunaja medzi obcami Vidin (Bulharsko) a Calafat (Rumunsko)

Projekt na výstavbu mostu Vidin-Calafat cez Dunaj navrhlo Bulharské Ministerstvo dopravy a telekomunikácií, most však budú prevádzkovať a udržiavať Bulharsko s Rumunskom spoločne. Výstavba 2-kilometrového mosta sa začala v roku 2005, pričom dokončenie sa očakáva v roku 2008. Celkové náklady na výstavbu predstavujú 230 miliónov euro.

Inštitučné aspekty

V júni 2000 podpísali obe krajiny dohodu o technických, finančných, právnych a organizačných aspektoch projektu. V bilaterálnej dohode sa uvádzalo, že krajiny by mali spoločne vykonať posúdenie vplyvov na životné prostredie, berúc do úvahy legislatívu Bulharska, Rumunska a EÚ. Obe krajiny sú zmluvnými stranami Dohovoru z Espoo o posudzovaní vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice.

Touto dohodou bol vytvorený Spoločný výbor, ktorý mal dohliadať na projekt a ktorému predsedali štátni tajomníci ministerstiev dopravy oboch krajín a tvorili ho zástupcovia ministerstiev životného prostredia. Bolo tiež vytvorených deväť pracovných skupín, vrátane environmentálnej Spoločnej pracovnej skupiny, ktorá koordinovala environmentálne postupy. Okrem toho boli v rámci kompetentných orgánov každého štátu-Rumunského Ministerstva dopravnej výstavby a cestovného ruchu a Bulharského Ministerstva dopravy a telekomunikácií- vytvorené jednotky pre implementáciu projektu a jeho manažment.

Umiestnenie mostu bolo vybrané na základe štúdie výberu trasy- ktorá brala do úvahy environmentálne, sociálne a ekonomické aspekty a bola vykonaná v 90. rokoch minulého storočia. Štúdia ukončená v júli 2001 určila optimálnu lokalitu mosta.

Postup posudzovania vplyvov na životné prostredie

Bulharsko má jednokrokový postup posudzovania vplyvov na životné prostredie na začiatku fázy návrhu projektu, zatiaľ čo Rumunsko má posudzovanie vplyvov na životné prostredie v rámci procesu povoľovania (to znamená, pred získaním stavebného povolenia). Na prekonanie týchto rozdielov a za cieľom silnejšieho celkového posudzovania vplyvov na životné prostredie bolo vykonané cezhraničné posudzovanie v dvoch štádiách:

- predbežné posudzovanie podľa Bulharskej legislatívy; a
- finálne posudzovanie podľa Rumunskej legislatívy.

Posudzovací tím viedli experti z medzinárodnej konzultantskej spoločnosti, pričom tím tvorili aj miestni konzultanti z Bulharska a Rumunska. Predbežné posudzovanie životného prostredia bolo ukončené v auguste 2001 a bol určený termín pre doručenie písomných pripomienok od verejnosti a iných zainteresovaných v oboch štátoch.

Kompetentné orgány v Bulharsku a Rumunsku informovali verejnosť hneď na začiatku procesu posudzovania a v oboch štátoch prebehli verejné konzultácie. Počas tohto procesu účasti verejnosti podávala verejnosť a mimovládne organizácie pripomienky týkajúce sa zmierňujúcich opatrení na zníženie environmentálnych vplyvov a týkajúce sa iných zlepšení. Na základe predbežnej správy o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, berúc do úvahy výsledky stretnutí s verejnosťou vydalo Bulharské Ministerstvo životného prostredia a vodohospodárstva svoje rozhodnutie o posudzovaní vo februári 2002. Rozhodnutie obsahovalo konkrétne podmienky ako opatrenia na prevenciu, alebo obmedzenie významných nežiaducich dopadov na životné prostredie.

Zdroj: www.unece.org/env/eia/publications.html#factsheets

Pri týchto aspektoch by mali tvorcovia politiky určiť prijateľnú mieru rizika. Mali by byť identifikované a porovnané alternatívy, spolu so stratégiami manažmentu rizík. Ako náhle sa vyberie jedna stratégia manažmentu rizík, musí byť implementovaná, pravidelne vyhodnocovaná a podľa potreby upravovaná. Posudzovanie rizík nie je statickým dokumentom- ako sa činnosti a technológie vyvíjajú a môže dôjsť k nepredvídateľným udalostiam, vyžaduje si neustály monitoring a periodické vyhodnocovanie.

Posudzovanie vplyvov na životné prostredie definuje Dohovor z Espoo²⁸¹ ako národný postup na hodnotenie pravdepodobného dopadu navrhovanej činnosti na životné prostredie. Tento postup zabezpečuje, aby boli identifikované environmentálne dopady rozhodnutí a riešenia potenciálnych negatívnych environmentálnych dopadov navrhnuté ešte pred tým, než sa rozhodnutie uskutoční. Zabezpečuje tiež aby boli environmentálne aspekty v procese rozhodovania výslovne adresované a brané do úvahy. V Smernici 85/337/EEC sa uvádza zoznam fauny, flóry, pôdy, vody, ovzdušia, klímy, krajiny a kultúrneho dedičstva ako faktorov, pri ktorých je potrebné identifikovať, popísať a posúdiť priame a nepriame vplyvy. Postup posudzovania vplyvov na životné prostredie tvorí viacero štádií, ktoré musia byť vykonané v presne danom poradí, aby bolo možné dosiahnuť spoľahlivé výsledky. Sú to:

1. skríning, na posúdenie, či je posudzovanie potrebné a ak áno, nakoľko podrobne;
2. rámcovanie, na identifikáciu problémov a dopadov, ktoré budú pravdepodobne významné a pripraviť referenčné smernice pre posudzovanie;
3. preskúmanie alternatív na vyhodnotenie environmentálne najzodpovednejšej možnosti ako dosiahnuť ciele návrhu;
4. analýza dopadov a identifikácia pravdepodobných environmentálnych, sociálnych a iných dopadov návrhu;
5. zmierňovanie a manažment dopadov, príprava opatrení potrebných na prevenciu a minimalizáciu predpovedaných nežiaducich vplyvov, ktoré budú podľa potreby zapracované do plánu, alebo systému environmentálneho manažmentu;
6. hodnotenie významu, na posúdenie relatívneho významu a prijateľnosti reziduálnych dopadov;
7. príprava Stanoviska o vplyve na životné prostredie, ktoré obsahuje dopady návrhu, navrhované opatrenia na ich zmiernenie, význam vplyvov a aspekty týkajúce sa verejnosti a komunit, ktoré sú návrhom ovplyvnené;
8. preskúmanie Stanoviska, či táto správa zodpovedá referenčným smerniciam, poskytuje uspokojivé posúdenie návrhu a obsahuje informácie potrebné pri rozhodovaní;
9. rozhodovanie- schválenie, alebo odmietnutie návrhu a príprava podmienok pre jeho implementáciu; a

10. post-projektová analýza, na zabezpečenie plnenia podmienok schválenia, monitoring dopadov návrhu a účinnosti opatrení na zmiernenie dopadov a monitoring procesu hodnotenia za účelom optimalizácie environmentálneho manažmentu.²⁸²

Musíme poznamenať, že účasť zainteresovanej verejnosti je možná a žiaduca vo všetkých štádiách posudzovania. Viac podrobností o účasti verejnosti sa nachádza v kapitole I.L. Príručky.

Strategické posudzovanie životného prostredia je komplexným a integrovaným procesom na hodnotenie určitých plánov, politiky a programov, alebo legislatívy spolu so sociálnymi a ekonomickými dopadmi vo včasnej fáze rozhodovania. Smernica Európskej únie 2001/42/EC vyžaduje aby národné, regionálne a miestne orgány v členských štátoch vykonávali strategické posudzovanie životného prostredia pre určité plány a programy, ktoré podporujú.²⁸³

Napriek tomu, že strategické posudzovanie je založené na rovnakých princípoch ako posudzovanie vplyvov na životné prostredie, je to pokročilý a proaktívny nástroj na plánovanie pre environmentálny manažment regiónov, alebo sektorov, zatiaľ čo posudzovanie vplyvov na životné prostredie sa týka konkrétnych navrhovaných aktivít.

Pri strategickom posudzovaní aj pri posudzovaní vplyvov na životné prostredie je potrebné brať do úvahy spôsoby, ako sa vysporiadať s novými poznatkami, alebo zmenami podmienok. Potreba spúšťača, najmä čo sa týka posudzovania vplyvov na životné prostredie a výsledná potenciálna nepoužiteľnosť výstupov posudzovania s postupom času privedla niektorých zákonodarcov a pozorovateľov k myšlienke nepretržitého posudzovania, ktoré zahŕňa revíziu rozhodnutí na základe nových informácií, alebo podmienok.²⁸⁴ Niektoré druhy progresívnej národnej legislatívy o posudzovaní vplyvov na životné prostredie obsahujú pamätajú aj na udalosti, ktoré spúšťajú nové posudzovanie- je to napríklad zmena vlastníctva, alebo uplynutie určitého obdobia.

Environmentálne dopady projektov cezhraničnej povahy sa podľa článku 1 Dohovoru z Espoo vzťahujú na: „dopady na životné prostredie v rámci územia pod jurisdikciou [štátu] spôsobené navrhovanou činnosťou, ktorej fyzický pôvod sa nachádza celkovo, alebo čiastočne v rámci územia pod jurisdikciou iného [štátu].“

Karpatský dohovor obsahuje požiadavku na spoluprácu vo forme konzultácií o projektoch cezhraničnej povahy v Karpatoch a na posudzovanie ich environmentálneho dopadu za cieľom prevencie škodlivých cezhraničných vplyvov. Berúc do úvahy krehké horské ekosystémy a počet cezhraničných environmentálnych faktorov (flóra, fauna, pôda, ovzdušie, voda, klíma, krajina a historické pamiatky, alebo iné fyzické objekty, vrátane interakcie medzi týmito faktormi), musí byť cezhraničná spolupráca a účasť zainteresovaných zo susedných krajín intenzívna a široká najmä pri vykonávaní posudzovania

rizík, posudzovania vplyvov na životné prostredie a strategického posudzovania vplyvov na životné prostredie.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Povinnosť posudzovať potenciálne dopady činností, plánov a programov, politiky a legislatívy sa vyvíjala od špeciálnych ustanovení v medzinárodných nástrojoch týkajúcich sa rôznych sektorov životného prostredia až po celé zmluvy zamerané na túto tému. Zvláštne ustanovenia požadujúce posudzovanie potenciálnych dopadov môžeme nájsť v článku 206 Dohovoru OSN o morskom práve²⁸⁵ (1982), článku 4 Rámcového dohovoru OSN o klimatických zmenách²⁸⁶ (1992) a článok 14 Dohovoru o biologickej diverzite²⁸⁸ (2000) sa venuje výhradne posudzovaniu rizík.

Dohovor o posudzovaní vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice (Espoo, 1991) určuje povinnosť posudzovať vplyv na životné prostredie pri určitých aktivitách vo včasnom štádiu rozhodovania. Ukladá tiež všeobecnú povinnosť štátov navzájom si oznamovať a konzultovať o všetkých významných navrhovaných projektoch, ktoré môžu pravdepodobne mať významné nežiaduce cezhraničné dôsledky na životné prostredie a určuje konkrétne postupy, ktoré sa musia dodržiavať. S výnimkou Srbska sú zmluvnými stranami Dohovoru z Espoo všetky štáty Karpát.

Dohovor z Espoo výslovne požaduje aby zmluvné strany „podnikli všetky vhodné a účinné opatrenia na prevenciu, zmiernenie a kontrolu významných nežiaducich cezhraničných dopadov na životné prostredie vyplývajúcich z navrhovaných aktivít.“ Posudzovanie vplyvov na životné prostredie preto musí prebiehať vo včasnej fáze a ešte pred tým, než padne rozhodnutie o danej aktivite. Štát, ktorý iniciuje danú činnosť musí všetky zmluvné strany, „ktoré môžu byť potenciálne ovplyvnenou zmluvnou stranou čo najskôr [upozorniť], pričom to nesmie byť neskôr ako o danej navrhovanej činnosti informuje vlastnú verejnosť.“

Pri príprave svojho posudzovania vplyvov na životné prostredie musí štát pôvodu podľa Prílohy 2 Dohovoru z Espoo pamätať na určité prvky. Posudzovanie vplyvov na životné prostredie musí minimálne obsahovať:

- popis navrhovanej činnosti a jej účel;
- popis primerane možných alternatív k navrhovanej činnosti, vrátane alternatívy „žiadnej činnosti“;
- popis prostredia, ktoré bude pravdepodobne ovplyvnené navrhovanou činnosťou a jej alternatívami;
- popis potenciálneho vplyvu na životné prostredie navrhovanej činnosti a jej alternatív, ako aj odhad ich závažnosti;
- popis zmiernovacích opatrení;
- popis prediktívnych metód a príslušných použitých environmentálnych údajov;

- identifikácia neistých oblastí a medzier v poznatkoch;
- náčrt programov manažmentu a monitoringu; a
- non-technické zhrnutie vrátane vizuálnej prezentácie máp a grafov.

Ako náhle vstúpi do platnosti, bude **Dohovor o strategickom posudzovaní životného prostredia**²⁸⁹ (Kiev, 2003) od zmluvných strán požadovať hodnotenie environmentálnych dopadov oficiálnych návrhov plánov a programov, vrátane tých, ktoré sa vzťahujú ku Karpatskej oblasti. Protokol tiež uvádza možnosť posudzovania environmentálnych dopadov politiky a legislatívy. Zabezpečí tiež konzultácie nielen s environmentálnymi, ale aj zdravotnými orgánmi v rôznych štádiách strategického posudzovania a rozsahu účasti verejnosti na vládnom rozhodovaní v oblasti rôznych sektorov výstavby.

Ustanovenia **Aarhuského dohovoru** (1998) vo vzťahu k verejnej účasti v procese rozhodovania o konkrétnych aktivitách dopĺňajú Dohovor z Espoo a môžu sa v Karpatskej oblasti široko aplikovať.²⁹⁰ Napriek tomu, že ešte neplatí Dohovor o strategickom posudzovaní, členovia verejnosti sa môžu podieľať na príprave plánov, programov, politiky a legislatívy tak, že uplatnia svoje práva podľa Aarhuského dohovoru. Napriek tomu, že účasť v strategickom posudzovaní je podľa Aarhuského dohovoru len schematická, implementácia jej ustanovení s ohľadom na problémy, ktorým sa venuje Karpatský dohovor môže byť pre Karpatskú oblasť prínosom.

17. zásada **Deklarácie z Rio o životnom prostredí a rozvoji** (1992) uvádza, že posudzovanie vplyvov na životné prostredie sa ako národný nástroj bude uplatňovať pri navrhovaných aktivitách, ktoré budú pravdepodobne mať závažný nežiaduci dopad na životné prostredie a ktoré sú predmetom rozhodovania kompetentného národného orgánu.

Smernica Rady 85/337/EEC z 27. júna 1985 o posudzovaní dopadov určitých verejných a súkromných projektov, ďalej pozmenená Smernicami 97/11/EC a 2003/35/EC²⁹¹ vytvára postup, ktorý zabezpečuje aby boli environmentálne dôsledky projektov identifikované a posúdené ešte pred udelením povolenia. Počas procesu schvaľovania projektu môže verejnosť prejavovať svoje názory a do úvahy sa musia brať výsledky konzultácií. Verejnosť je po skončení informovaná o výsledkoch.

Smernica 2001/42/EC Európskeho parlamentu a Rady z 27. júna 2001 o posudzovaní účinkov určitých plánov a programov na životné prostredie²⁹² má zabezpečiť aby boli identifikované a posudzované environmentálne dôsledky určitých plánov a programov ešte počas prípravy a pred ich prijatím. V procese sa zúčastňuje verejnosť a environmentálne orgány: môžu vyjadriť svoj názor a výsledky konzultácií sú zapracované a berú sa do úvahy v priebehu dopracovania plánu, alebo programu a jeho prijatia.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány hrajú významnú úlohu pri konzultáciách a schvaľovaní posudzovania vplyvu na životné prostredie a sú zodpovedné za prípravu mnohých plánov, programov a iných strategických dokumentov. Aby pomohli dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj, potrebujú miestne orgány konkrétne nástroje, aby lepšie porozumeli pravdepodobným dôsledkom plánovania svojho rozvoja. Strategické posudzovanie životného prostredia sa stáva dôležitým nástrojom, ktorý pomáha dosahovať trvalo udržateľný rozvoj v oblasti lokálneho a regionálneho plánovania a tvorby politiky.

V rámci Karpatského dohovoru by mali miestne orgány usilovať o to, aby pomohli zabezpečiť:

- účasť verejnosti na všetkých štádiách procesu posudzovania životného prostredia;
- osvetu o ochrane životného prostredia a problematike trvalo udržateľného rozvoja, najmä počas prípravy projektov, rozpracovania plánov, alebo programov, prostredníctvom hlásení pre verejnosť o posudzovaní a rozhodnutiach, debát a odborných školení, atď.;
- nepretržitú a účinnú spoluprácu medzi zainteresovanými v príprave, plánovaní, posudzovaní a rozhodovaní.

Konkrétne by mali pripravovať akčné plány pre trvalo udržateľný rozvoj, ktoré by prinášali environmentálne ciele ako míľniky environmentálnych dopadov strategických aktivít a mali by identifikovať kritéria a mechanizmy na hodnotenie politiky, plánov a programov.

2. Zmluvné strany budú s využitím existujúcich metód monitoringu a posudzovania tvoriť politiku zameranú na podporu:

- spolupráce vo výskumnej činnosti a vedeckom posudzovaní v Karpatoch,
- spoločné, alebo komplementárne programy monitoringu, vrátane systematického monitoringu stavu životného prostredia,
- porovnateľnosti, komplementárnosti a štandardizácie výskumných metód a príbuzných aktivít získavania údajov,
- harmonizácie existujúcich a prípravy nových environmentálnych, sociálnych a ekonomických indikátorov,
- systému včasného varovania, monitoringu a posudzovania prírodných a antropogénnych environmentálnych

rizík a hrozieb a f) informačného systému, prístupného všetkým Zmluvným stranám.

Formulácia environmentálnych zákonov a politiky ako aj ich úspešná implementácia si vyžaduje zbieranie spoľahlivých informácií a ich neustály monitoring a vyhodnocovanie. Za cieľom trvalo udržateľnej ochrany a manažmentu životného prostredia vyžadujú existujúce multilaterálne dohody o životnom prostredí uplatňovanie monitoringu, posudzovania a reportingu v medzinárodných a národných právnych systémoch. Kombinovaná aplikácia týchto metód v Karpatskej oblasti bude nepochybne výhodná pre implementáciu Dohovoru. Metódy uvedené v tomto odseku si vyžadujú cezhraničnú spoluprácu a vstupy a spoločné úsilie všetkých zmluvných strán, ako aj koordináciu, výmenu informácií a vzájomnú výpomoc. Dohovor špecificky požaduje, aby zmluvné strany usilovali o politiku zameranú na podporu týchto cieľov.

Hlavné koncepcie

Systémy a informácie existujú na národných a regionálnych úrovniach vo všetkých štátoch. Toto ustanovenie vyžaduje široké využívanie existujúcich zavedených metód, ale zároveň vyžaduje prípravu komplexného a koordinovaného prístupu ku Karpatskej oblasti.

Monitoring je pravidelným, alebo nepretržitým sledovaním, alebo testovaním na zistenie miery, do akej je vyhovené zákonným normám a/alebo úrovniam znečistenia v rôznych médiách, alebo u ľudí, rastlín, alebo živočíchov.²⁹³ Systémy monitoringu predstavujú rámec pre sledovanie, kvantifikáciu a reporting o stave a vývoji životného prostredia v priebehu všetkých štádií činnosti. Predstavuje aj tvorbu komplexných databáz a širokej palety nástrojov, ktoré pomáhajú manažérom pri definovaní cieľov.²⁹⁴

V Karpatoch môžu aktivity monitoringu prebiehať spoločne prostredníctvom spoločných, alebo komplementárnych systémov monitoringu na transnárodnej úrovni. Výsledky monitoringu by mali byť minimálne porovnávané a centrálné zozbierané.

Štandard je konsenzuálne určený parameter, ktorý poskytuje smernice, prípadne vlastnosti určitých činností, alebo ich výsledkov, na všeobecné a opakované použitie.²⁹⁵ **Štandardizácia** je procesom udržiavania metód a zariadenia v takom stave, aby zostávali čo najviac konštantné. Štandardizované výskumné metódy a príbuzné činnosti získavania údajov sú užitočné v kontexte spolupráce a porovnávania údajov.

Porovnateľnosť sa týka možnosti preskúmania podobností a rozdielov informácií. Z dôvodu existencie rôznych prístupov k posudzovaniu a monitoringu životného prostredia, rizík, alebo dopadov je porovnávanie

údajov neľahkou úlohou. Komparatívnu analýzu údajov by preto zjednodušilo definovanie spoločných, alebo podobných technických metód, modelov, alebo štandardov.

Komplementárnosťou sa rozumie prepojenie dvoch metód, ktoré na sebe navzájom stavajú. Ako príklad, kvalitatívne a kvantitatívne metódy použité súčasne môžu poskytovať komplementárne množiny údajov, ktoré spolu poskytujú úplnejší obraz, ako by bol získaný pri použití každej metódy zvlášť.

Environmentálny indikátor je parameter, alebo hodnota, ktorá popisuje stav životného prostredia a jeho dopad na ľudí, ekosystémy a materiály, tlaky na prostredie, pôsobiace sily a reakcie, ktoré riadia tento systém.²⁹⁶ Environmentálne indikátory sú kľúčovými nástrojmi na sledovanie postupu v oblasti životného prostredia, podpory vyhodnocovania politiky a informovania verejnosti. Od začiatku 90. rokov minulého storočia takéto indikátory naberali na dôležitosť v mnohých krajinách, ako aj na medzinárodných fórach. Členské štáty OECD ako súčasť svojho záväzku k vyššej transparentnosti a lepším informáciám pre verejnosť čoraz viac používajú znížený počet indikátorov vybraných z väčších množín, označované ako „kľúčové indikátory“, ktoré sa používajú pri hláseniach o hlavných environmentálnych otázkach. Organizácia OECD bola priekopníkom vo vývoji medzinárodných environmentálnych indikátorov a dlhodobo podporuje úsilie svojich členských štátov v tejto oblasti. Práca organizácie viedla k vytvoreniu niekoľkých množín environmentálnych indikátorov, z ktorých každá slúži konkrétnemu účelu.²⁹⁷

Sociálne indikátory sú množinou indikátorov, ktoré merajú postup k politickým cieľom navrhnutým na podporu zamestnanosti, boj s chudobou, zlepšovanie pracovných a životných podmienok, boj s exklúziou, rozvoj ľudských zdrojov, atď.²⁹⁸

Ekonomické/hospodárske indikátory sú štatistické údaje, ktoré zobrazujú všeobecné trendy v hospodárstve. Patria sem rôzne indexy, ako je miera zamestnanosti, priemyselná výroba a obchodný deficit.

Systémy včasného varovania zmierňujú dôsledky prírodných a ľudských rizikových faktorov a hrozieb. Vyhodnocujú dané riziká, tvoria systém monitoringu, ktorý rýchlo šíri informácie a predstavuje potenciál pre reakciu na hrozbu.²⁹⁹ Účinný systém varovania môže existovať jedine vďaka regionálnej spolupráci, výmeny údajov z pozorovania a tvorbe účinného plánu reakcie, ktorý sa aktivuje pri vydaní varovania.³⁰¹

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Mnohé medzinárodné nástroje obsahujú podobné požiadavky ako tie, ktoré sa nachádzajú v Karpatskom dohovore, pretože monitoring a posudzovanie sú integrálnou súčasťou implementačného procesu

mnohých multilaterálnych dohôd o životnom prostredí. Požiadavka na vykonávanie monitoringu rizík a dôsledkov znečistenia a požiadavka na posudzovanie potenciálnych účinkov činností sa napríklad nachádza v **Dohovore OSN o morskom práve** (článok 204), **Dohovore o biologickej diverzite** (článok 7), **Štokholmskom dohovore o perzistentných organických látkach** (článok 11)³⁰², **Dohovore o ochrane Čierneho mora pred znečistením** (článok 15)³⁰³ a **Dohovore o ochrane rieky Dunaj** (článok 9).³⁰⁴

Článok 9 **Dohovoru o diaľkovom znečistení ovzdušia** (1979) podrobne upravuje implementáciu a prípravu spoločného programu na monitoring a hodnotenie diaľkového prenosu znečistení ovzdušia v Európe, pričom, inter alia, berie do úvahy potrebu štandardizovaných postupov monitoringu kedykoľvek to bude potrebné a výhodnosť vytvorenia rámca pre spoločný program monitoringu životného prostredia. Pretože Karpaty sú predmetom národnej jurisdikcie viacerých štátov, monitoring znečistenia ovzdušia predstavuje integrálnu súčasť všeobecných monitoringových požiadaviek Karpatského dohovoru.

Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy (1985) požaduje aby štáty spolupracovali, prostredníctvom systematického pozorovania, výskumu a výmeny informácií, za cieľom lepšieho porozumenia a hodnotenia dôsledkov ľudských aktivít na ozónovú vrstvu a účinkov na ľudské zdravie a životné prostredie spôsobených zmenami ozónovej vrstvy. Ukladá tiež štátom povinnosť podporovať, alebo pripravovať spoločné, alebo komplementárne programy na systematické pozorovanie stavu ozónovej vrstvy a iných relevantných parametrov. Režim ochrany ozónu je pokladaný za jeden z najúspešnejších, vzhľadom k tomu, že predstavuje pozitívny príklad riešenia globálnej hrozby. Všetky Karpatské štáty sú zmluvnými stranami Viedenského dohovoru a môžu využiť svoje cenné skúsenosti v súvislosti so systematickým pozorovaním, výskumom a výmenou informácií v Karpatskej oblasti.

Dohovor o cezhraničných dôsledkoch priemyselných nehôd požaduje vytvorenie Systému upozornenia o priemyselnej nehode (IAN) UNECE, ktorý tvoria tri kategórie hlásení: včasné varovanie, informácie a žiadosť o výpomoc.

Dohovor o ochrane a využití cezhraničných vodných tokov a medzinárodných jazier (1992) vyžaduje, aby štáty tvorili spoločné programy na monitoring podmienok cezhraničných vôd (články 4 a 11). V kontexte Karpatského dohovoru je tiež dôležité uviesť článok 14 Vodného dohovoru, ktorý upravuje prípravu a fungovanie systémov varovania a výstrahy.

Pobrežné zmluvné strany sa musia tiež bezodkladne navzájom informovať o všetkých kritických situáciách, ktoré by mohli mať cezhraničné dôsledky. Pobrežné zmluvné strany musia tiež – podľa potreby – tvoriť a prevádzkovať koordinované, alebo spoločné systémy komunikácie a varovania a výstrahy s cieľom získania

a transmisie informácií. Tieto systémy majú fungovať na základe kompatibilných postupov transmisie a spracovania údajov a zariadení, na ktorých sa dohodnú pobrežné zmluvné strany. Pobrežné zmluvné strany sa musia navzájom informovať o kompetentných orgánoch, alebo kontaktných bodoch, určených pre tento účel.

V Karpatoch existuje mnoho vodných telies, z ktorých sú niektoré cezhraničnej povahy. Implementácia Dohovoru o vodných tokoch je preto prínosom pre trvalo udržateľný rozvoj Karpát.

Alpský dohovor neobsahuje zmienku o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, pretože tento mechanizmus bol v čase prípravy Alpského dohovoru na medzinárodnej úrovni len vo včasných štádiách vývoja. Ako je uvedené v úvode tejto kapitoly, posudzovanie vplyvov na životné prostredie sa začalo objavovať ako povin-

nosť v medzinárodných dohodách na začiatku 90. rokov minulého storočia. Alpský dohovor napriek tomu v článkoch 3 a 4 zdôrazňuje význam vykonávania vedeckých hodnotení a prípravy systémov monitoringu a systémov zbierania údajov. Zmluvné strany musia spolupracovať a navzájom sa informovať o všetkých týchto aktivitách.

Svetová charta pre prírodu³⁰⁵ požaduje monitoring stavu prírodných procesov, ekosystémov a druhov, za účelom včasného odhalenia degradácie, alebo hrozby, zabezpečenia včasnej intervencie a facilitácie hodnotenia ochrannej politiky a metód. Zásady ochrany uvedené v Svetovej charte pre prírodu predstavujú významný nástroj mäkkej legislatívy, na ktorý by mali Karpatské štáty obracať v úsilí o trvalo udržateľný rozvoj v týchto horách.

Rámček 47

Premostenie Dunaja medzi obcami Vidin (Bulharsko) a Calafat (Rumunsko) Spoločný program monitoringu na Dunaji

19. apríla 1995 podpísali vlády Slovenskej a Maďarskej republiky dohodu týkajúcu sa určitých dočasných technických opatrení a vypúšťaných prvkov do hlavného kanála Mošonského ramena Dunaja, ktorá tiež predpísala monitoring vplyvu podniknutých opatrení na životné prostredie.

Podľa článku 4 medzivládnej dohody sa zmluvné strany zaviazali na výmenu a hodnotenie údajov získaných prostredníctvom monitoringu životného prostredia vykonávaného na Slovenskej aj Maďarskej strane Dunaja, čo je potrebné na posúdenie vplyvov zvýšeného prietoku Dunaja. Technické podrobnosti monitoringu životného prostredia na oboch stranách- určenie postihnutého územia, vzorkovania a bodov merania, frekvencie meraní, zoznam vymieňaných parametrov, frekvencia výmeny údajov, atď.- sú predpísané v Štatúte o činnosti poverených zástupcov pre monitorovanie, vytvorenom na základe dohody a príslušných dokumentov.

Výsledky pozorovaní a údaje z meraní predstavujú v tabuľkovej a grafickej forme spolu s ich vyhodnotením základ pre Spoločnú výročnú správu, ktorú zmluvné strany pripravujú. Výmenu údajov a vyhodnocovanie monitoringu vykonávaného v rámci spoločného monitoringu koordinuje Splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre výstavbu a prevádzku projektu Gabčíkovo-Nagymaros a Maďarské ministerstvo ochrany životného prostredia a vodohospodárstva.

Účelom monitoringu je pozorovať, zaznamenávať a spoločne vyhodnocovať kvantitatívne a kvalitatívne zmeny povrchových vodných a podzemných vodných telies a prírodného prostredia súvisiaceho s vodou v kontexte vykonaných zmien a miery prietoku.

Účelom výmeny údajov je poskytovať informácie o výsledkoch monitoringu, o vývoji parametrov zahrnutých do výmeny údajov a o zmenách životného prostredia v postihnutých oblastiach príslušných zmluvných strán. Základnou podmienkou výmeny údajov je využívanie rovnakých, alebo kompatibilných metód merania a analýzy a aplikácia dohodnutých spôsobov interpretácie údajov.

Účelom Spoločnej výročnej správy je predložiť spoločné vyhodnotenie výsledkov monitoringu a spoločné odporúčania pre zlepšenie monitoringu a aktivít ochrany životného prostredia pre vlády jednotlivých štátov.

Zdroj: Slovenská spoločná výročná správa o monitoringu životného prostredia v roku 2004, www.gabcikovo.gov.sk/doc/jr2000en/preface.html

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány majú v procese implementácie daného ustanovenia všeobecnú dozornú a konzultačnú úlohu. Posudzovanie životného prostredia, monitoring a výskum vykonávajú špecializované inštitúcie, zatiaľ čo miestne orgány sú zodpovedné za zabezpečovanie výkonu aktivít v súlade s Dohovorom a v súlade s ústavou štátu a ďalšími nariadeniami.

Miestne orgány môžu tiež:

- tvoriť fórum pre diskusie medzi rôznymi zainteresovanými, ktorí majú záujem o zdôrazňované témy;
- pripravovať spoločné metódy výskumu a vedeckého hodnotenia na zabezpečenie efektívnej spolupráce odborníkov;
- vytvoriť informačný systém prístupný pre všetky štáty, ako aj pre verejnosť;
- posúdiť možnosti iných metód na šírenie informácií o životnom prostredí zozbieraných v rámci aktivít monitoringu, posudzovania a výskumu; a
- konať v zmysle spolupráce a venovať výrazné úsilie systémom včasného varovania.

Miestne orgány by tiež mali zdôrazňovať implementáciu článku 12, pretože na ňom výrazne závisí implementácia iných článkov.

Prepojenie s inými článkami Dohovoru

Ustanovenia článku 12 majú všeobecnú, horizontálnu povahu. Môžu byť aplikované na konkrétne sektory životného prostredia, avšak účelom používania nástrojov, ako sú posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie životného prostredia je dotknúť sa všetkých sektorov a reflektovať súhrnnú environmentálnu situáciu. Výskumná činnosť, monitoring, používanie environmentálnych indikátorov, atď. bude efektívnejšie, ak sa budú kombinovať údaje z rôznych sektorov.

Implementácia článku 12 bude facilitovať implementáciu iných článkov Dohovoru a pomôže rýchlejšie a efektívnejšie zabezpečiť cieľ trvalo udržateľného rozvoja Karpát.

Kapitola L

Článok 13

Článok 13 - Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať politiku zameranú na šírenie osvetu v oblasti životného prostredia, zlepšovanie prístupu verejnosti k informáciám o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát a podporovať súvisiace vzdelávacie osnovy a programy.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať politiku zabezpečujúcu účasť verejnosti pri tvorbe rozhodnutí týkajúcich sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát a implementácie tohto Dohovoru.

Zdieľanie informácií a osvetová činnosť ako je environmentálna výchova, boli identifikované ako kľúčové oblasti v úsilí o trvalo udržateľný rozvoj, najmä v Agende 21. Vzdelávanie, prístup k informáciám a osvetová činnosť skutočne pomáhajú zvyšovať účasť verejnosti v rozhodovacom procese, čo v konečnom dôsledku určuje smer vývoja a stavu životného prostredia.

Karpatský dohovor predpokladá, že vzdelávanie, osвета a prístup k informáciám sú podmienkami účasti v rozhodovaní o environmentálnych otázkach a predstavujú významný základ pre implementáciu Dohovoru. Aby bolo možné dosiahnuť cieľ trvalo udržateľného rozvoja v Karpatoch, potrebných krokov by si mali byť vedomé nielen národné vlády, ale aj miestne orgány, biznis komunita, mimovládne organizácie, učitelia a dokonca aj deti v školách- jednoducho, celá občianska spoločnosť.

Okrem toho je to jedine prostredníctvom spoľahlivých a podrobných poznatkov o plánovaných environmentálnych aktivitách, plánoch, programoch a stratégiách a ich dopade na životné prostredie, ako môžu jednotlivci, alebo skupiny jednotlivcov hodnotne a významne prispieť do procesu rozhodovania.

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať politiku zameranú na šírenie osvetu v oblasti životného prostredia, zlepšovanie prístupu verejnosti k informáciám o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát a podporovať súvisiace vzdelávacie osnovy a programy.

Toto ustanovenie obsahuje pre štáty povinnosť osvetovej činnosti v oblasti životného prostredia, podpory

environmentálnej výchovy a zabezpečenia prístupu k informáciám súvisiacich s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát. Tieto prvky predstavujú environmentálne práva a umožňujú aktívnu účasť občianskej spoločnosti prostredníctvom informovanosti o politike a jej implementácie, čo je základom otvoreného a demokratického riadenia.

Hlavné koncepcie

Osvetová činnosť v oblasti životného prostredia (environmentálna osвета) znamená vo všeobecnosti poznatky a porozumenie dopadom na životné prostredie a hrozbám životného prostredia v dôsledku určitých činností (napr. používanie výrobkov, ktoré sú pre životné prostredie škodlivé). Osvetová činnosť v oblasti životného prostredia je tematicky zameraná a jej cieľom by mala byť modifikácia chovania vo vzťahu k životnému prostrediu. Porozumenie potenciálnym dopadom činností na životné prostredie v súčasnosti a pre budúce generácie je nevyhnutné pre trvalo udržateľný rozvoj Karpatskej oblasti. Existuje mnoho príkladov úspešnej osvetu v Karpatských štátoch (rámeček 48 a 49).

Organizácia OSN pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) podporuje najmä vzdelávanie pre všetkých a spúšťa iniciatívy ako je Dekáda vzdelávania OSN za trvalo udržateľný rozvoj (2005- 2014).³⁰⁶

Vzdelávanie za trvalo udržateľný rozvoj je úzko prepojené na environmentálnu osvetu, pretože sa jedná o proces vzdelávania, ktorý zvyšuje poznatky a povedomie ľudí o životnom prostredí a súvisiacich problémoch. Environmentálna výchova by mala byť zapracovaná do celého systému formálneho vzdelávania na všetkých úrovniach, aby poskytovala potrebné vedomosti, porozumenie, hodnoty a schopnosti potrebné v občianskej

spoločnosti na informované rozhodovanie a zodpovedné konanie.³⁰⁷

Okrem toho zohrávajú školy významnú úlohu v tom, že pomáhajú vštípiť zmysel pre povedomie a zodpovednosť za životné prostredie v útlom veku. Programy environmentálnej osvetvy a vzdelávania sú rozvinuté najmä v eko-školách, v ktorých sa žiaci plne zúčastňujú na procese rozhodovania, plánovania a aktivitách. Môžeme tiež uviesť iniciatívy ako napríklad „zelený balík“ (Green pack)- sadu nástrojov pre učiteľov o predmetoch s environmentálnou tematikou.

Poskytovanie základných vedomostí o životnom prostredí je nevyhnutným prvkom budovania kapacít pre účasť verejnosti a prístup k informáciám o životnom prostredí.

Informácie týkajúce sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát pokrývajú všetky oblasti, ktorými sa Dohovor zaoberá. Mali by sem tiež patriť informácie súvisiace s implementáciou Dohovoru na národnej, lokálnej a subregionálnej úrovni, ako a informácie súvisiace s aktivitami zmluvných strán na uvedených úrovniach. Prístup k informáciám môže byť aktívny, alebo pasívny. Všeobecné právo osôb na prístup k existujúcim informáciám na požiadanie sa označuje „pasívny“ prístup k informáciám. Povinnosť vlády zbierať a šíriť informácie z vlastnej iniciatívy je známe ako „aktívny“ prístup k informáciám.

Prístup k informáciám a šírenie environmentálnych informácií je nevyhnutné pre osvetovú činnosť a environmentálnu výchovu a tvorí tiež základ pre účasť verejnosti. Rady o tom, kde nájsť informácie, aký druh informácií by sa mal šíriť a kto je zodpovedný, atď., poskytuje Aarhuský dohovor o Prístupe k informáciám, účasti verejnosti v rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v problematike životného prostredia³⁰⁹, ako aj legislatíva EÚ.

Verejnosť nie je v kontexte tohto Dohovoru definovaná ako pojem. Vo všeobecnosti si každý štát definuje verejnosť vo svojej legislatíve. Na medzinárodnej úrovni bol tento pojem definovaný v mnohých medzinárodných dohodách. Napríklad Aarhuský dohovor definuje verej-

nosť ako jednu, alebo viac fyzických, alebo právnických osôb a v súlade s národnou legislatívou, alebo praxou, ich asociácie, organizácie, alebo skupiny.³¹¹

Pojem **zainteresovaná verejnosť** sa vzťahuje na podmnožinu všeobecnej verejnosti a podľa Aarhuského dohovoru predstavuje verejnosť skutočne, alebo pravdepodobne ovplyvnenú, alebo so záujmom na procese rozhodovania v oblasti životného prostredia, vrátane mimovládnych organizácií.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Medzinárodné spoločenstvo uznáva osvetovú činnosť a vzdelávanie v oblasti životného prostredia za významné faktory v ochrane životného prostredia.

Štokholmská deklarácia o životnom prostredí človeka, ktorá bola prijatá v roku 1972 na konferencii OSN o životnom prostredí človeka v 19. princípe uznáva, že výchova v environmentálnej oblasti je kľúčová pre zodpovedné chovanie jednotlivcov, podnikov a komunít pri ochrane a zlepšovaní životného prostredia v jeho skutočnom ľudskom rozmere. Napriek tomu, že to je nezáväzný právny dokument, bola Štokholmská deklarácia prvým globálnym nástrojom, ktorý, inter alia, uznal hodnotu a nevyhnutnosť environmentálnej výchovy.

Po deklarácii nasledovalo spustenie **Medzinárodného programu environmentálnej výchovy (IEEP) UNESCO** spolu s UNEP a v roku 1977 organizáciou **Medzivládnej konferencie o environmentálnej výchove** Tbilisi.

Desať rokov po Štokholmskej konferencii prijalo Valné zhromaždenie OSN rezolúciu č. 37/7, ktorá je známa ako **Svetová charta pre prírodu**. Je známe, že táto charta bola prvým medzinárodným nástrojom zameraným na prírodu, zdôrazňujúc, že ochrana prírody je cieľom samým o sebe. V 13. kapitole rezolúcia uvádza, že vedomosti by mali byť všetkými možnými spôsobmi široko distribuované, najmä prostredníctvom ekologickej výchovy ako integrálnej súčasť všeobecného vzdelávania.

Rámček 48

Výstava ochrany prírody v Karpatoch

Česká nadácia pre rozvoj životného prostredia (Nadace partnerství) bola priekopníkom v asistencii a implementácii viacerých aktivít v rámci ochrany dedičstva a osvetvy o programe Natura 2000 v Beskydách v Karpatoch. Lokálna mimovládna organizácia Salamandr koordinovala prípravu výstavy Ludia a krajina vo Veľkých Karloviciach. Táto výstava spojila desiatky ľudí pôsobiacich v lokálnych aktivitách na ochranu prírody, menších pamiatok, starých druhov ovocných stromov, chovu oviec a života miestnych komunít občanov (požiarnici, futbalové kluby, folklórne tanečné a hudobné kluby). Výstava prilákala vysoký záujem miestneho obyvateľstva a predstavuje dobrú platformu pre ďalšie posilňovanie ľudí žijúcich v tomto drsnom, ale veľmi krásnom regióne Karpát.

Zdroj: www.nadacepartnerství.cz/english/granty/granty_carpantian_ecoregion_initiative.html

Rámček 49

Kampaň CITES v Maďarsku

V roku 2003 iniciovalo Maďarské ministerstvo životného prostredia a vodohospodárstva kampaň týkajúcu sa Dohovorom o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi (CITES), pracujúc spolu s organizáciou WWF Maďarsko a Nadáciou za práva zvierat Rex. Bola to významná iniciatíva zameraná na znižovanie environmentálnych rizík spojených s importom ohrozených druhov. Bola podporovaná strategickou kampaňou v masmédiách a vysoko profilovými aktivitami v oblasti vzťahov s verejnosťou.

Kampaň mala štyri ciele:

- šíriť osvetu o obchodovaní s ohrozenými druhmi medzi Maďarskými turistami, ktorí cestujú do zahraničia;
- poskytovať im konkrétne informácie o ohrozených druhoch;
- pomáhať ľuďom identifikovať chránené druhy; a
- obmedziť ilegálne obchodovanie s ohrozenými druhmi.

Počet maďarských turistov, ktorí cestujú do zahraničia sa za posledné desaťročia zvýšil. Väčšina z nich si nie je vedomá faktu, že import chránených druhov a ich odnoží je ilegálny a škodlivý pre životné prostredie. Spustenie kampane prebiehalo prostredníctvom širokého spektra komunikačných nástrojov, vrátane výstavy na Maďarskom národnom letisku, letákov a masmediálnej kampane (reklama v tlači, rádiu, TV, internet, atď.). Výsledkom bola významná reakcia médií ako aj pozitívna spätná väzba od cieľovej skupiny. Web stránka kampane zažila čistý nárast návštevníkov. Od decembra 2003 do februára 2004 pokračovala kampaň v podobe súťaže fotografií, reklám v Budapeštianskych električkách a TV spotov.

Zdroj: www.uneptie.org/PC/sustain/reports/advertising/Communication_Guide/webEN2.pdf

Rámček 50

Informačné systémy a systémy pozorovania v Alpách

Stály sekretariát Alpského dohovoru pripravil efektívny informačný systém s názvom Systém pre pozorovanie a informácie o Alpách (SOIA). Pracovná skupina pre SOIA Alpského dohovoru poskytuje informácie a interpretuje významné udalosti v Alpách ako podklad pre politické rozhodovanie a za účelom informovania verejnosti.

Naviac bolo v Piemonte vytvorené Regionálne horské observatórium, ktoré je zodpovedné za prípravu analýz a štúdií o štrukturálnych a významných problémoch alpského priestoru čo sa týka demografie, kultúry, obchodu, remesiel, poľnohospodárstva, lesníctva a dopravy. Observatórium navyše pre verejnosť pripravuje letáky a publikácie, organizuje konferencie a spravuje elektronickú databázu.

Rámček 51

Niektoré kľúčové otázky, ktoré by mali byť zodpovedané podľa Aarhuského dohovoru čo sa týka prístupu k informáciám

- Aký druh informácii by mal byť šírený? Kto by to mal robiť? Akým spôsobom?
- Ako môže verejnosť zistiť aké informácie existujú a ktorý orgán ich vlastní?
- Komu by sa mali podávať žiadosti o informácie?
- Aké sú podmienky získavania informácii?
- Ako sa rieši dôvernosc informácii?
- Aké sú možnosti v prípade neposkytnutia, alebo odmietnutia informácii?
- Aké sú odvolacie práva, súdne postupy, atď.?

Druhý globálny environmentálny summit, ktorý sa konal v Rio de Janeiro v roku 1992 bol východiskovým bodom pre rozvoj procesných environmentálnych ľudských práv, to znamená, prístupu k informáciám, verejnej účasti v rozhodovacom procese a prístupu k spravodlivosti vo veciach životného prostredia. V 10. princípe **Deklarácie z Ria o životnom prostredí a rozvoji**, ktorá bola na summite prijatá sa uvádza, že každý musí mať primeraný prístup k informáciám o životnom prostredí, ktoré majú verejné orgány a štáty musia facilitovať a podporovať osvetu a účasť prostredníctvom všeobecnej dostupnosti informácií. Osvetová činnosť bola tiež vysoko na agende a prístup k informáciám sa považuje za jej predpoklad. Dodržiavanie princípov uvedených v deklarácii prispieva k implementácii Karpatského dohovoru.

10. princíp Deklarácie z Ria bol ďalej rozvinutý v mnohých medzinárodných nástrojoch.

Najvýraznejší príklad toho môžeme nájsť v **Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v otázkach životného prostredia**, známom ako Aarhuský dohovor, ktorý bol podpísaný v roku 1998. Aarhuský dohovor zaručuje právo verejnosti na aktívny a pasívny prístup k informáciám a podrobne upravuje postup uchádzania sa o informácie, podmienky zamietnutia žiadosti a opatrenia na zabezpečenie zbierania a šírenia informácií verejnými orgánmi. Všeobecné ustanovenia dohovoru okrem toho požadujú podporu environmentálnej výchovy a osvetu na verejnosti. S výnimkou Srbska sú všetky krajiny Karpát zmluvnými stranami tohto dohovoru.

Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách z roku 1992 predpokladá, že pri výkone svojich záväzkov musia štáty podporovať a facilitovať rozvoj a implementáciu vzdelávacích a osvetových programov o klimatických zmenách a ich účinkoch, ako aj zabezpečiť prístup verejnosti k informáciám o klimatických zmenách a ich účinkoch.

Environmentálna výchova, osvetová činnosť a prístup k informáciám týkajúcich sa klimatických zmien môžu byť súčasťou všeobecných vzdelávacích a osvetových aktivít v Karpatoch.

Dohovor o biologickej diverzite vyžaduje, aby štáty podporovali pochopenie o význame a potrebných opatreniach na ochranu biologickej diverzity, vrátane mediálnych a vzdelávacích programov. Vzdelávanie a osvetová činnosť v oblasti ochrany prírody môže byť súčasťou všeobecných vzdelávacích a osvetových aktivít v Karpatoch.

Článok 19 **Dohovoru o boji proti rozširovaniu púští v krajinách so závažným suchom a/alebo rozširovaním púští, najmä v Afrike**, ktorý bol prijatý v roku 1994, je významný najmä preto, že zavádza konkrétne vzdelávacie a osvetové opatrenia, ktoré môžu byť tiež prijaté pre iné prvky životného prostredia. Zmluvné strany musia organizovať osvetové kampane pre širokú

verejnosť, podporovať tvorbu asociácií, ktoré k osvetovej činnosti prispievajú a rozvíjajú interdisciplinárne programy účasti.

Dohovor o cezhraničných dôsledkoch priemyselných nehôd z roku 1992 obsahuje požiadavku na zdieľanie informácií o priemyselných nehodách spôsobených nebezpečnými prebiehajúcimi, alebo potenciálnymi aktivitami, za cieľom primerane včasnej reakcie na dôsledky nehody.

Dohovor o ochrane a využití cezhraničných vodných tokov a medzinárodných jazier z roku 1992 vyžaduje, aby jeho zmluvné strany verejnosti sprístupňovali informácie o stave cezhraničných tokov, ako aj o prijatých, alebo plánovaných opatreniach za účelom prevencie, kontroly a zmiernenia cezhraničných dopadov, ako aj informácie o účinnosti týchto opatrení.

Na úrovni EÚ bola v roku 2003 prijatá Smernica 2003/4/EC o verejnom prístupe k informáciám o životnom prostredí (ktorá ruší Smernicu Rady 90/313/EEC), ktorá má zjednotiť pravidlá EÚ s požiadavkami na informácie o životnom prostredí vyplývajúcimi z Aarhuského dohovoru. Smernica ustanovuje právo každej fyzickej, alebo právnickej osoby na prístup k informáciám o životnom prostredí, ktoré sú vo vlastníctve, alebo boli vytvorené verejnými orgánmi. Dnes je päť Karpatských krajín členom EÚ, ktoré mali prijať spoločné právo (acquis communautaire), vrátane tejto smernice. Implementácia tejto smernice v týchto štátoch napomôže implementácii Karpatského dohovoru.

Alpský dohovor bol prijatý v roku 1991, kedy neboli osvetová činnosť, vzdelávanie a verejná účasť bežnými témami medzinárodných dohôd. Neskôr sa tieto požiadavky stali pre štáty Alpského dohovoru záväzné prostredníctvom iných nástrojov. Články 3 a 4 sa však týkajú výskumu, právnej, vedeckej, hospodárskej a technickej spolupráce zmluvných strán. Podporou výskumu a spolupráce zdôrazňuje Alpský dohovor význam zdieľania informácií, za účelom zlepšeného riešenia problémov.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Miestne orgány by mali konzultovať iné medzinárodné dokumenty, najmä dokumenty mäkkej legislatívy, na pomoc pri environmentálnej osvetovej činnosti, zabezpečovaní riadnej environmentálnej výchovy a prístupu k informáciám o životnom prostredí. Mali byť sa tiež usilovať:

- vykonávať a podporovať osvetovú činnosť v oblasti životného prostredia na verejnosti a medzi orgánmi pôsobiacimi v oblastiach, ktorými sa zaoberá Karpatský dohovor;
- podporovať a zabezpečiť prístup verejnosti k relevantným informáciám;

- zabezpečovať aktualizáciu informácií o životnom prostredí a ich pravidelné šírenie;
- o tvorbu elektronických databáz a iných nástrojov na zber a šírenie informácií (publikácie o životnom prostredí, správy, atď.), vrátane mechanizmov na zber informácií o súčasných a navrhovaných aktivitách, ktoré majú potenciálne významný dopad na životné prostredie;
- využívať masmédiá na šírenie osvetu spolu s porozumením o problematike trvalo udržateľného rozvoja; a
- posudzovať vzdelávacie potreby, spracovávať vhodné školské osnovy a rozširovať vzdelávacie príležitosti.

V pohotovostných situáciách by mali miestne orgány okamžite rozširovať informácie o rizikách pre zdravie, život a majetok, ako aj o možných spôsoboch ako tieto účinky minimalizovať.

Environmentálna osвета, vzdelávanie a požiadavky na prístup k informáciám o životnom prostredí môžu byť implementované prostredníctvom **cezhraničnej spolupráce**. Verejné orgány sa môžu rozhodnúť pre vzájomnú výmenu vzdelávacích a osvetových materiálov, podnikať spoločné osvetové kampane pre hraničné oblasti, zabezpečovať prístup k informáciám pre verejnosť hraničiacich štátov čo sa týka ochrany a trvalo udržateľného rozvoja regiónu, pripravovať spoločné vzdelávacie podujatia pre mládež, miestne vzdelávacie eventy a spoločnú prípravu mládeže, ako aj workshopy a semináre pre orgány pôsobiace v oblastiach, ktorých sa Karpatský dohovor týka.

2. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať politiku zabezpečujúcu účasť verejnosti pri tvorbe rozhodnutí týkajúcich sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát a implementácie tohto Dohovoru.

Otázky životného prostredia sa dotýkajú celých štátov, aj jednotlivých ľudí. V rozhodovacom procese je preto potrebné brať do úvahy názor verejnosti, pretože rozhodnutia môžu mať vplyv na ich životné prostredie. Právo verejnosti a asociácii zúčastňovať sa na rozhodovacom procese a dávať najavo svoje názory je demokratickým procesom, ktorý je garanciou transparentnosti práce verejných inštitúcií. Účasť verejnosti navyše prináša zvýšenú kvalitu vládneho rozhodovania a prináša vyššiu verejnú podporu vládnym rozhodnutiam.

Karpatský dohovor chápe účasť verejnosti ako zastrešujúci princíp, ktorý by sa mal aplikovať v celom procese implementácie Dohovoru. Jednou z foriem implemen-

tácie tejto účasti je účasť v rozhodovacom procese, na ktorú sa Dohovor v celom texte odvoláva v podobe požiadaviek na zmluvné strany.

Hlavné koncepcie

Účasť verejnosti v rozhodovacom procese si vyžaduje aktivitu členov verejnosti v partnerstve s verejnými orgánmi, ktoré majú takto dosiahnuť optimálny výsledok rozhodovania. Pre účasť verejnosti neexistuje žiadna určená formulka, minimálne si však vyžaduje efektívne ohlasovanie, primerané informácie, vhodné postupy a prikladanie príslušnej váhy výsledkom verejnej účasti. Podľa Aarhuského dohovoru musí byť zainteresovaná verejnosť zapojená do rozhodovacieho procesu:

- súvisiaceho s konkrétnymi aktivitami;
- súvisiaceho s plánmi, programami a politikou; a
- počas prípravy zákonných nariadení a/alebo všeobecne platných právne záväzných normatívnych nástrojov.

V prípade verejnej účasti v rozhodovacom procese o konkrétnych aktivitách a porušovania národných zákonov o životnom prostredí by sa malo uplatňovať právo na prístup k právam spravodlivosti, ako to predpokladá článok 9 Aarhuského dohovoru.

Hlavné relevantné medzinárodné dohody, právne nástroje a iniciatívy

Svetová charta pre prírodu, prijatá Valným zhromaždením OSN rezolúciou 37/7 z roku 1982, je dokumentom mäkkej legislatívy, ktorý svetové spoločenstvo vyzýva, inter alia, k tomu, aby zahrnila verejnosť v rozhodovacom procese o životnom prostredí. Uvádza sa v nej, že verejnosť by mala mať príležitosť zúčastňovať sa na formulácii rozhodnutí, ktoré sa priamo týkajú jej životného prostredia. Tento dokument slúžil ako východiskový bod pre mnoho multilaterálnych dohôd o životnom prostredí, ktoré naňho odkazujú vo svojich preambulách.

10. princíp **Deklarácie z Rio o životnom prostredí a rozvoji** pripomína význam verejnej účasti v rozhodovaní v oblasti životného prostredia: „problematika životného prostredia sa rieši najlepšie s účasťou všetkých zainteresovaných občanov na príslušnej úrovni.“

Aarhuský dohovor, ktorý predstavuje najkomplexnejšiu úpravu verejnej účasti na konkrétnych aktivitách týkajúcich sa životného prostredia, môže byť široko aplikovaný v sektoroch, ktorými sa tento Dohovor zaoberá. Účasť pri príprave plánov, programov a politiky, ako aj zákonných nariadení a všeobecne platných právne záväzných normatívnych nástrojov je tiež dôležitá.

Podľa Aarhuského dohovoru musia jeho zmluvné strany, ako aj zmluvné strany Karpatského dohovoru v aplikácii Karpatského dohovoru podporovať „princípy Aarhusu“. Almaatské smernice o podpore aplikácie princípov Aarhuského dohovoru na medzinárodných fórach boli prijaté v júni 2005 s primárnymi cieľom poskytovania všeobecných vodítok pre zmluvné strany pri aplikácii princípov v práci medzinárodných organizácií, okrem iného orgánov medzinárodných dohovorov.³¹²

Dohovor o posudzovaní vplyvov na životné prostredie v cezhraničnom kontexte, ktorý bol podpísaný v Espoo v roku 1991 je príkladom prepojenia medzi verejnou účasťou a posudzovaním vplyvov na životné prostredie. V článku 2 sa uvádza, že členovia verejnosti potenciálne postihnutí navrhovanými aktivitami, nezávisle od štátu bydliska, by mali mať rovnakú príležitosť na účasť v procesoch posudzovania vplyvov na životné prostredie, súvisiacich s týmito aktivitami. Okrem toho by mala byť v primeranom čase pred rozhodnutím na verejnosti rozšírená dokumentácia o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, pričom by sa mali brať do úvahy prípadné pripomienky. Pretože existuje mnoho prírodných objektov a lokalít, ktoré sú umiestnené naprieč/na štátnej hranici, účasť verejnosti, vrátane ľudí zo susediacich krajín je v Karpatoch veľmi dôležitá.

Konkrétnejšie požiadavky môžeme nájsť v Protokole k Dohovoru z Espoo o strategickom posudzovaní život-

ného prostredia, ktorý bol podpísaný v roku 2003 a v článku 8 zdôrazňuje, že zmluvné strany sa budú usilovať o poskytovanie účinných príležitostí pre účasť verejnosti v strategickom posudzovaní vplyvu plánov a programov, zabezpečujúc, aby verejnosť mohla vyjadriť svoj názor na navrhovaný plán, alebo program a správu o životnom prostredí v rozumnom časovom rámci.

Okrem multilaterálnych environmentálnych dohôd upravuje verejnú účasť na rozhodovacom procese o konkrétnych aktivitách súvisiacich so životným prostredím aj Smernica EÚ o posudzovaní vplyvov určitých verejných a súkromných projektov na životné prostredie z roku 1985, ďalej pozmenená smernicami 97/11/EEC a 2003/35/EEC. Táto smernica bola jednou z prvých svojho druhu a skúsenosti z implementácie tejto smernice boli analyzované a použité počas negociácie, podpisovania, ratifikácie a implementácie relevantných multilaterálnych environmentálnych dohôd.

Zodpovednosť miestnych orgánov

Uskutočnenie verejnej účasti v rozhodovacom procese miestnych orgánov je neľahkou úlohou. Súčasne však môže byť veľmi výhodné, pretože zvyšuje legitimitu rozhodovacieho procesu, ako aj hodnotu samotného rozhodnutia. Miestne orgány sú primárne zodpovedné za facilitáciu verejnej účasti prostredníctvom včasných

Rámček 52

Projekt na demonštráciu posudzovania vplyvov na životné prostredie na Ukrajine

Na demonštráciu výhod procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie pre rozvoj podnikov, komunity a životného prostredia bola na Ukrajine medzi rokmi 1997 a 2000 implementovaná demonštrácia tohto procesu. Projekt bol spoločným úsilím Agentúry pre ochranu životného prostredia USA (US EPA), Agentúry pre medzinárodný rozvoj USA (USAID) a Rozvojového programu OSN (UNDP), s podporou rôznych agentúr a organizácií na Ukrajine. Strategickým partnerom bolo Ministerstvo životného prostredia a prírodných zdrojov Ukrajiny, ktoré je podľa Ukrajinských zákonov zodpovedné za dozor nad posudzovaním životného prostredia. Projekt financovala vláda USA a UNDP.

Investičný projekt, ktorý bol posudzovaný bolo rozšírenie výroby na ropnom poli Pasichna na západnej Ukrajine. Investor súhlasil s vykonaním otvoreného a transparentného procesu posúdenia vplyvov na životné prostredie s plnou účasťou verejnosti a toto rozhodnutie schválila samospráva Oblasti. Prvým významným krokom bol intenzívny päťdňový tréningový kurz o princípoch posudzovania vplyvov na životné prostredie. Kurz viedli odborníci z americkej agentúry EPA a spojil 20 zástupcov z rôznych sektorov, vrátane personálu ropnej spoločnosti, vládnych a miestnych predstaviteľov, vedcov, médií a mimovládnych organizácií.

Dialóg s miestnymi komunitami bol udržiavaný prostredníctvom stretnutí, informačných databáz a vytvorenia Rady pre informovanie verejnosti. Boli prediskutované možné alternatívy k rozvoju ropného poľa Pasichna, boli získané pripomienky a ďalej boli formulované odporúčania týkajúce sa problémov, ktoré si vyžadovali podrobné preskúmanie.

Záverečné posúdenie vplyvov na životné prostredie bolo predstavené na verejnom stretnutí v Pasichne na konci roka 1999. Úsilie v oblasti posudzovania si vysoko cenili verejné, národné, oblastné a lokálne orgány.

Zdroj: Tykhyy, V., 2003, Successful Dialogue in Preparation of the Investment Project in Western Ukraine (Úspešný dialóg pri príprave investičného projektu na západnej Ukrajine), 5. Medzinárodná konferencia o etike a environmentálnej politike, Kiev, 2. -6. apríla, 2003

diskusii a zabezpečenia toho, aby sa pripomienky verejnosti skutočne brali do úvahy. To znamená, že by sa mali nasledovať pravidlá určené v Aarhuskom dohovore a Protokole o strategickom posudzovaní životného prostredia a v prípade činností s prípadným cezhraničným účinkom pravidlá určené v Dohovore z Espoo. Články 6 až 8 napríklad stanovujú určité požiadavky čo sa týka verejnej účasti v rozhodovacom procese, vrátane:

- včasného a efektívneho komunikovania s dotyčnou verejnosťou;
- primeraných časových rámcov pre účasť, vrátane ustanovenia o účasti vo včasnej fáze;
- práva dotyčnej verejnosti na zdarma nahliadanie do informácii, ktoré sú relevantné pre rozhodovací proces;
- povinnosti rozhodovacieho orgánu brať náležitý ohľad na výsledok účasti verejnosti; a
- promptného upozornenia verejnosti o rozhodnutí, text ktorého s príslušnými odôvodneniami by mal byť verejne dostupný.

Prípadová štúdia uvedená v rámečku č. 52 ilustruje zodpovednosť miestnych orgánov za zabezpečenie širokej účasti verejnosti na postupoch posudzovania vplyvov na životné prostredie. Spolupráca medzi štátnymi orgánmi a výmena skúseností a informácii týkajúcich sa dobrých postupov v oblasti verejnej účasti v rozhodovacom procese môžu pomáhať pri implementácii Dohovoru.

Prepojenie s inými článkami Dohovoru

Úloha verejnosti pri implementácii Dohovoru sa preberá v článku 2 a týka sa všetkých oblastí, ktorým sa venuje Karpatský dohovor. Účasť verejnosti je tiež kľúčovým prvkom procesu posudzovania vplyvov na životné prostredie a konzultácii, o ktorých hovorí článok 12 Dohovoru. Články 14 a 16 predpokladajú vytvorenie nižších orgánov a účasť národných, medzivládnych, alebo mimovládnych organizácií v Konferencii zmluvných strán Karpatského dohovoru.

Časť II

Inštitucionálne aspekty

Kapitola A

Článok 14

Článok 14 - Konferencia zmluvných strán

1. Týmto sa ustanovuje Konferencia zmluvných strán (ďalej len „konferencia“).
2. Konferencia sa bude zaoberať spoločnými záležitosťami zmluvných strán a prijímať rozhodnutia potrebné na presadzovanie účinnej implementácie dohovoru. Úlohou konferencie je
  - a) pravidelne sledovať a podporovať implementáciu dohovoru a jeho protokolov,
  - b) prijímať zmeny a doplnky k dohovoru podľa článku 19,
  - c) prijímať protokoly vrátane ich zmien a doplnkov podľa článku 18,
  - d) nominovať prezidenta a vytvoriť podľa potreby a v súlade s rokovacím poriadkom výkonný orgán, ktorý bude pracovať medzi jednotlivými zasadnutiami,
  - e) vytvárať pomocné orgány vrátane tematickej pracovnej skupiny potrebné na implementáciu dohovoru, pravidelne kontrolovať správy predložené pomocnými orgánmi a usmerňovať ich činnosť,
  - f) schvaľovať pracovný program, finančné a rozpočtové pravidlá na svoju činnosť a činnosť pomocných orgánov a sekretariátu a realizovať všetky potrebné kroky na ich financovanie podľa článku 17,
  - g) schváliť rokovací poriadok,
  - h) prijať alebo odporúčať opatrenia na dosiahnutie cieľov uvedených v článkoch 2 až 13,
  - i) podľa potreby sa usilovať o spoluprácu s kompetentnými štátnymi, medzinárodnými, vládnymi alebo mimovládnymi organizáciami a agentúrami, podporovať a posilňovať vzťahy vyplývajúce z ostatných súvisiacich dohovorov a zároveň zabrániť duplicitnej činnosti,
  - j) vykonávať ostatné funkcie potrebné na dosiahnutie cieľov dohovoru.
3. Prvé zasadanie konferencie by sa malo zvolať najneskôr do jedného roka od dátumu nadobudnutia platnosti dohovoru. Ak sa na konferencii nerozhodne inak, riadne zasadania sa budú konať každé tri roky.
4. Mimoriadne zasadania konferencie sa budú konať na základe rozhodnutia konferencie na riadnom zasadaní alebo na základe písomnej žiadosti ktorejkoľvek zmluvnej strany za predpokladu, že do troch mesiacov od doručenia tejto žiadosti sekretariátom všetkým ostatným zmluvným stranám ju podporí minimálne jedna tretina zmluvných strán.
5. Zmluvné strany sa môžu dohodnúť, že na riadne alebo mimoriadne zasadnutia konferencie prizvú ako pozorovateľov a) ktorýkoľvek iný štát, b) ktorúkoľvek štátnu, medzivládnu alebo mimovládnu organizáciu, ktorej činnosť sa týka dohovoru. Podmienky na prizvanie a účasť pozorovateľov sa zakotvia v rokovacom poriadku. Pozorovatelia budú môcť predniesť ľubovoľné informácie alebo správu súvisiacu s cieľmi dohovoru.
6. Konferencia svoje rozhodnutia prijme na základe konsenzu.

Každý medzinárodný zmluvný systém potrebuje inštitucionálne usporiadanie k tomu, aby bol efektívny, aby umožnil zmluvným stranám mať fórum pre výmenu ich názorov, pre koordinačné mechanizmy ich úsilia zameraného na realizáciu cieľov zmluvy, pre prijímanie zmien, protokolov a rozhodnutí, ktoré majú byť implementované a k vynucovaniu povinností obsiahnutých v zmluve.

Zvyčajne medzinárodná zmluva vybudováva základnú štruktúru vytvorenú z plenárneho zhromaždenia, kde sú zmluvnými stranami prijímané dokumenty, pričom každá z nich má jeden hlas, štruktúru podporovanú pomocnými orgánmi, akými sú pracovné skupiny a výbory a stály sekretariát so zodpovednosťami vzťahujúcimi sa ku koordinácii, zastupovaniu a implementácii. Hlavným rozhodnutie prijímajúcim orgánom je konferencia zmluvných strán (Conference of Parties - COP). V spojení s týmto sa niektoré aspekty stávajú dôležitými, takými sú spôsob zvolania plenárneho zhromaždenia, hlasovacie procedúry pri prijímaní zmien, protokoly a opatrenia (rozhodnutia a odporúčania) a oprávnenia na presadzovanie záväzných rozhodnutí voči zmluvným stranám. Sekretariát tiež hrá významnú úlohu prostredníctvom možnosti podnikat' výkonné akcie pri podporovaní zmluvných strán počas plnenia ich cieľov.

Režimy zmluvy môžu tiež ustanoviť mechanizmy fakтической poslušnosti a spôsobov diskusie, ale táto črta v medzinárodných zmluvách zaoberajúcich sa otázkami životného prostredia často chýba, obzvlášť v rámcových dohovoroch, akým je aj Karpatský dohovor. Orgány ustanovené Rámcovým dohovorom o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát sú konferencia zmluvných strán (COP), sekretariát a pomocné orgány.

Inštitucionálna štruktúra Dohovoru je analyzovaná nižšie, založená je na ustanoveniach samotného Dohovoru a rokovacom poriadku (Rules of procedure - ROP) Konferencie zmluvných strán³¹³ a medzinárodnom práve.

Zloženie COP (Pravidlo 14-15)

Konferencia zmluvných strán (COP) je plenárne zhromaždenie, kde všetky členské štáty³¹⁴ Dohovoru majú svojich vlastných zástupcov. Podľa všeobecných zvyklostí vypracovaných pre plenárne orgány podľa medzinárodného práva, na konferencii zmluvných strán každý členský štát môže mať jedného predstaviteľa, ktorému môžu asistovať jeden alebo viac poradcov. Toto je potvrdené tiež v ROP Pravidlom 14, kde je ustanovené, že každá delegácia zmluvnej strany môže pozostávať z „vedúceho delegácie a takých ďalších akreditovaných predstaviteľov, alternatívnych predstaviteľov a poradcov ako môže byť žiaduce“. Navyše „predstaviteľ môže byť menovaný ako alternát vedúceho delegácie“ a „alternát predstaviteľa alebo poradca môže pôsobiť ako predstaviteľ menovaný vedúcim delegácie“.

Predstavitelia na COP sú potom zložením zo zástupcov vlád zo všetkých členských krajín, niekedy spravádzaných delegáciou expertov. Zvyčajne zástupcovia vlády zúčastňujúci sa COP prichádzajú z ministerstiev relevantných k predmetu Dohovoru alebo z Ministerstva zahraničných vecí. Napríklad pri COP Karpatského dohovoru je pravdepodobné, že prinajmenšom niektorí zo zástupcov vlády, ktorí sa konferencie zúčastňujú, bude prichádzať z ministerstiev životného prostredia.

Obyčajne povinnou podmienkou pre delegácie každého štátu zúčastňujúceho sa COP je predloženie poverovacích listín predstaviteľmi, ktorí sa majú zúčastniť COP v zastúpení svojho štátu. Poverovacie listiny sú dokumenty, v ktorých štát prostredníctvom orgánu splnomocneného podľa medzinárodného práva k tomu, aby ich podpísal - zvyčajne hlavou štátu, deklaruje, že osoba ktorá sa má zúčastniť medzivládneho stretnutia, má spôsobilosť urobiť to v mene štátu samotného. Podľa Pravidla 15 ROP poverovacie listiny predstaviteľov, mená alternátov a poradcov a každé ďalšie zmeny v nich, musia byť predložené výkonnému tajomníkovi³¹⁵ alebo predstaviteľovi výkonného sekretariátu COP nie neskôr než 24 hodín po zahájení rokovania.

Konferencia zmluvných strán (Čl. 14.3)

Riadne a mimoriadne zasadnutia (Pravidlá 3-5)

Sledujúc článok 14.3., prvé zasadnutie Konferencie zmluvných strán sa konalo v decembri 2006 v Kyjeve, menej než jeden rok po dátume vstupu Dohovoru do platnosti. Očakáva sa, že riadne zasadnutia sa budú uskutočňovať každé tri roky (čl. 14.3). Každopádne pravidlo 4.1 ROP ustanovuje, že COP môže revidovať periodicitu svojich pravidelných zasadnutí³¹⁶ v ľubovoľnom čase „vo svetle pokroku dosiahnutého implementáciou Dohovoru“. Počas každého riadneho zasadnutia konferencia má rozhodnúť o mieste budúceho pravidelného zasadnutia, ak nebolo sekretariátom po konzultáciách s byrom³¹⁷ zrealizované iné vhodné zabezpečenie, a má určiť indikatívny dátum pre otvorenie a trvanie budúceho riadneho zasadnutia“³¹⁸. Je všeobecnou praxou, že jednotlivé členské krajiny Dohovoru hostujú každú Konferenciu zmluvných strán, podľa rovnoprávneho geografického zastúpenia všetkých členov.

Na druhej strane môže byť zorganizovaný ľubovoľné mimoriadne zasadnutie v akomkoľvek inom čase „ak je tak rozhodnuté na riadnom zasadnutí COP, alebo ak je pre tento účel písomná požiadavka niektorej zo zmluvných strán, podporená prinajmenej jednou tretinou zmluvných strán počas trojmesačnej doby odkedy sekretariát dal cirkulovať požiadavku medzi všetkými členmi“³¹⁹. Navyše v prípade mimoriadneho zasadnutia zvolaného na základe písomnej požiadavky zmluvnej strany, musí byť zvolané nie neskôr než deväťdesiat dní

po dátume odkedy je požiadavka podporená prinajmenšom jednou tretinou zmluvných strán³²⁰. Poznamenáme, že toto ustanovenie nie je konzistentné so zodpovedajúcim ustanovením nájdeným v ROP (Pravidlo 4.3), ktoré odkazuje na podporu dvoch tretín zo zmluvných strán. Toto môže byť dôsledkom pravopisného omylu, a v každom prípade text Dohovoru má prednosť pred ROP.

Sekretariát má povinnosť „oznámiť všetkým zmluvným stranám“ dátum a miesto konania Konferencie zmluvných strán prinajmenej tri mesiace predtým, ako sa zasadnutie má začať³²¹. Rokovací poriadok, ako je ustanovené v pravidle 1, „ sa aplikuje na každé zasadnutie Konferencie zmluvných strán“, rovnako na riadne zasadnutie ako aj na mimoriadne zasadnutie.

Byro zasadnutia : Funkcionári (Pravidlá 16-20)

Dohovor³²² ustanovuje, že Konferencia zmluvných strán na začiatku každého riadneho zasadnutia má nominovať prezidenta. ROP³²³ pridáva, že majú byť zvolení tiež viceprezident (ktorý koná ako prezident v prípade dočasnej neprítomnosti prezidenta) a spravodajca ako byro zasadnutia. Títo traja funkcionári zostávajú v úrade pokiaľ nie sú zvolení ich nástupcovia na nasledujúcom riadnom zasadnutí³²⁴. Z toho dôvodu pri otvorení každého zasadnutia prezident predchádzajúceho riadneho zasadnutia (alebo viceprezident) predsedá až dovtedy, kým COP nezvolí nového prezidenta pre toto zasadnutie³²⁵. Navyše v období medzi zasadnutiami slúžia s rovnakými oprávneniami na každom mimoriadnom zasadnutí³²⁶.

Predsedníctvo, ako je ustanovené v Pravidle 16.2, je vykonávané striedavo každou zmluvnou stranou³²⁷ v abecednom poradí podľa názvu zmluvnej strany v anglickom jazyku, ak nie je inak rozhodnuté COP. Je všeobecnou praxou, že osoba zodpovedná za predsedníctvo nevykonáva súbežne práva predstaviteľa zmluvnej strany, a pre tento účel teda zmluvná strana menuje iného predstaviteľa, ktorý bude oprávnený zastupovať zmluvnú stranu na zasadnutí³²⁸. Navyše : ak funkcionár v byre rezignuje, alebo z iných dôvodov nie je schopný vykonávať zverenú úlohu alebo plniť svoje funkcie v úrade, zástupca tej istej zmluvnej strany bude vymenovaný dotknutou zmluvnou stranou, aby nahradil uvedeného funkcionára pre zvyšné obdobie výkonu mandátu tohto funkcionára³²⁹.

Právomoci Prezidenta môžu byť rozdelené do nasledovných kategórií :

- **právomoci predsedajúceho**³³⁰ počas zasadnutí rozhodovať o zozname rečníkov podľa práva na vystúpenie, oznamovanie rozhodnutí, prerušovanie a ukončovanie diskusií a prerušovanie a ukončovanie zasadnutí,

- **kontrolné právomoci**³³¹ vzťahujúce sa k dodržiavaniu procedurálnych pravidiel počas rokovaní a udržiavanie poriadku, a
- **koordináčn**e právomoci medzi činnosťami sekretariátu a COP - prezident v skutočnosti „pripravuje predbežný program“³³² spolu so sekretariátom.

Pokiaľ ide o vykonávanie jeho alebo jej funkcií, rokovací poriadok predpisuje, že prezident „zostáva pod právomocou Konferencie zmluvných strán“³³³. Táto formulácia znamená, že prezident slúži Konferencii zmluvných strán a jeho alebo jej právomoci sú odvodené od konsenzu štátov zastúpených na COP. V každom prípade však, berúc do úvahy systém rotácie, toto ustanovenie nie je bez kontroverzie, a bude vyžadovať následné ozrejmienie od COP pri rozvíjaní jej praktického pôsobenia. Formulácie v ROP často odkazujú na fakt, že prezident sa riadi rokovacím poriadkom.

Program a dokumenty na zasadnutie (Pravidlá 6-13)

Na každé zasadnutie je sekretariátom po dohode s prezidentom COP pripravený predbežný program. Predbežný program pre zasadnutia COP obsahuje :

- body vyplývajúce z článkov Dohovoru (predovšetkým diskusie o zmenách textu Dohovoru, návrhy protokolov a opatrenia pre dosahovanie cieľov Dohovoru),
- body, o začlenení ktorých bolo rozhodnuté na predchádzajúcom zasadnutí (ak nebolo inak rozhodnuté COP),
- body z programu predchádzajúceho zasadnutia, ktoré tam neboli predtým diskutované,
- každý ďalší bod navrhnutý zmluvnou stranou a obdržaný sekretariátom predtým ,ako je vyhotovený predbežný program, a
- navrhovaný rozpočet a otázky týkajúce sa finančnej štruktúry³³⁴.

Predbežný program, spolu s podpornými dokumentmi bude distribuovaný prinajmenej šesť týždňov pred zasadnutím³³⁵ v angličtine³³⁶. Z tohto dôvodu, keď už je členský štát oboznámený s predbežným programom zasadnutia, musia byť vykonané analýzy a úvahy s cieľom dosiahnuť vhodnú pozíciu. Pre lepšie informovanie sú tiež vítané konzultácie medzi členmi a so zapojenými MVO a inými združeniami, aby sa tiež našla ľahšia cesta k dosiahnutiu rozhodnutí na COP.

Navyše je tiež možné do doplneného predbežného programu zahrnúť každý bod, ktorý je navrhnutý zmluv-

nou stranou alebo pozorovateľom a bol obdržaný Sekretariátom potom, čo bol vyhotovený predbežný program, ale to ešte pred zahájením zasadnutia³³⁷.

COP na začiatku svojho zasadnutia preskúma predbežný program spolu so všetkými doplnenými bodmi a počas procesu prijímania definitívneho programu môže vyradiť, odložiť alebo doplniť body, ale len tie, ktoré sú považované za naliehavé, alebo dôležité³³⁸. Pre určenie toho, čo je naliehavé alebo dôležité nie sú vypracované žiadne normy. COP bude takéto rozhodnutie robiť na základe svojich praktických skúseností.

Predtým, ako COP bude diskutovať o bode programu, sekretariát podá správu o administratívnych a finančných dôsledkoch jednotlivých bodov predložených na zasadnutie. COP nemôže pokračovať v rokovaní o konkrétnej záležitosti predtým, ako dostane od Sekretariátu takúto informáciu, pokiaľ nie je COP rozhodnuté inak³³⁹.

Mimoriadne zasadnutia sú zvyčajne viac špecifické, a ich predbežný program „pozostáva len z tých bodov, ktoré sú navrhnuté na posúdenie v požiadavke na zvolanie mimoriadneho zasadnutia“³⁴⁰.

Vedenie rokovania

Podľa pravidiel 24 ROP „zasadnutia Konferencie zmluvných strán budú verejnými, ak Konferencia zmluvných strán nerozhodne inak“ Z tohto dôvodu je teda možnosť uzatvorených zasadnutí, ale v prípade medzinárodných environmentálnych zmlúv v dnešnej praxi takéto príležitosti sú vlastne neznámymi. Pre to, aby mohla byť zahájená rozprava, musí byť väčšina zmluvných strán prítomná k tomu, aby ustanovila kvórum podľa Pravidiel 25 a návrhy a zmeny majú byť normálne predstavené zmluvnými stranami písomnou formou a doručené sekretariátu, ktorý bude cirkulovať kópie delegáciám. V každom prípade prezident môže za mimoriadnych okolností alebo v naliehavých prípadoch povoliť diskusiu o návrhoch alebo procedurálnych otázkach aj vtedy, keď tieto ešte neboli cirkulované³⁴¹.

Počas diskusie nikto nemôže hovoriť „bez toho, aby predtým získal povolenie od prezidenta“³⁴² a prezident môže prerušiť rečníka, ak jeho vstup nie je relevantný k diskutovanej predlohe. Prednosť môže byť udelená predsedajúcej osobe alebo spravodajcovi pomocného orgánu za účelom vysvetlenia záverov prichádzajúcich od pomocného orgánu³⁴³. Navyše konferencia môže obmedziť čas udelený každému rečníkovi a počet vystúpení, počas ktorých môže predstaviteľ hovoriť k otázke, s tým, že sú poskytnuté isté záruky³⁴⁴.

Rozhodnutia o poradí bodov a otázok, ktoré majú byť istým spôsobom diskutované v rámci kompetencie COP sa tiež riadia rokovacím poriadkom, pravidlami 28 a 29. Navyše podľa Pravidiel 31.1 niektoré podnety majú prednosť pred všetkými ostatnými návrhmi alebo podnetmi, napríklad podnety na zrušenie zasadnutia, prerušenia zasadnutia, prerušenie debaty o prediskuto-

vávanej otázke a podnet na uzatvorenie debaty o prediskutovanej otázke. Od návrhov alebo podnetov možno upustiť v ľubovoľnom čase predtým, než je o nich prijaté rozhodnutie, stanoviac aby podnet nebol zmenený³⁴⁵, ale v každom prípade návrh alebo podnet, od ktorého bolo upustené, môže byť znovu predstavený inou zmluvnou stranou.

Konečne, keď návrh „bol prijatý alebo odmietnutý, nemôže byť znovu prerokovaný na tom istom zasadnutí, pokiaľ Konferencia zmluvných strán konsenzuálne prítomnými zmluvnými stranami nerozhodne v prospech znovuprerokovania“³⁴⁶. V takomto prípade len iniciátor podnetu a jeho podporovateľ môžu hovoriť a hneď následne podnet by mal byť predložený na rozhodnutie.

Záznamy zo zasadnutí

Podľa Pravidiel 37 „zvukové záznamy zo zasadnutí Konferencie zmluvných strán musia byť uchovávané Sekretariátom v súlade s praxou OSN“.

Jazyk zasadnutia

Podľa Pravidiel 36 pracovným jazykom COP a oficiálnych dokumentov má byť angličtina. Každopádne „predstaviteľ zmluvnej strany môže vystupovať aj v inom jazyku než je pracovný jazyk, ak zmluvná strana zabezpečí prekladanie do pracovného jazyka“.

Právomoci Konferencie zmluvných strán (Čl. 14.2)

Konferencia zmluvných strán ako plenárne zhromaždenie Dohovoru, kde sú zastúpené všetky zmluvné strany, je kľúčovým rozhodnutia prijímajúcim orgánom Dohovoru. Efektívne fungovanie režimu Dohovoru závisí od právomocí COP a od účinnosti jej rozhodnutí. V skutočnosti článok 14.2 stanovuje, že „Konferencia sa bude zaoberať spoločnými záležitosťami zmluvných strán a prijímať rozhodnutia potrebné na presadzovanie účinnej implementácie dohovoru“.

Zhromaždenie disponuje viacerými právomocami, rozdelenými do nasledovných kategórií :

- **Formálna kontrola a rozvíjanie Dohovoru** - COP má prijímať protokoly, zmeny Dohovoru a zmeny rokovacieho poriadku³⁴⁷ a má pravidelne preskúmať a podporovať implementáciu Dohovoru a jeho protokolov. Navyše COP má preskúmať správy predkladané jeho pomocnými orgánmi.
- **Manažment štruktúr COP** prostredníctvom prijímania rokovacieho poriadku, menovaním prezidenta, zriadením pomocných orgánov, pracovných skupín atď.
- **Finančná úloha** - COP prijíma finančné pravidlá a roz-

počet pre svoje činnosti, vrátane tých, ktoré sa týkajú pomocných orgánov a sekretariátu.

- Odporúčajúca úloha - COP prijíma odporúčania o opatreniach k dosiahnutiu cieľov uvedených v Dohovore
- Implicitné funkcie - COP môže vykonávať iné funkcie, ktoré môžu byť potrebné k dosiahnutiu cieľov Dohovoru. Rozsah týchto „implicitných funkcií“ nie je v medzinárodnom práve presnejšie definovaný.

Hlasovacia procedúra (Čl. 14.6)

Článok 14.6 ustanovuje, že konferencia dosahuje svoje rozhodnutia konsenzom, čo je zopakované v ROP³⁴⁸. Konsenzus je procedúra prijímania rozhodnutí, často používaná v medzinárodných orgánoch a organizáciách, kde nie je formálne hlasovanie, ale kde sa dosahujú jeho závery keď predsedajúci zasadnutia oznamuje dohodu členov bez námietok. Vyžaduje to proces dialógu, aby sa dosiahla situácia, keď boli prekonané všetky námietky. Zvyčajne dohody žiadajú zmluvné strany, aby vyvinuli všetko úsilie k dosiahnutiu zhody vo všetkých otázkach konsenzom. Kde v istých prípadoch nemôže byť dosiahnutá zhoda konsenzom, rozhodnutie sa môže prijať hlasovaním.

Ani v Dohovore ani v ROP nebola predpísaná presná hlasovacia procedúra. Podľa medzinárodného práva, ak sa hlasuje, normálne má každá zmluvná strana jeden hlas.

Pozorovatelia (Čl. 14.5)

Podľa medzinárodných zvyklostí, niektorým organizáciám alebo dokonca štátom, ktoré nie sú zmluvnými, môže byť udelený štatút pozorovateľa. Typicky, tento štatút je poskytovaný medzinárodným organizáciám a mimovládny organizáciám a ďalším združeniam, ktoré sú kvalifikované s ohľadom na niektoré záležitosti, alebo majú záujem o vyjadrovanie svojich názorov a podávanie správ o svojej činnosti s cieľom ovplyvňovať debatu a záverečnú diskusiu orgánu. Ich akčný rozsah by mal mať súvis s cieľmi medzinárodného rámca, v ktorom chcú byť zapojené. Proces diskusie môže mať úžitok z príspevkov takýchto organizácií, zo zhromažďovania informácií prostredníctvom štúdií a výskumu, z vyjadrovania pohľadov, upútavania pozornosti na priority, poskytovaním informácií skupinám zainteresovaných subjektov, zvyšovaním porozumenia atď. Účasť pozorovateľov tiež zvyšuje transparentnosť. Každopádne ich súčasná sila je obmedzená faktom, že pozorovatelia typicky nemávajú právo zúčastňovať sa rozhodovacieho procesu a občas nemajú právo predniesť prejav na zasadnutí. Karpatský dohovor sleduje ostatný trend o zvýšenom zastúpení pozorovateľov v diskusiách COP a ostatných orgánov.

Prijatie pozorovateľov

Článok 14.5 stanovuje, že : Zmluvné strany sa môžu dohodnúť, že na riadne alebo mimoriadne zasadnutia konferencie prizvú ako pozorovateľov a) ktorýkoľvek iný štát, b) ktorúkoľvek štátnu, medzivládnu alebo mimovládnu organizáciu, ktorej činnosť sa týka dohovoru“. Podľa ROP pozorovatelia sa môžu tiež zúčastňovať zasadnutí pomocných orgánov.

Rokovací poriadok určuje podmienky pre prijímanie a účasť pozorovateľov na COP. Podľa Pravidiel 35 „sekretariát môže zostavovať a pravidelne aktualizovať zoznam organizácií, agencií a entít“, ktoré sa môžu zúčastňovať zasadnutí COP a takýto zoznam má postúpiť byru COP pred každým zasadnutím COP. Navyše sekretariát má oficiálne oznámiť pozorovateľom dátumy a miesto zasadnutí najmenej jeden mesiac predtým, než zasadnutie má začať. Jedinou podmienkou pre organizáciu, aby bola prijatá ako pozorovateľ, je požiadavka, aby pôsobila v problematike, ktorá sa týka Dohovoru³⁴⁹. Pre prijímanie štátov ako pozorovateľov nie sú podmienky.

V rokovacom poriadku bola sekretariátu zverená dôležitá úloha týkajúca sa účasti verejnosti pri prijímaní rozhodnutí : Sekretariát sa má snažiť o pokynutie príležitosti na účinnú účasť verejnosti pri prijímaní rozhodnutí v rámci toto Dohovoru“. Dokonca aj keď sa zdá, že sloveso „snažiť sa“ má obmedzenia na objem úsilia, ktorým možno nútiť Sekretariát plniť túto funkciu, možno v každom prípade uvítať, že takáto možnosť bola stanovená.

Práva pozorovateľov

Podľa Dohovoru³⁵⁰ a ROP³⁵¹ pozorovatelia „môžu predstaviť ľubovoľnú informáciu alebo správu relevantnú k cieľom Dohovoru“. Navyše podľa Pravidiel 35.4 „pozorovatelia sa môžu zúčastňovať na poradách Konferencie zmluvných strán a jej pomocných orgánov k otázkam v rámci ich kompetencie alebo rozsahu činností.“ Toto vymazáva akúkoľvek pochybnosť o tom, či pozorovatelia majú plné právo vystupovať a aktívne sa zúčastňovať zasadnutí COP a rokovaní pomocných orgánov.

Kapitola B

Článok 15

Článok 15 - Sekretariát

1. Týmto sa zakladá sekretariát.

2. Funkcie sekretariátu sú tieto:

- a) príprava stretnutí konferencie a poskytovanie služieb podľa požiadaviek,
- b) zostavovanie správ a rozosielanie predložených správ,
- c) koordinácia činnosti sekretariátu so sekretariátmi ostatných príslušných medzinárodných orgánov a dohovorov,
- d) príprava správ o plnení svojich funkcií na základe tohto dohovoru a jeho protokolov vrátane finančných správ a ich prezentácia na konferencii,
- e) pomáhajúce výskumu, komunikácii a výmene informácií v záležitostiach týkajúcich sa tohto dohovoru,
- f) výkon ostatných funkcií sekretariátu stanovených konferenciou.

Sekretariát medzinárodného dohovoru poskytuje technickú a administratívnu podporu činnostiam orgánov dohovoru a zastupuje organizáciu vo vonkajších vzťahoch.

Zriadenie stáleho sekretariátu Karpatského dohovoru

Podľa článku 15 Karpatského dohovoru zmluvné strany majú povinnosť zriadiť stály sekretariát a rozhodnúť o potrebnej štruktúre, vrátane financovania, umiestnenia a zamestnancoch. Odložiac konečné rozhodnutie o tejto otázke, bol navrhnutý Program OSN pre životné prostredie (UNEP) - Regionálny úrad pre Európu - aby slúžil ako Dočasný sekretariát pre Karpatský dohovor. Zmluvné strany prispievajú finančne na podporu kľúčových výdavkov z rozpočtu Dočasného sekretariátu. Zatiaľ získal štruktúrovanú podporu a dobrovoľné príspevky od vlád Rakúska, Českej republiky, Maďarska, Talianska, Poľska, Švajčiarska, Slovenska a Ukrajiny. Je tiež podporovaný Európskou Komisiou prostredníctvom programu CADSES.

Funkcie sekretariátu

Článok 15 Dohovoru stanovuje ďalšie funkcie sekretariátu, ktoré môžu byť delené následne :

1. **manažérska úloha** - Sekretariát má organizovať zasadnutia COP a poskytovať im nevyhnutné podporné služby. Osobitne ako je stanovené v Pravidle

23 ROP, sekretariát má :

- pripravovať, publikovať a cirkulovať dokumenty zo zasadnutí zmluvných strán, následne má tieto dokumenty umiestňovať na webovskú stránku,
  - organizovať zhotovovanie a uchovávanie zvukových záznamov zo zasadnutí,
  - organizovať uschovávanie a ochranu dokumentov zo zasadnutí,
  - vo všeobecnosti vykonávať všetky práce, ktoré Konferencia zmluvných strán môže požadovať a sprístupňovať dostupné dokumenty verejnosti pre podporu jej aktívnej účasti.
2. **Aktívna a pasívna úloha** pri podávaní správ - sekretariát má pripravovať správy pre COP o administratívnych a finančných dôsledkoch všetkých podstatných bodov programu³⁵², a má analyzovať a zostavovať správy postúpené konferencii.
3. **Koordinácia** - Sekretariát má koordinovať svoje aktivity v sekretariátoch iných medzinárodných orgánov a uľahčovať výmenu informácií a komunikáciu o záležitostiach týkajúcich sa Dohovoru.
4. **Dodatočné funkcie** - COP má kapacitu určovať Sekretariátu nové funkcie, ktoré má vykonávať.

Umiestnenie a financovanie

Predovšetkým musí byť rozhodnuté o fyzickom umiestnení sekretariátu, typické je, že hosťiteľom býva členský štát. Hlavným faktorom ovplyvňujúcim výber miesta je zabezpečenie čo najpriaznivejších podmienok pre efektívne fungovanie sekretariátu. Keď raz je rozhodnuté o fyzickom umiestnení sekretariátu, ďalším krokom je návrh zmluvy s vládou hosťiteľskej krajiny, a potom rokovania a jej uzatvorenie v mene zmluvných strán a vlády hosťiteľskej krajiny.

Jedným z bodov, ktorý bude na programe potom čo je ustanovený stály sekretariát, je ustanovenie prepojenia s ďalšími medzinárodnými orgánmi alebo agenciami. Medzinárodné organizácie, ktoré poskytujú podporu v ranných štádiách iniciatívy vo všeobecnosti zostávajú zahrnuté do jej ďalšieho rozvoja. Pre financovanie činností Sekretariátu môžu byť využité rôzne vzorce. Tieto môžu obsahovať povinné príspevky, dobrovoľné príspevky alebo prepojenia na externé projekty, programy alebo organizácie. Povinné príspevky môžu byť určené na základe rovnosti alebo pri aplikovaní rozličných kritérií, vrátane ekonomických kritérií, geografických kritérií alebo kombinácie oboch.

Kapitola C

Článok 16

Článok 16 - Pomocné orgány

Pomocné orgány vrátane tematických pracovných skupín vytvorených v súlade s článkom 14 ods. 2 písm. e) poskytnú konferencii podľa potreby technickú pomoc, informácie a poradenstvo k špecifickým otázkam súvisiacim s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát.

Pomocné orgány a tematické pracovné skupiny, ako sú definované podľa Dohovoru, sú vytvárané z expertov podľa predmetu otázok, pre riešenie ktorých bol orgán zriadený. Zvyčajne sú v medzinárodných zmluvách ustanovované preto, aby napomáhali hlavným orgánom pri plnení ich povinností, aby diskutovali na podrobnejších fórach osobitné problémy, ktoré majú byť analyzované expertmi pred tým, než hlavné orgány budú o nich rozhodovať.

Okrem toho, čo je presne predpísané Dohovorom a rokovacím poriadkom vo vzťahu k pomocným orgánom a pracovným skupinám, všetky pravidlá pre fungovanie COP sa aplikujú na konanie pomocných orgánov, ak nie je inak rozhodnuté konferenciou. Jediné pravidlo, ktoré sa neaplikuje, je to, ktoré predpisuje to, že prezident nemôže zastupovať zmluvnú stranu na jej zasadnutí. Predsedajúci pomocného orgánu môže súbežne zastupovať zmluvnú stranu na zasadnutí.³⁵³

Zloženie pomocných orgánov

Obyčajne v praxi medzinárodných organizácií sú pomocné orgány a tematické pracovné skupiny zložené zo zástupcov len niektorých zmluvných strán, z dôvodu hospodárnosti a praktických dôvodov pri diskutovaní záležitostí v relatívne malých, špecializovaných skupinách. Vďaka malému počtu zmluvných strán Karpatského dohovoru jeho pomocné orgány môžu zahrňovať predstaviteľov z každej krajiny. Typicky sú to technickí experti, ktorých vedomosti sa viažu k predmetu záujmu, pre ktorý orgán bol ustanovený.

Predsedajúci každého pomocného orgánu má byť zvolený Konferenciou zmluvných strán, ak nie je inak rozhodnuté COP ako je ustanovené v Pravidle 21.3 v ROP. Každý pomocný orgán, ktorý je ustanovený, môže byť stálym, zatiaľ čo pracovné skupiny sú zamýšľané ako krátkodobé orgány pre napomáhanie COP v témach, ktoré sú predmetom záujmu počas určitého časového obdobia.

Zasadnutia pomocných orgánov

Podľa pravidla 21.2 v ROP, pomocné orgány majú zasadať v zhode so zasadnutiami COP, „ak je to vhodné“ - tým sa chce povedať, keď je téma pomocného orgánu predmetom záujmu programu zasadnutia konferencie alebo z praktických alebo ekonomických dôvodov. Navyše COP môže rozhodnúť, že každý pomocný orgán sa môže stretnúť v období medzi riadnymi zasadnutiami. „Zasadnutia pomocných orgánov majú byť verejnými, ak príslušný pomocný orgán nerozhodne inak“³⁵⁴. Uzatvorené zasadnutia majú byť obmedzené z dôvodu garantovania transparentnosti.

Funkcie pomocných orgánov

Pomocné orgány a tematické pracovné skupiny podľa ROP355 majú poskytovať konferencii, ak je to potrebné, technickú asistenciu, informácie a radiť pri osobitných otázkach týkajúcim sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát. Typicky - návrhy odporúčaní, zmien, a protokolov budú navrhované pomocnými orgánmi a následne postúpené Konferencii zmluvných strán k ich prijatiu.

Odkazy

1. Pozrite údaje na webovskej stránke Pracovnej skupiny strednej a východnej Európy pre zlepšenie biodiverzity: www.ceeweb.org/workingareas/conventions/carpathian
2. Stav Karpát, správa vypracovaná ako súčasť Iniciatívy karpatského ekoregiónu, November 2001, s.26.
3. Pozrite Hory a Zákon - Mountains and the Law — Nastupujúce trendy, strana 6, od A. Villeneuve, A. Castelein, a M.A. Mekouar, FAO, Legislatívne štúdie — 75, 2002.
4. Špecificky, prvé stretnutie, Zdieľanie skúseností, v Bolzano, Taliansko, Jún 17-18, 2002; druhé stretnutie vo Vaduz, Lichtenštajnsko, Október 14-15, 2002; tretie stretnutie v Ženeve, December 19-20, 2002; štvrté stretnutie vo Viedni, Február 24-25, 2003 a záverečné stretnutie v Bolzano, Taliansko Marec 20-21, 2003.
5. Českou republikou, Maďarskom, Slovenskom a Ukrajinou. Pozrite webovskú stránku Karpatského dohovoru <http://www.carpathianconvention.org/index.htm>.
6. Implementačné protokoly identifikované v článku 2 paragraf 2 Alpského dohovoru pokrývajú nasledovné oblasti: obyvateľstvo a kultúra, regionálne plánovanie, prevencia pred znečistením ovzdušia, ochrana pôdy, manažment vôd, ochrana prírody a krajiny, horské farmárstvo, horské lesy, cestovný ruch a rekreácia, doprava, energetika a nakladanie s odpadmi.
7. Výkonný riaditeľ UNEP do roku 2006
8. Zriadenie Nariadením Rady 1085/2006 zo 17 júla 2006. Pre viac informácií pozrite <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm>
9. „Implementovanie Medzinárodného dohovoru o horách – prístup k delimitácii oblasti Karpatského dohovoru“, Európska Akadémia, Inštitút pre regionálny rozvoj, Bolzano, 2006, s. 15.
10. Aust, Moderné zmluvné právo a prax, Cambridge, 2000.
11. Pre súhrnnú analýzu štúdie : Implementovanie Medzinárodného horského dohovoru – prístup k delimitácii oblasti Karpatského dohovoru, Európska Akadémia, Inštitút pre regionálny rozvoj, Bolzano, 2006
12. Karpatská deklarácia, December 13, 2006. Pre úplný pohľad pozrite nasledujúcu webovskú stránku www.mountainpartnership.org/common/files/pdf/FINALDECLARATION.Pdf
13. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/Cultural_Cooperation/Environment/Landscape/Presentation/9_Text/02_Convention_EN.asp
14. Štokholmská deklarácia je mäkký právny nástroj, takpovediac nezáväzný nástroj, aj keď niektoré z princípov, ktoré obsahuje dosiahli štatút zvykového medzinárodného práva. Pre úplný pohľad na dokument prosím navštívte nasledujúcu webovskú stránku : www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503
15. Deklarácia z Ria je mäkký právny nástroj. Pre úplný pohľad na dokument prosím navštívte nasledujúcu webovskú stránku : www.un.org/documents/ga/conf151/annex1/annex1.htm
16. Naša spoločná budúcnosť, Svetová komisia o životnom prostredí a rozvoji (WCED), 1987, www.aren.admin.ch/imperia/md/content/are/nachhaltigeentwicklung/brundtland_bericht.pdf.
17. Pre úplný pohľad na dokument prosím navštívte nasledujúcu webovskú stránku : www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm
18. Horské partnerstvo - Mountain Partnership: www.mountainpartnership.org/issues/resources/didyouknow.html
19. Tieto princípy sú uznané vo viacerých mäkkých právnych dokumentoch : Deklarácia z Ria, Agenda 21, Právne nezáväzné autoritatívne stanovisko pre globálny konsenzus o manažmente, Ochrana a trvalo udržateľný rozvoj vo všetkých typoch lesov (Lesnícky princíp) atď. a niektoré z nich sú potvrdené ako záväzné normy v niektorých medzinárodných dohovoroch.
20. Globálne environmentálne problémy a Medzinárodné environmentálne zmluvy, Swanson & Johnston, 1999, s. 236
21. Vývoj a stav princípu prevencie v medzinárodnom práve, Arie Trouwborst, 2002, s. 286.
22. Medzinárodné environmentálne právo, Alexandre Kiss. and Dinah Shelton, 2004. s. 113.
23. Pre viac informácií pozrite <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0035:EN:HTML>
24. Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia, Aarhus, Jún 25, 1998, www.unece.org/env/pp/

25. Agenda 21, Kapitola 10
www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter10.htm
26. Pre viac informácií pozrite: Programový prístup GEF – Súčasné porozumenie, Rada GEF, GEF/C.17.Inf.11 www.gefweb.org/Documents/Council_Documents/GEF_C17/C.17.Inf.11.doc
27. Konferencia zmluvných strán CBD prijala rozhodnutie detailne opisujúce prístup k ekosystémom a určenie množiny princípov a operačnej smernice pre aplikáciu tohto prístupu. Pozrite Rozhodnutie V/6, Conference of the Parties 5 www.biodiv.org/decisions/default.asp?lg=0&m=cop-05&d=06#
28. Tematické zasadnutie GMES Fórum, Environmentálny stres a manažment územia, 2002
29. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter10.htm
30. Definovanie zdroja : článok 1 Dohovoru OSN o boji proti rozširovaniu púští www.unccd.int
31. Budúcnosť našej krajiny, čeliť výzvam. Smernice pre integrované plánovanie pre trvalo udržateľný rozvoj krajinných zdrojov, FAO/UNEP, 1999 www.fao.org/DOCREP/004/X3810E/x3810e04.htm#g
32. Pozrite Kapitola I.B Príručky
33. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter10.htm
34. Pre viac informácií pozrite: www.fao.org/DOCREP/004/X3810E/x3810e01.htm
35. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/js/summit/html/documents/summit_docs/2309_planfinal.htm
36. Pre viac informácií pozrite: www.cos-soc.gc.ca/doc/imgj/im_planning_e.asp
37. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/indisd/english/chapt10e.htm
38. Pre viac informácií pozrite: <http://topsoil.nserl.purdue.edu/nserlweb/isco99/pdf/ISCO-disc/SustainingTheGlobalFarm/K014-Dumansky.pdf>
<http://siteresources.worldbank.org/INTEEI/9362171115801208804/20486263/EnvironmentalIndicatorInitiativesAnOverviewofSelectedInitiativesattheWorld-Bank2002.pdf>
39. Pre viac informácií pozrite: www.ramsar.org
40. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/convention/defaults.html
41. Pre viac informácií pozrite: http://ec.europa.eu/environment/nature/nature_conservation/eu_nature_legislation/habitats_directive/index_en.htm
42. Táto sieť je primárne založená na politike kontraktov uzatvorených so všetkými miestnymi partnermi a smeruje k podpore ochrany prírodných biotopov a biotopov divokej fauny a flóry berúc do úvahy ekonomické, sociálne a kultúrne požiadavky v každej členskej krajine. Pre viac informácií pozrite: <http://ec.europa.eu/environment/life/life/natura2000.htm>
43. Európska Komisia, 1997
44. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/cemat/gpssdec/Principles.pdf?L=E
45. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/landscape/presentation/9_text/02_Convention_EN.asp#TopOfPage
46. Pre viac informácií pozrite: http://ec.europa.eu/regional_policy/themes/spatial_en.htm
47. Pre viac informácií pozrite: <http://www.sisemin.gov.ee/atp/failid/terr.harta.ingrtf.rtf>
48. Pre viac informácií pozrite: http://www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/cemat/gpssdec/Principles.pdf?L=E
49. Pozrite Kapitola I.B Príručky
50. Pre viac informácií pozrite: http://www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/cemat/gpssdec/Principles.pdf?L=E
51. Pre viac informácií o EPSON pozrite: www.espon.eu
52. Pre viac informácií pozrite: www.units.it/~vplanet
53. Európa 2000+ : Spolupráca pre priestorový rozvoj Európy, 1994, analyzuje tlaky na Európskom teritóriu a vytvorila prípad spolupráce v oblasti priestorového plánovania naprieč Európou
54. Pozrite Kapitoly I.G and I.I Príručky
55. Pozrite Kapitola I.D Príručky
56. Pozrite Kapitola I.I Príručky
57. Pozrite Kapitoly I.C and I.K Príručky
58. Pre viac informácií pozrite: www.convenzionedellealpi.org/page5a_en.htm#p1
59. Pre viac informácií pozrite: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm
60. Stav Karpát, vypracované ako súčasť Iniciatívy karpatské-

- ho ekoregiónu, www.lcie.org/Docs/Regions/Carpathians/WWF%20Status%20of%20the%20Carpathians.pdf
61. Millennium Ecosystem Assessment www.millenniumassessment.org/en/index.aspx
  62. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org
  63. Pre viac informácií pozrite: www.cites.org
  64. Pre viac informácií pozrite: www.cms.int
  65. Pre viac informácií pozrite: www.ramsar.org
  66. Pre viac informácií pozrite: www.unccd.int
  67. Pre viac informácií pozrite: <http://whc.unesco.org>
  68. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/Nature_protection/
  69. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/Cultural_Cooperation/Environment/Landscape/
  70. Pre viac informácií pozrite: www.convenzionedellealpi.org/index
  71. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm
  72. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/programmes/socio-eco/use/addis-principles.asp
  73. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/decisions/default.aspx?m=cop-07
  74. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/2010-target/
  75. Pre viac informácií pozrite: www.countdown2010.net/index.html
  76. Pre viac informácií pozrite: www.iucnredlist.org/
  77. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/biodiversity/
  78. Medzinárodné environmentálne právo, Alexandre Kiss and Dinah Shelton, UNEP.
  79. Medzinárodné environmentálne právo, UNEP.
  80. Paneurópska stratégia biologickej a krajinej rôznorodosti ponúka definíciu krajinej rôznorodosti založenú na Návrhu odporúčania k integrovanej ochrane kultúrnych krajinných oblastí ako súčasťou krajinných politík Rady Európy : „ formálne vyjadrenie rôznych vzťahov, ktoré existujú v danom období medzi jednotlivcami alebo spoločnosťou a topograficky definovaným územím, objavenie ktorých je výsledok pôsobenia v čase prírodných alebo ľudských faktorov a kombinácia obidvoch“
  81. Definovanie zdroja : World Resources Institute http://pubs.wri.org/pubs_content_print.cfm?ContentID=487
  82. Smernica 2004/35 Európskeho Parlamentu a Rady <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2004/l_143/l_14320040430en00560075.pdf>
  83. Medzinárodné environmentálne právo, Alexandre Kiss and Dinah Shelton, UNEP.
  84. Definovanie zdroja : <http://glossary.eea.europa.eu/EEAG-lossary/>
  85. Všeobecné smernice pre Rozvoj Paneurópskej ekologickej siete www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/ecological_networks/peen/general_guidelines.asp#TopOfPage
  86. Európsky zelený pás je iniciatíva na transformovanie cesty od niekdajšej železnej opony k ekologickej sieti s cieľom takto prispieť k ochrane biodiverzity. Zelený pás má tiež za cieľ stať sa nástrojom spolupráce naprieč hranicou medzi miestnymi spoločenstvami a tiež byť významným nástrojom na splnenie národných a medzinárodných záväzkov prijatých rozhodujúcimi činiteľmi. Pre viac informácií pozrite : www.countdown2010.net
  87. Stav Karpát, vypracované ako súčasť Iniciatívy karpatského ekoregiónu, www.lcie.org/Docs/Regions/Carpathians/WWF%20Status%20of%20the%20Carpathians.pdf
  88. Pre viac informácií pozrite: www.lcie.org
  89. Pre viac informácií pozrite: www.clcp.ro/index.htm
  90. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/nature_protection/rec_by_country.asp#P41_886
  91. Stav Karpát, vypracované ako súčasť Iniciatívy karpatského ekoregiónu, www.lcie.org/Docs/Regions/Carpathians/WWF%20Status%20of%20the%20Carpathians.pdf
  92. Definovanie zdroja : www.wildberks.co.uk/glossary.htm
  93. Viac informácií o princípe znečisťovateľ platí možno nájsť v Kapitole I.B Príručky
  94. Pre viac informácií pozrite: www.lagunadesantarosa.org/pdfs/Progress%20Report%20to%20Coastal%20Conse rvancy.pdf alebo www.dep.state.pa.us/dep/deputate/minres/bamr/documents/modelplan.html
  95. Definovanie zdroja: Dohovor o biologickej rôznorodosti, Úvod do invazívnych cudzích druhov, www.biodiv.org/programmes/crosscutting/alien/default.shtml
  96. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/programmes/cross-cutting/alien/default.shtml

97. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/decisions/default.aspx?dec=VI/23
98. Pre viac informácií pozrite: www.iucn.org/places/medoffice/invasive_species/docs/iucn_guidline_prev_bio.pdf
99. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/Cultural_Cooperation/Environment/Nature_and_biological_diversity/Nature_protection/sc24_inf01e.pdf?L=E
100. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/biosafety/default.aspx
101. Smernica 2001/18/ES Európskeho parlamentu a Rady z 12. marca 2001 o zámernom uvoľnení geneticky modifikovaných organizmov do životného prostredia a o zrušení smernice Rady 90/220/EHS, Nariadenie (ES) č. 1830/2003 Európskeho parlamentu a Rady z 22. septembra 2003 o sledovateľnosti a označovaní geneticky modifikovaných organizmov a sledovateľnosti potravín a krmív vyrobených z geneticky modifikovaných
102. Pozrite definíciu podľa Kapitoly I.B Príručky
103. Pre viac informácií pozrite: <https://www.ippc.int>
104. Zdroj: www.countdown2010.net/paneuropean.html
105. Pre viac informácií pozrite: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/ecological_networks/The_Emerald_Network/index.asp#TopOfPage
106. Pre viac informácií pozrite: www.countdown2010.net/greenbelt.htm alebo www.iucn.org/en/projects/europe_green_belt.htm
107. Pre viac informácií pozrite: www.alparc.org
108. Pre viac informácií pozrite: www.iucnce.org/econets/database
109. Databáza je manažovaná UNEP–WCMC v spolupráci so Svetovou komisiou IUCN pre chránené oblasti a Konzorciom Svetovej databázy o chránených oblastiach www.unep-wcmc.org/wdpa
110. Príručka k Dohovoru o biologickú rôznorodosť, IUCN, Centrum environmentálneho práva a Programu biodiverzity IUCN
111. Pre viac informácií pozrite: www.iucn.org/themes/wcpa/ppa/protectedareas.htm
112. CBD, Úvod do chránených oblastí www.biodiv.org/programmes/crosscutting/protected/default.asp
113. Pineschi, Fodella, Environmentálna ochrana horských oblastí, v Treves, Pineschi, Fodella (a cura di), Zákon a ochrana horských oblastí, Milano, 2002, s.16.
114. Bandyopadhyay, Rodda, Kattelmann, Kundzewicz, Kraemer, Horské vody – Zdroj globálneho významu, v Messerli, Ives (a cura di), Hory sveta: Globálna priorita, New York, 1997, s. 39.
115. Pozrite definíciu podľa Kapitoly I.C Príručky
116. Pre súhrnú informáciu o týchto otázkach pozrite D. Z.Haman and D. A. Brown, Relevancia Kapitoly 18 z Agendy 21 pre národné vlády – Ochrana kvality a zásobovanie zo sladkovodných zdrojov/ Aplikácia integrovaného prístupu pre rozvoj, manažment a využívanie sladkých vôd, University of Florida, IFAS, Extension — AE 244, 2002.
117. IUCN Dokument č.18, Uchovávanie funkcie sladkovodných ekosystémov : Kľúč k trvalo udržateľnému manažmentu vodných zdrojov od G. Bergkamp, M. Acreman, L. Safford, T. Matiza, pripravené pre Odbor ekonomických a sociálnych záležitostí OSN
118. Pozrite Kapitolu 18 Agendy 21, "Ochrana kvality a zásobovanie zo sladkovodných zdrojov. Aplikácia integrovaného prístupu pre rozvoj, manažment a využívanie vodných zdrojov"
119. Podľa ustanovení Agendy 21, Kapitola 13 „existujúca poznatková báza o krajine/vode týkajúca sa technológií a poľnohospodárskej praxe a ochrany v horských regiónoch sveta“ musí byť budovaná alebo zlepšovaná prostredníctvom zriaďovania nových inštitúcií na miestnej, regionálnej alebo národnej úrovni (13.5-c; 13.6-a), alebo posilňovaním existujúcich.
120. Pozrite článok 5 Karpatského dohovoru
121. Pozrite článok 5 Karpatského dohovoru
122. Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva. Pre úplný text pozrite http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_327/l_32720001222en00010072.pdf
123. Tento koncept je vysvetlený v Kapitole I.D Príručky
124. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/water/pdf/watercon.pdf
125. Pre úplný text dohovoru pozrite prosím webovskú stránku http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf
126. Pre úplný text pozrite prosím: www.icpdr.org/icpdr-pages/drpc.htm
127. Iba Poľsko, cez ktoré neprechádza Dunaj, je nie stranou DRPC
128. Pre úplný text dohovoru pozrite prosím: www.convenzionedellealpi.org/page2_en.htm

129. Smernica 2000/60/ES Európskeho parlamentu a Rady z 23. októbra 2000, ktorou sa stanovuje rámec pôsobnosti pre opatrenia spoločenstva v oblasti vodného hospodárstva.
Pre úplný text pozrite prosím:
http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_327/l_32720001222en00010072.pdf
130. Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Slovensko vstúpili do Európskej Únie v roku 2004, zatiaľ čo vstup Rumunska sa odohral v roku 2007. Zostávajúce dve krajiny, Srbsko a Ukrajina stále musia vyriešiť niektoré kľúčové otázky predtým, ako zrealizujú svoj prístup, ale zladujú svoju legislatívu s právom EÚ.
131. Pozrite definíciu v Kapitole I.B Príručky
132. Birnie and Boyle, Medzinárodné právo a životné prostredie, Oxford, 2002, s. 307.
133. Pre viac informácií pozrite:
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf
134. Pozrite definíciu podľa Kapitoly I.K Príručky
135. Pre viac informácií pozrite: www.ramsar.org/key_conv_e.htm
136. Pre celý dokument pozrite :
www.unece.org/env/water/publications/documents/guidelinesfloods.pdf
137. Pre viac informácií pozrite: www.icpdr.org/icpdrpages/drpc.htm
138. Pre viac informácií pozrite: www.savacommission.org
139. Pozrite prezentáciu „Bilaterálne dohody, nástroje pre implementáciu rámcovej smernice o vode“ www.riob.org/euro-riob/cracovie/28_sep_2004/Presentation_lulianaBogdan.pdf
140. Tento princíp je mílnikom v histórii medzinárodného environmentálneho práva, založený na slávnom ocenení prípadu Trail Smelter (1941) a zverejnený následne v Štokholmskej deklarácii z roku 1972 (princíp 21) a v Deklarácii z Ria z roku 1992 (princíp 2). Stal sa zvykovým medzinárodným právom.
141. Článok 7 Dohovoru OSN o nenavigačnom využívaní medzinárodných vodných tokov
142. Pre viac informácií pozrite Kapitolu I.K Príručky
143. Tento koncept je vysvetlený v Kapitole I.D Príručky
144. Pozrite vysvetlenie v Kapitole I.B Príručky
145. Adelbodenská deklarácia o trvalo udržateľnom poľnohospodárstve a rozvoji vidieka v horských regiónoch (SARD-M) http://www.fao.org/sard/common/ecg/1200/en/AdelbodenDeclaration_en.pdf
146. Pre úplný text pozrite http://ec.europa.eu/agriculture/foodqual/sustain_en.htm
147. Tradičné metódy : garancia pre trvalo udržateľný rozvoj ? Robert Zwahlen <www.nuffic.nl/ciran/ikdm/4-3/articles/zwahlen.html>
148. Pozrite definíciu podľa Kapitoly I.D Príručky.
149. Životné prostredie v Európskej Únii na prelome storočia, EEA, 1999, strana 338.
150. Nariadenie Rady (ES) č. 1698/2005 z 20. septembra 2005 o podpore rozvoja vidieka prostredníctvom Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV) , čl. 50.
151. Tamziež.
152. Pre viac informácií pozrite: www.convenzionedellealpi.org/page5a_en.htm#p3
153. Pre viac informácií pozrite: www.fao.org/sard/en/init/index.html
154. Súhrn Hodnotenia politiky pre SARD-M možno nájsť v : www.fao.org/sard/common/ecg/2361/en/Carpathian-ShortSummaryOctober2006EN1.pdf
155. Environmentálna integrácia a spoločná poľnohospodárska politika, Správa pre Európsku Komisiu, GR Poľnohospodárstvo, 2002 http://ec.europa.eu/agriculture/envir/report/ieep_en.pdf
156. Koncept „ekologickej siete“ a „krajiny“ sú detailne vysvetlené v Kapitole I.D Príručky, článku 4 a koncept „tradičného využívania krajiny“ v Kapitole I.J v článku 11 Dohovoru
157. Definovanie zdroja : <http://www.biodiv.org/programmes/areas/dryland/definitions.asp>
158. Pre celý dokument pozrite:
www.unep.org/Documents.multilingual/Default.asp?DocumentID=52&ČlánokID=62&l=en
159. Pre celý text pozrite:
www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/environment/nature_and_biological_diversity/biodiversity/Final_Declaration.asp
160. Druhá ministerská konferencia o ochrane lesov v Európe, Jún 16 – 17, 1993, Helsinki, Rezolúcia H1 : Všeobecné smernice pre trvalo udržateľný rozvoj lesov v Európe http://www.mcpfe.org/resolutions/helsinki/resolution_h1.pdf
161. Pozrite Paneurópske kritéria a indikátory pre trvalo udržateľný manažment lesov na www.mcpfe.org/publications/pdf/improved_indicators.pdf
162. Definovanie zdroja: www.un.org/esa/forests/faq.html#sfm

163. Pre viac informácií pozrite: www.fao.org/forestry/foris/webview/forestry2/index.jsp?siteId=1440&siteTreeId=3067&langId=1&geoid=0
164. Pre viac informácií pozrite <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm>
165. Pozrite Návrhy pre akcie na : www.un.org/esa/forests/pdf/ipf-iff-proposalsforaction.pdf
166. Pre viac informácií pozrite: www.itto.or.jp
167. Pozrite princípy ITTO na www.itto.or.jp/live/Live_Server/147/ps01e.doc
168. Pre viac informácií pozrite: www.mcpfe.org
169. Pozrite prílohu 2 v : www.mcpfe.org/mcpfe/resolutions/lisbon/resolution_l2a2.pdf
170. Pre viac informácií navštívte webovskú stránku Lesníckeho programu UNEP na www.unepwcmc.org/habitats/mountains/homepage.htm
171. Pozrite vysvetlenie v paragrafe 3 článku
172. Pre viac informácií pozrite http://www.forst.tumuenchen.de/events/rmf2004/index_en.html
173. Pre viac informácií pozrite <http://www.fao.org/docrep/W3646E/w3646e02.htm>
174. Pre viac informácií pozrite <http://www.forestry.gov.uk/fr/HCOU-4U4JEM>
175. Pozrite definíciu panenského lesa na : www.veenecology.nl/data/VirginForestsBulgaria.pdf
176. Pozrite definíciu v Kapitole I.D Príručky.
177. Pre viac informácií pozrite : www.mcpfe.org/publications/pdf/protected_forests_in_europe.pdf
178. Pre viac informácií pozrite : www.unece.org/trade/timber/docs/stats-25/supp/WA2-3.pdf
179. V októbri 2003 medzinárodná vedecká konferencia Prírodné lesy v teplotnej zóne Európy – hodnoty a využívanie, ktorá sa konala v Transkarpatsku, zhromažďila vedcov z 26 krajín s cieľom otvoriť nové možnosti pre štúdium prírodných lesov v teplotnej zóne Európy, podporovať a presadzovať ich dlhodobú ochranu a podporu a intenzifikovať medzinárodnú a interdisziplinárnu spoluprácu a partnerstvo pri výskume prírodných lesov. Pozrite výstupy z konferencie na : www.wsl.ch/forest/waldman/rakhiv_2003/conf.pdf
180. Pre viac informácií pozrite: Ochrana lesov : Poznanie a udržiavanie vplyvu lesa z pohľadu hydrogeomorfických procesov, David J. Wilford, John L.Innes and Dan L. Hogan, 2006 www.wsl.ch/lm/publications/archiv/infoV80_1-en.ehtml
181. Pre celý dokument pozrite :
- <http://www.unece.org/env/water/publications/documents/guidelinesfloode.pdf>
182. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/water/publications/documents/guidelinesfloode.pdf
183. Pre celý dokument pozrite: http://europa.eu/eurlex/en/com/cnc/2004/com2004_0472en01.pdf
184. Pre detailnejšie zodpovednosti miestnych orgánov pozrite vysvetlenie v paragrafoch 1 až 5 v článku 7.
185. Pre viac informácií pozrite Správu EEA o doprave a životnom prostredí v Európe http://reports.eea.europa.eu/briefing_2004_3/en/Briefing-TERM2004web.pdf
186. Hodnotenie dopravných projektov v Strednej a východnej Európe vypracované Európskou investičnou bankou v roku 2003, http://jaspers.europa.eu/Attachments/ev/ev_transport_en.pdf , a dokument Dopravné politiky v krajinách SVE – dekáda integrácie pre Európsku konferenciu ministrov dopravy www.cemt.org/online/council/2001/CM0101Fe.pdf. Pre viac informácií každý rok Európska konferencia ministrov dopravy - European Conference of Ministers of Transport (ECMT) – vydáva správu o Trendoch v sektore dopravy s cieľom opísať aktuálny rozvoj v sektore dopravy v Európe a ukázať ako sa zmenila situácia od roku 1970 www.cemt.org/pub/pubpdf/Depl2003E.pdf
187. Odporúčania pre akcie smerom k trvalo udržateľnému turizmu Spojenej skupiny pre dopravu a životné prostredie, ktorá je poradenským orgánom pre GR TREN a GR Životné prostredie Európskej Komisie. Pre viac informácií pozrite <http://ec.europa.eu/environment/trans/report2000.pdf>
188. Pre celý text pozrite prosím : <http://www1.oecd.org/publications/ebook/9702191E.PDF>
189. Centrum bolo založené v roku 1196 aby hralo vedúcu úlohu pri dosahovaní trvalo udržateľnej dopravy v Kanade. Pre viac informácií pozrite <http://cst.uwinnipeg.ca/index.html>
190. Trvalo udržateľná doprava, pripravená v spojení s Kanadskou účasťou na stretnutí Komisie OSN pre trvalo udržateľný rozvoj, Apríl 1977, subjektmi Environment Canada a Transport Canada, 1997, Ottawa, Canada www.iigr.ca/pdf/documents/172_Sustainable_Transportat.pdf
191. Pre komplexný pohľad na tento dokument navštívte prosím : www.unece.org/doc/ece/rcte/ece.rcte.conf..2.final.e.pdf
192. Pre viac informácií pozrite: www.euro.who.int/document/peh-ehp/charter_transporte.pdf
193. Biela kniha o budúcom rozvoji spoločnej dopravnej politiky, Európska Komisia, (COM(92)0494).

194. Biela kniha o Európskej dopravnej politike pre 2010 : Čas rozhodnutí Európska Komisia, COM (2001) 370 Final, http://ec.europa.eu/comm/energy_transport/library/lb_com_2001_0370_en.pdf
195. Pre viac informácií pozrite: http://ec.europa.eu/transport/transport_policy_review/index_en.htm
196. Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1692/96/ES z 23. júla 1996 o základných usmerneniach spoločenstva pre rozvoj transeurópskej dopravnej siete <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996D1692:EN:HTML>>
197. Pre viac informácií pozrite Situačná správa o Paneurópskych dopravných koridoroch http://ec.europa.eu/ten/transport/documentation/doc/2005_11_24/2005_report_paneurostar_en.pdf
198. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/trans/main/ter/ter.html
199. Smernice kvality ovzdušia boli publikované WHO v roku 1987 a boli revidované v roku 1997. Pre viac informácií pozrite: www.who.int/phe/health_topics/outdoorair_aqg/en/index.html
200. Pre viac informácií pozrite: http://esteeast.unep.ch/includes/community_file.asp?community=esteeast&file=C8D2FDE1-35A3-416B-B711-EA5F765B58EC
201. Dohovor o diaľkovom znečistení ovzdušia prechádzajúcim hranicami štátov bol prijatý v roku 1979 v Ženeve 34 vládami a Európskym spoločenstvom. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/lrtap.
202. Rámcový dohovor OSN o klimatickej zmene bol podpísaný v roku 1992 na Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji (UNCED) v Rio de Janeiro (známom pod svojim populárnym názvom Summit Zeme). Pre viac informácií pozrite: http://unfccc.int/meetings/cop_12/items/3754.php.
203. Pozrite Úvod Príručky.
204. Pre viac informácií pozrite: www.convenzionedellealpi.org/page1_en.htm
205. Vstúpil do platnosti v 18 decembra 2002.
206. Rakúsko, Francúzsko, Nemecko, Lichtenštajnsko a Slovensko.
207. Pozrite Kapitulu I.B Príručky.
208. Pozrite vyššie pod hlavnými konceptmi definíciu OECD o trvalo udržateľnej doprave.
209. Táto poznámka je vysvetlená v Kapitole I.H Príručky.
210. Táto poznámka je vysvetlená v Kapitole I.B Príručky.
211. Pre viac informácií pozrite: www.thepep.org/CHWebSite/chviewer.aspx?cat=c5.
212. Pre viac informácií pozrite http://ec.europa.eu/transport/infrastructure/index_en.htm.
213. Integrované úsilie pre vytvorenie environmentálne prijateľného dopravného systému v Lund, www.lund.se/upload/Kommunkontoret/Information/Engelsk%20site/LuMatseng%5B1%5D.pdf.
214. UNWTO je špecializovaná agencia OSN. Je vedúcou medzinárodnou organizáciou v oblasti cestovného ruchu. Služi ako globálne fórum pre otázky politiky cestovného ruchu a ako praktický zdroj know-how o cestovnom ruchu www.world-tourism.org/aboutwto/eng/menu.html
215. Definícia z Charty trvalo udržateľného cestovného ruchu, vypracovanej na Svetovej konferencii o trvalo udržateľnom cestovnom ruchu v Lanzarote, Kanárske ostrovy, Španielsko v apríli 27-28, 1995
216. Pobočka UNEP pre produkciu a spotrebu a cestovný ruch www.unep.org/PC/tourism/sensitive/mountain_tourism.htm
217. Koncepčný dokument WTO-UNEP Medzinárodný rok ekoturizmu 2002 www.worldtourism.org/sustainable/IYE/WTO-UNEP-Concept-Paper.htm
218. Pre viac informácií pozrite: http://hq.unep.org/DPDL/civil_society/GCSF/worldwatch_gcsfdoc11.pdf
219. Tieto poznámky sú detailne vysvetlené v Kapitolách I.D a I.J Príručky.
220. Pre viac informácií pozrite informačný portál trvalo udržateľného turizmu na : http://destinet.ewindows.eu.org/policies_resources/fol955810
221. Viac informácií možno nájsť v Kapitole I.B Príručky
222. Komplexný akčný plán, ktorý má byť realizovaný globálne, národne a miestne organizáciami OSN, vládami a veľkými skupinami v každej oblasti, kde človek ovplyvňuje životné prostredie, prijatý počas Konferencie v Rio 1992.
223. Prijatý v roku 1989 počas Medziparlamentnej konferencie o turizme organizovanej Medziparlamentnou úniou a Svetovou organizáciou cestovného ruchu www.worldtourism.org/sustainable/doc/THE%20HAGUE%20DECLARATION.89.PDF
224. Akčný plán prijatý počas Svetového summitu OSN a trvalo udržateľnom rozvoji, 2002 v Johannesburgu. Stanovuje nové záväzky a priority pre akcie pre trvalo udržateľný rozvoj v oblastiach tak rozdielnych ako vykošovanie chudoby, zdravie, obchod, vzdelávanie, veda a technológia, regionálne záležitosti, prírodné zdroje a inštitucionálne usporiadanie. Pre úplne znenie Implementačného plánu z Johannesburgu navštívte www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm

225. Národné jazykové verzie sú dostupné na stiahnutie na : www.worldtourism.org/code_ethics/eng/brochure.htm.
226. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/programmes/socio-eco/tourism/guidelines.asp
227. Pozrite celý text UNEP Princípy pre implementáciu trvalo udržateľného rozvoja na : www.uneptie.org/pc/tourism/policy/about_principles.htm.
228. Prijaté na Svetovej konferencii o trvalo udržateľnom rozvoji v roku 1995 www.insula.org/charte.htm.
229. Prijaté Valným zhromaždením Svetovej organizácie cestovného ruchu v roku 1985 www.world-tourism.org/sustainable/doc/1985%20TOURISM%20BILL%20OF%20RIGHTS.pdf .
230. Vypracované v roku 1996 Svetovou organizáciou cestovného ruchu, Svetovou radou cestovania a cestovného ruchu a Radou Zeme
231. Článok 2 z Alpského dohovoru.
232. Pre viac informácií pozrite: http://puck.wtoelibrary.org/vl=691038/cl=19/nw=1/rpsv/journal/publication9284402808_home.htm
233. Pre viac informácií pozrite: www.uneptie.org/pc/tourism/library/local-agenda21.htm
234. Pre viac informácií pozrite: www.snvworld.org/cds/rg-TUR/documents/GTZ%20docs/csd%207%20GTZ.pdf
235. Pre viac informácií pozrite: www.uneptie.org/pc/tourism/library/A%20Guide%20for%20Policy%20Makers.htm
236. Cestovný ruch a Miestna Agenda 21 : Úloha miestnych orgánov v trvalo udržateľnom cestovnom ruchu, UNEP 2003 www.uneptie.org/pc/tourism/library/local-agenda21.htm
237. Pozrite definíciu podľa Kapitoly I.D Príručky.
238. Správa pripravená Odborom ekonomických a sociálnych záležitostí Sekretariátu OSN, apríl – máj 1998 <www.un.org/esa/documents/ecosoc/cn17/1998/ecn171998-4.htm>
239. Pre viac informácií pozrite: www.uneptie.org/pc/cp/understanding_cp/home.htm#definition
240. Pre viac informácií pozrite: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31996L006&model=guichett .
241. Článok 1 Dohovoru o cezhraničných účinkoch priemyselných havárií.
242. Tento koncept je vysvetlený v článku 12 Príručky.
243. Táto Deklarácia UNEP je dobrovoľný, ale verejný záväzok k stratégii a praxi čistej produkcie, podpísaný vládami, podnikateľmi, MVO, medzinárodnými organizáciami atd.
244. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/teia/welcome.htm.
245. Pozrite zoznam dohovorov IAEA na : www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/index.html .
246. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/documents/2003/kyivconference/ece.cep.97.e.rev.1.pdf .
247. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter30.htm.
248. Pre viac informácií pozrite: www2.oecd.org/guidingprinciples/toc_index.asp.
249. Pre viac informácií pozrite: www.ec.gc.ca/cleanair-airpur/Clean_Air_and_Energy-WSEF1FB49E-1_En.htm
250. Prírodná selekcia : Rozvíjajúce sa výbery technológií obnoviteľnej energie a politiky ed. Peter Fries, 2000. ed. Amr Abdel Hai, 2000, United Nations Environment Programme, Division of Technology, Industry and Economics www.unep.fr/energy/publications/pdfs/naturalselection.pdf.
251. Pre viac informácií pozrite Zelená kniha EÚ o energetickej efektívnosti http://eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfin&an_doc=2005&nu_doc=265.
252. Pre viac informácií pozrite Agenda 21 www.gdrc.org/ugov/a21-consum-patterns.html.
253. www.unfccc.int .
254. <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html> .
255. Článok 2 k) Alpského dohovoru
256. Pre viac informácií pozrite: www.mineralresourcesforum.org/incidents/BaiaMare/ www.mineralresourcesforum.org/incidents/BaiaMare/docs/final_report.pdf www.rec.org/REC/Publications/CyanideSpill/ENGCyanide.Pdf
257. Pre viac informácií pozrite: www.uneptie.org/pc/mining/mine_env.htm.
258. Brožúrky vypracované austrálskou vládou poskytujúce prehľad „Najlepšie praktiky v environmentálnom manažmente baníctva“ <www.deh.gov.au/settlements/industry/minerals/ a Smernice pre ťažbu nerastov a baníctvo v chránených rezerváciách a iných environmentálne citlivých oblastiach v Západnej Austrálii www.doir.wa.gov.au/documents/mineralsandpetroleum/info11.pdf
259. Kanadským inštitútom Baníctva, metalurgie a petrolejárstva vypracované Štandardy o nerastných zdrojoch a

- zásobách – Definície a Smernice www.cim.org/definitions/CIMdef1.PDF
260. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm
261. Pre viac informácií pozrite: www.ilo.org/ilolex/cgi/lex/convde.pl?C176
262. Pre viac informácií pozrite: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:102:0015:01:EN:HTML>
263. Pre viac informácií pozrite: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
264. Pre viac informácií pozrite: www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00006
265. Článok 2 Dohovoru o ochrane nedotknuteľného kultúrneho dedičstva
266. Pre viac informácií pozrite <http://whc.unesco.org/en/list>
267. Pre viac informácií pozrite http://portal.unesco.org/culture/en/file_download.php/1422690320114549c199903cf8ba93f9Guidelines_lht.pdf
268. Rozhodnutie VII/16 www.biodiv.org/decisions/default.aspx?dec=VII/16
269. Tieto smernice určené štátom ako stranám dohovoru a Medzivládneho výboru dohovoru majú za cieľ uľahčiť implementáciu Dohovoru o svetovom dedičstve
Pre viac informácií pozrite: <http://whc.unesco.org/archives/opguide05-en.pdf>
270. Inšpirované článkom 5 Dohovoru o svetovom dedičstve a článkom 13 Dohovoru o nedotknuteľnom kultúrnom dedičstve
271. Pozrite text článku 6 Dohovoru o svetovom dedičstve a článku 19 Dohovoru o nedotknuteľnom kultúrnom dedičstve
272. Dohovor bol prijatý v Granade členskými krajinami Rady Európy v roku 1985 a všetky Karpatské krajiny s výnimkou Poľska sú jeho členmi. Hlavným účelom dohovoru je posilňovať a podporovať politiky pre ochranu a zlepšovanie európskeho dedičstva. Potvrďuje tiež potrebu európskej solidarity z pohľadu ochrany dedičstva a je určený k podporovaniu praktickej spolupráce medzi stranami dohovoru. Ustanovuje princípy „Európskej koordinácie politik ochrany“, vrátane konzultácií z pohľadu dôveryhodnosti politik, ktoré majú byť implementované. Pre viac informácií pozrite: <http://whc.unesco.org/en/initiatives/34/>
273. Pre viac informácií pozrite: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=121&CM=7&DF=28/02/2006&CL=ENG>
274. Článok 10, paragraf 5.
275. „Charrette“ – „Kára“ je intenzívne plánovacie zasadnutie, kde občania, navrhovatelia a ostatní spolupracovníci spolupracujú na rozvojovej vízii.
276. Táto poznámka bola definovaná v Kapitole I.D Príručky.
277. Pre viac informácií pozrite: www.cites.org
278. Viac detailov môžete nájsť v Kapitole I.L Príručky.
279. Kiss, A. and Shelton, D., Medzinárodné environmentálne právo, 3rd ed., New York, 2004.
280. Pre viac informácií pozrite: www.amstat.org/Careers/copss/index.cfm?fuseaction=risk a publikáciu EEA Vyhodnotenie environmentálnych rizík – Prístupy, skúsenosti a informačné zdroje <http://reports.eea.europa.eu/GH-07-97-595-ENC2/en/riskindex.html>.
281. Dohovor o posudzovaní vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice, Espoo, 1991. Pozrite text dohovoru na : www.unece.org/env/eia/documents/conventiontextenglish.Pdf
282. Medzinárodná asociácia pre posudzovanie vplyvov a Inštitút pre environmentálne posudzovanie. Princípy najlepších praktík posudzovania vplyvov na životné prostredie, 1999.
283. Praktická príručka k strategickému environmentálnemu hodnoteniu bola vypracovaná spoločne Úradom predsedu vlády, škótskej exekutívy, vládou welského zhrromaždenia a departmentom životného prostredia Severného Írska. Pdf verzia je dostupná na www.iema.net/index.php/sections/readingroom/show/7915.
284. Pozrite napr. Zhodný názor od J. Weeramantry i v prípade týkajúcom sa projektu Gabčíkovo-Nagymaros (Maďarsko vs. Slovensko) 37 I.L.M. 162, 214 (1998).
285. Pre viac informácií pozrite: www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm.
286. Pre viac informácií pozrite: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> .
287. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/convention/convention.shtml .
288. Pre viac informácií pozrite: www.biodiv.org/biosafety/protocol.shtml.
289. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/eia/documents/protocolenglish.pdf .
290. S výnimkou Srbska sú všetky Karpatské krajiny zmluvnými stranami Aarhuského dohovoru.
291. Pre viac informácií pozrite: <http://ec.europa.eu/environment/eia/full-legal-text/9711.htm>.

292. Pre viac informácií pozrite <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0042:EN:HTML>.
293. Entrix, Glosár zdrojov www.entrix.com/resources/glossary.aspx.
294. Koncept monitorovacieho systému sústreďujúceho sa na biodiverzitu je vysvetlený Kapitole I.D Príručky.
295. Zdroj : ISO/IEC Guide 2:2004.
296. Glosár Európskej agentúry pre životné prostredie http://glossary.eea.europa.eu/EEAGlossary/E/environmental_indicator.
297. OECD, Riaditeľstvo pre životné prostredie, Kľúčové environmentálne indikátory, 2004.
298. Glosár Európskej agentúry pre životné prostredie.
299. Pozrite Kapitulu I.I Príručky.
300. Pre viac informácií pozrite: http://hq.unep.org/DEWA/early_warning/index.asp
<http://www.unisdr.org/wcdr/other-meetings/iewp/IEWP-brochure.pdf>.
301. Prístup k informáciám a environmentálne povedomie sú detailnejšie vysvetlené v Kapitole I.L Príručky
302. Pre viac informácií pozrite: www.pops.int/documents/convtext/convtext_en.pdf.
303. Pre viac informácií pozrite: www.blackseacommission.org/OfficialDocuments/Convention_iframe.htm.
304. Pre viac informácií pozrite: www.icpdr.org/icpdrpages/drpc.htm.
305. Valné zhromaždenie, Rezolúcia A/RES/37/7 z 28. októbra 1982.
306. Pre viac informácií pozrite: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=23279&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
307. Medzivládna konferencia o environmentálnom vzdelávaní, 1977.
308. Pre viac informácií pozrite: www.rec.org/REC/Programs/Greenpack/.
309. Pozrite Aarhuský dohovor : Implementačná príručka www.unece.org/env/pp/acig.pdf , rovnako ako Praktická príručka o Aarhuskom dohovore pre úrady, pre Ukrajinu a Srbsko www.rec.org/REC/Programs/Public-Participation.html .
310. Pozrite webovskú stránku dohovoru : www.unece.org/env/pp.
311. Článok 2, Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia, Aarhus, 1998.
312. Pre viac informácií pozrite: www.unece.org/env/documents/2005/pp/ece/ece.mp.pp.2005.2.add.5.e.pdf
313. Rokovací poriadok bol prijatý na prvej Konferencii zmluvných strán ako je predpísané v článku 14 paragraf 2 (g) Karpatského dohovoru. Pre viac informácií pozrite: www.carpathianconvention.org/NR/rdonlyres/ED5D68F3-23D9-49C1-90BF-A0522A0B5EC4/0/FINAL-COP1DECISIONS.pdf.
Je tiež dôležité zdôrazniť, že „v prípade, že nastane akýkoľvek konflikt medzi ustanoveniami týchto pravidiel rokovacieho poriadku a ustanoveniami dohovoru, dohovor má prednosť“. Podľa sekretariátu zatiaľ nebol navrhnutý štatút a neboli ani zriadené pomocné orgány. Z tohto dôvodu nie sú ešte k dispozícii ustanovenia a ani neboli vypracované pravidlá, okrem tých o ktorých hovorí samotný dohovor a ROP.
314. Štát je stranou dohovoru ak vyjadril svoj súhlas byť viazaný zmluvou a splnil ďalšie formálne požiadavky a zmluva je v platnosti podľa článku 2.1 (g) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.
315. Výkonný tajomník, podľa Pravidla 22.1 je tiež vedúcim sekretariátu
316. Táto možnosť sa predpokladá tiež v článku 14.3 Dohovoru vetou „ ak nie je konferenciou rozhodnuté inak“.
317. Pravidlo 3.
318. Pravidlo 4.2.
319. Ako je ustanovené v článku 14.4 a v Pravidle 4.3.
320. Pravidlo 4.4.
321. Pravidlo 5.
322. Článok 14.2 (d).
323. Pravidlo 16.1.
324. Pravidlo 16.3.
325. Pravidlo 20.
326. Pravidlo 16.3.
327. Rotujúce predsedníctvo je obvyklá prax v medzinárodnom práve.
328. Ako je potvrdené v ROP Pravidlom 16.4.
329. Pravidlo 19.
330. Pravidlo 17.1 a 17.2.
331. Pravidlo 17.1.

- 332. Pravidlo 6.
- 333. Pravidlo 17.3.
- 334. Pravidlo 7.
- 335. Pravidlo 8.
- 336. Pravidlo 36.
- 337. Pravidlo 9.
- 338. Pravidlo 10.
- 339. Pravidlo 12.
- 340. Pravidlo 11
- 341. Pravidlo 30.
- 342. Pravidlo 26.1.
- 343. Pravidlo 27.
- 344. Pravidlo 26.2.
- 345. Pravidlo 32.
- 346. Pravidlo 33.
- 347. Pravidlo 38: "Tento rokovací poriadok môže byť doplnený alebo zmenený konsenzom na Konferencii zmluvných strán".
- 348. Pravidlo 34.
- 349. Článok 14.5 (b).
- 350. Článok 14.5.
- 351. Pravidlo 35.4.
- 352. Pravidlo 12.
- 353. Pravidlo 21.5.
- 354. Pravidlo 24.2.
- 355. Pravidlo 21.1.

Prílohy

Príloha I

RÁMCOVÝ DOHOVOR

o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát

Zmluvné strany,

uznávajúc jedinečnosť prírodného bohatstva Karpát, krásu a ekologické hodnoty, ich dôležitosť ako rezervára biodiverzity, pramennej oblasti hlavných riek, neodmysliteľného biotopu a útočiska mnohých ohrozených druhov rastlín a živočíchov a najväčšej európskej oblasti nedotknutých lesov, **UVEDOMUJÚC** SI, že Karpaty tvoria významné ekologické, ekonomické, kultúrne, rekreačné a životné prostredie priamo v srdci Európy, na ktorom sa podieľajú početné národy a krajiny,

uvedomujúc si dôležitosť a ekologické, kultúrne a sociálno-ekonomické hodnoty horských regiónov, čo podnietilo Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov vyhlásiť rok 2002 za Medzinárodný rok hôr, **UZNÁVAJÚC** dôležitosť horských oblastí, ako sa to uvádza v kapitole 13 (Trvalo udržateľný rozvoj hôr) Deklarácie o životnom prostredí a rozvoji (Agenda 21, Rio de Janeiro 1992) a v implementačnom pláne Svetového summitu o trvalo udržateľnom rozvoji,

odvolávajúc sa na Deklaráciu o životnom prostredí a trvalo udržateľnom rozvoji v karpatskom a podunajskom regióne (Bukurešť 2001),

poukazujúc na súvisiace ustanovenia a princípy príslušných globálnych, regionálnych a oblastných právnych nástrojov týkajúcich sa životného prostredia, stratégie a programov, s cieľom zabezpečiť efektívnejšiu implementáciu uvedených a už existujúcich nástrojov a vychádzajúc z ostatných medzinárodných programov,

uznávajúc, že Karpaty predstavujú životné prostredie pre miestne obyvateľstvo, a **OCEŇUJÚC** prínos miestneho obyvateľstva k trvalo udržateľnému sociálnemu, kultúrnemu a ekonomickému rozvoju a zachovaniu tradičných hodnôt v Karpatoch,

uznávajúc dôležitosť oblastnej spolupráce týkajúcej sa ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát v kontexte procesu Životné prostredie pre Európu,

s prihliadnutím na skúsenosti získané v rámci Dohovoru o ochrane Álp (Salzburg 1991), ktorý predstavuje úspešný model ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja horských regiónov a poskytuje spoľahlivý základ nových partnerských iniciatív a ďalšieho posilňovania spolupráce medzi alpskými a karpatskými štátmi,

uvedomujúc si skutočnosť, že úsilie chrániť, udržiavať a trvalo udržateľne hospodáriť s prírodnými zdrojmi Karpát nemôže byť úspešné len v jednej krajine bez možnosti regionálnej a najmä cezhraničnej spolupráce pri dosahovaní ekologickej celistvosti,

dohodli sa takto:

Článok 1 Geografický rozsah

1. Dohovor sa vzťahuje na karpatský región (ďalej len „Karpaty“), tak ako ho vymedzí Konferencia zmluvných strán.
2. Každá zo zmluvných strán môže rozšíriť uplatňovanie dohovoru a jeho protokolov na ďalšie časti svojho územia vyhlásením u depozitára za predpokladu, že si to vyžiada implementácia ustanovení tohto dohovoru.

Článok 2 Všeobecné ciele a princípy

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať komplexnú stratégiu a spolupracovať v oblasti ochrany a trvalo udržateľného rozvoja Karpát s cieľom zlepšiť okrem iného kvalitu života, posilniť miestne hospodárstvo a komunity, ako aj ochranu prírodných hodnôt a kultúrneho dedičstva.
2. Na dosiahnutie cieľov uvedených v odseku 1 zmluvné strany prijímú potrebné opatrenia v oblastiach, ktorými sa zaoberajú články 4 až 13 tohto dohovoru, na podporu
  - a) princípov predchádzania následkom a prevencie ich vzniku,
  - b) princípu „znečistovateľ platí“,
  - c) spoluúčasti verejnosti a zodpovedných pracovníkov na rozhodovacích procesoch,
  - d) cezhraničnej spolupráce,
  - e) integrovaného plánovania a manažmentu pôdneho fondu a vodných zdrojov,
  - f) výhľadového prístupu a
  - g) ekosystémového prístupu.

3. Na dosiahnutie cieľov stanovených týmto dohovorom a na zabezpečenie ich implementácie môžu zmluvné strany podľa potreby navrhnúť a prijať protokoly.

Článok 3

Princíp integrovanej starostlivosti o pôdny fond

Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať princíp integrovanej starostlivosti o pôdny fond v zmysle definície v kapitole 10 Agendy 21 vytvorením a implementáciou príslušných nástrojov, akými sú integrované plány starostlivosti týkajúce sa oblastí definovaných týmto dohovorom.

Článok 4

Zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej a krajinnej rozmanitosti

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na ochranu, trvalo udržateľné využívanie a obnovu biologickej a krajinnej rozmanitosti v celom karpatskom regióne. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany a trvalo udržateľného využívania prírodných a poloprírodných biotopov, ich kontinuity a spojitosti a rastlinných a živočíšnych druhov typických pre Karpaty, a najmä na ochranu ohrozených a endemických druhov, ako aj veľkých mäsožravcov.
2. Zmluvné strany podporia zachovávanie poloprírodných biotopov, obnovu degradovaných biotopov a rozvoj a implementáciu príslušných plánov starostlivosti.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu ochrany pred zavlečením cudzorodých invázií druhov, pred únikom geneticky modifikovaných organizmov ohrozujúcich ekosystémy, biotopy alebo druhy a stratégiu na ich kontrolu alebo vyhubenie.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú vyvinúť a podporovať kompatibilné monitorovacie systémy, koordinované regionálne zoznamy druhov a biotopov, koordinovaný vedecký výskum a ich vzájomné prepojenie.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať pri vytváraní Karpatskej ekologickej siete ako súčasť Paneurópskej ekologickej siete, pri vytváraní a podpore Karpatskej siete chránených oblastí a pri zvyšovaní ochrany a trvalo udržateľného hospodárenia v oblastiach mimo chránených území.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať príslušné opatrenia na začlenenie cieľov ochrany a trvalo udržateľného využívania biologickej a krajinnej rozmanitosti do ostatných oblastí hospodárskeho života, akými je napríklad poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo v horských oblastiach, manažment povodí, rozvoj turistického ruchu, doprava, energetika, priemysel a baníctvo.

Článok 5

Územné plánovanie

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu územného plánovania zameranú na ochranu a trvalo udržateľný rozvoj Karpát, ktorá sa bude realizovať s ohľadom na špecifické ekologické a sociálno-ekonomické podmienky Karpát a ich horských ekosystémov a ktorá bude prínosom pre miestne obyvateľstvo.
2. Zmluvné strany sa zamerajú na koordináciu územného plánovania v prihraničných oblastiach formou rozvoja cezhraničného a regionálneho územného plánovania a programov rozširujúcich a podporujúcich spoluprácu medzi príslušnými regionálnymi a miestnymi inštitúciami.
3. Pri rozvoji stratégie územného plánovania a programu je potrebné okrem iného venovať mimoriadnu pozornosť
  - a) cezhraničnej doprave, energetickej a telekomunikačnej infraštruktúre a službám,
  - b) ochrane a trvalo udržateľnému využívaniu prírodných zdrojov,
  - c) ucelenému plánovaniu miest a vidieka v prihraničných oblastiach,
  - d) ochrane pred cezhraničným vplyvom znečistenia,
  - e) i integrovanému územnému plánovaniu a hodnoteniu vplyvov na životné prostredie.

Článok 6

Trvalo udržateľný a integrovaný manažment povodí/vôd

S ohľadom na hydrologické, biologické, ekologické a ostatné špecifiká horských povodí sa zmluvné strany zaväzujú

- a) prijať príslušné opatrenia na podporu integrovaného trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov, územného plánovania a zamerať sa na uplatňovanie stratégie a plánov vychádzajúcich z princípu integrovaného manažmentu povodí s dôrazom na význam manažmentu záplav a znečistenia, ochrany, kontroly a znižovania fragmentácie vodných biotopov,
- b) zameriavať sa na trvalo udržateľný manažment povrchových a podzemných vodných zdrojov s cieľom zabezpečiť dostatočné zásoby povrchovej a podzemnej vody dobrej kvality potrebnej na trvalo udržateľné, rovnomerné a spravodlivé využívanie vôd a venovať pozornosť náležitým hygienickým opatreniam a čisteniu odpadových vôd,
- c) venovať pozornosť zachovávaniu prirodzených vodných tokov, prameňov, jazier a zdrojov podzemnej vody, ako aj ochrane a zachovaniu mokradí a ich ekosystémov, ochrane pred prírodnými a antropo-

génnymi škodlivými vplyvmi, akými sú napríklad záplavy a havarijné znečistenie vôd,

d) ďalej rozvíjať koordinovaný alebo spoločný systém meraní, činností a včasného varovania pred cezhraničnými vplyvmi na záplavový vodný režim a havarijné znečistenie vôd, ako aj spolupracovať pri ochrane pred vznikom škôd, pri znižovaní ich dosahu a pomáhať pri sanačných prácach.

Článok 7

Trvalo udržateľné poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo

1. Zmluvné strany sa zaväzujú pokračovať v trvalo udržateľnej úrovni hospodárenia na tradične obrábanej pôde a prijať príslušné opatrenia pri navrhovaní a implementácii poľnohospodárskej stratégie s ohľadom na potrebu ochrany horských ekosystémov a krajiny, dôležitosť biodiverzity a špecifické menej priaznivé podmienky horských oblastí.
2. Zmluvné strany budú venovať pozornosť návrhu a vytvoreniu náležitých nástrojov, napríklad mimoriadne dôležitých karpatských agro-environmentálnych programov podporujúcich začlenenie problematiky životného prostredia do poľnohospodárskej stratégie a pôdohospodárskych plánov s prihliadnutím na mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, napríklad prírodných a poloprírodných pastvín tvoriacich súčasť ekologických sietí, krajiny a tradičného spôsobu obrábania pôdy.
3. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu presadzovania a podpory využívania nástrojov a programov kompatibilných s medzinárodne schválenými princípmi trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch.
4. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch horských oblastí Karpát s prihliadnutím na viaceré funkcie lesov, mimoriadnu ekologickú dôležitosť karpatských horských ekosystémov, ako aj na menej priaznivé podmienky v lesoch uvedených horských oblastí.
5. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na vyhlasovanie chránených území v prirodzených, najmä panenských lesoch v dostatočnom rozsahu a množstve a obmedziť alebo upraviť ich využívanie v súlade s vytýčenými cieľmi na ich zachovanie.
6. Zmluvné strany sa zaväzujú presadzovať metódy environmentálne spoľahlivých opatrení v poľnohospodárstve a lesnom hospodárstve zabezpečujúcich zadržiavanie zrážok v horských oblastiach s cieľom dosiahnuť lepšiu protipovodňovú ochranu a zvýšenie bezpečnosti životov a majetku obyvateľstva.

Článok 8

Trvalo udržateľný rozvoj dopravy a infraštruktúry

1. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu trvalo udržateľného plánovania a rozvoja dopravy a infraštruktúry s prihliadnutím na špecifiká životného prostredia v horských oblastiach a s ohľadom na ochranu citlivých oblastí, najmä oblastí s bohatou biodiverzitou, migračnými cestami alebo oblastí medzinárodného významu, ako aj na ochranu biologickej a krajinej rozmanitosti a oblastí mimoriadneho významu pre rozvoj cestovného ruchu.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú spolupracovať na trvalo udržateľnom rozvoji dopravy umožňujúcej a zlepšujúcej prístupnosť Karpát a pohyb v nich, na minimalizácii škodlivých vplyvov na zdravie obyvateľstva, krajinu, rastlinstvo, živočíšstvo a ich biotopy a na začlenení požiadaviek trvalo udržateľného rozvoja dopravy do všetkých stupňov plánovania dopravy v Karpatoch.
3. V environmentálne citlivých oblastiach sa zmluvné strany zaväzujú spolupracovať na rozvoji modelov dopravy, ktoré nepoškodzujú životné prostredie.

Článok 9

Trvalo udržateľný rozvoj turistického ruchu

1. Zmluvné strany sa zaväzujú prijať opatrenia a zintenzívniť spoluprácu pri presadzovaní trvalo udržateľného rozvoja turistického ruchu v Karpatoch, ktorý bude vzhľadom na výnimočnosť prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva prínosom pre miestne obyvateľstvo.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú podporovať cezhraničnú spoluprácu s cieľom uľahčiť trvalo udržateľný rozvoj turistického ruchu, napríklad vo forme koordinovaných alebo spoločných plánov starostlivosti o cezhraničné alebo prihraničné chránené oblasti a iné turisticky zaujímavé lokality.

Článok 10

Priemysel a energetika

1. Zmluvné strany sa zaväzujú napomáhať presadzovanie čistejších výrobných technológií aj na účel podpory ochrany pred vznikom priemyselných havárií a ich dôsledkami, reakcie na ne a realizácie sanačných opatrení, ako aj ochrany zdravia obyvateľstva a horských ekosystémov.
2. Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zavádzania environmentálne spoľahlivých metód výroby, distribúcie a využívania energie minimalizujúcich

nepriaznivé vplyvy na biologickú a krajinnú rozmanitosť vrátane širšieho využitia obnoviteľných zdrojov energií a opatrení smerujúcich k šetreniu energií.

3. Zmluvné strany sa budú usilovať o znižovanie nepriaznivých vplyvov ťažby nerastného bohatstva na životné prostredie a zabezpečia náležitý environmentálny dohľad nad banskými technológiami a banskou činnosťou.

Článok 11

Kultúrne dedičstvo a tradície

Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať a propagovať kultúrne dedičstvo a tradície miestneho obyvateľstva, remeselnú výrobu a predaj miestnych výrobkov, umeleckých výrobkov a ručne vyrobených predmetov. Zmluvné strany sa zaväzujú zachovávať tradičnú architektúru, tradičný spôsob obrábania pôdy, chov miestnych plemien domácich zvierat, pestovanie rastlinných druhov a trvalo udržateľné využívanie divo rastúcej fauny Karpát.

Článok 12

Vyhodnocovací/informačný systém stavu životného prostredia, monitoring a systém včasného varovania

- Zmluvné strany sa zaväzujú podľa potreby uplatňovať hodnotenie rizika, posudzovanie vplyvov na životné prostredie a strategické posudzovanie stavu životného prostredia s prihliadnutím na špecifiká karpatských horských ekosystémov, konzultovať projekty cezhraničného charakteru v Karpatoch a posudzovať ich vplyv na životné prostredie s cieľom zabrániť škodlivým cezhraničným vplyvom.
- Zmluvné strany sa zaväzujú využívať pri uplatňovaní svojej stratégie existujúce metódy monitoringu a hodnotenia zamerané na podporu
  - spolupráce v Karpatoch pri výskumnej činnosti a vedeckom vyhodnocovaní,
  - spoločných alebo doplnkových monitorovacích programov vrátane systematického monitoringu stavu životného prostredia,
  - komparatívniosti, alternatívniosti a štandardizácie výskumných metód a súvisiacich činností pri získavaní údajov,
  - harmonizácie existujúcich ukazovateľov a rozvoja nových ukazovateľov stavu životného prostredia a sociálnych a ekonomických ukazovateľov,
  - systému včasného varovania, monitoringu a hodnotenia prírodných rizík a ľudskou činnosťou vzniknutých rizík pre životné prostredie, ako aj
  - informačného systému prístupného pre všetky zmluvné strany.

Článok 13

Osvetová činnosť, vzdelávanie a účasť verejnosti

- Zmluvné strany sa zaväzujú uplatňovať stratégiu zameranú na zvyšovanie environmentálneho povedomia a zlepšenie prístupu verejnosti k informáciám o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát a na podporu vzdelávacích učebných plánov a programov.
- Zmluvné strany sa zaväzujú zabezpečiť účasť verejnosti na rozhodovacom procese súvisiacom s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát a s implementáciou tohto dohovoru.

Článok 14

Konferencia zmluvných strán

- Týmto sa ustanovuje Konferencia zmluvných strán (ďalej len „konferencia“).
- Konferencia sa bude zaoberať spoločnými záležitosťami zmluvných strán a prijímať rozhodnutia potrebné na presadzovanie účinnej implementácie dohovoru. Úlohou konferencie je
  - pravidelne sledovať a podporovať implementáciu dohovoru a jeho protokolov,
  - prijímať zmeny a doplnky k dohovoru podľa článku 19,
  - prijímať protokoly vrátane ich zmien a doplnkov podľa článku 18,
  - nominovať prezidenta a vytvoriť podľa potreby a v súlade s rokovacím poriadkom výkonný orgán, ktorý bude pracovať medzi jednotlivými zasadnutiami,
  - vytvárať pomocné orgány vrátane tematickej pracovnej skupiny potrebné na implementáciu dohovoru, pravidelne kontrolovať správy predložené pomocnými orgánmi a usmerňovať ich činnosť,
  - schvaľovať pracovný program, finančné a rozpočtové pravidlá na svoju činnosť a činnosť pomocných orgánov a sekretariátu a realizovať všetky potrebné kroky na ich financovanie podľa článku 17,
  - schváliť rokovací poriadok,
  - prijat alebo odporúčať opatrenia na dosiahnutie cieľov uvedených v článkoch 2 až 13,
  - podľa potreby sa usilovať o spoluprácu s kompetentnými štátnymi, medzinárodnými, vládnyimi alebo mimovládnyimi organizáciami a agenciami, podporovať a posilňovať vzťahy vyplývajúce z ostatných súvisiacich dohovorov a zároveň zabrániť duplicitnej činnosti,
  - vykonávať ostatné funkcie potrebné na dosiahnutie cieľov dohovoru.

3. Prvé zasadanie konferencie by sa malo zvolať najneskôr do jedného roka od dátumu nadobudnutia platnosti dohovoru. Ak sa na konferencii nerozhodne inak, riadne zasadania sa budú konať každé tri roky.
4. Mimoriadne zasadania konferencie sa budú konať na základe rozhodnutia konferencie na riadnom zasadaní alebo na základe písomnej žiadosti ktorejkoľvek zmluvnej strany za predpokladu, že do troch mesiacov od doručenia tejto žiadosti sekretariátom všetkým ostatným zmluvným stranám ju podporí minimálne jedna tretina zmluvných strán.
5. Zmluvné strany sa môžu dohodnúť, že na riadne alebo mimoriadne zasadnutia konferencie prizvú ako pozorovateľov a) ktorýkoľvek iný štát, b) ktorúkoľvek štátnu, medzivládnu alebo mimovládnu organizáciu, ktorej činnosť sa týka dohovoru. Podmienky na prizvanie a účasť pozorovateľov sa zakotvia v rokovacom poriadku. Pozorovatelia budú môcť predniesť ľubovoľné informácie alebo správu súvisiacu s cieľmi dohovoru.
6. Konferencia svoje rozhodnutia prijme na základe konsenzu.

Článok 15 Sekretariát

1. Týmto sa zakladá sekretariát.
2. Funkcie sekretariátu sú tieto:
  - a) príprava stretnutí konferencie a poskytovanie služieb podľa požiadaviek,
  - b) zostavovanie správ a rozosielanie predložených správ,
  - c) koordinácia činnosti sekretariátu so sekretariátmi ostatných príslušných medzinárodných orgánov a dohovorov,
  - d) príprava správ o plnení svojich funkcií na základe tohto dohovoru a jeho protokolov vrátane finančných správ a ich prezentácia na konferencii,
  - e) pomáhanie výskumu, komunikácii a výmene informácií v záležitostiach týkajúcich sa tohto dohovoru,
  - f) výkon ostatných funkcií sekretariátu stanovených konferenciou.

Článok 16 Pomocné orgány

Pomocné orgány vrátane tematických pracovných skupín vytvorených v súlade s článkom 14 ods. 2 písm. e) poskytnú konferencii podľa potreby technickú pomoc, informácie a poradenstvo k špecifickým otázkam súvisiacim s ochranou a trvalo udržateľným rozvojom Karpát.

Článok 17 Finančné príspevky

Každá zmluvná strana bude prispievať do riadneho rozpočtu dohovoru podľa príspevkovej škály stanovenej konferenciou.

Článok 18 Protokoly

1. Každá zmluvná strana môže navrhnúť protokoly k dohovoru.
2. Sekretariát rozošle návrhy protokolov všetkým zmluvným stranám najneskôr do šiestich mesiacov pred zasadáním konferencie, na ktorej sa majú tieto návrhy posudzovať.
3. Protokoly sa budú prijímať a podpisovať na zasadaniach konferencie. Nadobudnutie platnosti, zmeny a doplnky a odstúpenie od protokolov sa zrealizuje s nevyhnutnými zmenami v podrobnostiach v súlade s článkom 19, článkom 21 ods. 2 až 4 a článkom 22. Zmluvnou stranou protokolov sa môže stať len zmluvná strana dohovoru.

Článok 19 Doplnky k dohovoru

1. Každá zmluvná strana môže navrhnúť doplnky k dohovoru.
2. Sekretariát rozošle navrhované doplnky všetkým zmluvným stranám dohovoru najneskôr do šiestich mesiacov pred zasadáním konferencie, na ktorej sa majú tieto návrhy posudzovať.
3. Konferencia prijme navrhované doplnky k dohovoru na základe konsenzu.
4. Doplnky k dohovoru podliehajú ratifikácii, schváleniu alebo prijatiu. Doplnky nadobudnú platnosť na deväťdesiaty deň od dátumu uloženia štvrtej listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie alebo prijatie u depozitára. Následne nadobudnú doplnky pre ktorúkoľvek ďalšiu zmluvnú stranu platnosť na deväťdesiaty deň od dátumu uloženia listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie alebo prijatie u depozitára.

Článok 20 Riešenie sporov

Strany budú riešiť spory vyplývajúce z interpretácie alebo implementácie dohovoru rokováním alebo inými prostriedkami na urovnanie sporov v súlade s medzinárodným právom.

Článok 21

Nadobudnutie platnosti

1. Tento dohovor bude k dispozícii na podpis u depozitára od 22. mája 2003 do 22. mája 2004.
2. Tento dohovor podlieha ratifikácii, prijatiu alebo schváleniu signatármi. K dohovoru môžu pristúpiť aj krajiny, ktoré nie sú signatármi. Ratifikačné listiny, listiny o prijatí, schválení a pristúpení budú uložené u depozitára.
3. Dohovor nadobudne platnosť deväťdesiaty deň po dni uloženia štvrtej listiny potvrdzujúcej ratifikáciu, schválenie, prijatie alebo pristúpenie.
4. Potom dohovor nadobudne platnosť pre každú ďalšiu zmluvnú stranu deväťdesiaty deň po dni uloženia jej ratifikačnej listiny, listiny o schválení, prijatí alebo pristúpení.

Článok 22

Odstúpenie

Ktorákoľvek zmluvná strana môže kedykoľvek odstúpiť od dohovoru formou písomného oznámenia adresovaného depozitárovi. Odstúpenie nadobudne účinnosť sto osemdesiaty deň od dátumu prijatia oznámenia depozitárom.

Článok 23

Depozitár

1. Depozitárom dohovoru sa stane vláda Ukrajiny.
2. Depozitár oznámi ostatným zmluvným stranám
  - a) každý podpis dohovoru a jeho protokolov,
  - b) uloženie každej ratifikačnej listiny, listiny o prijatí, schválení alebo pristúpení,
  - c) dátum nadobudnutia platnosti dohovoru a jeho protokolov alebo ich zmeny a doplnky a dátum ich nadobudnutia platnosti pre inú zmluvnú stranu,
  - d) oznámenie o odstúpení od dohovoru alebo jeho protokolov a dátum nadobudnutia účinnosti uvedeného odstúpenia pre konkrétnu zmluvnú stranu,
  - e) uloženie všetkých vyhlásení podľa článku 1 ods. 2.

Dané v Kyjeve 22. mája 2003 v jednom origináli v anglickom jazyku.

Originál dohovoru bude uložený u depozitára, ktorý rozošle overené kópie všetkým zmluvným stranám.

NA DÔKAZ TOHO riadne oprávnení zástupcovia podpísali tento Dohovor.

Príloha II
Stav účasti Karpatských krajín
v relevantných multilaterálnych zmluvách
(k 1. aprílu 2007)

Tabuľka 1

Stav účasti Karpatských krajín v relevantných multilaterálnych zmluvách (k 1. aprílu 2007)

	Česká republika	Maďarsko	Polsko	Rumunsko	Srbsko	Slovensko	Ukrajina
Globálne dohovory							
Dohovor o mokradiach majúcich medzinárodný význam, najmä ako biotopy vodného vtáctva (Ramsarský dohovor)	X	X	X	X	X	X	X
Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (CITES)	X	X	X	X	X	X	X
Dohovor o ochrane voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (CMS)	X	X	X	X		X	X
Dohoda o ochrane netopierov v Európe	X	X	X	X		X	X
Dohoda o ochrane africko-euroázijských druhov sťahovavého vodného vtáctva		X		X		X	X
Dohoda o ochrane malých veľrýb v Severnom a Baltickom mori			X				
Dohoda ochrane veľrýb v Čiernom mori, Stredozemnom mori a súvislej atlantickej oblasti				X			X
Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy	X	X	X	X	X	X	X
Montrealský protokol o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu	X	X	X	X	X	X	X
Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní	X	X	X	X	X	X	X
Rámcový dohovor OSN o zmene klímy (UNFCCC)	X	X	X	X	X	X	X
Kjótsky protokol k rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy	X	X	X	X		X	X
Dohovor o biologickej diverzite(CBD)	X	X	X	X	X	X	X
Cartagenský protokol o biobezpečnosti	X	X	X	X	X	X	X
Dohovor OSN o boji proti dezertifikácii v krajinách postihnutých vážnym suchom a/alebo dezertifikáciou, hlavne v Afrike(CCD)	X	X	X	X		X	X
Rotterdamský dohovor o procedure vopredného súhlasu pre určité nebezpečné chemické látky a pesticídy v medzinárodnom obchode (Rotterdamský dohovor)	X	X	X	X		X	X
Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach(POPs)	X			X			
Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (UNESCO)	X	X	X	X	X	X	X

X -ratifikácia, schválenie, prístupenie alebo sukcesia

Tabuľka 1

Stav účasti Karpatských krajín v relevantných multilaterálnych zmluvách (k 1. aprílu 2007) - pokračovanie

	Česká republika	Maďarsko	Poľsko	Rumunsko	Srbsko	Slovensko	Ukrajina
Regionálne dohovory							
EHK OSN							
Dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia prechádzajúcim hranicami štátov (LRTAP)	X	X	X	X	X	X	X
Dohovor o hodnotení vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice (Espoo)	X	X	X	X		X	X
Dohovor o ochrane a využívaní hraničných tokov a medzinárodných jazier (Dohovor o vodách)	X	X	X	X		X	X
Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia (Aarhuský dohovor)	X	X	X	X		X	X
Dohovor o cezhraničných účinkoch priemyselných havárií (TEIA)	X	X	X	X		X	
Protokol o občiansko-právnej zodpovednosti za škody spôsobené cezhraničným účinkom priemyselných havárií na cezhraničné vody (zatiaľ nie je v platnosti)		X					
Ďalšie dohovory							
Dohovor o ochrane voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (Bernský dohovor)	X	X	X	X		X	X
Európsky dohovor o krajine			X				
Sub – regionálne dohovory							
Dohovor o ochrane Čierneho mora pred znečisťovaním (Bukurešťský dohovor)				X	X	X	X
Dohovor o spolupráci pri ochrane a trvalom využívaní Dunaja (Dunajský dohovor)	X	X		X	X	X	X
Rámcový dohovor o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát	X	X	X	X		X	X

Zoznam rámčiekov

- Rámček 1: Vypracovanie hraníc Alpského dohovoru
- Rámček 2: Krajinnno-ekologický plán v systéme územného plánovania na Slovensku
- Rámček 3: Akčný plán trvalo udržateľného územného rozvoja vo Švajčiarsku
- Rámček 4: Alpský územný program
- Rámček 5: Alpsko-jadranská iniciatíva
- Rámček 6: Zachovanie veľkých mäsožravcov v Karpatoch
- Rámček 7: Obnova pastvísk v Alpách
- Rámček 8: Obnova jasoňa červenookého
- Rámček 9: Invázne cudzorodé druhy v Poľsku
- Rámček 10: Invázne cudzorodé druhy: nástroj najlepšej prevencie a postupy riadenia
- Rámček 11: Monitorovanie biodiverzity vo Švajčiarsku
- Rámček 12: Maďarská národná ekologická sieť
- Rámček 13: Karpatská sieť chránených oblastí – na ceste k pokroku
- Rámček 14: Manažment povodia rieky Dunaj
- Rámček 15: Program trvalo udržateľného využívania vodných zdrojov v Taliansku
- Rámček 16: Projekt v povodí rieky Tisa, Maďarsko a Rumunsko
- Rámček 17: Akčný plán EÚ o biodiverzite pre poľnohospodárstvo
- Rámček 18: Projekty kvality vo Valle D'Aosta, Taliansko
- Rámček 19: Trvalo udržateľná poľnohospodárska prax a miestne orgány v Rumunsku
- Rámček 20: História agro-environmentálnych politík na úrovni EÚ
- Rámček 21: Ochrana prírody a agro-environmentálne schémy na Slovensku
- Rámček 22: Označenia lesov vo Švajčiarsku
- Rámček 23: Agro-lesné intervencie pre produkciu biomasy vo Veneto, Taliansko
- Rámček 24: Chránená oblasť v Poľsku
- Rámček 25: Dosiahnuté výsledky pri implementovaní trvalo udržateľného hospodárenia v lesoch v Rakúsku
- Rámček 26: Protipovodňový manažment na rieke Morava, Slovensko
- Rámček 27: Trvalo udržateľná doprava v citlivých oblastiach : príklad Rakúsko-Maďarského regiónu Neusiedler/Ferto
- Rámček 28: Električkový systém vo Vysokých Tatrách, Slovensko
- Rámček 29: Trvalo environmentálne udržateľná doprava v Alpском regióne. Správa o alpskej osobnej a nákladnej doprave
- Rámček 30: Hodnotenie fragmentácie ekosystému v cestnom projekte Trento-Rochetta
- Rámček 31: Projekt tunela Brennero pre železničnú prepravu tovarov
- Rámček 32: Modelový projekt pre trvalo udržateľnú mobilitu - Bezautomobilový cestovný ruch
- Rámček 33: Agroturistické opatrenia, Veneto (Taliansko)
- Rámček 34: Eko-múzeá v Alpách
- Rámček 35: Trvalo udržateľné využívanie prírodného a kultúrneho dedičstva v Banskej Štiavnici na Slovensku
- Rámček 36: Jantárový chodník, spoločná Poľsko-Slovensko-Maďarská ekoturistická iniciatíva
- Rámček 37: Cezhraničná spolupráca medzi oblasťami Babia Gora (chránená biosféra/národný park) a Hornou Oravou (chránená krajinná oblasť)
- Rámček 38: Čistejšia výroba v gumárenskom priemysle, Česká republika
- Rámček 39: Princípy riadenia priamych zahraničných investícií v oblasti nebezpečných činností
- Rámček 40: Kultivácia energetických bylín- šanca na rozvoj vidieckych oblastí Podlaského vojvodstva v Poľsku
- Rámček 41: Solárne panely na strechách- nariadenie Talianskeho Ministerstva životného prostredia, 2001
- Rámček 42: Zatváranie baní: politika, postupy a smernice pre trvalo udržateľnú ťažbu a zatváranie baní
- Rámček 43: Žijúce ľudské poklady
- Rámček 44: Úrad pre podporu lokálnych lingvistických menšín, Taliansko

Rámček 45: Plánovanie ochrany v Bran, Rumunsko

Rámček 46: Premostenie Dunaja medzi obcami Vidin (Bulharsko) a Calafat (Rumunsko) Rámček 47: Spoločný program monitoringu na Dunaji

Rámček 48: Výstava ochrany prírody v Karpatoch

Rámček 49: Kampaň CITES v Maďarsku

Rámček 50: Informačné systémy a systémy pozorovania v Alpách

Rámček 51 Niektoré kľúčové otázky, ktoré by mali byť zodpovedané podľa Aarhuského dohovoru čo sa týka prístupu k informáciám

Rámček 52: Projekt na demonštráciu posudzovania vplyvov na životné prostredie na Ukrajine

Index

PRÍSTUP K INFORMÁCIAM 17, 30, 38, 39, 60, 70, 75, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137
NEHODA/NEHODOVÝ 30, 41, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 89, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 131, 136
POLNOHOSPODÁRSTVO 15, 16, 23, 28, 31, 43, 45, 60, 64, 66, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 85, 86, 98, 114, 120, 123, 135
AGRO-ENVIRONMENTÁLNY PROGRAM 58, 73, 75, 77, 78, 79, 85, 86
CUDZIE INVAZÍVNE DRUHY 43, 52, 53, 54
OSVETOVÁ ČINNOSŤ 16,36, 46, 50, 52, 54, 56, 59, 60, 68, 78, 80, 82, 85, 103, 104, 105, 113, 114, 116, 117, 122, 124, 129, 130, 133, 134,135, 136, 137
BIOLOGICKÁ ROZNORODSŤ/BIODIVERZITA 13, 14, 15, 16, 19, 20, 23, 29, 31, 33, 34, 36, 37, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54,55, 56, 57, 58, 59, 60, 63, 68, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 84, 89, 92, 94, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 110, 113, 121, 124, 136
KONFERENCIA STRÁN 16, 23, 24, 27, 31, 45, 46, 47, 52, 59, 109, 121, 139, 143, 144, 145, 146, 147, 149
OCHRANA 13, 16, 20, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 92, 94, 96, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 115, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 131, 132, 134, 136
REMESELNÝ VÝROBOK 119, 120, 121, 135
VČASNÉ VAROVANIE 16, 29, 52, 63, 68, 70, 118, 125, 129, 30, 131, 132
EKOLOGICKÁ SIEŤ 43, 45, 47, 56, 57, 58, 73, 77, 78
EKOSYSTÉM 15, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 109, 110, 113, 125, 127, 130, 131
PRÍSTUP EKOSYSTÉMU 27, 31, 37, 49, 57, 92
VZDELÁVANIE 16, 50, 60, 68, 74, 75, 76, 83, 95, 103, 104, 106, 113, 114, 120, 122, 124, 133, 134, 136, 137
POSUDOVANIE VPLYVOV NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE - ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT (EIA) 17, 29, 33, 40, 41, 60, 66, 67, 68, 70, 78, 90, 95, 96, 103, 104, 112, 115, 125, 126, 127,128, 129, 131,138, 139
ENERGIA/ENERGETIKA 15, 16, 31, 33, 34, 38, 40, 41, 43, 60, 64, 81, 90, 97, 102, 104, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117
OBNOVITELNÁ ENERGIA 109, 113, 114, 115, 116
FAUNA 36, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 66, 68, 70, 81, 82, 89, 106, 117, 127, 128
ZáPLAVY 39, 57, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 73, 81, 85, 8619.
FLORA 36, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 56, 66, 68, 70, 89, 106, 117, 127, 128
LES/LESNÍCTVO 3, 15, 16, 19, 23, 31, 33, 42, 43, 49, 50, 58, 60, 64, 69, 73, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 98, 120, 124, 135
TRVALO UDRŽATELNÝ MANAŽMENT LESOV SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT (SFM) 73, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 124
PANENSKÝ LES 19, 73, 75, 84, 85, 124
GENETICKY MODIFIKOVANÝ ORGANIZMUS GENETICALLY MODIFIED ORGANISM (GMO) 29, 43, 52, 53, 54
BIOTOP HABITAT 13, 17, 19, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 65, 66, 74, 77, 81, 82, 89, 91, 92, 94, 95, 102, 103
FRAGMENTÁCIA BIOTOPOV 47, 58, 61, 65, 99
NEBEZPEČENSTVO 29, 30, 37, 68, 104, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 125, 126, 129, 130, 136
ZDRAVIE 54, 64, 65, 66, 79, 82, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 109, 111, 112, 113, 116, 117, 120, 126, 128, 130, 137
DEDIČSTVO 13, 14, 16, 27, 28, 38, 43, 44, 46, 49, 55, 56, 58, 82, 92, 93, 94, 101, 102, 103, 105, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 134
KULTÚRNE DEDIČSTVO 13, 14, 16, 27, 28, 38, 44, 49, 56, 82, 92, 94, 101, 102, 103, 105, 119, 120, 121, 122, 123,

- 124, 127
- INDIKÁTORY 35, 46, 55, 56, 68, 79, 80, 81, 96, 97, 102, 125, 129, 130, 132
- PRIEMYSEL 16, 34, 43, 60, 64, 66, 79, 83, 84, 90, 95, 104, 105, 109, 110, 113, 116, 117, 118
- INFORMAČNÝ SYSTÉM 16, 36, 54, 55, 93, 113, 125, 129, 130, 132, 135
- INFRAŠTRUKTÚRA 13, 15, 16, 23, 28, 33, 36, 37, 40, 41, 47, 74, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 102, 104, 105, 115, 116, 117
- INTEGROVANÝ PRÍSTUP 16, 23, 24, 28, 30, 33, 34, 35, 41, 42, 82, 90
- INTEGROVANÉ MANÁŽÉRSKE PLÁNY 16, 28, 33, 34, 35, 36, 64,
- INVENTÁR 43, 49, 54, 55, 56, 59, 66, 105, 120, 121, 122, 124;
- PODA - LAND 13, 16, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 49, 56, 57, 60, 63, 65, 66, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 104, 113, 117, 118, 119, 123, 124
- MANAŽMENT KRAJINNÝCH ZDROJOV 16, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 42, 60, 86, 93, 98
- VYUŽÍVANIE KRAJINY 33, 35, 36, 41, 63, 66, 69, 70, 73, 76, 77, 86, 95, 96, 104, 119, 123, 124
- KRAJINA 16, 24, 31, 34, 35, 36, 37, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 71, 73, 74, 75, 77, 78, 82, 86, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 103, 106, 107, 113, 117, 119, 123, 127, 128, 134
- MENEJ PRIAZNIVÉ OBLASTI 73, 74, 75, 76, 82
- BANÍCTVO 43, 60, 109, 112, 116, 117, 118
- MONITORING 16, 29, 35, 37, 38, 43, 48, 51, 54, 55, 56, 61, 64, 67, 68, 70, 79, 82, 95, 96, 97, 103, 104, 106, 113, 117, 122, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132
- PRÍRODNÉ ZDROJE 13, 14, 15, 16, 19, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 43, 46, 49, 50, 60, 61, 69, 76, 78, 84, 89, 92, 95, 102, 138
- RASTLINA 3, 19, 31, 34, 36, 43, 44, 47, 49, 52, 54, 55, 58, 74, 77, 85, 86, 89, 91, 94, 95, 114, 119, 120, 123, 124, 129
- PRINCÍP ZNEČISTOVATEL PLATÍ 27, 29, 50, 70
- ZNEČISTENIE 13, 15, 16, 29, 33, 40, 41, 43, 50, 57, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 83, 86, 89, 91, 92, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 130
- PRINCÍP PREVENCIE 27, 28, 29, 52, 53, 54, 65, 115
- OCHRANA 16, 37, 46, 60, 61, 67, 68, 99, 119, 120, 122, 123, 124, 149
- PREVENIA 27, 29, 41, 43, 47, 51, 52, 53, 54, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 85, 86, 109, 111, 112, 113, 118
- PROGRAMOVÝ PRÍSTUP 27, 30, 40
- PODPORA 1, 37, 59, 63, 74, 76, 77, 80, 86, 90, 94, 104, 105, 106, 107, 110, 115, 119, 120, 121, 122, 124, 136
- CHRÁNENÉ OBLASTI 15, 29, 30, 41, 43, 45, 49, 56, 57, 58, 59, 60, 68, 73, 75, 84, 85, 87, 101, 102, 103, 105, 106, 124
- OCHRANA 11, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 103, 105, 106, 109, 111, 112, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 144, 151
- ÚČASŤ VEREJNOSTI 15, 16, 27, 30, 36, 42, 49, 51, 60, 61, 64, 67, 68, 87, 99, 103, 106, 122, 124, 126, 127, 128, 129, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 147
- OBNOVA 16, 41, 43, 46, 47, 49, 50, 51, 55, 59, 63, 68, 71, 84, 85, 124
- HODNOTENIE RIZÍK 29, 54, 109, 124, 125, 126, 127, 128
- MANAŽMENT POVODÍ RIEK 16, 43, 60, 63, 64, 65, 66, 69, 70
- VEDECKÝ VÝSKUM 43, 54, 55, 56, 67, 82, 124
- STRATEGICKÉ POSUDZOVANIE VPLYVOV NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE - STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT (SEA) 41, 42, 60, 71, 78, 87, 90, 95, 96, 105, 124, 125, 127, 128, 129, 132, 138, 139
- SEKRETARIÁT 14, 16, 23, 27, 31, 135, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150
- POLOPRÍRODNÝ 13, 43, 46, 47, 50, 56, 73, 77
- ÚZEMNÉ PLÁNOVANIE 16, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 60, 76, 86, 93, 95
- POMOCNÉ ORGÁNY 16, 27, 139, 143, 144, 147, 148, 151
- POVRCHOVÁ VODA - PODZEMNÁ VODA 34, 63, 64, 65, 66, 67, 131
- TRVALO UDRŽATELNÉ VYUŽÍVANIE 15, 16, 31, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 55, 57, 59, 61, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 71, 78, 84, 92, 94, 98, 99, 103, 119, 123, 124
- CESTOVNÝ RUCH 9, 15, 16, 31, 38, 42, 43, 52, 60, 61, 83, 86, 89, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 123, 124, 126,
- TRVALO UDRŽATELNÝ CESTOVNÝ RUCH 16, 38, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 124
- TRADIČNÁ ZNALOSŤ 16, 19, 86, 99, 102, 119, 120, 124

CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA 11, 17, 19, 27, 30, 36, 40, 41, 50, 54, 69, 76, 79, 101, 102, 105, 113, 118, 122, 128, 129, 137
DOPRAVA 13, 15, 16, 31, 33, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 60, 61, 68, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 104, 105, 107, 111, 113, 115, 126, 135
ODPAD 63, 66, 67, 86, 90, 97, 102, 104, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118
VODNÉ ZDROJE 27, 30, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 93
MOKRAĎ 33, 36, 44, 49, 56, 60, 63, 65, 67, 68, 70, 85

Regionálne environmentálne centrum pre strednú a východnú Európu (REC) je nestraniaca nezisková medzinárodná organizácia s poslaním napomáhať riešeniu medzinárodných problémov v strednej a východnej Európe (CEE). Centrum naplňa svoje poslanie podporou spolupráce medzi rôznymi mimovládnyimi organizáciami, vládami, podnikateľským sektorom a ďalšími subjektmi zainteresovanými v ochrane životného prostredia, a podporou voľnej výmeny informácií a účasti verejnosti pri environmentálnom rozhodovaní.

REC bolo založené v roku 1990 Spojenými štátmi, Európskou Komisiou a Maďarskom. Dnes je REC právne založené na Charte podpísanej vládami 28 krajín a Európskou komisiou a na medzinárodnej zmluve s vládou Maďarskej republiky. REC má svoje ústredie v Szentendre v Maďarsku a národné kancelárie v 17 užívateľských krajinách, ktorými sú : Albánsko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Česká republika, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Macedónsko, Čierna Hora, Poľsko, Rumunsko, Srbsko, Slovensko, Slovinsko a Turecko.

V minulosti boli donormi Európska Komisia a vlády Rakúska, Belgicka, Bosny a Hercegoviny, Bulharska, Českej republiky, Chorvátska, Dánska, Estónska, Fínska, Nemecka, Maďarska, Talianska, Japonska, Lotyšska, Litvy, Holandska, Nórska, Poľska, Slovenska, Slovinska, Švédska, Švajčiarska, Spojeného kráľovstva a Spojených štátov, rovnako ako medzivládne a súkromné inštitúcie.

Európska Akadémia (EURAC) je inovatívny inštitút pre výskum a vedecké vzdelávanie, situovaný v Bolzane v Taliansku (www.eurac.edu). Založený v roku 1992, je rozdelený na 9 výskumných inštitútov. Medzinárodný charakter inštitútu je osobitne zaznamenateľný na rôznom pôvode jeho zamestnancov. V súčasnosti pracuje v EURAC 120 výskumníkov z 11 rozličných európskych krajín.

Situovaný v stredných Alpách, EURAC má ideálnu pozíciu pre uskutočňovanie aplikovaného výskumu v horských regiónoch a je poctený tým, že môže hostiť vysunuté sídlo stáleho sekretariátu Alpského dohovoru.

Jeden z výskumných inštitútov EURAC je Koordinačná jednotka „Alpský dohovor – IMA (Medzinárodné dohody o horách)“, ktorý je priamo zapojený do konzultačných činností, ktoré Európska Akadémia poskytuje talianskym inštitúciám, ktorými sú talianske Ministerstvo životného prostredia, krajiny a mora a medzinárodným inštitúciám, ktorými sú napríklad UNEP, OECD, Európska Komisia a Horské Partnerstvo.

Od obdobia Talianskeho predsedníctva Alpského dohovoru (2001-2002) a v rámci Karpatského dohovoru bol EURAC v minulosti spolu s UNEP a niektorými krajinami z Karpatskej oblasti skutočne aktívny pri podpore tohto dohovoru, napríklad EURAC organizoval a hostil prvé rokovacie stretnutie Karpatského dohovoru v júni 2002 a tiež posledné v marci 2003, kedy bol finalizovaný návrh textu Dohovoru.

